

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ & ΟΡΓΑΝΙΣΜΩΝ

Διπλωματική Εργασία

**ΣΚΟΤΕΙΝΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ : ΟΙ ΠΡΟΣΔΟΚΙΕΣ ΚΑΙ ΤΑ ΚΙΝΗΤΡΑ ΕΠΙΛΟΓΗΣ ΕΝΟΣ
ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΥ. Η ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ ΤΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ AUSCHWITZ -
BIRKENAU**

του

Ιωάννη Τσαπαλιάνα

Επιβλέπων Καθηγητής
Δρ. Παναγιώτης Κασσιανίδης

Υποβλήθηκε ως απαιτούμενο για την απόκτηση του μεταπτυχιακού διπλώματος ειδίκευσης στη
διοίκηση τουριστικών επιχειρήσεων & οργανισμών

Θεσσαλονίκη, Νοέμβριος 2020

Η παρούσα Διπλωματική Εργασία καλύπτεται στο σύνολό της νομικά από δημόσια άδεια πνευματικών δικαιωμάτων Creative Commons:

Αναφορά Δημιουργού - Μη Εμπορική Χρήση - Παρόμοια Διανομή

Μπορείτε να:

- Μοιραστείτε: αντιγράψετε και αναδιανέμετε το παρόν υλικό με κάθε μέσο και τρόπο
- Προσαρμόστε: αναμείξτε, τροποποιήστε και δημιουργήστε πάνω στο παρόν υλικό

Υπό τους ακόλουθους όρους:

- Αναφορά Δημιουργού: Θα πρέπει να καταχωρίσετε αναφορά στο δημιουργό, με σύνδεσμο της άδειας, και με αναφορά αν έχουν γίνει αλλαγές. Μπορείτε να το κάνετε αυτό με οποιονδήποτε εύλογο τρόπο, αλλά όχι με τρόπο που να υπονοεί ότι ο δημιουργός αποδέχεται το έργο σας ή τη χρήση που εσείς κάνετε.
- Μη Εμπορική Χρήση: Δε μπορείτε να χρησιμοποιήσετε το υλικό για εμπορικούς σκοπούς.
- Παρόμοια Διανομή: Αν αναμείξετε, τροποποιήσετε, ή δημιουργήσετε πάνω στο παρόν υλικό, πρέπει να διανείμετε τις δικές σας συνεισφορές υπό την ίδια άδεια Creative Commons όπως και το πρωτότυπο.

Αναλυτικές πληροφορίες νομικού κώδικα στην ηλεκτρονική διεύθυνση:
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/legalcode>

Υπεύθυνη Δήλωση

Με ατομική μου ευθύνη και γνωρίζοντας τις κυρώσεις που προβλέπονται από τον Κανονισμό Σπουδών του Μεταπτυχιακού Προγράμματος στη Διοίκηση Τουριστικών Επιχειρήσεων & Οργανισμών του Διεθνούς Πανεπιστημίου Ελλάδος, δηλώνω υπεύθυνα ότι:

- Η παρούσα Διπλωματική Εργασία αποτελεί έργο αποκλειστικά δικής μου δημιουργίας, έρευνας, μελέτης και συγγραφής.
- Για τη συγγραφή της Διπλωματικής μου Εργασίας δεν χρησιμοποίησα ολόκληρο ή μέρος έργου άλλου δημιουργού ή τις ιδέες και αντιλήψεις άλλου δημιουργού χωρίς να γίνεται σαφής αναφορά στην πηγή προέλευσης (βιβλίο, άρθρο από επιστημονικό περιοδικό, ιστοσελίδα κλπ.).

Θεσσαλονίκη, 05/11/20.

Ο Δηλών

Ιωάννης Τσαπαλιάνας

Ευχαριστίες

Η συγγραφή μίας διπλωματικής εργασίας σηματοδοτεί το τέλος μίας δύσκολης αλλά συνάμα εποικοδομητικής περιόδου, μέσα στην οποία πραγματοποιήθηκε με επιτυχία η παρακολούθηση των μεταπτυχιακών σπουδών. Πρόκειται για μία επίπονη διανοητική εργασία, η οποία για να φτάσει στο πέρας της είναι απαραίτητη η συνδρομή κάποιων ανθρώπων που παρέχουν είτε ψυχολογική υποκίνηση, είτε συνδράμουν με τις γνώσεις και το ερευνητικό τους έργο. Με την ολοκλήρωση της μεταπτυχιακής διπλωματικής μου εργασίας, θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες σε όλους όσους συνέβαλαν στην εκπόνησή της.

Ευχαριστώ θερμά τον επιβλέποντα καθηγητή μου, Δρ. Κασσιανίδα Παναγιώτη, για την εμπιστοσύνη που μου έδειξε εξ αρχής, αναθέτοντάς μου το συγκεκριμένο θέμα, την επιστημονική καθοδήγησή του, τις υποδείξεις του, την επιμονή του, τη συμπαράστασή του και τη συνεχή υποστήριξή του.

Επιπλέον, κατά τη διάρκεια των σπουδών μου, καθοριστική υπήρξε η συμβολή των καθηγητών μου στα γνωστικά αντικείμενα που παρακολούθησα, στους οποίους οφείλω να εκφράσω τις ειλικρινείς μου ευχαριστίες για τη συμβολή τους στην ολοκλήρωση των σπουδών μου.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες θα ήθελα να απευθύνω επίσης στους συμμετέχοντες της έρευνας για τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου, χωρίς τη συμβολή των οποίων, τα ευρήματα της εν λόγω έρευνας, δεν θα καθίσταντο δυνατά.

Τέλος, θα ήθελα να εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου στην οικογένειά μου αλλά και τη σύντροφο και συνοδοιπόρο μου Χριστίνα, για όλη τη στήριξη, τη συμπαράσταση και την κατανόησή τους, καθ' όλη τη διάρκεια των σπουδών μου και τη δύναμη που μου δίνουν να συνεχίζω και να εκπληρώνω τους στόχους μου.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Οι άνθρωποι συνήθως γοητεύονται από παραστάσεις και εικόνες θανάτου, τραγωδίας και καταστροφής. Αρκεί απλά για κάποιον να παρατηρήσει πως η κυκλοφορία «παγώνει», εάν τύχει να γίνει θεατής ενός αυτοκινητικού δυστυχήματος για να αντιληφθεί κάτι τέτοιο. Ωστόσο, η γοητεία αυτή δεν σταματά σε μια πολυσύχναστη εθνική οδό, αλλά επεκτείνεται εισερχόμενη και στη σφαίρα του τουρισμού. Σήμερα, πολλές τοποθεσίες και μέρη θανάτου και καταστροφής προσελκύουν εκατομμύρια επισκεπτών απ' όλο τον κόσμο: το Auschwitz - Birkenau στην Πολωνία, το σπίτι της Anne Frank στο Άμστερνταμ της Ολλανδίας, το Παγκόσμιο Κέντρο Εμπορίου (World Trade Center) στη Νέα Υόρκη, το Μουσείο του Άπαρτχάιντ στο Γιοχάνεσμπουργκ της Νοτίου Αφρικής.

Λόγω της αυξανόμενης δημοτικότητας αυτού του τουριστικού προϊόντος, ένας σημαντικός αριθμός ακαδημαϊκών και συγγραφέων ξεκίνησε από νωρίς να μελετά το εν λόγω φαινόμενο. Ηγετική θέση στο συγκεκριμένο πεδίο κατέχουν οι Lennon και Foley, στους οποίους αποδίδεται ο χαρακτηρισμός «σκοτεινός τουρισμός», ο Seaton, ο οποίος εξήρε τον όρο «*Thanatourism*» και ο Rojek που ανέπτυξε την έννοια των «μαύρων σημείων» (black spots). Ωστόσο, παρά τη συνεχιζόμενη αυτή μελέτη, εξακολουθεί να υφίσταται μια αδυναμία στην κατανόηση του φαινομένου αυτού, καθώς και στο τι είναι αυτό που πραγματικά παρακινεί τους ανθρώπους να επισκεφθούν τοποθεσίες σκοτεινού τουρισμού (*dark tourism*).

Ως εκ τούτου, καθίσταται επιτακτική η ανάγκη κατανόησης των κινήτρων, ένεκα της σπουδαιότητας του εν λόγω θέματος, αλλά και της ευαισθησίας ως στοιχείου αλληλένδετου με τις τοποθεσίες σκοτεινού τουρισμού. Παρά το γεγονός ότι σε μερικές από αυτές παρατηρούνται σημάδια καταστροφής και εγκατάλειψης, ωστόσο, γίνεται δεκτό ότι οι επισκέπτες μπορούν να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο στη συντήρησή τους, παράλληλα και με τον εφοδιασμό των ιθυνόντων με τα αναγκαία εργαλεία για την επίτευξη της κατάλληλης και ορθής διαχείρισης των τοποθεσιών αυτών. Σημαντική διαπίστωση αποτελεί επίσης το γεγονός, ότι παρά την εντύπωση ότι το ενδιαφέρον των ανθρώπων να επισκεφθούν μέρη θανάτου και εν γένει σκοτεινού τουρισμού, προέρχεται απλώς από αισθήματα, όπως αυτό της νοσηρότητας και της επιθυμίας αυτών να αντικρύσουν σκηνές και εικόνες φρίκης, καταστροφής και θανάτου, ωστόσο, το φάσμα

των παραγόντων που εμπλέκονται στο σκοτεινό τουρισμό περιλαμβάνει και το ενδιαφέρον όχι μόνο για την ιστορία και την κληρονομιά, αλλά και την εκπαίδευση και τη μνήμη.

Για τις ανάγκες της παρούσας ερευνητικής μελέτης έχει γίνει μια προσπάθεια καταγραφής των σκοτεινών τουριστικών κινήτρων, τα οποία έχουν απασχολήσει πολλούς μελετητές και για την καλύτερη κατανόηση των οποίων, επιλέχθηκε ως μελέτη περίπτωσης το Μουσείο Auschwitz - Birkenau, με μέθοδο συλλογής δεδομένων, εκείνης των ερωτηματολογίων στους επισκέπτες του εν λόγω Μουσείου. Ως ένας «εμπορευματοποιημένος» τόπος θανάτου και αγριότητας, το συγκεκριμένο Μουσείο συνάδει απόλυτα και φέρει τα χαρακτηριστικά εκείνα που το κατατάσσουν στον κατάλογο των προορισμών σκοτεινού τουρισμού, όπως η έννοια των τελευταίων έχει προσδιορισθεί από ακαδημαϊκούς και μελετητές. Στο ερώτημα προς τους επισκέπτες του Μουσείου, τι ήταν αυτό που τους ώθησε να επισκεφθούν την τοποθεσία αυτή, τα ευρήματα της έρευνας δύνανται να ανταποκριθούν στις όχι πάντοτε, αναμενόμενες προσδοκίες και να αποτελέσουν αντικείμενο μελέτης κι άλλων ερευνητικών εγχειρημάτων. Τέλος, η παρούσα έρευνα επεδίωξε να ανακαλύψει εάν τα κίνητρα επίσκεψης του Μουσείου Auschwitz - Birkenau, θα μπορούσαν ενδεχομένως, να ταυτιστούν με τα κίνητρα επίσκεψης και σε άλλους χώρους και προορισμούς σκοτεινού τουρισμού.

Λέξεις κλειδιά: Σκοτεινός τουρισμός, κίνητρα, επισκέπτες.

ABSTRACT

People are usually fascinated by representations and images of death, tragedy and disaster. In order to realise that, all it takes for someone is to notice how the traffic "freezes", when he witnesses a car accident. However, this fascination does not limit itself on a busy highway, in fact, it extends into the sphere of tourism. Today, many sites and places of death and disaster attract millions of visitors from around the globe such as Auschwitz - Birkenau Museum in Poland, Anne Frank's house in Amsterdam, the Netherlands, the World Trade Center in New York, U.S.A., and, the Museum of Apartheid in Johannesburg, South Africa.

Due to the growing demand of this tourism product, many academics and writers have conducted studies on this phenomenon at an early age. Lennon and Foley lead the way, defining this phenomenon as "dark tourism", along with Seaton who conceived the term "Thanatourism", and Rojek, who developed the notion of "black spots". However, despite ongoing research, there is still a weakness in understanding this phenomenon, as well as what really motivates people to visit dark tourism sites.

Therefore, the need to understand the visitors' motives becomes imperative, due to the importance of this matter and its sensitive nature being related to the dark tourism sites. Although there are signs of destruction and abandonment in some of them, however, it is widely accepted that visitors can play an important role in their maintenance, as well as providing managers with the necessary tools to achieve appropriate and proper management of their sites. Some argue that people's interest in visiting places of death and dark tourism in general, simply derives from their morbid feelings and desire to see scenes and images of horror, disaster and death, nevertheless, the range of factors involved in dark tourism includes interest not only in history and heritage, but also in education and remembrance.

In order to suit the needs of the present research study, an attempt to compile all dark tourist motives has been made, which have occupied many scholars in the past. Then, to get a better comprehension of these motivations, visitors to the Auschwitz - Birkenau Museum were surveyed as a case study, using a data collection method, particularly that of questionnaires. As a "commercialized" place of death and savagery, the Museum possesses the features that comprise

a dark tourism destination, as the latter has been defined by academics and scholars. Upon asking visitors what prompted them to visit the Museum, the answers and findings of the research may vary and perhaps be the subject of study in future research projects. Finally, the present study attempts to uncover whether visitors' motivations in Auschwitz - Birkenau Museum are identical with those found in other dark tourism sites and destinations.

Keywords: Dark Tourism, motivations, visitors.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	v
ABSTRACT.....	Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.....	ix
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ	xii
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ	xiv
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 - ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	1
1.1 Εισαγωγή στην έρευνα	1
1.2 Ο σκοπός της έρευνας.....	3
1.3 Η σημαντικότητα της έρευνας.....	6
1.4 Η δομή της έρευνας.....	9
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 - ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ	9
2.1 Ορισμοί.....	9
2.1.1 Ο σκοτεινός τουρισμός	Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.
2.1.2 Ο Θανατουρισμός.....	10
2.1.3 Τα μαύρα σημεία.....	12
2.1.4 Ιστορία και κληρονομιά	13
2.2 Εισαγωγή στη βιβλιογραφική ανασκόπηση	14
2.3 Ο μεταμοντερνισμός.....	14
2.4 Οι πολιτιστικές αξίες	26
2.4.1 Η «αγιοποίηση».....	27
2.4.2 Η κατηγοριοποίηση.....	28
2.5 Οι πολιτιστικές αξίες και το Ολοκαύτωμα.....	36
2.6 Οι παράγοντες ώθησης και έλξης και τα κίνητρα των τουριστών	38
2.7 Ταυτότητα και κληρονομιά	43

2.7.1	Τα θύματα και οι επιζώντες	44
2.7.2	Η οικογένεια και οι συγγενείς.....	45
2.7.3	Τα κίνητρα ταυτότητας	48
2.8	Τα ιστορικά κίνητρα.....	49
2.9	Η ενοχή των επιζώντων	55
2.10	Η περιέργεια και η αναζήτηση του καινούριου.....	60
2.10.1	Η περιέργεια.....	60
2.10.2	Η αναζήτηση του καινούριου.....	64
2.11	Ο θάνατος	70
2.12	Η νοσταλγία.....	76
2.13	Η μάθηση/εκπαίδευση	78
2.14	Η μνήμη	81
2.15	Τα αντικείμενα/κειμήλια	88
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 - ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ.....		93
3.1	Εισαγωγή	93
3.2	Ο σχεδιασμός και η διαχείριση της έρευνας	93
3.3	Ερευνητικό εργαλείο	95
3.4	Οι περιορισμοί της έρευνας.....	96
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 - ΑΝΑΛΥΣΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΚΑΙ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ		98
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ.....		156
5.1	Εισαγωγή συμπερασμάτων.....	156
5.2	Βασικά ευρήματα	156
5.3	Τα πλεονεκτήματα μιας βαθύτερης έρευνας	161
5.4	Προτάσεις σχετικά με τη διαχείριση	165
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....		168

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α	184
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β	186
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ.....	187
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Δ	188
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ε.....	189
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΣΤ	201
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ζ.....	202
ΣΧΗΜΑ 1	206

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1.1	98
Πίνακας 1.2	99
Πίνακας 2.1	102
Πίνακας 2.2	103
Πίνακας 2.3	104
Πίνακας 2.4	104
Πίνακας 2.5	105
Πίνακας 2.6	105
Πίνακας 2.7	106
Πίνακας 3.1	110
Πίνακας 3.2	111
Πίνακας 3.3	111
Πίνακας 4.1	114
Πίνακας 4.2	115
Πίνακας 4.3	115
Πίνακας 4.4	116
Πίνακας 5.1	120
Πίνακας 5.2	121
Πίνακας 5.3	123
Πίνακας 5.4	123
Πίνακας 6.1	126
Πίνακας 6.2	127
Πίνακας 6.3	127
Πίνακας 7.1	129

Πίνακας 7.2	129
Πίνακας 7.3	130
Πίνακας 7.4	131
Πίνακας 7.5	132
Πίνακας 7.6	134
Πίνακας 7.7	135
Πίνακας 8.1	137
Πίνακας 8.2	138
Πίνακας 8.3	138
Πίνακας 8.4	139
Πίνακας 8.5	140
Πίνακας 8.6	141
Πίνακας 8.7	142
Πίνακας 9.1	146
Πίνακας 9.2	146
Πίνακας 9.3	147
Πίνακας 9.4	148
Πίνακας 9.5	149
Πίνακας 9.6	150
Πίνακας 9.7	151
Πίνακας 10.1	155

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Γράφημα 1.1	100
Γράφημα 1.2	100
Γράφημα 2.1	103
Γράφημα 2.2.....	107
Γράφημα 2.3.....	107
Γράφημα 2.4.....	108
Γράφημα 2.5.....	108
Γράφημα 2.6.....	109
Γράφημα 3.1	110
Γράφημα 3.2.....	112
Γράφημα 4.1	115
Γράφημα 4.2.....	117
Γράφημα 4.3.....	118
Γράφημα 5.1	121
Γράφημα 5.2.....	122
Γράφημα 5.3.....	122
Γράφημα 6.1	126
Γράφημα 6.2.....	128
Γράφημα 7.1	137
Γράφημα 7.2.....	143
Γράφημα 7.3.....	143
Γράφημα 7.4.....	144
Γράφημα 7.5.....	144
Γράφημα 7.6.....	145

Γράφημα 8.1.....	146
Γράφημα 8.2.....	152
Γράφημα 8.3.....	152
Γράφημα 8.4.....	153
Γράφημα 8.5.....	153
Γράφημα 8.6.....	154

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ

Το 2018, στο σπίτι της Anne Frank στο Άμστερνταμ καταγράφηκαν 1.225.976 άτομα να περνούν μέσα από την κρυφή συρόμενη βιβλιοθήκη, μέσα στην οποία η ίδια έκρυψε, προκειμένου να σώσει, οκτώ Εβραίους πρόσφυγες, κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου (Anne Frank House, 2018). Λίγα χρόνια πριν, η «Μάχη του Αλάμο» στο Σαν Αντόνιο, ο πιο δημοφιλής τουριστικός προορισμός του Τέξας, όπου 179 άνθρωποι έχασαν τη ζωή τους υπερασπιζόμενοι το όραμά τους για ένα ανεξάρτητο Τέξας (Huddleston, 2014), κατέγραψε περίπου 1,5 εκατομμύριο επισκέπτες. Επιπλέον, το 2019, περίπου 2.250.000 ταξιδιώτες επισκέφθηκαν το Μουσείο του Auschwitz - Birkenau (Memorial & Museum Auschwitz - Birkenau, 2019), στο οποίο ως στρατόπεδο συγκέντρωσης κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου εξοντώθηκαν περίπου 1,5 εκατομμύριο άνθρωποι (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization).

Οι τοποθεσίες αυτές, μαζί με πολλά ακόμη μέρη και προορισμούς σκοτεινού τουρισμού, συνδέονται μεταξύ τους με ένα πέπλο σκότους, το οποίο αναδεικνύει τις σκοτεινότερες πτυχές της ανθρώπινης ιστορίας και εμπειρίας: εγκληματικότητα, πόλεμος, θάνατος, δολοφονίες, θηριωδία και καταστροφή. Ωστόσο, οι εν λόγω τοποθεσίες μοιράζονται και χαρακτηρίζονται από ένα επιπλέον κοινωνικό φαινόμενο, αυτό του τουρισμού. Κάθε χρόνο, οι επισκέπτες σε όλο τον κόσμο συρρέουν ολόένα και περισσότερο σε τοποθεσίες, οι οποίες είναι συνδεδεμένες με το θάνατο και την καταστροφή. Τα μέρη και οι τοποθεσίες σκοτεινού τουρισμού ποικίλλουν, από τοποθεσίες πραγματικών σκοτεινών συμβάντων (όπως τα παραδείγματα που μνημονεύθηκαν παραπάνω), μέχρι τοποθεσίες, όπου τα γεγονότα μπορεί να μη συνέβησαν εκεί στην πραγματικότητα, αλλά είναι κατά κάποιο τρόπο συνδεδεμένα με αυτές (όπως τα Μουσεία του Ολοκαυτώματος). Οι τελευταίες συχνά φιλοξενούν συναφή αντικείμενα και ιστορίες επιζώντων που συνδέονται άμεσα με αυτά τα γεγονότα.

Δύο εκθετήρια αναφορικά με τη ναυτική καταστροφή του Τιτανικού απεικονίζουν πολύ καλά την τελευταία κατηγορία περιοχών σκοτεινού τουρισμού. Όταν το Εθνικό Ναυτικό Μουσείο στο Greenwich της Αγγλίας παρουσίασε ένα εκθετήριο στο πλοίο το 1994, ήταν η πιο δημοφιλής

έκθεση που είχε διοργανώσει ποτέ το μουσείο, προσελκύοντας περίπου 720.000 επισκέπτες (Deuchar, 1996). Με παρόμοιο τρόπο, το 1998 το Ναυτικό Μουσείο του Ατλαντικού στο Halifax της Nova Scotia, ξεκίνησε μια μόνιμη έκθεση σχετικά με τον Τιτανικό, η οποία περιείχε μία τεράστια σειρά αντικειμένων από το ίδιο το πλοίο, καθώς από την πόλη που έπαιξε σημαίνοντα ρόλο στα όσα ακολούθως διαδραματίστηκαν. Τα αποτελέσματα ήταν άμεσα και εκπληκτικά. Η συχνότητα των επισκέψεων που καταγράφηκε ήταν 2,5 φορές μεγαλύτερη από την ίδια περίοδο του προηγούμενου έτους. Συγκεκριμένα, οι επισκέπτες το 1997 ήταν 112.600, ενώ το 1998, το μουσείο δέχτηκε 244.000 επισκέπτες (Lunn, 2000).

Ο αфро-αμερικανικός αγώνας για ίσα δικαιώματα παρέχει άλλη μια καλή απεικόνιση των off site σκοτεινών τουριστικών προορισμών. Κατά τη διάρκεια της υποδούλωσης, την περίοδο της αποικιοκρατίας τον 19^ο και 20^ο αιώνα, αλλά και μετά την άφιξή τους στη Βόρεια Αμερική, οι μαύροι είχαν υποβληθεί σε αρκετές δυσάρεστες καταστάσεις. Αυτός ο αγώνας αποτέλεσε έμπνευση για τη δημιουργία μουσείων ανά τον κόσμο την τελευταία δεκαετία, αφιερωμένα στο κίνημα (αν και πρέπει να σημειωθεί ότι δεν θεωρούν όλοι τέτοιες τοποθεσίες, ως σκοτεινούς τουριστικούς προορισμούς). Επιπλέον, Στις 28 Σεπτεμβρίου 1991, άνοιξε στο Μέμφις του Τεννεσί το Εθνικό Μουσείο Πολιτικών Δικαιωμάτων, το οποίο δέχεται κατά μέσο όρο περισσότερους από 220.000 επισκέπτες ετησίως, με τον αριθμό έκτοτε να αυξάνεται συνεχώς (Lauritzen-Wright, 2011). Το Εθνικό Μουσείο και Ινστιτούτο Δικαιωμάτων Ψήφου στο Selma της Αλαμπάμα ξεκίνησε το 1993, με περισσότερους από 480.000 επισκέπτες να διέρχονται την είσοδό του μετά την ίδρυσή του. Μια επιπλέον προσθήκη στο κίνημα για την αναγνώριση των μαύρων, ήταν το άνοιγμα του Μουσείου του Απαρτχάιντ στο Γιοχάνεσμπουργκ της Νότιας Αφρικής το Νοέμβριο του 2001 (Thomas, 2001).

Οι στατιστικές που αναφέρονται παραπάνω χρησιμεύουν για να τονίσουν τη δημοτικότητα του τουρισμού σε προορισμούς θανάτου και καταστροφής. Παρόλο που οι οκτώ προορισμοί που αναφέρθηκαν, προσελκύουν σχεδόν εκατομμύρια επισκέπτες κάθε χρόνο, αποτελούν ωστόσο, ένα μικρό μόνο τμήμα εκείνων των τουριστικών προορισμών που προσφέρουν εικόνες θηριωδίας.

1.2 Ο ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Σκοπός της παρούσας έρευνας δεν είναι να εξιστορήσει απλώς περιπτώσεις σκοτεινού τουρισμού, αλλά να εξετάσει ειδικότερα, τι είναι αυτό που παρακινεί τους επισκέπτες να επισκεφθούν αυτά τα μέρη. Από τα παραπάνω στοιχεία, μπορεί να διακρίνει κανείς ότι οι σκοτεινοί τουριστικοί χώροι είναι περιζήτητοι προορισμοί. Αυτή η πεποίθηση ενισχύεται από τις δημοσιεύσεις των Foley και Lennon (1999), οι οποίοι διαπιστώνουν ότι υπάρχει σημαντική αύξηση στον τουρισμό που συνδέεται με χώρους θανάτου, τραγωδίας και καταστροφής. Η Smith (1996) στην έρευνά της για τον πόλεμο και τη σχέση του με τον τουρισμό παρατηρεί, ότι παρά τη φρίκη σκηνών θανάτου και καταστροφής αλλά και εξαιτίας αυτών, τα αναμνηστικά αντικείμενα του πολέμου και των συμμαχικών προϊόντων, πιθανότατα να αποτελούν τη μεγαλύτερη από μόνη της κατηγορία τουριστικών αξιοθέατων στον κόσμο. Εξαιτίας του τεράστιου όγκου των επισκεπτών και τη φύση αρκετών περιοχών, είναι λοιπόν ζωτικής σημασίας να κατανοήσουμε τι παρακινεί τους ανθρώπους να επισκέπτονται μέρη σκοτεινού τουρισμού.

Ωστόσο, τα κίνητρα των επισκεπτών σε τέτοιους προορισμούς παραμένουν ακόμη απροσδιόριστα. Η βιβλιογραφία είναι κατακερματισμένη και δεν καθίστανται σαφείς οι λόγοι, για τους οποίους οι τουρίστες επισκέπτονται τις τοποθεσίες αυτές. Ως εκ τούτου, η παρούσα ερευνητική μελέτη θέτει τρεις επιμέρους σκοπούς: Πρώτον, θα επιχειρήσει να εξετάσει τη βιβλιογραφία και να συντάξει έναν ολοκληρωμένο κατάλογο ορισμών και κινήτρων των δυνητικών επισκεπτών σε χώρους σκοτεινού τουρισμού, που θα περιγραφούν λεπτομερώς στο Κεφάλαιο 2. Δεύτερον, καθοδηγούμενη από τα πέντε βασικά ερευνητικά ερωτήματα που βρίσκονται στο Παράρτημα Α, η έρευνα θα προσπαθήσει να μελετήσει πιθανά κίνητρα για να καταλήξει στο συμπέρασμα εάν τα κίνητρα των επισκεπτών του Μουσείου Auschwitz - Birkenau, μπορούν να αποκαλύψουν και να συσχετιστούν με τα τουριστικά κίνητρα και σε άλλες περιοχές σκοτεινού τουρισμού. Τρίτον, θα επιχειρήσει να εφοδιάσει τους αρμόδιους φορείς με ένα χρήσιμο εργαλείο για την καλύτερη διαχείριση τέτοιου είδους προορισμών, παρέχοντας συστάσεις, οι οποίες θα προκύψουν από τα πορίσματά της. Για λεπτομερέστερη ανάλυση του τρόπου με τον οποίο ο σκοπός της μελέτης σχετίζεται με τα ερευνητικά ερωτήματα, μπορεί να δει κανείς το Παράρτημα Α.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α
ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

Ερευνητικό Ερώτημα	Βιβλιογραφική Ανασκόπηση	Αριθμός Ερώτησης
1.0 Ποιος είναι ο ρόλος των παραγόντων ώθησης στο κίνητρο των ταξιδιωτών να επισκεφθούν το Κρατικό Μουσείο του Auschwitz-Birkenau;	Ενότητα 2.6 Παράγοντες ώθησης και έλξης	Βλέπε συγκεκριμένο παράγοντα
1.1 Τι ρόλο παίζουν οι (σπάνιες) εκδηλώσεις θανάτου και οι επιθανάτιες τελετουργίες στη σημερινή κοινωνία εν σχέσει με τον αριθμό επισκέψεων που δέχεται το Κρατικό Μουσείο του Auschwitz-Birkenau;	Ενότητα 2.11 Ο Θάνατος	Ερώτηση 11
1.2 Τι ρόλο παίζει το ενδιαφέρον για την ιστορία στον αριθμό επισκέψεων που δέχεται το Κρατικό Μουσείο του Auschwitz-Birkenau;	Ενότητα 2.8 Ιστορικά Κίνητρα	Ερώτηση 8α, 8β
1.3 Τι ρόλο παίζει η πολιτιστική ταυτότητα στον αριθμό επισκέψεων που δέχεται το Κρατικό Μουσείο του Auschwitz-Birkenau;	Ενότητα 2.7 Ταυτότητα & Κληρονομιά	Ερώτηση 5, 6α, 6β, 7α, 7β
1.4 Τι ρόλο παίζει η ενοχή των επιζώντων στην παρακίνηση των ανθρώπων να επισκεφθούν το Κρατικό Μουσείο του Auschwitz-Birkenau;	Ενότητα 2.9 Η Ενοχή των Επιζώντων	Ερώτηση 10α, 10β, 10γ, 10δ
1.5 Τι ρόλο παίζουν η περιέργεια και η καινοτομία στους ταξιδιώτες που επισκέπτονται το Κρατικό Μουσείο του Auschwitz-Birkenau;	Ενότητα 2.10 Η Περιέργεια & η Αναζήτηση του Καινούριου	Ερώτηση 4α, 4β, 5, 6α, 6β, 7α, 7β, 9α, 9β.
2.0 Τι ρόλο παίζουν οι παράγοντες έλξης στα κίνητρα των ταξιδιωτών να επισκεφθούν το κρατικό μουσείο του Auschwitz-Birkenau;	Ενότητα 2.6 Παράγοντες ώθησης και έλξης	Βλέπε συγκεκριμένο παράγοντα

2.1 Τι ρόλο διαδραματίζουν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης στην προσέλκυση των ανθρώπων στο Κρατικό Μουσείο του Auschwitz-Birkenau;		Ερώτηση 12, 13
2.2 Ποιος ο ρόλος της εκπαίδευσης και της μνήμης στην προσέλκυση επισκεπτών στο κρατικό μουσείο του Auschwitz-Birkenau;	Ενότητα 2.13 & 2.14 Η Εκπαίδευση & η Μνήμη	Ερώτηση 8α, 8β, 9α, 9β
2.3 Ποιος ο ρόλος της νοσταλγίας στην προσέλκυση ταξιδιωτών στο Κρατικό Μουσείο του Auschwitz-Birkenau;	Ενότητα 2.12 Η Νοσταλγία	Ερώτηση 9α, 9β
2.4 Τι ρόλο παίζουν τα κειμήλια και τα αντικείμενα στην προσέλκυση ταξιδιωτών στο Κρατικό Μουσείο του Auschwitz-Birkenau;	Ενότητα 2.15 Αντικείμενα & Κειμήλια	Ερώτηση 9α, 9β
2.5 Τι ρόλο παίζει η «αγιοποίηση» στην προσέλκυση των ανθρώπων στο Κρατικό Μουσείο του Auschwitz-Birkenau;	Ενότητα 2.4.1 «Αγιοποίηση»	Δεν υποβλήθηκε ερώτηση
3.0 Ποια άλλα κίνητρα θα μπορούσαν να φέρουν τους ανθρώπους στο Κρατικό Μουσείο του Auschwitz-Birkenau;		Ερώτηση 14, 15
4.0 Τι ρόλο παίζει η τοποθεσία του Κρατικού Μουσείου του Auschwitz-Birkenau στα κίνητρα επίσκεψης των ταξιδιωτών;	Ενότητα 2.4 Οι Πολιτιστικές Αξίες	Ερώτηση 1α, 1β, 2α, 2β, 3α, 3β
5.0 Τι συνέπειες προκύπτουν κατά τη διαχείριση των κινήτρων των ταξιδιωτών που επισκέπτονται περιοχές θανάτου και καταστροφής;	Κεφάλαιο 2	Δεν υποβλήθηκε ερώτηση

1.3 Η ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η σπουδαιότητα αυτής της μελέτης κυμαίνεται σε πολλά μήκη. Ο θάνατος και η καταστροφή είναι αναμφισβήτητα συνιστώσες της ανθρώπινης εμπειρίας και για πολλούς, η διατήρηση τέτοιων προορισμών είναι μια μέθοδος διατήρησης της κληρονομιάς. Όπως αναφέρει ο Linenthal (1995), υπάρχει ένας φόβος ότι τα μνημεία του Ολοκαυτώματος στην Ευρώπη κάποια στιγμή θα εξαφανιστούν. Αισθάνεται ότι κάποια μέρα κάθε τοποθεσία θα έχει την ίδια κατάληξη με εκείνη του Στρατοπέδου Εξόντωσης Belzec. Σήμερα, ο χώρος αυτός αποτελεί απλώς ένα πεδίο στη μικρή πολωνική πόλη, έχοντας μόνο ένα μνημείο ως σημείο αναφοράς. Χαρακτηριστικά, όπως αναφέρεται, «τα αποδεικτικά στοιχεία αλλοιώνονται και σβήνουν, και είτε με τον έναν είτε με τον άλλο τρόπο, αυτά τα πράγματα παύουν να υπάρχουν» (Linenthal, 1995, 163). Ομοίως, η Πομπηία κινδυνεύει να καταστραφεί περισσότερο λόγω της ανεπαρκούς συντήρησης και έλλειψης διαχείρισης τουρισμού (Hammer, 2015).

Επομένως, για ορισμένους, η ερμηνεία του θανάτου και της καταστροφής αποτελεί ένα μέσο διατήρησης όχι μόνο της ιστορίας, αλλά και της κληρονομιάς και της προσωπικής και συλλογικής ταυτότητας. Με την κατανόηση των κινήτρων των επισκεπτών, οι έφοροι μουσείων και οι διάφοροι διαχειριστές τοποθεσιών μπορούν να παράσχουν στους επισκέπτες ό,τι εκείνοι επιθυμούν. Με τη σειρά τους, οι επισκέπτες έχουν την ευκαιρία να συμβάλουν οικονομικά στην ιστορική διατήρηση αλλά και στη βιωσιμότητα αυτών των πολύτιμων πολιτιστικών περιοχών. Χωρίς τον τουρισμό και την κατάλληλη διαχείριση του τουρισμού, μερικές από αυτές τις τοποθεσίες θα πληγούν και εν τέλει, θα ξεθωριάσουν ή ακόμη και θα αφανιστούν.

Αυτή είναι μια σημαντική πτυχή, καθώς ο πολιτιστικός τουρισμός αυξάνεται συνεχώς στο διεθνή τουρισμό. Ο Swearingen (1994) χρησιμοποιεί τη Φλόριντα ως χαρακτηριστικό παράδειγμα. Η πολιτεία της Φλόριντα, αν και θεωρείται ως ένας παραλιακός προορισμός/ψυχαγωγικό πάρκο, μελέτες διαπιστώνουν ότι οι τουρίστες από το εξωτερικό, επισκέπτονται επίσης συχνά και τις πολιτιστικές τοποθεσίες της Φλόριντα. Το 2016, το 65% του εισερχόμενου τουρισμού της Φλόριντα συμμετείχε σε πολιτιστικές δραστηριότητες (Florida Department of State, 2017) ενώ άξιο μνείας αποτελεί το γεγονός ότι το 60% της προαναφερθείσας ομάδας επισκεπτών σημείωσε μεγαλύτερη διάρκεια παραμονής από εκείνους που δεν συμμετείχαν σε πολιτιστικές δραστηριότητες (Sustainable Travel International, 2016). Αυτά τα ευρήματα αναδεικνύουν τη

σπουδαιότητα να δοθεί περισσότερη έμφαση στους παράγοντες της προσφοράς και της ζήτησης που σχετίζονται με την αποτελεσματική και ολοκληρωμένη παροχή και διαχείριση της εμπειρίας των επισκεπτών.

Ο Rojek (1993) προσφέρει ένα φωτεινό παράδειγμα για το πόσο σημαντικό είναι να κατανοήσουμε τους προορισμούς του σκοτεινού τουρισμού. Όταν η πτήση 103 της Pan Am συνετρίβη στο Lockerbie Scotland το 1988, οι επιπτώσεις στον τουρισμό ήταν άμεσες και καθοριστικές. Την επόμενη ημέρα, ο τύπος έκανε λόγο για μία κυκλοφοριακή συμφόρηση μήκους έξι με επτά μιλίων στον κεντρικό δρόμο προς το Lockerbie, με τους υπευθύνους της Automobile Association να αναφέρουν ότι είχαν λάβει πάνω από 2.000 ερωτήσεις, από άτομα τα οποία επιθυμούσαν την καλύτερη διαδρομή προς το σημείο της συντριβής. Όταν οι αρμόδιες αρχές έρχονται αντιμέτωπες με ένα τόσο μεγάλο και έκδηλο ενδιαφέρον για το θάνατο και την καταστροφή, είναι σημαντικό να είναι εξοπλισμένες με την κατάλληλη γνώση και κατανόηση για τη διαχείριση τέτοιων ευαίσθητων περιοχών και θεμάτων. Η κατανόηση των κινήτρων των επισκεπτών είναι επομένως, ζωτικής σημασίας, δεδομένου ότι συμβάλλει αποτελεσματικά στην καταλληλότερη διαχείριση ενός χώρου.

Οι επισκέπτες δεν είναι ωστόσο, οι μόνοι ενδιαφερόμενοι ή εμπλεκόμενοι με τέτοιου είδους περιοχές και τοποθεσίες σκοτεινού τουρισμού. Ο ντόπιος πληθυσμός, οι επιζώντες αλλά και οι οικογένειες των θυμάτων αποτελούν επίσης σημαντικούς παράγοντες, οι απόψεις και τα συναισθήματα των οποίων πρέπει να ληφθούν σοβαρά υπόψη. Σε ορισμένες περιπτώσεις, οι επιζώντες και οι οικογένειες των θυμάτων υποστηρίζουν ότι οι περιοχές θανάτου και καταστροφής δεν θα πρέπει να εμπορευματοποιούνται, πόσο μάλλον να διαμορφώνονται ως μια πλατφόρμα για τον τουρισμό. Η δημιουργία επομένως αυτής της σύγκρουσης, η οποία έγκειται στην επιθυμία αφενός των επισκεπτών να δουν, να μάθουν και να γνωρίσουν τα τραγικά γεγονότα με τα οποία συνδέεται ένας προορισμός σκοτεινού τουρισμού, και σε εκείνη αφετέρου, των ντόπιων να ξεχάσουν, καλείται «*διαφωνία κληρονομιάς*» («*heritage dissonance*»), (Light, 2000, Tunbridge, 1998, Tunbridge, 1994, Tunbridge & Ashworth, 1996).

Η πλημμύρα του Johnstown στην Pennsylvania το 1889, αποτελεί αντιπροσωπευτικό γι' αυτό παράδειγμα. Μετά την πλημμύρα, η οποία αφαίρεσε τη ζωή περίπου 1.800 ατόμων, οι κάτοικοι που επέζησαν, αισθάνθηκαν ότι έπρεπε να αφήσουν πίσω τους το τραγικό γι' αυτούς συμβάν και

να προχωρήσουν στην ανοικοδόμηση του Johnstown, πιστεύοντας ότι μια περαιτέρω μνημόνευση και «εμπορευματοποίηση» του γεγονότος, θα διατηρούσε ζωντανές τις δυσάρεστες αναμνήσεις (Foote, 1997). Υπήρχε δηλαδή η πεποίθηση ότι η προώθηση και η ενθάρρυνση του τουρισμού με αφορμή και κίνητρο την καταστροφική πλημμύρα, θα αποτελούσε προσβολή για όσους βίωσαν τη θλιβερή αυτή εμπειρία.

Οι Foley και Lennon (1996) επισημαίνουν ότι σε παρόμοιες περιοχές δέον να προϋπάρχει ένας προσεκτικός σχεδιασμός, όσον αφορά την εκμετάλλευσή τους και ότι επιπλέον, η τραγική εμπειρία των θυμάτων και ο σεβασμός σε αυτήν, θα πρέπει να υπερισχύουν οποιωνδήποτε οικονομικών εκτιμήσεων και συμφερόντων. Όταν ορισμένες τοποθεσίες καταλήγουν να αποτελούν τουριστικούς προορισμούς, θα πρέπει να λαμβάνονται διαρκώς υπόψη οι απόψεις και η στάση όλων των ενδιαφερόμενων ομάδων ανθρώπων. Ως εκ τούτου, είναι κομβικής σημασίας να διασφαλιστεί μια ισορροπία αλλά και κατανόηση ανάμεσα στις ενδιαφερομένες πλευρές. Η κατανόηση των τουριστικών κινήτρων θα επιτρέψει έτσι στους διαχειριστές των περιοχών να διαμορφώσουν τις τοποθεσίες με έναν τρόπο, ο οποίος από τη μία πλευρά θα θεωρείται οικονομικά επιτυχημένος, ενώ παράλληλα θα λειτουργεί ως «βάλσαμο» στις πληγές των επιζώντων, των οικογενειών των θυμάτων, αλλά και του ντόπιου πληθυσμού.

Εν κατακλείδι, η σημαντικότητα της παρούσας έρευνας εντοπίζεται στα ακόλουθα σημεία:

1. Πρακτικά, οι χώροι θανάτου και καταστροφής λειτουργούν ως δημόσια αρχεία για τη διατήρηση της μνήμης και της κληρονομιάς.
2. Οι τοποθεσίες αυτές παρέχουν από οικονομικής απόψεως, μεθόδους βελτίωσης της βιωσιμότητας αλλά και διατήρησης της κληρονομιάς μέσω των εσόδων που προέρχονται από τους τουρίστες.
3. Ο σκοτεινός τουρισμός είναι ένα κοινωνικό και πολιτιστικό φαινόμενο και η κατανόηση των κινήτρων των τουριστών σημαίνει τη γενικότερη κατανόηση της έννοιας.
4. Προκειμένου να μετριαστούν οι φυσικές και πολιτισμικές επιπτώσεις που μπορεί να έχει ο σκοτεινός τουρισμός, είναι απαραίτητο να αναπτυχθούν οι κατάλληλες τεχνικές διαχείρισης.

1.4 Η ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η παρούσα έρευνα ακολουθεί μια βασική οργανωτική διάταξη. Στο Κεφάλαιο 2 παρουσιάζεται η βιβλιογραφία που έχει ενσωματωθεί, προκειμένου να καταστεί σαφές το φαινόμενο του σκοτεινού τουρισμού. Αρχικά, παρατίθεται μια σειρά από ορισμούς που χρησιμοποιούνται από τη βιβλιογραφία, ενώ εν συνεχεία, αναλύονται τα κίνητρα των δυνητικών επισκεπτών. Αρχικά συζητούνται οι έννοιες που συνδέονται με αυτή τη μελέτη, συμπεριλαμβανομένων και των επιρροών των πολιτιστικών αξιών στο σκοτεινό τουρισμό. Στη συνέχεια, καθοδηγούμενη η μελέτη από τη θεωρία «*Push and Pull*» του Dann (1977), παρουσιάζονται και αναλύονται τα ατομικά κίνητρα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ

2.1 ΟΡΙΣΜΟΙ

2.1.1 Ο ΣΚΟΤΕΙΝΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Για να κατανοήσει κανείς το σκοπό και τα ευρήματα αυτής της μελέτης, αρχικά είναι απαραίτητο να καταστεί σαφής η έννοια του σκοτεινού τουρισμού και οι σχετικοί όροι που συνδέονται με αυτήν. Ο όρος «σκοτεινός τουρισμός» επινοήθηκε για πρώτη φορά από δύο ερευνητές, τον Malcolm Foley και J. John Lennon, ως ένα μέσο περιγραφής του φαινομένου που περιλαμβάνει την «*παρουσίαση και κατανάλωση (από επισκέπτες) πραγματικών και εμπορευματοποιημένων χώρων θανάτου και καταστροφής*» (1996, 198).

Στο βιβλίο τους «*Σκοτεινός Τουρισμός: Η έλξη του θανάτου και της καταστροφής*», οι Lennon και Foley ενισχύουν τον ορισμό του σκοτεινού τουρισμού, επισημαίνοντας τις ενέργειες που συνιστούν ή δεν συνιστούν σκοτεινό τουρισμό. Για παράδειγμα, οι φίλοι και οι οικογένειες των θυμάτων που επισκέπτονται χώρους σκοτεινού τουρισμού, δεν θεωρείται ότι μετέχουν στο σκοτεινό τουρισμό. Αντιθέτως, εκείνοι που επισκέπτονται τους σκοτεινούς χώρους είτε κατά τύχη, είτε επειδή αποτελεί μέρος του τουριστικού πακέτου μιας επιχείρησης, είτε επειδή τυγχάνει να βρίσκονται κοντά στην περιοχή, είναι τα άτομα που θέτουν τη βάση του σκοτεινού τουρισμού (Lennon & Foley, 2000). Για τους συγγραφείς, φαίνεται ότι τα τουριστικά κίνητρα διαδραματίζουν σχεδόν ασήμαντο ρόλο στην τέλεση του σκοτεινού τουρισμού.

Εντούτοις, στο προαναφερθέν βιβλίο, παραδέχονται ότι τα κίνητρα ενδέχεται να παίζουν κάποιο ρόλο στην εμπειρία του σκοτεινού τουρισμού. Συγκεκριμένα, παραθέτουν ότι «οι επισκέπτες αυτοί μπορεί να ήθελαν να πραγματοποιήσουν μια επίσκεψη από την επιθυμία να βιώσουν την πραγματικότητα πέρα από τις εικόνες που παρείχαν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και να βιώσουν μια προσωπική σχέση με την απανθρωπιά» (1996, 198).

2.1.2 Ο ΘΑΝΑΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Ο Seaton (1996) αναφέρεται σε μια παρόμοια κατάσταση, στο άρθρο του «*From Thanatopsis to Thanatourism: Guided by the dark*». Στο συγκεκριμένο άρθρο ο συγγραφέας, περιγράφει τον τουρισμό ως το ταξίδι σε έναν προορισμό εξολοκλήρου ή εν μέρει, με κίνητρο την επιθυμία για μια πραγματική ή συμβολική συνάντηση με το θάνατο, αλλά όχι αποκλειστικά, με το βίαιο θάνατο. Η επιθυμία αυτή, μπορεί σε ένα βαθμό να προκληθεί από τα ειδικά χαρακτηριστικά των ατόμων, των οποίων οι θάνατοι αποτελούν τα εστιακά τους αντικείμενα (Seaton, 1996).

Ο Seaton (1996) επεκτείνει τον ορισμό αυτό, προσθέτοντας δύο ακόμη παράγοντες. Πρώτον, ο τουρισμός είναι συμπεριφοριστικός και η έννοια καθορίζεται από τα κίνητρα του ταξιδιώτη και όχι από την προσπάθεια να καθοριστούν τα χαρακτηριστικά του εκάστοτε προορισμού. Σε αντίθεση με την ιδέα των Lennon και Foley, ο Seaton αναγνωρίζει ότι τα ατομικά κίνητρα πράγματι, διαδραματίζουν κάποιο ρόλο στον τουρισμό του θανάτου και της καταστροφής.

Δεύτερον, ο θανατουρισμός δεν είναι απόλυτος, αντιθέτως ετεροπροσδιορίζεται, βασισμένος σε δύο σημαντικά στοιχεία. Πρώτον, εάν αποτελεί αυτός το μοναδικό κίνητρο ή απλώς ένα εκ των πολλών και δεύτερον, ο βαθμός στον οποίο το ενδιαφέρον για το θάνατο είναι ανθρωποκεντρικό ή επικεντρωμένο στο θάνατο. Το Σχήμα 1 απεικονίζει το συνεχές του θανατουρισμού του Seaton (1996).

Αδύναμο Στοιχείο Θανατουρισμού	Ισχυρό Στοιχείο Θανατουρισμού
<p>- Το ενδιαφέρον για το θάνατο είναι προσωποκεντρικό και συνυπάρχει με άλλα κίνητρα.</p>	<p>- Το ενδιαφέρον για το θάνατο είναι γενικό και αποτελεί το μοναδικό κίνητρο.</p>
<p>- Ο επισκέπτης παρουσιάζει μία σύνδεση με το νεκρό ο οποίος είχε ιδιαίτερη αξία.</p>	<p>- Παρουσιάζεται το έντονο ενδιαφέρον για το θάνατο ανεξαρτήτως της σχέσης του επισκέπτη με το νεκρό/ τους νεκρούς.</p>
<p>Π.χ.: Επίσκεψη στο στρατιωτικό κοιμητήριο για να τιμήσει κάποιος ένα συγγενικό του πρόσωπο.</p>	<p>Π.χ.: Επίσκεψη σε νεκροταφεία, κατακόμβες, σκηνές θανάτου και καταστροφής.</p>

Σχήμα 1. Το συνεχές του θανατουρισμού του Seaton (1996)

Σύμφωνα με τον Seaton (1999), υπάρχουν πέντε κατηγορίες δραστηριοτήτων που συνδέουν τον ταξιδιώτη με το θανατουρισμό, με βάση τα ακόλουθα κίνητρα:

1. Ταξίδι για να παρακολουθήσει το θάνατο, δηλαδή δημόσιες απαγχονίσεις ή εκτελέσεις
2. Μετακίνηση σε χώρους μετά τη θανατική πράξη, όπως το Άουσβιτς
3. Ταξίδι σε χώρους όπου υπάρχουν τάφοι και μνημεία.
4. Επίσκεψη σε χώρους αναβιώσεων, όπως εκείνοι ενός εμφυλίου πολέμου
5. Μετακίνηση σε χώρους, όπου έχουν συγκεντρωθεί αποδεικτικά στοιχεία σχετικά με τους αποθανόντες, όπως τα μουσεία.

Η τελευταία κατηγορία σχετίζεται περισσότερο με την παρούσα έρευνα. Οι τοποθεσίες αυτές περιλαμβάνουν μουσεία, όπου τα όπλα θανάτου, τα ρούχα των θυμάτων της θηριωδίας και άλλα αντικείμενα εκτίθενται στον επισκέπτη (Seaton, 1999), όπως για παράδειγμα, το Εβραϊκό Μουσείο Θεσσαλονίκης με την έκθεση σε αυτό αντικειμένων, όπως ρούχα, φωτογραφίες και ημερολόγια από το Ολοκαύτωμα.

Στην έρευνά τους για τη «διαφωνία της κληρονομιάς», οι Tunbridge και Ashworth (1996) θίγουν το στοιχείο της θηριωδίας ως μορφή τουριστικού αξιοθεάτου. Οι ίδιοι απαριθμούν έξι χαρακτηριστικά που καταδεικνύουν την ύπαρξη της θηριωδίας:

1. Η φύση της σκληρότητας που ευνοεί το ασυνήθιστο ή το θεαματικό
2. Η φύση των θυμάτων που χαρακτηρίζεται από αθωότητα και ευπάθεια

3. Οι αριθμοί, διότι η ανθρώπινη φαντασία καθιστά δύσκολη τη συμπάθεια προς τις μικρές ομάδες θυμάτων
4. Η φύση των θυτών που πρέπει να είναι αδιαμφισβήτητα αναγνωρίσιμη και διακριτή από τα θύματα
5. Ο υψηλός δείκτης προβολής του αρχικού συμβάντος
6. Η διατήρηση και συντήρηση του αρχαιακού υλικού

2.1.3 ΤΑ ΜΑΥΡΑ ΣΗΜΕΙΑ

Τέλος, ο Rojek επινοεί έναν τρίτο όρο που συνδέεται με την έννοια του σκοτεινού τουρισμού. Συγκεκριμένα, ο όρος «*μαύρα σημεία*», αναφέρεται στις «εμπορευματοποιήσεις» των μνημείων και των τοποθεσιών, στις οποίες διασημότητες ή μεγάλο ποσοστό ανθρώπων βρήκαν ξαφνικό και βίαιο θάνατο (Rojek, 1993). Ως παραδείγματα παραθέτει την εθνική οδό της Καλιφόρνια, όπου εκατοντάδες συγκεντρώνονται κάθε χρόνο για να τιμήσουν τη μνήμη του ηθοποιού James Dean που έχασε τη ζωή του το 1955, καθώς και το νεκροταφείο Pere Lachaise στο Παρίσι, όπου χιλιάδες άνθρωποι συρρέουν για να δουν τον τάφο του μουσικού Jim Morrison.

Για τις ανάγκες της παρούσας έρευνας, απώτερος στόχος της οποίας είναι να κατανοήσει και να συγκεντρώσει τα κίνητρα των επισκεπτών του Μουσείου Auschwitz - Birkenau, θα ακολουθηθεί το παραπάνω μοντέλο του Seaton. Επιπλέον, για το σκοπό αυτής της μελέτης, οι όροι «*σκοτεινός τουρισμός*» και «*θανατουρισμός*» θα χρησιμοποιούνται εναλλακτικά, συνδεόμενοι με ένα ευρύ φάσμα σκοτεινών τοποθεσιών. Ωστόσο, σε αντίθεση με τον ορισμό σκοτεινού τουρισμού που δόθηκε από τους Lennon και Foley, και οι δύο παραπάνω όροι θα αναφέρονται στα ταξίδια σε χώρους θανάτου και καταστροφής, με βάση το κίνητρο των επισκεπτών. Τέτοιοι προορισμοί μπορεί να είναι επιτόπιοι, όπου δηλαδή έλαβε χώρα το εκάστοτε συμβάν, όπως λόγου χάρη, το «Στρατόπεδο Συγκέντρωσης του Μαουτχάουζεν», η «Βιβλιοθήκη του Ντάλλας», όπου ο John F. Kennedy δολοφονήθηκε και η «Ντακότα» στη Νέα Υόρκη, όπου πυροβολήθηκε ο Τζον Λένον.

Επιπλέον, οι προορισμοί θανατουρισμού ενδέχεται να είναι εκτός του τόπου όπου εκτυλίχθηκε ή έλαβε χώρα στην πραγματικότητα, ένα δραματικό ιστορικό γεγονός. Αυτοί αποτελούνται από αναπαραστατικές εκδηλώσεις, οι οποίες πραγματοποιούνται μακριά από τον πραγματικό χώρο.

Τέτοια παραδείγματα περιλαμβάνουν το Ναυτικό Μουσείο του Ατλαντικού, το οποίο στεγάζει έργα τέχνης από τον Τιτανικό, το νεκροταφείο Pere Lachaise που είναι το τελικό σημείο ανάπαυσης για μια σειρά από διασημότητες, συμπεριλαμβανομένου του Jim Morrison, καθώς επίσης και το πιο σημαντικό για το σκοπό αυτής της μελέτης, δηλαδή το Μουσείο Auschwitz - Birkenau, όπου φιλοξενούνται διάφορα αρχεία και αντικείμενα από την περίοδο του Ολοκαυτώματος.

2.1.4 ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ

Για τους σκοπούς της παρούσας μελέτης, κρίνεται αναγκαίο να νοηματοδοθούν άλλες δύο συγγενικές έννοιες: η ιστορία και η κληρονομιά. Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό δεδομένου του ισχυρισμού που συχνά περιβάλλει αυτούς τους δύο όρους. Η Anne Faulkner ορίζει την ιστορία ως κληρονομιά του παρελθόντος *«που κουβαλά μια ξεκάθαρη έννοια της αξίας ή της σημασίας ή της δόξας»* (Zuzanek, 1998, 52). Η κληρονομιά, από την άλλη πλευρά, προσδιορίζεται ως κάτι το οποίο κληρονομείται από το πολιτιστικό μας παρελθόν, χωρίς να είναι απαραίτητα αυτό θετικό ή αρνητικό (Zuzanek, 1998).

Ωστόσο, όλοι οι μελετητές και ακαδημαϊκοί δεν συμμερίζονται αυτούς τους ορισμούς. Ο Lord Charteris, αποθανών Πρόεδρος του Βρετανικού Ταμείου Εθνικής Κληρονομιάς, πίστευε ότι η έννοια της ιστορίας δεν κουβαλά ισχυρές αξίες, οι οποίες είναι αναλυτικές και πραγματικές. Αντιστρόφως, η κληρονομιά προκαλεί σε κάποιον συναισθηματικές και ψυχολογικές απηχήσεις, που συνδέονται με τις αξίες και την αίσθηση υποχρέωσης προς τους προγόνους αλλά και απογόνους του (Zuzanek, 1998).

Ο Zuzanek (1998) συμφωνεί με τον ορισμό του Charteris. Η ιστορία ορίζεται ως ένας ευρύς, χρονολογικός όρος, με μη προσωπικούς συνειρμούς. Από την άλλη πλευρά, η κληρονομιά συνδέεται με μια υποκειμενική και συναισθηματική ερμηνεία του παρελθόντος. Για το σκοπό αυτής της μελέτης, οι δύο ως άνω όροι θα έχουν τη σημασία που απέδωσε σε αυτούς ο Zuzanek το 1998, όπου η ιστορία θα αποδίδει πραγματικά γεγονότα, ενώ η κληρονομιά θα προσδίδει μια οικεία, προσωπική σύνδεση.

2.2 ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ

Η παρούσα βιβλιογραφική ανασκόπηση αναλύεται σε 16 διαφορετικά στοιχεία. Μία πληθώρα τμημάτων σχετίζεται άμεσα με το ερευνητικό μέσο και τα πιθανά κίνητρα του σκοτεινού τουρισμού: οι παράγοντες ώθησης και έλξης, η κληρονομιά, η ιστορία, η ενοχή, η περιέργεια, ο θάνατος, η νοσταλγία, η εκπαίδευση, η μνήμη, τα αντικείμενα και η ιεροτελεστία.

Ωστόσο, οι έννοιες της μνήμης, των μνημόσυνων και του σκοτεινού τουρισμού αποτελούν σύνθετα ζητήματα, τα οποία επιχειρούνται να γίνουν κατανοητά στο πλαίσιο αυτής της μελέτης. Ως εκ τούτου, για την κατανόηση του φαινομένου του σκοτεινού τουρισμού κρίθηκε αναγκαίο να προστεθούν τέσσερα επιπλέον τμήματα: ο μεταμοντερνισμός, οι πολιτιστικές αξίες, η «διαφωνία κληρονομιάς» και η μνήμη του Ολοκαυτώματος.

2.3 Ο ΜΕΤΑΜΟΝΤΕΡΝΙΣΜΟΣ

Μεγάλο μέρος της βιβλιογραφίας σχετικά με το σκοτεινό τουρισμό καθορίζει σταθερά το φαινόμενο του μεταμοντερνισμού. Ως εκ τούτου, είναι απαραίτητο να μελετήσουμε την προέλευση και τη χρονολογία του μεταμοντερνισμού, προκειμένου να κατανοήσουμε πλήρως το ρόλο που καλείται να διαδραματίσει στη σημερινή κοινωνία ο σκοτεινός τουρισμός. Ένα σημείο εκκίνησης είναι ο μοντερνισμός, το κίνημα από το οποίο προέκυψε ο μεταμοντερνισμός.

Η αρχή της σύγχρονης εποχής συνδέεται γενικά με την περίοδο του Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού, γύρω στα μέσα του 18^{ου} αιώνα. Εκείνη την περίοδο, οι κοινωνίες βίωναν ραγδαίους μετασχηματισμούς στο πλαίσιο της Βιομηχανικής Επανάστασης, η οποία εν συνεχεία συνετέλεσε σημαντικά στη μεταφορά της εξουσίας από την αριστοκρατία και τους απολυταρχικούς βασιλείς, στη νεοεμφανιζόμενη μεσαία τάξη. Οι επηρεαζόμενες κοινωνίες είχαν αστικοποιηθεί και εκβιομηχανοποιηθεί περισσότερο.

Η Βιομηχανική Επανάσταση και ο μοντερνισμός προκάλεσαν και άλλες σημαντικές αλλαγές στην κοινωνία. Πρώτον, με τις επιστημονικές και βιομηχανικές προόδους, τα άτομα δεν εξαρτούνταν πλέον από την εκκλησία. Ο μοντερνισμός «έσπασε» τα φράγματα μεταξύ ιερότητας και βεβηλότητας. Ο μοντερνισμός επηρέασε επίσης και τον τουρισμό. Προκειμένου να αναδειχθεί αυτός ο ισχυρισμός, ο Rojek (1993) επισημαίνει ότι, όπου η κοινωνία κάποτε έβλεπε

τα νεκροταφεία και τα μνημεία με σεβασμό και αξιοπρέπεια, ο μοντερνισμός «άνοιξε» τους ορίζοντες για μαζικό τουρισμό, μετατρέποντάς τα έτσι σε τουριστικούς χώρους.

Ο MacCannell (1976) υποστηρίζει ότι ο μοντερνισμός κατήυθνε την προσήλωση της κοινωνίας στην εργασία, στη γειτονιά, στην πόλη και στην οικογένεια. Ενώ κάποτε το σπίτι αποτελούσε ένα χώρο εργασίας, αναψυχής και οικογενειακής εστίας, ο χρόνος και η προσήλωση της κοινωνίας εν τέλει, διαμοιράστηκαν σε διάφορα μέρη. Απαλλαγμένη πλέον από τους προαναφερθέντες δεσμούς με το σπίτι, η κοινωνία ξεκίνησε να ενδιαφέρεται για τις ζωές άλλων προσώπων και να διαμορφώνει μία νέα πραγματικότητα για τους τουρίστες.

Ο μοντερνισμός αποτέλεσε επίσης μια εποχή ορθολογισμού, προόδου και προσωπικής αυτοβελτίωσης και ως εκ τούτου, εμφανίστηκαν ποικίλες μορφές εκπαιδευτικού τουρισμού εκείνη την περίοδο (Lennon & Foley, 2000). Από τις Μεγάλες Περιηγήσεις του 17^{ου} αιώνα μέχρι τις περιηγήσεις του Thomas Cook τον 18^ο αιώνα, αρκετοί ήταν εκείνοι που προσπάθησαν να βελτιώσουν τους εαυτούς τους και τις κοινωνικές συνθήκες. Η συνεχιζόμενη εκβιομηχάνιση επέτρεψε την αύξηση της εκπαίδευσης μέσω του μάρκετινγκ, των επικοινωνιών και των υποδομών (Burkart & Medlik, 1981).

Ο μοντερνισμός όμως επέφερε και ορισμένες αρνητικές συνέπειες. Μερικοί από τους νέους ισχυρισμούς και τα επιτεύγματα στα πεδία της επιστήμης, της τεχνολογίας, ακόμη και της ανθρωπότητας, είχαν καταλήξει σε φιάσκο. Οι ακραίες καταστάσεις που θεωρούνταν αδιανόητες στους σύγχρονους ανθρώπους, συχνά έπλητταν τα θεμέλια της κοινωνίας μετά την εκδήλωση ή επαλήθευσή τους. Οι Lennon και Foley (2000) αναφέρουν πολυάριθμες περιπτώσεις καταστροφής που επέφερε ο μοντερνισμός. Για παράδειγμα, το ναυάγιο του Τιτανικού έθεσε υπό αμφισβήτηση το αήττητο της τεχνολογίας, η σκόπιμα προγραμματισμένη «Τελική Λύση» των Ναζί οδήγησε σε εξοβελισμό του ορθολογισμού και στην καλλιέργεια πρόσφορου εδάφους για θηριωδίες πέρα από κάθε φαντασία, ενώ οι δολοφονίες διαφόρων προέδρων υπονόμισαν την ίδια τη βάση και την αποτελεσματικότητα των φιλελεύθερων δημοκρατιών.

Ο Riding (2003) συμφωνεί, επισημαίνοντας ότι η τεχνολογική πρόοδος συνεπάγεται κινδύνους και ότι τα θύματα του ατυχήματος στο Τσερνομπίλ ήταν η επιστήμη, η γνώση, ακόμη και η συνείδηση (Riding, 2003). Αυτά τα καταστροφικά γεγονότα είχαν ως αποτέλεσμα «το άγχος και

την αμφιβολία όσον αφορά βασικά δόγματα του μοντερνισμού, όπως η πρόοδος, ο ορθολογισμός, η επιστήμη, η τεχνολογία, η εκβιομηχάνιση και η φιλελεύθερη δημοκρατία» (Lennon & Foley, 2000, 21).

Οι εξελίξεις αυτές οδήγησαν στην αναδυόμενη αλλαγή της κοινωνίας. Περί τα μέσα της δεκαετίας του 1980, ένας σχετικά νέος τρόπος σκέψης προέκυψε ως πεδίο ακαδημαϊκής μελέτης, ο οποίος ονομάστηκε «μεταμοντερνισμός» (Kahraman, 2015). Πολλές μεταμοντέρνες σκέψεις προέρχονται από την αντίδραση στο μοντερνισμό. Μέχρι το 1980, ο μεταμοντερνισμός καθορίστηκε ως μια παράλογη αντίδραση στη μοντερνιστική λογική (Toynbee, 1938). Το λεξικό του Oxford του 2012 ορίζει τον μεταμοντερνισμό ως ένα κίνημα προς απάντηση του ήδη χαρακτηρισμένου μοντέρνου (Waite, 2012).

Η τουριστική βιβλιογραφία αποκαλύπτει τις σημαντικές επιπτώσεις που είχε και εξακολουθεί να έχει ο μεταμοντερνισμός στα τουριστικά προϊόντα. Η κοινωνία απομακρύνεται από τον παραδοσιακό μαζικό τουρισμό και τις οργανωμένες διακοπές και οδηγείται στο μεταμοντέρνο τουρισμό, όπως αυτός ονομάστηκε από τον Munt (1994). Τα χαρακτηριστικά αυτού του νέου είδους τουρισμού είναι η αναζήτηση νέων προορισμών και εμπειριών και η αυξανόμενη ποικιλία προϊόντων που αναδύονται στο χώρο του τουρισμού, από τον οικοτουρισμό έως τον πολιτιστικό τουρισμό.

Οι ταξιδιώτες τείνουν να δίνουν γενικά έμφαση σε «άλλους», μη δυτικούς προορισμούς, στην αυθεντικότητα, στην επαφή με αυτόχθονους πολιτισμούς, στις περιβαλλοντικές ανησυχίες και στην επιθυμία συμμετοχής σε βιώσιμες ταξιδιωτικές εμπειρίες. Δείχνουν επίσης μια αυξανόμενη τάση για επιθυμία «πνευματικοποίησης» των διακοπών τους, με έμφαση στη μελέτη και τη μάθηση (Quaglione et al, 2019), στην προσπάθειά τους να αυξήσουν το πολιτιστικό τους κεφάλαιο.

Ο σκοτεινός τουρισμός θεωρείται από ορισμένους ως ένα προϊόν της μεταμοντέρνας κοινωνίας (Light, 2017, Lennon & Foley, 2000, Rojek, 1993) και μπορεί να αντανakλάται μέσα από μια σειρά προορισμών σκοτεινού τουρισμού. Ο γάλλος φιλόσοφος και συγγραφέας, Paul Virilio, προσπάθησε να δημιουργήσει ένα Μουσείο Ατυχημάτων στο Παρίσι. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο ίδιος, «...ατυχήματα θα συμβαίνουν. Στην πραγματικότητα ανέκαθεν συνέβαιναν, από

τον αστεροειδή που κατά πάσα πιθανότητα εξαφάνισε τους δεινόσαυρους, μέχρι τη μεγάλη φωτιά που έπληξε το κεντρικό Λονδίνο το 1666. Αρκετά συμβαίνουν από αναπόφευκτες πράξεις της φύσης. Αλλά πολλά ακόμη ατυχήματα προκαλούνται από τους ανθρώπους και την τεχνολογία αυτή καθ αυτή για την οποία τόσο υπερηφανευόμαστε» (Riding, 2003, 7). Αν και μέχρι σήμερα το μουσείο δεν έχει υλοποιηθεί, ο Virilio, στο πλαίσιο ενός πιλοτικού έργου, ανέπτυξε μια προσωρινή έκθεση, όπου παρουσιάζονται φωτογραφίες και ταινίες πάσης φύσεως και καταστροφής που μπορεί να προκληθεί από τον άνθρωπο (Fondation Cartier, 2002).

Οι Foley και Lennon (2000) τεκμηριώνουν τη σχέση ανάμεσα στο άγχος και τον σκοτεινό τουρισμό. Στην έρευνά τους για την έλξη του θανάτου και της καταστροφής, οι συγγραφείς συμφωνούν ότι οι τοποθεσίες που δεν είναι χαραγμένες στη μνήμη των ζωντανών, δεν υπολογίζονται ως τόποι σκοτεινού τουρισμού, διότι δεν υποκινούν το άγχος και τις αμφιβολίες για το μοντερνισμό. Οι ίδιοι συγκρίνουν τις τοποθεσίες των Σκωτσέζικων Πολέμων της Ανεξαρτησίας και του Μνημείου Πολέμου του Βιετνάμ στις ΗΠΑ. Οι σκωτσέζικες τοποθεσίες, λόγω της χρονολογικής τους απόστασης, δεν εγείρουν ερωτήσεις σχετικά με το μοντερνισμό και τις συνέπειές του. Από την άλλη πλευρά, αντικείμενα και μηνύματα που παρουσιάζονται στο μνημείο πολέμου του Βιετνάμ στις ΗΠΑ, υποδεικνύουν στοιχεία άγχους και αμφιβολίας για έναν κατά τα άλλα αμφιλεγόμενο πόλεμο (Foley & Lennon, 2000).

Η έναρξη του θεάματος είναι μια άλλη συνέπεια του μεταμοντερνισμού στην τουριστική βιβλιογραφία. Ο Rojek αναφέρει πως «το πραγματικό νόημα έχει αντικατασταθεί από το θέαμα και η εντύπωση υπερσχύει της αξίας» (1993, 136). Για του λόγου το αληθές, ο Rojek καταδεικνύει τις πρωτοβουλίες του ιδιωτικού τομέα, όπως εκείνη του Robin Hood Country στο Nottinghamshire της Αγγλίας και εκείνη του Catherine Cookson Country στο Tyneside της Αγγλίας, τα οποία κατασκευάστηκαν βασισμένα σε μυθικά και μυθιστορηματικά θέματα (Rojek, 1993).

Ο Pretes παρατηρεί ότι στη μεταμοντέρνα κοινωνία, τα αντικείμενα ανάγονται σε αναπαραστάσεις και εμπορευματοποιούνται, συσκευάζονται, καταναλώνονται και εν τέλει, αλλοιώνουν ή και αποκρύπτουν την πραγματικότητα. Ως εκ τούτου, το προϊόν μεταμορφώνεται σε θέαμα. Ο ίδιος, αναφέρει ως παράδειγμα το χωριό του Άγιου Βασίλη στη Φινλανδία, το οποίο

περιγράφει ως «ένα ελκυστικό τουριστικό αξιοθέατο και μια πόλη χτισμένη εξολοκλήρου με βάση την εικόνα και όχι την πραγματικότητα» (1995, 13).

Την ίδια κατάσταση αποτυπώνει η Huebner (2011) κάνοντας αναφορά στον Κόμη Δράκουλα, ο οποίος αν και μυθιστορηματικό πρόσωπο, του αποδόθηκε το όνομα Vlad, ο Τρίτος Πρίγκηπας της Βλαχίας ή αλλιώς Vlad ο Παλουκωτής, το οποίο ανήκε σε υπαρκτό και αρκετά βίαιο πρόσωπο. Επίσης, στην πραγματικότητα, ο Vlad δεν διέμενε ποτέ στο κάστρο Bran, το οποίο προβάλλεται από τις τουριστικές αρχές ως το σπίτι του Κόμη Δράκουλα.

Η δυσκολία που προκαλεί το θέαμα είναι ότι «θολώνει» τις διαφορές μεταξύ της πραγματικότητας και της φαντασίας (Debord, 1967). Παραβλέποντας την πραγματικότητα, «το θέαμα παρουσιάζεται ως κάτι εξαιρετικά θετικό και πραγματικό... αυτό που προβάλλεται είναι καλό και αυτό που είναι καλό, προβάλλεται» (Debord 1967, 145). Ως εκ τούτου, οι επισκέπτες δηλώνουν ικανοποιημένοι από το θέαμα και συχνά οδηγούνται στο συμπέρασμα ότι το τελευταίο αντικατοπτρίζει την αλήθεια και ότι τα γεγονότα έχουν συμβεί στην πραγματικότητα με τον ίδιο ακριβώς τρόπο.

Όταν η τηλεόραση και τα άλλα μέσα μαζικής ενημέρωσης εισήλθαν στα σπίτια των ανθρώπων, αποκαλύφθηκαν νέοι και άγνωστοι μέχρι πρότινος κόσμοι σε αυτούς. Αυτό είχε ως συνέπεια, ορισμένοι συγγραφείς να θεωρήσουν τα μέσα ενημέρωσης υπεύθυνα εν μέρει, για την άνοδο του θεάματος του σκοτεινού τουρισμού (Foley & Lennon, 2000, Rojek, 1993). Παρόλο που ο Seaton επισημαίνει ότι ο θανατουρισμός υφίσταται ως φαινόμενο από το Μεσαίωνα, αναγνωρίζει επίσης και το ρόλο που διαδραματίζουν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης στην έξαψη του δημοσίου ενδιαφέροντος για το θάνατο και την καταστροφή. Ο ίδιος παρατηρεί ότι «η κάλυψη δολοφονιών από τον Τύπο, παρήγαγε μεγάλους αριθμούς επισκεπτών, οι οποίοι επισκέπτονταν τους χώρους θανάτου, είτε για να περιηγηθούν στα αξιοθέατα, είτε για να αποσπάσουν κάποιο σουβενίρ» (Seaton, 1996, 242).

Οι Foley και Lennon (2000) αναγνωρίζουν επίσης τον πρώιμο ρόλο των μέσων μαζικής ενημέρωσης στη γνωστοποίηση του τουρισμού καταστροφής και ιδιαίτερα στο ναυάγιο του Τιτανικού, το 1912. Τα ειδησεογραφικά πρακτορεία κατέγραφαν τους επιζώντες του ναυαγίου που προσγειώνονταν στις ΗΠΑ, ενώ οι δημοσιογράφοι μετέδιδαν τις ιστορίες τους σε όλο τον

κόσμο. Ωστόσο, σημειώνουν επίσης και τη μεταμοντέρνα σημασία των μέσων ενημέρωσης. Για παράδειγμα, οι συγγραφείς επικεντρώνονται στη δολοφονία του John Fitzgerald Kennedy και τις συνέπειές της ως μια θλιβερή στιγμή του μεταμοντερνισμού. Τα τηλεοπτικά κανάλια ανά τον κόσμο είχαν διακόψει την κανονική ροή του προγράμματός τους για να μεταδώσουν τα νέα. (Lennon & Foley 2000).

Οι Lennon και Foley αναφέρουν επίσης ότι *«το αξιοσημείωτο στην κάλυψη των μέσων ενημέρωσης, ήταν ο θάνατος καθαυτόν, ο οποίος προσέφερε ένα θέαμα τηλεοπτικών εικόνων που όρισε την «πραγματικότητα» εκείνου του Σαββατοκύριακου για πολλούς θεατές. Η προβολή της ίδιας της κηδείας σημείωσε τη μεγαλύτερη τηλεθέαση στις ΗΠΑ που έχει ποτέ καταγραφεί»* (2000, 79). Συγκεκριμένα, η μέτρηση του Nielsen το 1963 ανέφερε ότι περίπου το 93 τοις εκατό των νοικοκυριών εξοπλισμένων με τηλεόραση, παρακολούθησε την κηδεία μέχρι το Εθνικό Νεκροταφείο Arlington (Lennon & Foley, 2000).

Η άνοδος αυτή του θεάματος επηρεάζει έντονα τα δημόσια μνημεία και τις εκδηλώσεις μνήμης. Συνεπώς, στη σημερινή εποχή, οι αρχιτέκτονες και οι κατασκευαστές μνημείων, δεν δημιουργούν απλώς ένα μνημείο. Οφείλουν επίσης να το ανεγείρουν με έναν τρόπο, ο οποίος θα μπορεί να αγγίξει μια γενιά, η οποία *«έχει συνηθίσει να της ταΐζουν την ιστορία αποκλειστικά με ψυχαγωγικό και θεαματικό τρόπο»* (Dunlop, 2002, 48). Αυτό καθίσταται εμφανές όχι μόνο με τα μέρη εικονικής αναπαράστασης που περιγράφουν οι Pretes (1995) και Rojek (1993). Σε αρκετούς χώρους σκοτεινού τουρισμού που δίδουν έμφαση στην εκπαίδευση, η ερμηνεία τείνει να βαδίζει παράλληλα με το θέαμα (Walsh, 1992). Οι Foley και Lennon (1997 & 2000) αναφέρουν το Μουσείο του Έκτου Ορόφου στο Ντάλας και το νεκροταφείο του Arlington στη Βιρτζίνια, ως παραδείγματα τοποθεσιών που συγχέουν την έννοια της εκπαίδευσης και της ανάμνησης με εκείνη του θεάματος.

Οι Lennon και Foley παραθέτουν επιπλέον στο βιβλίο τους, την ανησυχία του Connally: *«Θεωρώ ότι δεν έφτασε ακόμα η στιγμή όπου η ιστορία θα κοιτάζει την κυβέρνηση Kennedy από μία αντικειμενική οπτική γωνία. Πώς θα μπορούσε άλλωστε; Όταν βλέπεις ένα όμορφο μικρό κορίτσι να γονατίζει με το χέρι της πάνω στο φέρετρο του πατέρα της, όταν βλέπεις ένα μικρό αγόρι να απονέμει στρατιωτικό χαιρετισμό δίπλα στο νεκρό πατέρα του, πώς μπορείς να αισθανθείς οτιδήποτε πέρα από τη μέγιστη συμπόνια;»* (Lennon & Foley, 2000, 80).

Ο Rojek χρησιμοποιεί ως παράδειγμα τον τάφο του Jim Morrison που βρίσκεται σε ένα νεκροταφείο του Παρισιού «όπου η αναζήτηση θεάματος αντικατέστησε το σεβασμό της ιεροπρέπειας» (1993, 141), διότι, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο O'Hagan, ο τάφος του Morrison κατέληξε πλέον ως μία «...παραμορφωμένη Μέκκα» (O'Hagan, 1990, 1).

Η βιβλιογραφία αναδεικνύει επιπρόσθετα προβλήματα που απορρέουν από τη σημαντική εξάρτηση από τα μέσα ενημέρωσης. Συχνά, ο αντίκτυπος του χρόνου προκαλεί προβλήματα. Το παρελθόν παρουσιάζεται στους επισκέπτες ως ένας πλανήτης διαφορετικός από αυτόν στον οποίο κατοικούν. Σε μία προσπάθεια να δια φωτίσει αυτό το θέμα, ο Steiner χρησιμοποιεί ως παράδειγμα το στρατόπεδο συγκέντρωσης Treblinka. «Την ίδια ώρα κατά την οποία οι Mehring και Langer (θύματα των καταυλισμών) βασανίζονταν μέχρι θανάτου, κάπου αλλού (π.χ. στη Νέα Υόρκη), μια μεγάλη μερίδα ανθρώπων, την απασχολούσε κάτι διαφορετικό, όπως για παράδειγμα η επίσκεψη στον οδοντίατρο την επόμενη ημέρα. Αυτές οι δύο παράλληλες εμπειρίες είναι τόσο διαφορετικές και ασυμβίβαστες με οποιοδήποτε κοινό πρότυπο της ανθρώπινης αξίας, που η συνύπαρξή τους καθίσταται φρικτά παράδοξη» (Steiner, 1967).

Επιπλέον, η συστηματική επανάληψη του παρελθόντος μέσω των μέσων μαζικής ενημέρωσης μπορεί να μειώσει, να περιθωριοποιήσει ή να εξομαλύνει το μέγεθος των γεγονότων που παρουσιάζονται (Foley & Lennon, 1997, 2000). Η παραγωγή του Steven Spielberg, η «*Λίστα του Schindler*», συχνά κατηγορείται για τις ιστορικές ατέλειές του. Οι Foley και Lennon (1997) και Lanzmann (1995) περιγράφουν πως η ταινία λειτουργεί μέσα στα πλαίσια μιας τυπικής Χολιγουντιανής αφήγησης. Υπάρχει μια σαφής καθορισμένη πλοκή και τα γεγονότα παρατάσσονται χρονολογικά με τέτοιο τρόπο, ώστε να είναι εύκολο για τους περισσότερους να τα παρακολουθήσουν. Αντί να προσφέρει μια ακριβή και τεκμηριωμένη εκδοχή των γεγονότων, η ταινία επιλέγει να «ξετυλίξει» ένα μυθιστορηματικό σενάριο, προκειμένου να γίνει αποδεκτό από την πλειοψηφία των ανθρώπων.

Η επανάληψη αποτελεί μια ακόμη βασική συνέπεια του μεταμοντερνισμού που εμφανίζεται συστηματικά στη σκοτεινή τουριστική βιβλιογραφία. Σε ό,τι αφορά τον τουρισμό, οι αναδυόμενες προσομοιώσεις, αντιγραφές και εικονικές εμπειρίες ως κομμάτι του τουριστικού προϊόντος, αποτέλεσαν βασικούς παράγοντες κατά την εμφάνιση του σκοτεινού τουρισμού (Foley & Lennon, 1999). Σύμφωνα με τους συγγραφείς, η «*ερμηνεία και η επανάληψη των*

γεγονότων που περιβάλλονται από θάνατο, έχουν διαμορφώσει τις αντιλήψεις της πραγματικότητας. Προβάλλοντας το παρελθόν στους επισκέπτες, η πραγματικότητα έχει αντικατασταθεί από την προσομοίωση και την εμπορευματοποίηση» (Foley & Lennon 2000, 78). Στην έρευνά του για τα μαύρα σημεία, ο Rojek (1993) συμφωνεί, δηλώνοντας ότι εμπεριέχουν ενδείξεις επανάληψης και αντιγραφής, οι οποίες συναντώνται συχνά στο μεταμοντερνισμό. Ως αποτέλεσμα, η πραγματικότητα στο μεταμοντέρνο κόσμο περιορίζεται καθαρά στην επανάληψη (Baudrillard, 1983).

Η επανάληψη οδηγεί σε άλλα μεταμοντέρνα χαρακτηριστικά, όπως την προσομοίωση και την αντιγραφή. Όπως σημειώνουν οι Foley και Lennon (1997), ο σκοτεινός τουρισμός, ενσωματώνει την προσομοίωση εμπειριών, τη σημασία της αναπαραγωγής και τη σημασία των μέσων ενημέρωσης, ενώ η βιβλιογραφία βρίθει από τέτοια παραδείγματα.

Στο Μουσείο του Ολοκαυτώματος των Ηνωμένων Πολιτειών (USHMM), διανέμεται ένα δελτίο ταυτότητας στους επισκέπτες, το οποίο αλλάζει όψη, καθώς αυτοί περιηγούνται στο μουσείο ως «κρατούμενοι» και συγκεκριμένα, όταν οι επισκέπτες «συλλαμβάνονται, φυλακίζονται, μεταφέρονται σε στρατόπεδο συγκέντρωσης ή εξοντώνονται σε θάλαμο αερίων, κ.λπ.» (Lennon & Foley, 2000, 146). Ομοίως, όταν οι επισκέπτες εισέρχονται στο Μουσείο Απαρτχάντ του Γιοχάνεσμπουργκ, υφίστανται αυθαίρετα φυλετικές διακρίσεις, προκειμένου να βιώσουν κατ' αυτόν τον τρόπο ένα μέρος του μουσείου από αυτή την οπτική γωνία (Swarns, 2001, Apartheid Museum, 2001).

Φωτογραφία από το Μουσείο του Απαρτχάντ www.apartheidmuseum.org

Στο Imperial War Museum της Αγγλίας, μπορεί κανείς να βιώσει από πρώτο χέρι την αναβίωση της καθημερινής ζωής στην Αγγλία, κατά τη διάρκεια του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Σύμφωνα με τους Lennon και Foley, η αίθουσα *«Εμπειρίες στα Χαρακώματα» «εμπορευματοποιεί τον παλμό, τα βιώματα, τους ήχους και τις μυρωδιές της ζωής στα χαρακώματα»*, ενώ η *«Αιφνιδιαστική Εμπειρία»*, περιλαμβάνει την αναπαράσταση μιας αιφνίδιας αεροπορικής επιδρομής, όσο οι επισκέπτες την παρακολουθούν μέσα από το καταφύγιο του Άντερσον (Lennon & Foley, 2000, 115).

Στη βιβλιοθήκη του έκτου ορόφου στο Dallas του Texas, οι επισκέπτες μπορούν να βιώσουν, μέσω των μέσων ενημέρωσης, όλες τις πτυχές της δολοφονίας του Kennedy, από το προεδρικό περιβάλλον και τη δολοφονία μέχρι την κηδεία και τη δολοφονία του Lee Harvey Oswald (Lennon & Foley, 2000). Επιπλέον, η *«Περιήγηση με την προεδρική λιμουζίνα του Κένεντι»* προσφέρει την αναπαράσταση της δολοφονίας του Κένεντι στους επισκέπτες της (Pohlen, 2006). Οι επισκέπτες έχουν τη δυνατότητα να ανατρέξουν στο παρελθόν και να ξαναζήσουν την τραγωδία που έλαβε χώρα εκείνη την ημέρα, μεταβαίνοντας σε ένα πιστό αντίγραφο της προεδρικής λιμουζίνας. Μέσα στη λιμουζίνα αυτή, έχουν τη δυνατότητα να ακούσουν το ηχητικό ντοκουμέντο, στο οποίο διακρίνεται η ευθυμία που επικρατούσε από το πλήθος, οι ήχοι των πυροβολισμών, τα σχόλια των υπολοίπων συνεπιβατών και οι εκπομπές ειδήσεων που κάλυψαν το γεγονός του θανάτου του προέδρου (Lennon & Foley, 2000). Η περιήγηση καταλήγει στο Νοσοκομείο του Πόρτλαντ με την επιβεβαίωση του θανάτου του Προέδρου Κένεντι (Murray, 1996).

Ο Rojek παρατηρεί πως οι θαυμαστές του James Dean αναβιώνουν κάθε χρόνο το θάνατο του ηθοποιού την ίδια ημερομηνία, την ίδια ώρα, στην ακριβή θέση του ατυχήματος. Προσπαθούν *«μέσω της οδήγησης των δικών τους οχημάτων να δουν τα ίδια αξιοθέατα και να ζήσουν παρόμοιες εμπειρίες με το είδωλό τους»* (1993, 142), πριν αυτό χάσει τη ζωή του από τροχαίο ατύχημα, κοντά στο Χόλαμεη της Καλιφόρνια.

Τα μουσεία και τα ιστορικά αξιοθέατα δεν αποτελούν τα μοναδικά σημεία του σκοτεινού τουρισμού που αναβιώνουν το παρελθόν. Το 1998, το εστιατόριο Warehouse του Halifax είχε διαμορφώσει την τραπεζαρία του εμπνευσμένη από τον Τιτανικό. Οι πελάτες μπορούσαν *«να παραγγείλουν έξι από τα έντεκα πιάτα που προσέφεραν στους επιβάτες πρώτης κατηγορίας τη*

νύχτα που βυθίστηκε το πλοίο, όπως για παράδειγμα ένα φιλέτο σολομού ή μια πουτίγκα Waldorf. Καθώς οι βιολιτζήδες ερμήνευαν κομμάτια εκείνης της εποχής, ένας ηθοποιός υποδουμένος χαρακτήρα του Τιτανικού, ενθάρρυνε τους επισκέπτες να υποδυθούν κάποιους από τους πιο γνωστούς επιβάτες του πλοίου» (Bergman, 1998, 70).

Αδιαμφισβήτητο γεγονός αποτελεί η διαπίστωση ύπαρξης συνεπειών από την υπερβολική χρήση της αντιγραφής, της προσομοίωσης και της αναπαραγωγής. Έχει προκύψει μια μεγάλη εξάρτηση από τις εικονικές εμπειρίες στους κόλπους της μεταμοντέρνας κοινωνίας, σε σημείο που η πραγματικότητα τείνει πλέον να εξαλειφθεί. Παρατηρείται επίσης ότι στην προσπάθεια ερμηνείας των γεγονότων, η ιστορία παραποιείται και η πραγματικότητα απομακρύνεται ακόμη περισσότερο από την προσομοίωση που επιχειρείται (Lennon & Foley, 2000).

Μια άλλη πτυχή της μεταμοντέρνας κοινωνίας που σχετίζεται με τον σκοτεινό τουρισμό είναι η αποδιαφοροποίηση από την ψυχαγωγία (Lennon & Foley, 2000, Lash, 1990, Rojek, 1993). Όλα πλέον μπορούν να μετατραπούν σε ψυχαγωγική δραστηριότητα. Συνεπώς, όλες οι μορφές διασκέδασης τυγχάνουν ίσης μεταχείρισης και όλα τα γεγονότα και οι σκοτεινές τοποθεσίες καθίστανται δυνητικοί τουριστικοί προορισμοί. Πριν από δύο αιώνες, τα νεκροταφεία θεωρούνταν ιερά, ωστόσο η Εθνική Ομοσπονδία Προστασίας Νεκροταφείων στη Μεγάλη Βρετανία έχει διαφορετική άποψη και τα προωθεί μάλιστα, ως υπαίθρια μουσεία (Rojek, 1993). Επίσης, τα μέλη της Ομοσπονδίας ενίοτε προσφέρουν στο κοινό ξεναγήσεις, δωρεάν εισόδους και ειδικές εκδηλώσεις, ενώ συνεργάζονται στενά με διάφορους οργανισμούς για την καταλληλότερη διατήρηση των νεκροταφείων (National Federation of Cemetery Friends, 2012).

Οι Lennon και Foley (2000) σημειώνουν επίσης την «εμπορευματοποίηση» του ιερού, αυτή τη φορά στο Στρατόπεδο του Auschwitz - Birkenau, όπου έχουν αναπτυχθεί πολλές ιδιωτικές επιχειρήσεις, όπως καντίνες, βιβλιοπωλεία, μαγαζιά με είδη σουβενίρ, καταστήματα ταινιών και αποθήκες κεραμικών. Αυτή η μορφή εμπορευματοποίησης, σε συνδυασμό με την πώληση αναμνηστικών στον εσωτερικό χώρο του Στρατοπέδου Συγκέντρωσης, φέρνει αντιμέτωπους τους αρμόδιους φορείς με ένα σαφές δίλημμα.

Η αποδιαφοροποίηση διακρίνεται επίσης στην άνοδο των μουσείων και των αξιοθέατων που μπορούν να ταξινομηθούν ως σκοτεινοί τουριστικοί προορισμοί, ακόμα και εκείνων που έχουν

αναπτυχθεί σε απομακρυσμένες ή δυσδιάκριτες περιοχές (MacCannell, 1976). Στη Lothian της Σκωτίας, δύο ανθρακωρυχεία έχουν επαναπροωθηθεί ως το Σκωτζέζικο Μουσείο Μετάλλευσης (Rojek, 1993), όπου άτομα όλων των ηλικιών έχουν τη δυνατότητα να ενημερωθούν για τις κακουχίες της καθημερινότητας των ανθρακωρύχων και των οικογενειών τους, που ζούσαν στην περιοχή (National Mining Museum Scotland, 2014). Στη μελέτη του για τη «Μικρή Ιταλία» της Νέας Υόρκης, ο Conforti (1996) διερευνά τα γκέτο ως τουριστικά αξιοθέατα.

Τέλος, ο Rojek αναφέρει ότι «υπό το πρίσμα του μεταμοντερνισμού, ο καθένας είναι ένας μόνιμος μετανάστης του παρόντος» (1993, 168), μέσω του συναισθήματος της νοσταλγίας. Η νοσταλγία θεωρείται ως ένα βασικό παράδειγμα μεταμοντερνισμού, για το οποίο οι Lennon και Foley (2000) αναφέρουν πολλά παραδείγματα που το πιστοποιούν, όπως την αναγέννηση των αστικών κέντρων, τα μουσειακά χωριά, την προστασία των τοπίων, τη διάσωση της ρετρό μόδας και την ακαδημαϊκή διαδικασία της παραπομπής και της αναφοράς. Με την εμφάνιση της νοσταλγίας, η ιστορία, ο χρόνος και ο χώρος μετατρέπονται σε εμπορεύματα προς πώληση (Pretes, 1995).

Αυτή η αίσθηση νοσταλγίας φαίνεται να προέρχεται από διάφορες πηγές. Πρώτον, από την αμφιβολία και το άγχος που ο μοντερνισμός έχει δημιουργήσει σε μεταμοντέρνους τουρίστες, οι οποίοι αναζητούν ένα απλούστερο παρελθόν. Με άλλα λόγια, οι τουρίστες αναζητούν την πρόσβαση σε ένα παρελθόν, το οποίο δεν μπορούν πλέον να βρουν στο δικό τους κοινωνικό περιβάλλον. Σύμφωνα με τους Dann και Potter, η παρούσα αλλοτριωμένη κατάσταση στην οποία βρίσκονται, φέρεται να τους αναγκάζει να ανησυχούν για το μέλλον, και «να αναζητούν απαντήσεις στις μέρες που πέρασαν, σε μία κοινωνία που ήξερε να ξεχωρίζει το σωστό από το λάθος» (Dann & Potter 2001, 72).

Τα μέσα ενημέρωσης κατά καιρούς ενισχύουν αυτές τις ρομαντικές αντιλήψεις του παρελθόντος. Η ταινία του James Cameron «Τιτανικός» αποτελεί για πολλούς το πιο γνωστό παράδειγμα καταστροφής που μετατράπηκε σε μια ιστορία αγάπης. Πιο συγκεκριμένα, η ταινία προσπέρασε τους θανάτους περίπου 1.500 ανθρώπων που μετέβαιναν στον Τιτανικό (Barnes, 1998), και επέλεξε να εστιάσει στην ερωτική σχέση μεταξύ δύο φανταστικών χαρακτήρων, τον Jack Dawson και την Rose DeWitt Bukater. Ο θάνατος των επιβατών του πλοίου αναφέρεται μόνο μία φορά, όταν η πρωταγωνίστρια Rose, θυμάται ότι από τους 1.500 επιβαίνοντες, επέζησαν

μόνο οι έξι και ότι μία εξ αυτών ήταν η ίδια (Titanic, 1997). Ωστόσο, η υπόθεση της ταινίας βασίζεται στο ερωτικό ειδύλλιο ανάμεσα στον Jack και την Rose.

Η νοσταλγία αναδεικνύεται επίσης υπό το πρόσχημα της μνήμης. Ο Conforti (1996) αναφέρει: *«καθώς οι άνθρωποι γερνάνε, αναπολούν ολοένα και περισσότερο το παρελθόν, σε μια προσπάθεια να αντλήσουν από αυτό, εκείνα τα πράγματα που θέλουν να διατηρήσουν, αλλά και να θυμηθούν τις πιο σημαντικές και περήφανές τους στιγμές»* (Conforti 1996, 830).

Ένα μεγάλο μέρος της βιβλιογραφίας εμφανίζει τον σκοτεινό τουρισμό ως ένα μεταμοντέρνο φαινόμενο και συγκεκριμένα, ως μια αντιδραστική ενέργεια προς την αμφιβολία και το άγχος που προκαλεί ο μοντερνισμός. Η εκβιομηχάνιση του 17^{ου} αιώνα έφερε μια συνεχιζόμενη κοινωνική αλλαγή στον ορθολογισμό, στον εκσυγχρονισμό, στην επιστήμη, στην τεχνολογία και στη γνώση. Αυτή η πρόοδος ωστόσο, είχε μερικές συνέπειες.

Ορισμένοι συγγραφείς αναφέρουν τη βύθιση του Τιτανικού ως το «έμβρυο» του μεταμοντερνισμού. Αυτό το πλοίο, το οποίο κάποτε αποτελούσε ένα σημαντικό τεχνολογικό επίτευγμα εκείνης της εποχής, αμφισβητήθηκε έντονα όταν βυθίστηκε και διατάραξε την εμπιστοσύνη της κοινωνίας στην τεχνολογία. Λίγο αργότερα, όπως μνημονεύθηκε παραπάνω, το Ολοκαύτωμα δημιούργησε την αμφισβήτηση σχετικά με την συμπόνια των ανθρώπων, ενώ οι μεταγενέστερες προεδρικές δολοφονίες στις ΗΠΑ προκάλεσαν την ανησυχία για τη διατάραξη και την αποτελεσματικότητα των φιλελεύθερων δημοκρατιών. Ως αποτέλεσμα, η κοινωνία, συμπεριλαμβανομένου και του τουριστικού τομέα, εισήλθε σε μια διαδικασία αναμόρφωσης.

Στην ανασκόπηση της παρούσας βιβλιογραφίας εντοπίζονται αρκετά βασικά σημεία, τα οποία απεικονίζουν τη συσχέτιση του σκοτεινού τουρισμού με το μεταμοντερνισμό. Αρχικά, διαπιστώνεται μια απομάκρυνση από τον παραδοσιακό μαζικό τουρισμό, όπως μαρτυρείται και από την εμφάνιση του εξειδικευμένου τουρισμού, όπως λόγου χάρη, ο τουρισμός πολιτιστικής κληρονομιάς, ο σκοτεινός τουρισμός και ο οικοτουρισμός.

Ο μεταμοντερνισμός έχει επηρεάσει επίσης την άνοδο του θεάματος, που προήλθε εν μέρει από την αυξημένη κυριαρχία των μέσων μαζικής ενημέρωσης. Μέσα ενημέρωσης όπως η τηλεόραση και οι ταινίες έχουν θολώσει τη διάκριση μεταξύ πραγματικότητας και προσομοίωσης. Οι

συστηματικές σκοτεινές τουριστικές εκδηλώσεις καθιστούν δύσκολο για τους επισκέπτες να διακρίνουν το χρόνο και το χώρο, ενώ το παρελθόν φαντάζει σαν ένας διαφορετικός πλανήτης. Η συγκεκριμένη αποστασιοποίηση προκαλεί την ανάγκη για το παρελθόν και την αυξημένη αίσθηση νοσταλγίας.

Συνοπτικά, για πολλούς συγγραφείς, ο σκοτεινός τουρισμός παρέχει το πλαίσιο για μια μεταμοντέρνα εμπειρία. Μια κοινωνία κατακλυσμένη από αμφιβολίες και αγωνία εξετάζει όλες τις εναλλακτικές επιλογές για να ανακτήσει το παρελθόν. Οι εξαρτώμενες από τα μέσα ενημέρωσης γενεές δυσκολεύονται να διακρίνουν την πραγματικότητα από το θέαμα και ως εκ τούτου, επαναπαύονται στην προσομοίωση και στην αναπαράσταση.

2.4 ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΑΞΙΕΣ

Για να κατανοήσει κάποιος τα τουριστικά κίνητρα που υποβόσκουν πίσω από τα ταξίδια σε σκοτεινούς τουριστικούς προορισμούς, όπως τα μνημεία και τα μουσεία, είναι σημαντικό πρωτίστως να κατανοήσει τους τρόπους και τους λόγους για τους οποίους αυτά ανεγέρθησαν. Επίσης, είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι η ανέγερση μνημείων σε περιοχές θανάτου και καταστροφής δεν συνιστά απαραίτητη προϋπόθεση, ούτε διασφαλίζεται μέσω αυτών, η διαμόρφωση αυτών των περιοχών σε τουριστικούς προορισμούς. Μεγάλο μέρος μνημείων αυτών διαμορφώνεται από τις πολιτιστικές αξίες της κοινωνίας. Ο Foote (1997) αναφέρει ότι οι στάσεις που τηρούνται απέναντι στη βία και την τραγωδία συμβαδίζουν με τις πολιτιστικές αξίες μιας κοινωνίας.

Ο Foote (1997) αναλύει λεπτομερώς τον αντίκτυπο που οι πολιτιστικές αξίες έχουν στη δημιουργία μνήμης ενός έθνους και στη δημιουργία του μνημειακού του τοπίου. Οι περιοχές που «φιλοξενούν» μνημεία, έχουν διαμορφωθεί από πολιτικούς, κοινωνικούς και οικονομικούς παράγοντες, ενώ σε κάποιες περιπτώσεις, κάτι τέτοιο δεν συμβαίνει άμεσα, αλλά έπειτα από αρκετά χρόνια. Σύμφωνα με τον Foote (1997), όταν συμβαίνει ένα τραγικό ή βίαιο γεγονός σε μία περιοχή, ακολουθεί συνήθως η «αγιοποίηση», η κατηγοριοποίηση, η ανάδειξη (της περιοχής) ή η εξάλειψη και εξαφάνισή της από τη μνήμη. Στην παρούσα μελέτη αναλύονται τα δύο πρώτα αποτελέσματα.

2.4.1 Η «ΑΓΙΟΠΟΙΗΣΗ»

Τα πιο κοινά κίνητρα για την «αγιοποίηση» αποτελούν η τιμήση των μαρτύρων, των πεσόντων ηρώων, των μεγάλων ηγετών και των απωλειών μιας κοινωνίας. Η διαδικασία περιλαμβάνει τη δημιουργία ενός ιερού χώρου, ο οποίος συχνά αναγνωρίζεται από μία ανθεκτική στήλη, όπως ένα άγαλμα, ένα κτίριο, ένα μνημείο ή έναν αναμνηστικό κήπο (Foote, 1997). Η διαδικασία περιλαμβάνει επίσης μια μορφή επίσημου αγιασμού, μια τελετή η οποία επεξηγεί την ιστορία και τη σημαντικότητα του συγκεκριμένου χώρου.

Ωστόσο, αυτή η ενέργεια δεν αποτελεί πάντα μια αντικειμενική διαδικασία, όπως αυτή διαφαίνεται και από την αγιοποίηση του Αβραάμ Λίνκολν. Ο Bodnar αναφέρει ότι «η διαμόρφωση ενός παρελθόντος που επιβάλλει τη δημόσια εκδήλωση μνήμης του στο παρόν, συχνά αμφισβητείται και περικλείει μια μάχη επικράτησης ανάμεσα στους υπέρμαχους διαφόρων πολιτικών ιδεών και πεποιθήσεων» (1992, 13).

Αν και σήμερα ο Λίνκολν θεωρείται από πολλούς ως ένας από τους σπουδαιότερους Αμερικανούς προέδρους, το μνημείο του στην Ουάσινγκτον ολοκληρώθηκε το 1922, δηλαδή πενήντα επτά χρόνια μετά το θάνατό του. Ο Foote (1997) ανέφερε ότι το βασικότερο πρόβλημα ανέγερσης ενός μεγαλύτερου μνημείου, αποτέλεσε το γεγονός ότι δεν υπήρξε σύμπνοια του αμερικανικού λαού αναφορικά με τον τρόπο που θα έπρεπε να ενθυμείται τον Λίνκολν.

Κατά την περίοδο του θανάτου του το 1865, ο Λίνκολν θεωρείτο ως ένας ηγέτης που ευθυνόταν για το διαχωρισμό του έθνους. Στη συνείδηση του κόσμου, το όνομά του ήταν συνυφασμένο με τον αμερικανικό εμφύλιο πόλεμο και οποιαδήποτε εκδήλωση τιμήσης της μνήμης του, επισκιαζόταν από τις συνέπειες που επέφερε εκείνος ο πόλεμος. Ωστόσο, οι αντιλήψεις αυτές εξασθένησαν με την πάροδο του χρόνου.

Σταδιακά, έπειτα από αρκετές δεκαετίες, ο Εμφύλιος Πόλεμος απέκτησε ένα νέο νόημα στις συνειδήσεις των Αμερικανών, τόσο στο Βορρά όσο και στο Νότο. Καθώς οι αμερικανικές πολιτιστικές αξίες ξεκίνησαν να αλλάζουν τη φήμη του εμφυλίου πολέμου προς τα τέλη του 19^{ου} αιώνα, ξεκίνησε επίσης και η αναθεώρηση της αντίληψης του έθνους για τον πρόεδρο Λίνκολν. Πλέον, ο Λίνκολν δεν χαρακτηριζόταν ως ο πρόεδρος που διαίρεσε το έθνος, αλλά ως ο

υπερασπιστής του έθνους, με το μνημείο του εν τέλει να ολοκληρώνεται στην Ουάσιγκτον το 1922 (Foote, 1997).

2.4.2 Η ΚΑΤΗΓΟΡΙΟΠΟΙΗΣΗ

Οι κατηγοριοποιημένες τοποθεσίες *«προκύπτουν από τα γεγονότα που θεωρούνται ως σημαντικά αλλά στερούνται κατά κάποιο τρόπο τα ηρωικά ή θυσιαστικά χαρακτηριστικά που συνδέονται με την αγιοποίηση»* (Foote, 1997, 17). Εξαιτίας πολλών παραγόντων, οι συγκεκριμένες τοποθεσίες παραλείπουν τη διαδικασία του εορτασμού και της τιμής. Για παράδειγμα, η κατηγοριοποίηση ενός τόπου μπορεί να αποτελεί ένα μεταβατικό στάδιο. Με την πάροδο του χρόνου, ενδέχεται για μία τοποθεσία είτε να ανακαλείται είτε να διαγράφεται από την ιστορική μνήμη ενός έθνους.

Η διαδικασία μνήμης του Martin Luther King Jr. απεικονίζει αυτή την ιδέα. Μετά τη δολοφονία του King στο Μοτέλ Lorraine, ο ιδιοκτήτης του κτιρίου, Walter Bailey, σηματοδότησε την περιοχή ως ένδειξη σεβασμού για το μαύρο ήρωα. Ωστόσο, η πλειοψηφία του αμερικανικού πληθυσμού δεν αποδέχτηκε αμέσως τον King ως ένα ηρωικό σύμβολο και επομένως, η επιθυμούμενη «αγιοποίηση» δεν επήλθε άμεσα.

Αυτό οφείλεται εν μέρει, στο γεγονός ότι *«η εκδήλωση μνήμης διαμορφώνεται κυρίως από τα πρώην θύματα, τους επιζώντες ή τους συγγενείς τους. Σπάνια μία πολιτεία ενθυμείται τα εγκλήματα της»* (Foley & Lennon, 1999, 49). Επιπλέον, ο Young υποστηρίζει ότι σπάνιες είναι οι περιπτώσεις, όπου ένα έθνος ενθυμείται τα θύματα των εγκλημάτων που έχει διαπράξει. Συγκεκριμένα αναφέρει: *«Που είναι τα εθνικά μνημεία για τη γενοκτονία των Αμερικανών Ινδιάνων ή για τα εκατομμύρια των Αφρικανών που σκλαβώθηκαν; Μετά βίας υπάρχουν»* (1993, 21). Το ίδιο ισχύει και στην περίπτωση της Τουρκίας, η οποία μέχρι σήμερα, αρνείται να αναγνωρίσει τη γενοκτονία που διέπραξε κατά τη διάρκεια του Α' Παγκοσμίου Πολέμου εις βάρος των Ελλήνων, Αρμενίων και Ασσυρίων, παρά τα αδιάψευστα αποδεικτικά στοιχεία, τις μαρτυρίες και το οπτικοακουστικό υλικό που αποδεικνύουν την τέλεσή της (Shirinian, 2017).

Όταν μία ομάδα ανθρώπων, υπόκειται σε τέτοιες αρνητικές εικόνες ή δεν ταυτίζεται με τα ιδεώδη ενός έθνους, διαπιστώνεται ότι η διατήρηση της μνήμης της καθίσταται δύσκολη και υπό περιορισμό. Ο αγώνας του M. L. King χρειάστηκε είκοσι χρόνια για να ενσωματωθεί στις

αμερικανικές πολιτιστικές αξίες και να γίνει αποδεκτή από τον αμερικανικό λαό. Το μεταβαλλόμενο πολιτικό κλίμα επέτρεψε εν τέλει, τις εκδηλώσεις μνήμης στα μνημεία της μαύρης μειονότητας και τη συνέχιση του αγώνα τους. Η συγκεκριμένη αλλαγή *«μειώνει τα επίμαχα διαχωριστικά ζητήματα, ενώ παράλληλα τόνιζε τις αξίες και τις αρετές που διέπουν από κοινού τις δύο πλευρές, αγιοποιώντας ήρωες και δημιουργώντας κοινόχρηστα μνημεία»* (Foote, 1997, 324).

Ο Foote (1997) δεν είναι ο μόνος συγγραφέας που αναγνωρίζει την επιρροή των πολιτιστικών αξιών σε ό,τι αφορά τις εκδηλώσεις μνήμης στους σκοτεινούς προορισμούς. Για τον Barthel (1989), η διατήρηση της μνήμης αποτελεί συχνά μια επιλεκτική διαδικασία, η οποία εξυπηρετεί τα συμφέροντα όσων βρίσκονται στην εξουσία (Duncan & Duncan, 1984). Ομοίως, οι Tunbridge και Ashworth (1996) αναφέρουν ότι κατά τη διάρκεια ορισμένων ιστορικών αφηγήσεων, παρατηρείται η προσπάθεια χειραγώγησης μίας ευαίσθητης κληρονομιάς, προκειμένου να επιτευχθούν οι επιβαλλόμενοι κάθε φορά στόχοι, οι οποίοι ιστορικά δεν συσχετίζονται και δεν συνάδουν με τις θηριωδίες που διεπράχθησαν στο παρελθόν.

Για τον Goodey, η πολιτισμική επιρροή δεν εναπόκειται αποκλειστικά στη βούληση των πολιτικών: *«Ανέκαθεν υπήρχαν εκείνοι που ήταν αρκετά οικονομικά ισχυροί για να δημιουργήσουν την προτίμηση σε ένα τοπίο»* (1986, 87). Οι Tunbridge και Ashworth υπενθυμίζουν ότι κατά περιόδους, τα μέσα ενημέρωσης γίνονται ιδιαίτερα επιλεκτικά στην προβολή των θυμάτων μιας τραγωδίας, επηρεάζοντας κατ' αυτόν τον τρόπο τις υφιστάμενες πολιτιστικές αξίες. Για παράδειγμα, το BBC δεν είχε προβάλει τα γεγονότα στη Ρουάντα, ενώ το παγκόσμιο ενδιαφέρον για τη βία που εκδηλώθηκε στο Ανατολικό Τίμορ προέκυψε έπειτα από περίπου 15 χρόνια, με τη μετάδοση μιας βιντεοταινίας του '90 (Tunbridge & Ashworth, 1996).

Είναι πολλά τα ακαδημαϊκά έργα που εξετάζουν τις πολιτιστικές αξίες και τις εκδηλώσεις μνήμης. Χρησιμοποιώντας επίσης το «μαύρο» παράδειγμα, ο Crew (1996) σημειώνει ότι το ενδιαφέρον για τη «Μαύρη Ιστορία» (των Αφροαμερικανών) ξεκίνησε δύο δεκαετίες μετά τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Αρχικά, οι εκδηλώσεις μνήμης πραγματοποιούνταν κυρίως από μικρά τοπικά κινήματα, ενώ η συντριπτική πλειοψηφία του αμερικανικού λαού έστρεψε το βλέμμα της στη Μαύρη Ιστορία, μόλις στις αρχές της δεκαετίας του '70. Ωστόσο, παρά τις εκδηλώσεις μνήμης της Μαύρης Ιστορίας, ορισμένα σημεία της ιστορίας παραμένουν ασαφή,

και κυρίως, εκείνα που αφορούν τη δουλειά που προϋπήρχε του αμερικανικού εμφυλίου, ίσως διότι, υποσυνείδητα τα μελανά αυτά σημεία εξακολουθούν να αποκλίνουν παρασάγγας από τα αμερικανικά ιδεώδη.

Μπορεί εύκολα να διακρίνει κανείς την παραπάνω ομοιότητα με τη σύγχρονη μνήμη της Βρετανίας. Μέχρι τον περασμένο αιώνα, οι αντιλήψεις του Ηνωμένου Βασιλείου για το ρόλο που διαδραμάτισε στο θέμα της δουλειάς, ήταν εκείνες της κοινωνικής μεταρρύθμισης (Seaton, 2002). Η έλλειψη αποδεικτικών στοιχείων σε συνδυασμό με την ύπαρξη μίας μαύρης μειονότητας και χωρίς ίχνος αναφοράς στη δουλειά, οι Βρετανοί μέχρι πρότινος εθελουφλούσαν σε οτιδήποτε αφορούσε την ανάμειξή τους στο φαινόμενο της δουλειάς. Για τους ίδιους, ήταν πιο ανώδυνο να επικεντρωθούν στις θετικές πτυχές της δουλειάς που αναδεικνύονταν μέσα από τους ιστορικούς χώρους. Για παράδειγμα, υπάρχει η αναφορά στην εκστρατεία κατάργησης της δουλειάς υπό την καθοδήγηση του William Wilberforce (Beech, 2001).

Η δραματική αλλαγή επήλθε όταν ένας λευκός βρετανός ηγέτης και φιλόanthropos ταξίδεψε στις νήσους Μπαρμπάντος και προς μεγάλη του έκπληξη ανακάλυψε την άγνοια της ανάμειξης των Βρετανών στο θεσμό της δουλειάς. Έτσι, χρηματοδότησε μία μόνιμη έκθεση στο Εθνικό Μουσείο στο Λίβερπουλ της Αγγλίας, και σήμερα οι επισκέπτες του μπορούν να ενημερωθούν για όλες τις πτυχές της δουλειάς, έτσι όπως αυτή διαμορφώθηκε στη Βρετανία (National Museums Liverpool).

Ένα άλλο ενδεικτικό παράδειγμα, αποτελεί η σύγκριση του ναυαγίου του Τιτανικού με εκείνο του Ατλαντικού, το οποίο βυθίστηκε το 1898, στοιχίζοντας τη ζωή 562 ανθρώπων. Μέχρι το 1912, η βύθιση του Ατλαντικού αποτελούσε τη χειρότερη καταστροφή επιβατικού πλοίου. Σε αντίθεση με τον Τιτανικό, ο οποίος μετέφερε μεταξύ άλλων, αρκετά πλούσια και επιφανή άτομα, ο Ατλαντικός μετέφερε κυρίως ευρωπαίους μετανάστες προς τις Ηνωμένες Πολιτείες. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα, να μην υπάρξει καμία εκδήλωση μνήμης ή αναφορά στα θύματα του Ατλαντικού (Maritime Museum of the Atlantic, 2017), με εξαίρεση τα ελάχιστα καναδικά χωριά που έσπευσαν να παράσχουν βοήθεια στο σημείο της τραγωδίας (Cochkanoff, 2009).

Φωτογραφία από Meghan Groff (<https://www.halifaxtoday.ca/remember-this/remember-this-the-sinking-of-ss-atlantic-on-april-1-1873-1331345>).

Μια άλλη εκδήλωση αντιφατικών πολιτιστικών αξιών είναι αυτή που οι Tunbridge και Ashworth (1996) χαρακτηρίζουν ως «*διαφωνία της κληρονομιάς*». Οι ίδιοι αναφέρουν πως είναι αδύνατον για μια πολιτιστική κληρονομιά να ανήκει ταυτόχρονα σε δύο ή περισσότερες ομάδες ανθρώπων. Ως εκ τούτου, οι συγκρούσεις που προκαλούνται, μοιάζουν αναπόφευκτες όταν μία ομάδα παρουσιάζει ως δικό της και οικειοποιείται ένα κομμάτι της κληρονομιάς της άλλης. Επιπλέον, οι διαμάχες αυτές εντείνονται όταν μία ομάδα ανθρώπων αποτελείται από ταξιδιώτες και φορείς του τουρισμού.

Οι Lennon και Foley αναφέρουν ότι «*η προβολή του παρελθόντος ως μια σειρά συζητήσεων που στοχεύει σε μια συγκεκριμένη ομάδα (εν προκειμένω, σε εκείνη των τουριστών) επαληθεύει τον ισχυρισμό, ότι η ιστορία υφίσταται για κάποιον και ότι είναι πολύ πιθανό, οι μεταγενέστερες κυρίαρχες εξουσίες να διαδραματίσουν πολύ σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση αυτής της πραγματικότητας, η οποία θα απευθύνεται σε απλούς πολίτες που φέρουν επιπλέον, την ιδιότητα των τουριστών. Έτσι, εκείνοι που έχουν αναλάβει την ευθύνη για την προώθηση του τουρισμού και της ανάπτυξης μπορεί κάλλιστα να έρθουν αντιμέτωποι με ένα άνευ προηγουμένου ηθικό δίλημμα, δηλαδή ποιανού η ιστορία θα επικρατήσει κατά την ερμηνεία των γεγονότων*» (2000, 162).

Το προαναφερθέν δίλημμα διακρίνεται εύκολα σε ένα ερώτημα που τίθεται από τους Tunbridge και Ashworth (1996): «*Ένας βρετανός πιλότος μαχητικού αεροσκάφους ή ένας γερμανός καπετάνιος υποβρυχίου, θεωρείται ήρωας, θύτης ή και τα δύο ταυτόχρονα;*». Για τους συμμάχους κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, ο βρετανός πιλότος βομβιστής θεωρείτο ήρωας.

Ωστόσο, οι πολίτες της Δρέσδης δεν συμμερίστηκαν την ίδια άποψη, καθώς η πόλη τους βομβαρδίστηκε το 1945 από τα συμμαχικά μαχητικά αεροσκάφη.

Το εν λόγω ερώτημα εμφανίζεται ακόμη πιο βαθυστόχαστο, αν παρατηρήσει κανείς τη σύγχρονη ερμηνεία των γεγονότων στη Δρέσδη. Αν και η Βρετανία μαζί με τις Ηνωμένες Πολιτείες έπληξαν την πόλη, το θέμα περιπλέκεται συχνά κατά την αφήγηση των γεγονότων του πολέμου, ένεκα της ενδεχόμενης προσβολής που μπορεί να αισθανθεί το αγγλόφωνο τουριστικό κοινό που επισκέπτεται τη Δρέσδη (Tunbridge & Ashworth, 1996). Συνεπώς, ο τουρισμός επιτρέπει τη διαφωνία της κληρονομιάς, καθώς με αυτήν τη στάση, οι εμπλεκόμενοι φορείς τείνουν να διασφαλίζουν τα οικονομικά συμφέροντα που τους παρέχει ο τουρισμός, παρά τη διατήρηση της αυθεντικότητας των γεγονότων.

Η βιβλιογραφία αποκαλύπτει μια σειρά σχέσεων μεταξύ τουρισμού και διαφωνίας της κληρονομιάς. Ο Foote (1997) αναφέρεται στην πλημμύρα του Johnstown του 1889 που στοίχισε τη ζωή 2.209 ανθρώπων. Πέραν του μνημείου που είχε ανεγερθεί στη μνήμη εκείνων των ανθρώπων που έχασαν τη ζωή τους, καμία άλλη ενέργεια δεν έχει πραγματοποιηθεί. Η πλειοψηφία των κατοίκων θεώρησε ότι έπρεπε να ξεχάσει τη φονική πλημμύρα και να προχωρήσει στην ανασυγκρότηση της πόλης, καθώς οποιαδήποτε περαιτέρω αναφορά θα παρέτεινε τις επώδυνες αναμνήσεις (Foote, 1997). Ωστόσο, οι δημοσιογράφοι και οι ταξιδιώτες συνέχισαν να επισκέπτονται την περιοχή σε μία προσπάθεια να διατηρήσουν την ιστορία της πόλης ζωντανή. Οι πολιτιστικές αξίες έχουν πλέον αλλάξει, και η πόλη φιλοξενεί ένα μουσείο πλημμυρών και παράλληλα, ένα εθνικό μνημείο. Στο μουσείο πλημμυρών του Johnstown, μνημονεύεται τόσο η πρωτοφανής αυτή τραγωδία, όσο και ο θριαμβευτικός τρόπος με τον οποίο ανέκαμψε η πόλη (Johnstown Flood Museum). Έτσι, αντί να απομακρύνουν τους τουρίστες, οι κάτοικοι του Johnstown κατάφεραν μέσω του τουρισμού να μετατρέψουν μια θλιβερή σελίδα της ιστορίας τους σε ένα σημαντικό περιουσιακό στοιχείο της κοινωνίας τους (Foote, 1997).

Οι Lennon και Foley (2000) σχολιάζουν τη διαφωνία της κληρονομιάς, όσον αφορά τον έκτο όροφο της βιβλιοθήκης, στο Dallas του Texas. Παρόλο που σήμερα αποτελεί ένα δημοφιλή τουριστικό χώρο, κατά το παρελθόν η βιβλιοθήκη είχε αρνητικό πρόσημο. Μετά τη δολοφονία του προέδρου Kennedy, η εμπορική αξία του κτιρίου είχε μειωθεί δραματικά, ενώ παράλληλα οι δημόσιοι υπάλληλοι του έκτου ορόφου, επηρεασμένοι από το αποτρόπαιο αυτό συμβάν, δεν

ήταν πλέον σε θέση να εργαστούν (Lennon & Foley, 2000). Ο πρώην δήμαρχος του Dallas είχε χαρακτηριστικά δηλώσει: *«Από την πλευρά μου, δεν θέλω τίποτα να μου θυμίζει ότι ένας Πρόεδρος σκοτώθηκε στους δρόμους του Ντάλας. Θέλω να ξεχάσω»* (Foote, 1997, 59).

Εντούτοις, οι τουρίστες συρρέουν στο χώρο της δολοφονίας, αφήνοντας διάφορα πράγματα εις μνήμην του J. F. Kennedy όπως άνθη, εικόνες της Παναγίας και στεφάνια. Σήμερα, μια σειρά από μνημεία μνημονεύουν τη ζωή του Kennedy, συμπεριλαμβανομένου και του έκτου ορόφου της βιβλιοθήκης του Ντάλας, ο οποίος αποτελεί και το πιο γνωστό τουριστικό αξιοθέατο του Dallas (Dearsley, 2013).

Φωτογραφία από Kalani Gordon

Οι Dann και Potter (2001) υποστηρίζουν ότι ο δουλεμπορικός τουρισμός στα νησιά Μπαρμπάντος, προκαλούσε συχνά τη διαφωνία της κληρονομιάς, με τους αρμόδιους φορείς να εξυπηρετούν πρώτα τα οικονομικά συμφέροντα και τελευταία εκείνα των ανθρώπων του νησιού. Ο ντόπιος πληθυσμός συνειδητοποίησε ότι δεν μπορούσε να απεικονίσει τα γεγονότα, όπως πραγματικά αυτά συνέβησαν, καθώς η παρουσίαση και προβολή αιώνων ανοιχτού ρατσισμού και διακρίσεων δεν θα οδηγούσε ποτέ στην τουριστική επιτυχία του νησιού. Κατά συνέπεια, υπήρξε μια επιλεκτική αναφορά του παρελθόντος, η οποία συνετέλεσε στην απώλεια της ταυτότητας και στη μείωση της εγχώριας κουλτούρας του νησιού (Dann & Potter, 2001).

Παρομοίως, από τους Tunbridge και Ashworth υποστηρίζεται ότι *«η διαμόρφωση της προηγούμενης καταπίεσης, η οποία ενδεχομένως να προκύπτει ως αντίδραση στα σύγχρονα προβλήματα αυτών των ανθρώπων, δημιουργεί πιθανές δυσαρέσκειες κατά την ερμηνεία των γεγονότων εκείνης της ιστορικής περιόδου»* (1996, 98). Παρόλο που οι ταξιδιώτες και οι αρμόδιοι

φορείς του τουρισμού δεν επιθυμούν να έρχονται αντιμέτωποι με το δυσάρεστο παρελθόν του νησιού, για αρκετούς κατοίκους του νησιού, κάτι τέτοιο αποτελεί προσβολή της μνήμης των προγόνων τους που είχαν βιώσει τη δουλεία.

Οι νήσοι Τζέρσεϊ νότια της Αγγλίας έχουν να αφηγηθούν επίσης μια ιστορία που έρχεται σε αντίθεση με τον τουρισμό. *«Σήμερα, οι κακές αναμνήσεις της πολεμικής περιόδου έχουν μετατραπεί σε καλές. Τα ερείπια των οχυρών που χτίστηκαν επί των ημερών του Χίτλερ έχουν πάρει τη θέση τους... Η γερμανική κατοχή του Τζέρσεϊ προσφέρει στους κατοίκους τεράστια εμπορική ανάπτυξη, με περισσότερα πολεμικά μουσεία ανά τετραγωνικό μίλι από οποιοδήποτε μέρος στην Ευρώπη»* (Lennon & Foley, 2000, 66).

Ωστόσο, οποιεσδήποτε τυχόν υπενθυμίσεις που είναι σε θέση να αμαυρώσουν την εικόνα του νησιού κατά τη διάρκεια του πολέμου, όπως οι συνεργασίες, οι συναναστροφές και οι συμβιβασμοί, συχνά είτε αποσιωπούνται, είτε αποκρύπτονται (Bunting, 1995). Επιπλέον, το θέμα της συνεργασίας αναφέρεται σε ένα μόλις μουσείο του Τζέρσεϊ σε μια μικρή περιοχή (Lennon & Foley, 2000). Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι οποιαδήποτε αναφορά στη συνεργασία της Βρετανίας με άλλες δυνάμεις, θέτει υπό αμφισβήτηση τον ισχυρισμό ότι πολέμησε μόνη της ενάντια στη ναζιστική Γερμανία, βλάπτοντας με αυτόν τον τρόπο, αφενός, την εθνική της ταυτότητα και αφετέρου, τα οικονομικά συμφέροντα των νήσων Τζέρσεϊ (Lennon & Foley, 2000).

Από την πλευρά του ο Light (2000), παρατηρεί την εμφάνιση της διαφωνίας της κληρονομιάς στη μετακομμουνιστική Ρουμανία. Όπως συνέβη και σε άλλα κράτη της Ανατολικής και Κεντρικής Ευρώπης, η Ρουμανία δεν επιθυμούσε να μνημονεύει και να αφηγείται το κομμουνιστικό παρελθόν της, διότι *«η υλική κληρονομιά της κυβέρνησης Τσαουσέσκου συνιστά την υπενθύμιση μιας ιστορικής περιόδου, την οποία η Ρουμανία επιθυμεί να ξεχάσει»* (Light, 2000, 148). Ως απόδειξη τούτου, με τη λήξη της επανάστασης του 1989, τα αγάλματα όλων των κομμουνιστών ηγετών κατεδαφίστηκαν και οι δρόμοι που έφεραν μέχρι πρότινος τα ονόματά τους, μετονομάστηκαν. Ο Czerczyński (2009) αναφέρει ότι πρόκειται ουσιαστικά για «καθαρισμό του τοπίου», ο οποίος εμπεριέχει την αναδιαμόρφωση της δημόσιας μνήμης που αποσκοπεί στον επαναπροσδιορισμό της εθνικής ταυτότητας και ιστορίας (Light et al, 2014).

Ωστόσο, δεν μπορεί να αγνοηθεί το μεγάλο ενδιαφέρον που εκδηλώθηκε από μια μεγάλη μερίδα τουριστών. Το 1990, ένα χρόνο μετά την ανατροπή του κομμουνισμού στη Ρουμανία, η χώρα σημείωσε αύξηση του τουρισμού κατά 67%. Αρκετοί ταξιδιώτες αποφάσισαν να επισκεφθούν την εν λόγω τοποθεσία και τα αξιοθέατα της πιο βίαιης επανάστασης που εκτυλίχθηκε ποτέ στην Ανατολική Ευρώπη, ενώ τα ταξιδιωτικά πρακτορεία έσπευσαν αμέσως να δημιουργήσουν τουριστικά πακέτα για όσους επιθυμούσαν να αντικρύσουν ιδίως όμμασι τις τοποθεσίες που συνδέονταν με την κατάρρευση του κομμουνισμού (Light, 2000). Την κρίσιμη εκείνη περίοδο, η επιθυμία των Ρουμάνων να ξεχάσουν το κομμουνιστικό παρελθόν της χώρας συγκρούεται με τα οικονομικά οφέλη που απέφερε σε αυτούς ο τουρισμός.

Αυτή η διαφωνία της κληρονομιάς μεταξύ των επιζώντων και του τουρισμού ενδέχεται, εκτός από ανθρώπινες συγκρούσεις, να επιφέρει και άλλες σοβαρές συνέπειες. Πρώτον, όπως επισημαίνει και ο Henderson (2000), υπάρχει η πιθανότητα σύγκρουσης μεταξύ των λειτουργιών της εκπαίδευσης και της ψυχαγωγίας. Σε περίπτωση που οι «οικοδεσπότες» επιλέξουν να μην εστιάσουν τις προσπάθειές τους στην ενημέρωση και διάδοση των πραγματικών γεγονότων στους επισκέπτες τους, τότε ελλοχεύει ο κίνδυνος να αναιρεθεί ο διαχωρισμός ανάμεσα στην εκπαίδευση και το θέαμα.

Δεύτερον, υπάρχει ο κίνδυνος για τους οικοδεσπότες μιας περιοχής να χάσουν την ευκαιρία να μοιραστούν την ιστορία τους με τον υπόλοιπο κόσμο. Χρησιμοποιώντας το προαναφερθέν παράδειγμα της Ρουμανίας, οι ταξιδιώτες συχνά ολοκληρώνουν το ταξίδι τους, χωρίς να έχουν πληροφορηθεί για τη σημασία του κομμουνισμού για τη χώρα, καθώς και το λόγο, για τον οποίο οι Ρουμάνοι επιδεικνύουν απροθυμία να μοιραστούν την ιστορία τους με τους επισκέπτες. Ενδεχομένως, το τελευταίο να οφείλεται στο γεγονός ότι ο τουρισμός ωθεί το ρουμανικό έθνος να αντιμετωπίσει ένα παρελθόν, με το οποίο δεν είναι ακόμη έτοιμο να έρθει αντιμέτωπο.

Οι πολιτισμικές αξίες κυριαρχούν στην ιστορία, στην κληρονομιά και στη διαδικασία της μνήμης. Συχνά, εκείνοι που βρίσκονται στην εξουσία χειραγωγούν τις ιστορίες που εξυμνούνται για να εξυπηρετήσουν διάφορες πολιτικές, οικονομικές και εθνικιστικές σκοπιμότητες. Η συγκεκριμένη κατάσταση από μόνη της μπορεί να επιφέρει τη σύγκρουση μεταξύ των κυρίαρχων δυνάμεων και των θυμάτων-επιζώντων, καθώς διαμάχονται για την κυριότητα του παρελθόντος. Οι απόψεις των επιζώντων και των θυμάτων δεν συγκλίνουν πάντοτε με εκείνες

των τοπικών αρχών, όσον αφορά τη διαμόρφωση της μνήμης. Ωστόσο, η κατάσταση εντείνεται, όταν τα οικονομικά οφέλη του τουρισμού μπαίνουν στην εξίσωση.

Η βιβλιογραφία παραθέτει με ξεκάθαρο τρόπο τη σύγκρουση μεταξύ των απαιτήσεων των οικοδεσποτών με εκείνων των φιλοξενουμένων. Δυστυχώς, τα οικονομικά οφέλη του τουρισμού συχνά επικρατούν απέναντι στις επιθυμίες των θυμάτων και στην αποκατάσταση των ιστορικών γεγονότων, με σοβαρές κάθε φορά επιπτώσεις. Όπως απεικονίζεται και από το παράδειγμα της Δρέσδης της Γερμανίας και του Τζέρσεϊ της Αγγλίας, ορισμένα ιστορικά γεγονότα παραγκωνίζονται, υπονομεύονται και αποσιωπούνται, προκειμένου να ικανοποιηθεί η πλευρά των ταξιδιωτών. Στο Ντάλας του Τέξας παρατηρήθηκε ένας διχασμός στην κοινωνία. Στη Ρουμανία, οι εκπαιδευτικές ευκαιρίες χάθηκαν, εξαιτίας της ανυπομονησίας που επικράτησε στην τουριστική βιομηχανία. Ορισμένες σκοτεινές τοποθεσίες απειλούνται να επισκιαστούν από το θέαμα, καθώς οι τουριστικοί πράκτορες βιάζονται να επωφεληθούν από τα τραγικά γεγονότα.

Οι περιοχές σκοτεινού τουρισμού είναι ιδιαίτερα ευάλωτες στη διαφωνία της πολιτιστικής κληρονομιάς, δεδομένης της βαρύτητας και της ευαισθησίας που τις χαρακτηρίζουν. Για εκείνους που υπέστησαν ορισμένα τραυματικά γεγονότα, η επιθυμία τους να τα ξεχάσουν ενδεχομένως, να αποτελεί μια ενστικτώδη αντίδραση. Ωστόσο, η διάδοση τέτοιων γεγονότων από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, συχνά προκαλεί το άμεσο τουριστικό ενδιαφέρον. Συνεπώς, αυτό που προκρίνεται είναι, να λαμβάνεται σοβαρά υπόψιν η διαφωνία της κληρονομιάς κατά τη διαχείριση των συγκεκριμένων περιοχών, προκειμένου να αποφεύγονται παρόμοιες συγκρούσεις.

2.5 ΟΙ ΔΥΤΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΑΞΙΕΣ ΚΑΙ ΤΟ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑ

Η επέτειος του Ολοκαυτώματος δεν διαφέρει από τα προηγούμενα παραδείγματα, δεδομένου ότι και εκείνη επηρεάζεται από τις κυρίαρχες πολιτιστικές αξίες. Όπως αναφέρει ο Berenbaum, «στην Αμερική... αναπλάσαμε την ιστορία του Ολοκαυτώματος για να διδάξουμε θεμελιώδεις αμερικανικές αξίες, όπως τον πλουραλισμό, τη δημοκρατία, τον έλεγχο της κυβέρνησης, τα αναφαίρετα δικαιώματα των πολιτών και τη διασφάλιση της θρησκευτικής ελευθερίας και ουδετερότητας» (Golanska, 2017, 85).

Ο τέως πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Jean-Claude Juncker έχει δηλώσει ότι «...θα πρέπει να επαγρυπνούμε απέναντι στο μίσος, τις διακρίσεις και τον υποβιβασμό της ανθρώπινης υπόστασης... Ο αντισημιτισμός δεν αποτελεί μόνο απειλή για τους Εβραίους, αλλά και θεμελιώδη απειλή για τις ανοικτές και φιλελεύθερες κοινωνίες μας. Έχει ουσιαστική σημασία να θυμόμαστε τις θηριωδίες του Ολοκαυτώματος, του σκοτεινότερου κεφαλαίου της σύγχρονης ευρωπαϊκής ιστορίας, προκειμένου να κατανοήσουμε την αξία της ύπαρξης της Ευρωπαϊκής Ένωσης σήμερα. Ακριβώς για να αποφύγουμε την επανάληψη αυτής της θηριωδίας ιδρύσαμε μια Ένωση βασισμένη στα οικουμενικά ανθρώπινα δικαιώματα, τη δημοκρατία, το κράτος δικαίου και την απαγόρευση των διακρίσεων. Στο όνομα αυτών των αξιών πρέπει να τη διαφυλάττουμε και να τη βελτιώνουμε συνεχώς» (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2018).

Το Αμερικανικό Μουσείο Ολοκαυτώματος στην Ουάσινγκτον αποτελεί ένα πολύ ενδεικτικό παράδειγμα. Μετά τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, ο κόσμος ήρθε αντιμέτωπος με πολλά αντιφατικά συναισθήματα και ιδιαίτερα εκείνα που αφορούσαν το Ολοκαύτωμα. Οι βετεράνοι πολέμου που απελευθέρωσαν τους κρατούμενους από τα στρατόπεδα συγκέντρωσης βίωσαν, «...ένα σχεδόν αφόρητο μείγμα αισθημάτων ενοχής, θυμού, αηδισμού, έντονης ενσυναίσθησης και αποξένωσης» (Abzug, 1985, 44). Όσοι υπήρξαν μάρτυρες των θηριωδιών, αισθάνθηκαν ενοχές εξαιτίας του γεγονότος ότι δεν είχαν αναλάβει έναν πιο ενεργό ρόλο για την αποφυγή του Ολοκαυτώματος, ενώ οι ίδιοι οι αυτουργοί προσπάθησαν να ξεχάσουν τις αποτρόπαιες ενέργειές τους. Η νύξη για συζητήσεις τέτοιων γεγονότων, θεωρείτο γενικώς πολύ επικίνδυνη για να πραγματοποιείται δημοσίως (Linenthal, 1995).

Στις ΗΠΑ γενικά, οι αντιδράσεις για το Ολοκαύτωμα υπήρξαν παρόμοιες, ενώ εκείνες των επιζώντων του Ολοκαυτώματος που είχαν μεταναστεύσει εκεί, ήταν εξίσου ανάμεικτες. Κάποιοι ήθελαν να ξεχάσουν, ενώ άλλοι δεν επιθυμούσαν να ταυτιστούν με τα θύματα (Linenthal, 1995). Χαρακτηριστικά αναφέρεται πως αρκετοί που ξεκίνησαν μια νέα ζωή, «...ανησυχούσαν περισσότερο να ενεργούν ως Αμερικανοί παρά ως Εβραίοι» (Lipstadt, 2002, 42).

Το πολιτικό κλίμα των δεκαετιών που ακολούθησαν μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, αποδείχθηκε ευνοϊκό για τη διατήρηση αυτών των συγκρουόμενων συναισθημάτων. Η μεταπολεμική Αμερική είχε συμμαχήσει με τη Γερμανία ενάντια στους Σοβιετικούς κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου. Οι δράστες του Ολοκαυτώματος είχαν ξαφνικά μετατραπεί σε

συμμάχους, ενώ ορισμένοι απελευθερωτές, όπως η Σοβιετική Ένωση, θεωρούνταν πλέον εχθροί. «*Η ενεργή μνήμη του ναζιστικού παρελθόντος θεωρήθηκε ως μια περιττή επιπλοκή στον αγώνα για να κερδηθεί ο Ψυχρός Πόλεμος*» (Linenthal, 1995, 9).

Τη δεκαετία του '60, ορισμένα διεθνή γεγονότα αποτέλεσαν την αιτία για να αναθεωρηθούν οι απόψεις για το Ολοκαύτωμα. Ο πόλεμος των έξι ημερών στο Ισραήλ το Μάιο του 1967, από τους Αιγύπτιους, αφύπνησε τις αναμνήσεις του Ολοκαυτώματος για τους Εβραίους σε όλον τον κόσμο και ο εβραϊκός αγώνας του «Ποτέ ξανά» γεννιέται (Herschel, 1973).

2.6 ΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΩΘΗΣΗΣ & ΕΛΞΗΣ ΚΑΙ ΤΑ ΚΙΝΗΤΡΑ ΤΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΩΝ

Ορισμένοι ερευνητές έχουν επισημάνει την έλλειψη έρευνας σχετικά με τα κίνητρα των τουριστών (Cohen, 1974, Lundberg, 1972, Vigolo et al, 2018), ενώ μέχρι σήμερα, ένα μεγάλο κομμάτι αυτής της έρευνας προσδιορίζει την έννοια της ισορροπίας (McNeal, 1973, Williams, 2004). Συγκεκριμένα, οι ερευνητικές προσπάθειες έχουν επικεντρωθεί στη θεωρία ότι τα άτομα ταξιδεύουν για να ικανοποιήσουν μια ανάγκη. Οι Kim και Lee (2002) παρατηρούν ότι οι ψυχολογικές ανάγκες ενός ανθρώπου προκαλούν ενίοτε μια έλλειψη ισορροπίας, η αποκατάσταση της οποίας καθίσταται δυνατή μέσω μιας τουριστικής εμπειρίας. Ένα από τα εννοιολογικά πλαίσια που αποδεικνύει αυτή την ανάγκη είναι η θεωρία «*ώθησης και έλξης*» του Dann (1977), σύμφωνα με την οποία οι ταξιδιώτες υποκινούνται είτε από την ώθηση είτε από την έλξη ενός προορισμού.

Ο Dann (1977) παρατηρεί ότι η προηγούμενη έρευνα στον τομέα του τουρισμού έχει καταδείξει ότι η διάκριση μεταξύ παραγόντων ώθησης και έλξης αποτελεί γενικά μια αποδεκτή πρακτική και εν συνεχεία, προσδιορίζει τις δύο αυτές έννοιες. Οι παράγοντες ώθησης ως κίνητρα, αποτελούν συγκεκριμένα, παράγοντες που προδιαθέτουν τον ταξιδιώτη να ταξιδέψει. Από την άλλη πλευρά, οι παράγοντες έλξης είναι τα κίνητρα που έλκουν τον ταξιδιώτη σε ένα συγκεκριμένο προορισμό, η αξία του οποίου θεωρείται ότι βρίσκεται στο αντικείμενο του ταξιδιού.

Ο Dann (1977) διαπιστώνει επίσης ότι οι παράγοντες έλξης παρουσιάζουν ένα προβάδισμα στην έρευνα του τουριστικού τομέα και ότι υπάρχει αντίστοιχα, μια έλλειψη ενδιαφέροντος για τους παράγοντες ώθησης. Αυτό επιβεβαιώνεται και από τους Crompton (1979) και Taylor (1974), οι οποίοι αναφέρουν ότι η ταξιδιωτική βιομηχανία έχει διαμορφωθεί, ούσα επικεντρωμένη περισσότερο στους παράγοντες έλξης. Έτσι, *«η βιομηχανία βασίστηκε στην υπόθεση ότι οι άνθρωποι πραγματοποιούν τις διακοπές για να κάνουν και να δουν διάφορα πράγματα»* (Crompton, 1979, 421). Στη συνέχεια, οι επισκέπτες έλκονται από προορισμούς με βάση τις πολιτιστικές τους προσφορές ή/και τα ειδικά τους χαρακτηριστικά.

Ο MacCannell (1989) υποστηρίζει τη θεωρία αυτή στη μελέτη του για τη γλώσσα του τουρισμού. Για τον ίδιο, ένα τουριστικό αξιοθέατο είναι μια επιγραφή: *προβάλλει κάτι σε κάποιον. «Η ρητορική τέχνη του τουρισμού βρίθεται από εκδηλώσεις που υποδηλώνουν τη σημασία της αυθεντικότητας της σχέσης μεταξύ των τουριστών και εκείνου που βλέπουν. Παραδείγματος χάριν, το τάδε είναι ένα τυπικό ντόπιο σπίτι στο οποίο ο τάδε ηγέτης έπεσε, το τάδε είναι το πραγματικό στυλό που χρησιμοποιήθηκε για να υπογραφεί ο τάδε νόμος, το τάδε είναι το γνήσιο χειρόγραφο κ.ο.κ...»* (MacCannell, 1989, 14).

Προκειμένου να αντισταθμιστεί η έλλειψη εστίασης στους παράγοντες της ώθησης, τόσο ο Dann (1977) όσο και ο Crompton (1979) επιχειρούν να τους εξερευνήσουν και να τους κατανοήσουν εις βάθος. Στη μελέτη του για τους τουρίστες στα νησιά Μπαρμπάντος, ο Dann (1977) υποθέτει ότι η ανομία και η ενίσχυση του εγώ δημιουργούν έναν παράγοντα ώθησης στους ταξιδιώτες. Ισχυρίζεται στη συνέχεια, ότι η παρουσία τέτοιων παραγόντων συντελεί στη δημιουργία ενός φανταστικού κόσμου, στον οποίο ένα άτομο προγραμματίζει μια πρόσκαιρη απόδραση.

Η ανομία του Dann αναφέρεται σε μια κοινωνία, στην οποία *«οι κανόνες που διέπουν την αλληλεπίδραση των ανθρώπων έχουν χάσει την ενοποιητική τους δύναμη, ενώ παράλληλα επικρατεί η έννοια του ανούσιου και η παρεκκλίνουσα συμπεριφορά»* (1977, 186). Αυτή η έλλειψη νοήματος έχει εξελιχθεί σε δυνητικό παράγοντα ώθησης, όπου η επιθυμία *«να ξεπεραστεί το αίσθημα της απομόνωσης που αποκτάται από τη ρουτίνα»*, ωθεί τους ανθρώπους να δραπετεύουν από εκείνη (Dann, 1977, 187). Για την ίδια έλλειψη νοήματος κάνει λόγο και ο Αμερικανός κοινωνιολόγος Robert Merton, ο οποίος εστιάζει την έρευνά του στην παρεκτροπή, η οποία προκύπτει αιτιοκρατικά από την ανομία, με συνέπεια να γεννάται το έγκλημα (Αλεξιάδης, 2011).

Σύμφωνα με τον Merton, η δομική ανομία αναπτύσσεται σε μία κοινωνία, όταν οι στόχοι τους οποίους έχει θέσει η κοινωνία αυτή, δεν είναι συμβατοί με τα μέσα που διαθέτει το κοινωνικό σύνολο (Merton, 1938). Ο Merton χρησιμοποιεί το παράδειγμα της αμερικανικής κοινωνίας, η οποία ως κύριο μέλημά της έθετε την οικονομική επιτυχία γνωστή και ως «αμερικανικό όνειρο», ωστόσο δεν παρείχε τα νόμιμα μέσα (εκπαίδευση, καλά αμειβόμενη απασχόληση) προς επίτευξη αυτής, αδιακρίτως σε όλους τους πολίτες της (Αλεξιάδης, 2011).

Η μελέτη της ανομίας ως κινήτρου αντιπαράκειται με τις σύγχρονες μελέτες της μεταμοντέρνας κοινωνίας. Σήμερα, *«όπου πόλεμοι, απεργίες, χουλιγκανισμοί, ληστείες και αεροπειρατείες αποτελούν συχνό φαινόμενο, οι άνθρωποι εξακολουθούν να αναζητούν κάποιο νόημα στην καθημερινότητά τους»* (Dann, 1977, 86). Έτσι, έπειτα από την αρχική μελέτη του Dann, η ανομία εξακολουθεί να ωθεί τους επισκέπτες.

Ο Dann (1977) οδηγείται επίσης στην ανακάλυψη, ότι η ενίσχυση του εγώ αποτελεί έναν ακόμη παράγοντα ώθησης. Ο ίδιος δηλώνει ότι ο άνθρωπος νιώθει ότι πρέπει να αναγνωρίζεται και να αισθάνεται ανώτερος από τους υπόλοιπους. Ένας τρόπος για την επίτευξη ενός τέτοιου στόχου αποτελεί το ταξίδι. Ειδικότερα, ένας ταξιδιώτης μπορεί να επισκεφθεί έναν προορισμό, όπου η κοινωνική του θέση είναι άγνωστη σε όλους, γεγονός που τον οδηγεί να αισθάνεται ανώτερος από τους υπόλοιπους. Έπειτα, *«έχοντας επιστρέψει στον τόπο διαμονής του, η αίσθηση αυτή ανωτερότητας ενισχύεται κατά την αφήγηση των εμπειριών που έχει αποκομίσει από τις διακοπές του»* (1977, 87).

Ο Crompton (1979) επιπλέον, παρεκκλίνει από τα παραδοσιακά μέσα διερεύνησης των παραγόντων ώθησης και έλξης. Παλαιότερα, τα κοινωνικο-ψυχολογικά κίνητρα δικαιολογούσαν την αρχική απόφαση του ταξιδιώτη να κάνει διακοπές, αλλά η επακόλουθη επιλογή του προορισμού ήταν μια συνάρτηση της ελκτικής δύναμης αυτού του προορισμού. Ο Crompton (1979) θεωρεί ότι όχι μόνο τα κοινωνικο-ψυχολογικά κίνητρα κατέχουν σημαντικό ρόλο στην αρχική ώθηση για διακοπές, αλλά είναι επιπλέον ικανά να κατευθύνουν από μόνα τους τον τουρίστα προς έναν συγκεκριμένο προορισμό.

Ο Crompton (1979) στη μελέτη του ανακαλύπτει εννέα κίνητρα για την πραγματοποίηση ταξιδιών αναψυχής, μεταξύ των οποίων κατατάσσει την καινοτομία και την εκπαίδευση, οι

οποίες όπως έχει παρατηρηθεί, προκαλούνται εν μέρει από την ποιότητα και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά ενός προορισμού. Ωστόσο, για τα υπόλοιπα επτά κίνητρα (απόδραση από ένα τετριμμένο περιβάλλον, εξερεύνηση και αυτοαξιολόγηση, χαλάρωση, κύρος, αναδρομή, ενίσχυση των συγγενικών σχέσεων και διευκόλυνση της κοινωνικής αλληλεπίδρασης), έχει διαπιστωθεί ότι αυτά δεν σχετίζονται με τα χαρακτηριστικά του προορισμού. Πράγματι, ο Crompton (1979) καταλήγει στο συμπέρασμα, ότι οι ερωτηθέντες στη μελέτη του είχαν ταξιδέψει για κοινωνικο-ψυχολογικούς παράγοντες ώθησης που δεν σχετίζονταν με έναν συγκεκριμένο προορισμό.

Μεταγενέστερες μελέτες αποκαλύπτουν παρόμοια ευρήματα. Σύμφωνα με τον Uzzel (1984), οι τουρίστες δεν παρακινούνται από τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά ενός προορισμού. Αντιθέτως, προσαρμόζουν τα χαρακτηριστικά ενός προορισμού στις ψυχολογικές τους ανάγκες. Οι Poria, Butler και Airey (2001) παρατηρούν επίσης ότι το φαινόμενο του πολιτιστικού τουρισμού στηρίζεται περισσότερο στα κίνητρα και τις αντιλήψεις των τουριστών παρά στα χαρακτηριστικά ενός προορισμού.

Η βιβλιογραφική ανασκόπηση αποκαλύπτει επίσης μια πληθώρα παραγόντων ώθησης. Οι Kim και Lee (2002), στην έρευνά τους σχετικά με την επίσκεψη τουριστών στα εθνικά πάρκα της Νότιας Κορέας, έχουν παρατηρήσει και διατυπώσει 12 κίνητρα παραγόντων ώθησης των επισκεπτών σ' έναν προορισμό. Οι συγκεκριμένοι παράγοντες περιλαμβάνουν την απόδραση από την καθημερινή ρουτίνα, την περιπέτεια, την οικοδόμηση φιλιών και την οικογενειακή αφοσίωση. Παράλληλα, οι Botha, Crompton και Kim (1999) σημειώνουν ότι οι εσωτερικοί παράγοντες ώθησης περιλαμβάνουν την απόδραση, την κοινωνική αναγνώριση, την κοινωνικοποίηση, την αυτοεκτίμηση, την εκμάθηση, την αναδρομή, την καινοτομία και την απομάκρυνση από τα πλήθη.

Τέλος, ο Dann (1996) παρατηρεί ότι η γλώσσα του τουρισμού, ελκύει μεν τους τουρίστες σε έναν προορισμό μέσω της χρήσης του μάρκετινγκ, αλλά τους ωθεί επίσης σε αυτόν. Για το συγγραφέα, η «...τουριστική γλώσσα προτείνει στους ταξιδιώτες πιθανούς προορισμούς, εισάγοντας διάφορους παράγοντες έλξης. Αντιμετωπίζοντας τους ταξιδιώτες με βάση τις δικές τους πολιτισμικά προβλεπόμενες ανάγκες και κίνητρα, ευελπιστεί ότι θα τους μετακινήσει από την πολυθρόνα του σπιτιού τους και θα τους οδηγήσει στο αεροπλάνο» (Dann, 1996, 2).

Αν και δεν αποτελούν τα μοναδικά κίνητρα για την απόφαση ενός ταξιδιού, οι παράγοντες ώθησης και έλξης αποτελούν μία απλή κατηγορία που καθίσταται εύκολα κατανοητή και ως εκ τούτου, παρατίθενται για τους σκοπούς αυτής της μελέτης. Επιπλέον, κρίνεται αναγκαία η αναφορά των παραγόντων ώθησης και έλξης στη βιβλιογραφική ανασκόπηση, προκειμένου να καταστεί σαφής ο διαχωρισμός τους ανάμεσα σε παράγοντες εσωτερικής ώθησης ενός ατόμου και παράγοντες έλξης ενός προορισμού.

Ωστόσο, η βιβλιογραφία και η παρούσα μελέτη αναγνωρίζουν ότι είτε οι παράγοντες ώθησης, είτε οι παράγοντες έλξης, δεν υφίστανται πάντα μόνοι τους κατά τη λήψη αποφάσεων επίσκεψης ενός προορισμού. Για παράδειγμα, ένα άτομο μπορεί να παρακινηθεί να επισκεφθεί το Vimy Ridge, διότι ένας στενός συγγενής του σκοτώθηκε εκεί κατά τη διάρκεια του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Ωστόσο, ο ίδιος ο προορισμός ενδέχεται να τιμά μια ειδική επέτειο και να προσφέρει περιηγήσεις, οι οποίες να ελκύουν το άτομο στο συγκεκριμένο προορισμό. Έτσι παρατηρείται ότι το συγκεκριμένο άτομο μπορεί να βιώνει ταυτόχρονα τόσο τους παράγοντες της ώθησης, όσο και εκείνους της έλξης. Επιπλέον, ένα άτομο δεν περιορίζεται στο να βιώνει αποκλειστικά έναν παράγοντα ώθησης, αλλά ούτε ένας προορισμός περιορίζεται στην προσφορά ενός και μόνο παράγοντα έλξης. Για παράδειγμα, πολλά μουσεία Ολοκαυτώματος δηλώνουν πως έχουν τόσο εκπαιδευτικό όσο και μνημονευτικό χαρακτήρα.

Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, ορισμένα άτομα επισκέπτονται τις τοποθεσίες σκοτεινού τουρισμού για προσωπικούς λόγους. Κάποιοι επισκέπτονται τέτοιους προορισμούς για να εκδηλώσουν με ένα κοινωνικά εφικτό τρόπο το ενδιαφέρον τους για το θάνατο και την καταστροφή. Μερικοί ταξιδεύουν για να μάθουν για την ιστορία που βρίσκεται πίσω από ένα γεγονός, όπως για παράδειγμα εκείνοι που επισκέπτονται το Gettysburg, λόγω του ενδιαφέροντός τους σε θέματα στρατιωτικών τακτικών. Κάποιοι άλλοι επισκέπτονται τέτοια μέρη για να τιμήσουν την οικογένειά τους, τους φίλους τους ή ακόμη και την εμπειρία που οι ίδιοι βίωσαν, όπως οι βετεράνοι πολέμου και οι οικογένειές τους. Ομοίως, όσοι συνδέονται με ένα σκοτεινό προορισμό μπορούν επίσης να επιβεβαιώσουν την πολιτιστική τους ταυτότητα. Τέλος, μερικοί ταξιδεύουν σε σκοτεινούς προορισμούς, εξαιτίας των συναισθημάτων ενοχής που βιώνουν, ενώ ορισμένοι δύνανται να τους επισκεφθούν, παρακινούμενοι απλά από τη νοσηρή τους περιέργεια. Όλα τα παραπάνω ερμηνεύονται ως παράγοντες ώθησης.

Αντίθετα, οι σκοτεινοί τουριστικοί προορισμοί μπορούν από μόνοι τους να ελκύουν τους επισκέπτες στις εγκαταστάσεις τους, οι οποίοι στην πλειοψηφία τους αναζητούν την εκπαίδευση και την ανάμνηση. Κάποιοι προορισμοί «αισθάνονται» την ανάγκη να δικαιολογήσουν ή να εξορθολογήσουν την ύπαρξή τους ως τουριστικές ατραξιόν, ενώ άλλοι ενσωματώνουν την εκπαίδευση και την ανάμνηση, ως στοιχεία της ταυτότητας και της αποστολής τους. Το Μουσείο Βιβλιοθήκης του έκτου ορόφου του Ντάλλας είχε διακρίνει την ανάγκη δημιουργίας μιας ταυτότητας πριν ακόμη λειτουργήσει. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι *«δημιουργήθηκε για να ικανοποιήσει τη διαδεδομένη ζήτηση των επισκεπτών για τις πληροφορίες και την κατανόηση για ένα τραγικό και συνάμα σημαντικό γεγονός»* (Foley & Lennon, 1996, 203). Σε κάθε περίπτωση, τα μέρη στα οποία έλαβε χώρα ο θάνατος και η καταστροφή όντως ελκύουν τα άτομα να τα επισκεφθούν, αναζητώντας να μάθουν τι συνέβη, καθώς και να το ενθυμούνται.

Δύο επιπλέον παράγοντες έλξης εντάσσονται στα ευρήματα της παρούσας βιβλιογραφικής ανασκόπησης. Πρώτον, έχει παρατηρηθεί ότι διάφορα αντικείμενα συνιστούν έναν παράγοντα έλξης για τους ταξιδιώτες να επισκεφθούν τις τοποθεσίες θανάτου και καταστροφής. Για παράδειγμα, μερικά άτομα ενδέχεται να έλκονται από τα μουσεία του Ολοκαυτώματος για να δουν ιδίως όμμασι τα απομεινάρια που άφησαν πίσω τους τα συμβάντα, όπως παιδικά παιχνίδια, ρούχα, μεταλλικά κουτιά ή ακόμη και ανθρώπινα μαλλιά. Δεύτερον, ένα αξιοθέατο μπορεί να ελκύει τουρίστες απλά και μόνο επειδή η κοινωνία συγκλίνει στην άποψη ότι ο συγκεκριμένος χώρος έχει κάποια τουριστική σημασία.

2.7 ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ

Δεν αποτελεί κάτι το ασυνήθιστο για τα άτομα που εμπλέκονται με το θάνατο και την καταστροφή να επιστρέφουν στο μέρος όπου διαδραματίστηκε μία τραγωδία. Ορισμένα άτομα, όπως οι βετεράνοι ή οι επιζώντες πολέμου, συνδέονται άμεσα με ένα γεγονός, κάποιοι είναι απόγονοι και φίλοι των θυμάτων και επιζώντων, ενώ δεν αποκλείεται να εμπλέκονται ακόμη και οι συγγενείς των αυτουργών. Άλλοι ενδέχεται να μην σχετίζονται καθόλου αλλά να ταυτίζονται με το συμβάν, όπως οι ακόλουθοι των κινηματογραφικών αστέρων ή εκείνοι που συνδέονται με τα πρόσωπα της τραγωδίας μέσω χαρακτηριστικών, όπως η φυλή, το χρώμα ή η θρησκεία.

Πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι όσοι υποκινούνται από την ταυτότητα και την κληρονομιά δεν αρκούνται μόνο να επισκέπτονται τις ακριβείς τοποθεσίες του θανάτου και της καταστροφής. Μπορούν επίσης να επισκεφθούν και διάφορα αντιπροσωπευτικά αξιοθέατα, όπως τα μουσεία και τα μνημεία. Η απότιση φόρου τιμής σε κάποιον με τον οποίο ταυτίζονται, μπορεί να υποβοηθήσει στη διαμόρφωση της κληρονομιάς τους. Εξάλλου, η βιβλιογραφία του σκοτεινού τουρισμού βρίθει από τέτοια παραδείγματα που το επιβεβαιώνουν.

2.7.1 ΤΑ ΘΥΜΑΤΑ ΚΑΙ ΟΙ ΕΠΙΖΩΝΤΕΣ

Η Smith (1996) αποδίδει ένα τμήμα του αμερικανικού μαζικού τουρισμού στις εμπειρίες των Αμερικανών στρατιωτών του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Η ίδια δηλώνει ότι *«από εκείνους που επέστρεψαν στην πατρίδα τους ως νικητές, πολλοί ήταν εκείνοι που καταλήφθηκαν από την επιθυμία τους να δουν τα μέρη στα οποία πολέμησαν, κάτω από ειρηνικές αυτή τη φορά συνθήκες»* (1996, 253). Το Νοέμβριο του 1998, δεκαεπτά βετεράνοι του Α' Παγκοσμίου Πολέμου ταξίδεψαν στη Γαλλία για να τιμήσουν την 80^η επέτειο της ανακωχής του πολέμου (Bobak, 1998), ενώ Αμερικανοί βετεράνοι εξακολοθούν να επισκέπτονται την Ευρώπη και τα μέρη, όπου εκτυλίχθηκαν οι χειρότερες εμπειρίες τους. Τον Αύγουστο του 2019, οι βετεράνοι του Β' Παγκοσμίου Πολέμου ταξίδεψαν στη Γαλλία για να τιμήσουν την 75^η επέτειο της λήξης του πολέμου (Charlton, 2019).

Η Νότια Αφρική επέτρεψε μια πληθώρα αξιοθέατων να λειτουργήσουν σε μια προσπάθεια να ενισχύσει τις προσπάθειες των Νοτιοαφρικανών να αναγνωρίσουν, να κατανοήσουν και να αντιμετωπίσουν το οδυνηρό παρελθόν τους (Swarns, 2001). Το πιο σημαντικό αξιοθέατο αποτελεί το Μουσείο του Απαρτχάιντ που λειτουργεί στο Γιοχάνεσμπουργκ και το Μουσείο της «District Six» στο Κέιπ Τάουν. Τα αξιοθέατα αυτά έχουν ιδιαίτερη σημασία εξαιτίας του πρόσφατου παρελθόντος. Το Απαρτχάιντ έληξε το 1994, ενώ οι επιβιώσαντες (έγχρωμοι) του αποτέλεσαν την πλειοψηφία του πληθυσμού της Νότιας Αφρικής.

Ο Beech (2000), σε δύο διαφορετικές μελέτες σκοτεινού τουρισμού, παρατηρεί έναν απόλυτο διαχωρισμό ανάμεσα στους ανθρώπους που επισκέπτονται τους σκοτεινούς προορισμούς. Στη μελέτη του για το στρατόπεδο συγκέντρωσης του Buchenwald στη Γερμανία, σημειώνει ότι ο διαχωρισμός αυτός υφίσταται ανάμεσα σε δύο μέρη. Συγκεκριμένα, πρόκειται για ένα

διαχωρισμό ανάμεσα στους επισκέπτες που έχουν κάποια συσχέτιση με το στρατόπεδο συγκέντρωσης, δηλαδή τους επιζώντες, και εκείνους που δεν έχουν κάποια άμεση ή έμμεση συσχέτιση (Beech, 2000). Αν και προσθέτει ότι οι συγγενείς των επιζώντων ανήκουν στη δεύτερη κατηγορία, είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι οι ίδιοι οι επιζώντες θα πρέπει να θεωρούνται ως ένα ξεχωριστό σύνολο επισκεπτών. Η δεύτερη μελέτη του Beech, η οποία επικεντρώνεται στους συγγενείς και όχι στους επιζώντες, θα συζητηθεί αργότερα στην παρούσα έρευνα.

Ο Beech (2000) υποστηρίζει ότι πιθανότατα η επισκεψιμότητα των θυμάτων και των επιζώντων θα εξασθενήσει με την πάροδο του χρόνου. Ο ίδιος συγκρίνει τη μάχη του Culloden το 1746 με τη μάχη του Hastings το 1065. Σημειώνει ότι υπάρχει μια ομάδα Σκωτσέζων που εξακολουθεί να έλκεται από το πεδίο της μάχης του Culloden φέροντας μαζί της μια αίσθηση ταυτότητας, ενώ αντίστοιχα, πολύ μικρότερη είναι η ομάδα των Άγγλων που έλκεται από τη μάχη του Hastings με παρόμοια αισθήματα ταυτότητας (Beech, 2000).

2.7.2 Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΓΓΕΝΕΙΣ

Οι επιπτώσεις του θανάτου και της καταστροφής δεν επηρεάζουν μόνο τους επιζώντες ενός στρατοπέδου συγκέντρωσης ή εκείνους που είναι άμεσα εμπλεκόμενοι με ένα θάνατο και μια καταστροφή. Αντιθέτως, πολλοί είναι εκείνοι οι άνθρωποι που επηρεάζονται από τις συνέπειες και τις επιπτώσεις ενός γεγονότος. Για μερικούς, είναι η τραγική υποδούλωση ενός μακρινού αφρικανικού προγόνου. Για άλλους, είναι ένας συγγενής που πολέμησε και σκοτώθηκε στα παράλια του Vimy Ridge. Για άλλους ακόμη, υπάρχει η αίσθηση ότι μοιράζονται μια συγγενική κληρονομιά με ένα άτομο, μέσω της θρησκείας, της φυλής ή του φύλου. Κατά συνέπεια, οι επισκέπτες έλκονται από περιοχές σκοτεινού τουρισμού επειδή έχουν κάποια προσωπική σχέση είτε με το γεγονός καθαυτό, είτε με κάποιον που συμμετείχε ενεργά σε αυτό.

Η βιβλιογραφία παρέχει πολυάριθμες μελέτες και παραδείγματα αξιοθεάτων, όπου οι φίλοι και οι συγγενείς ταξιδεύουν σε πραγματικούς ή αντιπροσωπευτικούς χώρους θανάτου. Ωστόσο, σε αυτό το σημείο, πρέπει να σημειωθεί ότι οι Foley και Lennon (2000) δεν θεωρούν ότι οι φίλοι και οι συγγενείς που επισκέπτονται αυτούς τους χώρους, πληρούν τα κριτήρια του σκοτεινού τουρισμού. Ωστόσο, για τους σκοπούς της παρούσας μελέτης, οι φίλοι, συγγενείς και απόγονοι

που επισκέπτονται τους (πραγματικούς ή αντιπροσωπευτικούς) χώρους θανάτου και καταστροφής θα θεωρούνται ότι συμμετέχουν σε σκοτεινό τουρισμό.

Η εταιρεία Holt's Battlefield Tours διοργανώνει εκδρομές σε μια πληθώρα πρώην εμπόλεμων περιοχών της Ευρώπης του 20^{ου} αιώνα, όπως η Πύλη Menin, η Vimy Ridge και το Thièrval. Η εταιρεία, γνωρίζοντας ότι ορισμένοι από τους πελάτες τους έχουν συγγενική σχέση με αυτούς που πολέμησαν και σκοτώθηκαν σε αυτούς τους πολέμους, τους παρέχει επίσης τη δυνατότητα να επισκεφθούν τους τάφους τους (Lennon & Foley, 2000).

Οι Foley και Lennon συνεχίζουν τη συζήτησή τους για τα κοιμητήρια πολέμου. Χαρακτηριστικά αναφέρουν ότι στη μεταπολεμική περίοδο, ο διακρατικός τουρισμός και ιδιαίτερα ο πολιτιστικός τουρισμός ήταν η αιχμή του δόρατος στην Ευρώπη, ενώ τα αξιοθέατα της Ευρώπης κατέληξαν να είναι πιο ελκυστικά και φθηνά από εκείνα της Βορείου Αμερικής. Πολλοί από τους επισκέπτες της Ευρώπης είτε είχαν πολεμήσει, είτε είχαν χάσει φίλους και συγγενείς σε αυτούς τους πολέμους (Foley & Lennon, 2000).

Στη μελέτη του για το Buchenwald, ο Beech (2001) οδηγείται σε μια διάκριση σχετικά με την τουριστική ταξινόμηση στις περιοχές δουλείας στη Βρετανία. Αυτή τη φορά η διάκριση ήταν βασισμένη σε φυλετικά κριτήρια και συγκεκριμένα, ανάμεσα στους Λευκούς Βρετανούς και τους Μαύρους Βρετανούς. Από τη μία πλευρά, οι λευκοί επισκέπτες τείνουν να βρίσκονται σε μια ασυνείδητη άρνηση και σπάνια ταυτίζονται με τους δουλεμπόρους. Από την άλλη πλευρά, οι Μαύροι Βρετανοί που γεννήθηκαν και ενηλικιώθηκαν στη Βρετανία, όχι μόνο ταυτίζονται με τους δούλους, αλλά τους βλέπουν επίσης και ως ένα κομμάτι της κληρονομιάς τους (Beech, 2001).

Στη μελέτη του για τη Γκάνα και τη δουλεία, ο Essah (2001) διαπιστώνει ότι η χώρα έχει μετατρέψει τη σκοτεινή πλευρά του παρελθόντος της σε τουριστικό αγαθό. Πολλές από τις προσπάθειες του μάρκετινγκ του κράτους της Γκάνα επικεντρώνονται στις Ηνωμένες Πολιτείες και τη Μαύρη Διασπορά. Οι προσπάθειες εστιάζονται κυρίως στους Αφροαμερικανούς τουρίστες, καθώς υπάρχει η πεποίθηση ότι οι τελευταίοι ταξιδεύουν στη Γκάνα, αναζητώντας τις αφρικανικές τους ρίζες (Essah, 2001, Bruner, 1996). Η εστίαση στη Μαύρη Διασπορά

διακρίνεται ιδιαίτερα στις γιορτές που περιβάλλουν το Παναφρικανικό Ιστορικό Φεστιβάλ Θεάτρου «Panafest» της Γκάνα (Panafest, 2011).

Στη μελέτη του για τα ιταλικά γκέτο της Νέας Υόρκης, ο Conforti παρατηρεί ότι τα άτομα που επισκέπτονται τέτοια μέρη, διακατέχονται από μια αίσθηση νοσταλγίας που απορρέει από την ανάγκη να συνδεθούν με την κληρονομιά τους. Σημειώνει επιπλέον, ότι οι Ιταλο-Αμερικανοί που δεν έζησαν ποτέ ή κοντά σε τέτοιες γειτονιές, σε πόλεις, όπως η Βοστώνη ή η Νέα Υόρκη, τις επισκέπτονται σε μια προσπάθεια να υποδηλώσουν την ταυτότητά τους, να ανακαλύψουν τις προγονικές τους ρίζες ή τουλάχιστον να έρθουν πιο κοντά σε αυτές (1996, 837). Συνεχίζει την αναφορά του, επικαλούμενος άλλες εθνοτικές ομάδες που έχουν διαμορφώσει διάφορα πολιτιστικά κέντρα, προκειμένου να ενημερώνουν και να πληροφορούν τους επισκέπτες τους. Για παράδειγμα, το ιστορικό εβραϊκό τμήμα της Νέας Υόρκης περιλαμβάνει στη σύνθεσή του μια αναπαλαιωμένη συναγωγή και ένα μουσείο.

Οι αναπαραστάσεις θανάτου και καταστροφής προσφέρουν επίσης στα άτομα με δεσμούς κληρονομιάς ένα μέρος για να εδραιώσουν την πολιτιστική τους ταυτότητα. Ένα ιδανικό παράδειγμα αποτελεί το Beth Hatefutsoth, το οποίο είναι το Μουσείο Εβραϊκής Διασποράς και λειτουργεί στο Τελ Αβίβ. Για τον Goldmann (1983), ο απώτερος σκοπός του μουσείου είναι να σφυρηλατήσει την ταυτότητα του εβραϊκού λαού απανταχού της γης που ζει με διαφορετικό τρόπο και σε διάφορα μέρη. Παρέχει στην εβραϊκή νεολαία ένα εργαλείο για να κατανοήσει καλύτερα το νόημα της εβραϊκής της καταγωγής. Ο Konner συμφωνεί με την άποψη αυτή, παραθέτοντας ότι *«το μουσείο ενισχύει το δεσμό του σύγχρονου Εβραίου με την ίδια του την ταυτότητα και το δεσμό του Ισραηλινού με τον εβραϊκό λαό»* (1988, 7).

Ο Weinberg (1988) αναφέρει ότι το μουσείο έχει πετύχει τους στόχους του σε μεγάλο βαθμό. Πολλοί Εβραίοι ταξιδιώτες επισκέπτονται το μουσείο για προσωπικούς λόγους, όπως για παράδειγμα, για να εκπληρώσουν την αίσθηση της ταυτότητας με το πολιτιστικό τους παρελθόν. Χαρακτηριστικά ο συγγραφέας τονίζει ότι το Beth Hatefutsoth είναι ένα οικείο μουσείο, όπου οι περισσότεροι Εβραίοι επισκέπτες *«ανταποκρίνονται συναισθηματικά με έναν τρόπο τόσο ισχυρό, ώστε η αίσθηση της ταύτισης με το παρελθόν να αφυπνάζεται έντονα»* (Weinberg, 1988, 11).

2.7.3 ΤΑ ΚΙΝΗΤΡΑ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ

Σημαντική είναι η αναφορά σε μία μεγάλη μερίδα ανθρώπων, η οποία παρόλο που δεν συσχετίζεται άμεσα ή έμμεσα με ένα σκοτεινό τουριστικό γεγονός και προορισμό, επισκέπτεται ωστόσο, την εκάστοτε περιοχή υποκινούμενη από μία ανάγκη εξερεύνησης και σεβασμού μιας σημαντικής πολιτιστικής κληρονομιάς. Μέσα από τη συγκεκριμένη ενέργεια, οι ίδιοι, αισθάνονται ότι αποκτούν μια αίσθηση ταυτότητας. Ο Rojek κάνει αναφορά στους οπαδούς του James Dean, οι οποίοι αναπαριστούν το θανατηφόρο αυτοκινητιστικό δυστύχημα του ηθοποιού που συνέβη το 1959. Χαρακτηριστικά αναφέρει ότι η ετήσια πορεία στον τόπο του δυστυχήματος λειτουργεί εν μέρει, ως υποκατάστατο ενός μνημείου προς τιμήν του νεκρού ήρωα, (Rojek, 1993).

Ένα παρόμοιο γεγονός που λαμβάνει χώρα κάθε χρόνο στις 8 Δεκεμβρίου, είναι η τέλεση αγρυπνίας στο Strawberry Fields, όπου τιμάται η επέτειος του θανάτου του τραγουδιστή John Lennon, έξω από το κτίριο της Ντακότα στη Νέα Υόρκη. Για την ανέγερση του συγκεκριμένου μνημειακού χώρου, ασκήθηκε έντονη πίεση από τους οπαδούς του Lennon, με αποτέλεσμα σήμερα, το Strawberry Fields να προσφέρει έναν «ιερό» χώρο προς τιμήν του John Lennon, σε όλους τους οπαδούς των Beatles (Foote, 1997).

Συμπερασματικά, οι επιπτώσεις του θανάτου και της καταστροφής παραμένουν χαραγμένες στη μνήμη τόσο εκείνων που υπήρξαν θύματα αυτών, όσο και των μελών της οικογένειάς τους. Η επέλευση τέτοιων τραγικών γεγονότων συνεπάγεται όχι μόνο την καλλιέργεια έντονων συναισθημάτων, αλλά και την ανάπτυξη μιας αναπόφευκτης ισχυρής σχέσης με το σημείο ή το γεγονός. Σημαντική συνιστώσα αυτής της σχέσης είναι η σκοτεινή τουριστική επίσκεψη, η οποία αποτελεί σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, σύνηθες φαινόμενο. Τα θύματα, οι επιζώντες και τα αγαπημένα τους πρόσωπα, επιστρέφουν συχνά στο σημείο της τραγωδίας για ποικίλους και ξεχωριστούς ο καθένας λόγους.

Ορισμένα άτομα που έχουν βιώσει άμεσα τα τραγικά γεγονότα, επιστρέφουν για να αντικρύσουν τον τόπο με τον οποίο τούς συνδέει ένα θλιβερό συμβάν, κάτω από ομαλές αυτή τη φορά συνθήκες. Άλλοι τον επισκέπτονται, προκειμένου να αντιμετωπίσουν ένα οδυνηρό κομμάτι του παρελθόντος τους. Επιστρέφοντας κατά κάποιο τρόπο στο παρελθόν, καθίσταται γι' αυτούς

δυνατή τόσο η πλήρης κατανόηση του γεγονότος, όσο και το κλείσιμο αυτού του οδυνηρού κεφαλαίου. Ωστόσο, η πραγματοποίηση τέτοιων επισκέψεων από τη συγκεκριμένη ομάδα ανθρώπων, αποτελεί μία πρόκληση για τις περιοχές του σκοτεινού τουρισμού, αν λάβει κανείς υπόψη, ότι με το πέρασμα των χρόνων και των γενεών, το ενδιαφέρον επίσκεψης των εν λόγω περιοχών θα εξασθενίσει ή ακόμη και θα εξαλειφθεί.

Τα μέλη και οι φίλοι μιας οικογένειας συνιστούν επίσης μία ομάδα πληθυσμού που επισκέπτεται τους τόπους αυτούς, για λόγους ιστορικής και πολιτιστικής κληρονομιάς. Κάποιοι τους επισκέπτονται για να αποτίσουν φόρο τιμής στα μέλη της οικογένειας, τα οποία δεν βρίσκονται πλέον στη ζωή. Άλλοι τους επισκέπτονται για να σφυρηλατήσουν την ταυτότητά τους, να ανακαλύψουν τις ρίζες τους και την προέλευσή τους. Οι επισκέψεις στις τοποθεσίες θανάτου και καταστροφής επιτρέπουν στους ταξιδιώτες να κατανοήσουν την πολιτιστική κληρονομιά και την καταγωγή τους. Κάποιοι άλλοι επισκέπτονται τα εν λόγω μέρη, επειδή διακατέχονται από τα νοσταλγικά συναισθήματα του παρελθόντος.

Τέλος, οι επισκέπτες που υποκινούνται από τα κίνητρα της κληρονομιάς, επισκέπτονται συνήθως τέτοια μέρη, λόγω της έμμεσης επιπλέον σχέσης τους με τα γεγονότα ή/και τα άτομα που ενεπλάκησαν σε αυτά. Αυτό αποτελεί ένα συνηθισμένο φαινόμενο, κυρίως όταν πρόκειται για θανάτους διάσημων προσώπων, όπου τα άτομα διαμορφώνουν εν πολλοίς την ταυτότητά τους, εμπνευσμένοι από τον ήρωά τους. Για παράδειγμα, τα έργα των μουσικών και των ηθοποιών συχνά αγγίζουν τις ζωές των ατόμων που αισθάνονται συνδεδεμένοι με αυτά. Πιο συγκεκριμένα, τα μηνύματα που μεταδίδονται μέσα από τα τραγούδια και τις ταινίες βρίσκουν τους θεατές, τους ακροατές και τους αναγνώστες να ταυτίζονται με αυτά.

2.8 ΤΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΚΙΝΗΤΡΑ

Όπως σημειώνει ο Smith (1996), τα πεδία της μάχης παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για δύο διαφορετικές ομάδες: τους λάτρεις της ιστορίας και τους λάτρεις της στρατηγικής. Ο ίδιος περιγράφει ότι και οι δύο πλευρές αντιμετωπίζουν τα ιστορικά δρώμενα με τέτοια σοβαρότητα, που φτάνουν σε σημείο να προσέρχονται στο πεδίο της μάχης *«με βιβλία στο χέρι, μελετώντας σε βάθος τις λεπτομέρειες της μάχης, όπως τη μορφολογία του εδάφους και τις μετακινήσεις των στρατευμάτων»*, (1996, 257). Κατά συνέπεια, δεν αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για τους

επισκέπτες να συνδέονται άμεσα με έναν τόπο θανάτου ή καταστροφής ή ένα γεγονός, για να έλκονται από αυτό. Τούς αρκεί απλά να ενδιαφέρονται πραγματικά για την ιστορία.

Ορισμένοι συγγραφείς υποστηρίζουν ότι το πολιτισμικό ενδιαφέρον, συμπεριλαμβανομένης και της ιστορίας, λειτουργεί γενικά ως κίνητρο για τα ταξίδια αναψυχής (Crompton, 1979, Pearce & Caltabiano, 1983, Anderton, 1995). Πραγματοποιώντας συνεντεύξεις σε 39 ενήλικες, ο Crompton (1979) ανακάλυψε δύο μεταβλητές με πολιτισμικό προσανατολισμό που παρακινούν τα άτομα να ταξιδέψουν: την καινοτομία και την εκπαίδευση. Επιπλέον, οι Pearce και Caltabiano (1983), στην έρευνά τους για τους επισκέπτες στη Φλόριντα, μελέτησαν τα οφέλη που αναζητούν οι επισκέπτες στις διακοπές τους. Ορισμένα από τα οφέλη αυτά, περιλαμβάνουν επισκέψεις σε πολιτιστικές εκδηλώσεις και ιστορικούς χώρους, τη συμμετοχή τους σε εκπαιδευτικά προγράμματα, η οποία σε ορισμένες περιστάσεις, εκλαμβάνεται από τους ίδιους ως πολιτιστικό κίνητρο. Τέλος, ο Anderton (1995) ταξινομεί τα κίνητρα των τουριστών σε εννέα κατηγορίες. Σε αυτόν τον κατάλογο συγκαταλέγονται ο εκπαιδευτικός και πολιτιστικός τουρισμός.

Ωστόσο, αποτελεί κοινή διαπίστωση ότι ελάχιστη είναι η έρευνα που έχει πραγματοποιηθεί για τα κίνητρα που βρίσκονται πίσω από το σκοτεινό τουρισμό και συγκεκριμένα, για την ιστορία ως κίνητρο. Ένας από τους λίγους συγγραφείς που θίγουν το εν λόγω θέμα, είναι ο Beech (2000). Στην έρευνά του για το Buchenwald ως τουριστικό προϊόν, παρατηρεί το διαχωρισμό των επισκεπτών στο γερμανικό στρατόπεδο συγκέντρωσης. Ο ίδιος περιγράφει ότι κατά την άφιξή του στο Buchenwald, ένας τουρίστας αντιλαμβάνεται αμέσως ότι οι επισκέπτες χωρίζονται ανάμεσα σε εκείνους που έχουν κάποια σύνδεση με το στρατόπεδο και σε εκείνους που δεν έχουν καμία άμεση ή έμμεση σύνδεση με αυτό (Beech, 2000). Ο Beech συνεχίζει την έρευνά του σχολιάζοντας ότι δεν αποκλείεται και οι δύο τύποι τουριστών να βρίσκονται σε εκπαιδευτικές διακοπές, ενώ παράλληλα διερωτάται εάν σε αυτήν την περίπτωση η ιστορία αποτελεί από μόνη της ένα κίνητρο.

Η περιορισμένη αυτή έρευνα έγκειται σε έναν συγκεκριμένο αριθμό προϊόντων σκοτεινού τουρισμού που παρατίθενται στη βιβλιογραφία, ακόμη και σε ταξιδιωτικές διαφημιστικές μπροσούρες. Για παράδειγμα, το Ινστιτούτο Smithsonian προσέφερε εκδρομές σε πεδία μάχης για αρκετά χρόνια. Κατά την περίοδο 1994-1995 το διαφημιστικό του φυλλάδιο παρείχε ένα

τετραήμερο ταξίδι, το οποίο ξεκινούσε από το Petersburg και κατέληγε στο Appomattox μέσω της Virginia, έχοντας ως κεντρικό θέμα τον αμερικανικό εμφύλιο πόλεμο. Το πακέτο διαδρομής περιελάμβανε τη μακρύτερη και πιο αποφασιστική στρατιωτική εκστρατεία πολιορκίας στην αμερικανική πολεμική ιστορία, προσφέροντας στον ταξιδιώτη τη δυνατότητα να επισκεφθεί διάφορα πεδία μάχης, ιδιωτικά σπίτια και μουσεία που συνδέονταν με αυτήν (Smithsonian Museum 1994).

Την ίδια χρονική περίοδο, το ταξιδιωτικό πρακτορείο Holts Tours προσέφερε εκπαιδευτικές εκδρομές για πολεμικά γεγονότα, όπως τον πόλεμο των Zulu, των Μπόερς, τον Κριμαϊκό Πόλεμο και τη μάχη του Βατερλό (Smith, 1996). Για την περίοδο 2020, το πρακτορείο Leger Holidays προσφέρει εκδρομές, όπως την «Richard III: The Battle of Bosworth 1485», όπου οι συμμετέχοντες επισκέπτονται το πεδίο μάχης του Bosworth, όπου έλαβε χώρα η τελική μάχη ανάμεσα στον Ριχάρδο Γ' και τον Ερρίκο Ζ', το 1485 (Leger Holidays, 2020). Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι παρά το γεγονός ότι τα χρόνια εκείνα της μάχης απέχουν κατά πολύ ιστορικά και χρονικά από τους σημερινούς επισκέπτες, ωστόσο, οι εκδρομές αποτελούν γι' αυτούς, ιστορικές εορτές (Smith, 1996).

Εδώ και δύο δεκαετίες, τα ιστορικά "ghost walks" έχουν υπάρξει ιδιαίτερα δημοφιλή και θεωρούνται κάτι περισσότερο από ψυχαγωγικά. Πρόκειται για ξεναγήσεις, κατά τη διάρκεια των οποίων, οι επισκέπτες οδηγούνται στις παλιές γειτονίες, τα κτίρια και τα νεκροταφεία μιας περιοχής, όπου μια ομάδα ηθοποιών, φορώντας την ενδυμασία της εποχής εκείνης, αναπαριστά τα άτομα και την ιστορία μιας συγκεκριμένης κοινωνίας του παρελθόντος. Ο Kyle Upton εξηγεί ότι τα "ghost walks" είναι κατάλληλα για τη μελέτη της ιστορίας, διότι μέσα από την αναπαράσταση και την αφήγησή τους, «επαναφέρουν» τα άτομα και τα γεγονότα στη ζωή, «συστήνοντάς» τα παράλληλα σε νέους ανθρώπους που δεν είχαν ποτέ άλλοτε την ευκαιρία να τα γνωρίσουν (Reeves, 2001).

Επιπλέον, τα νεκροταφεία έχουν εξελιχθεί σε κάτι παραπάνω από απλούς χώρους σεβασμού και μνημόσυνου. Οι Lennon και Foley (2000) παρατηρούν ότι εκτός από τους πενθούντες, και οι ταξιδιώτες πλέον, είτε επισκέπτονται τα νεκροταφεία είτε πραγματοποιούν περιηγήσεις σε αυτά. Για μερικούς, τα νεκροταφεία αυτά «...αποτελούν τις αινιγματικές ιστορίες των εκάστοτε κοινωνικών προτύπων, της διάταξης των οικισμών, των ασθενειών όπως η ευλογιά ή η γρίπη, της

θνησιμότητας κατά τον τοκετό, των εναλλαγών των καιρικών συνθηκών, των εθνολογικών δεσμών». Σε αυτά τα νεκροταφεία επίσης, «...οι οικογένειες αναπαρίστανται και ομαδοποιούνται βάσει των κοινωνικών διακρίσεων και των οικονομικών υποβάθρων, οι εύποροι ενταφειάζονται στα προτιμώμενα από αυτούς μέρη, τα θύματα των ατυχημάτων καταλήγουν σε μαζικούς τάφους, ενώ οι αυτόχειρες και οι άθεοι έξω από τον ιερό χώρο του νεκροταφείου», (Van Herk, 1998, 54).

Ο Hamscher (2003) υποστηρίζει την ιδέα ότι τα νεκροταφεία αποτελούν βάσεις ιστορικών γεγονότων. Ο ίδιος ως εκπαιδευτικός, χρησιμοποιεί τα νεκροταφεία ως ερευνητικές πηγές για πολλά από τα μαθήματά του, συμπεριλαμβανομένης και της ιστορίας, με επίκεντρο το θάνατο. Για τον Hamscher (2003), οι τοποθεσίες αυτές αποτελούν ένα σημαντικό εργαλείο για τη διερεύνηση ενός ευρέος φάσματος θεμάτων, που αφορούν τις συλλογικές αξίες και τις στάσεις των προηγούμενων γενεών και που παρέχουν σημαντικές γνώσεις για τις υφιστάμενες απόψεις γύρω από το θάνατο, τις σχέσεις μεταξύ των ζωντανών και των νεκρών, τις θρησκευτικές πεποιθήσεις και τις φυλετικές και ταξικές διακρίσεις.

Επιπλέον, η Υπηρεσία Εθνικού Πάρκου των Ηνωμένων Πολιτειών ανταποκρινόταν στην αυξανόμενη ζήτηση για το σκοτεινό ιστορικό τουρισμό, δημοσιεύοντας το 1992, το φυλλάδιο «*Ταξιδεύοντας στα πεδία των μαχών του Εμφυλίου Πολέμου: Πώς να έχετε μια ποιοτική εμπειρία*» (Webb, 1992). Ακολούθησε στη συνέχεια, μια σειρά βιβλίων που ξεναγούσε τους επισκέπτες στα πεδία μάχης, όπου έλαβαν χώρα τα ιστορικά γεγονότα. Το 1993 μάλιστα, η National Geographic δημοσίευσε τον «*Οδηγό για τα Εθνικά Πάρκα Μάχης του Εμφυλίου Πολέμου*» (Green, Gallagher & Abell, 1993). Ο Οδηγός αυτός περιελάμβανε χάρτες που έδειχναν την κίνηση των στρατευμάτων, τον τύπο του εδάφους, την καταγραφή των θυμάτων και τις περιλήψεις για κάθε μάχη.

Παρά το αυξανόμενο ενδιαφέρον για τις ιστορικές πτυχές και τη διαθεσιμότητα περιοχών του σκοτεινού τουρισμού, η ιστορία παρουσιάζει εγγενείς δυσκολίες ως κίνητρο σκοτεινού τουρισμού. Η Εθνική Υπηρεσία Πάρκου των Η.Π.Α. υποστηρίζει ότι οφείλει να παραμείνει αμέτοχη κατά την αφήγηση των ιστορικών γεγονότων και να παραθέτει τα γεγονότα, όπως ακριβώς αυτά συνέβησαν. Για παράδειγμα, οι επισκέπτες ενημερώνονται για τα πρόσωπα, το μέρος, τη χρονολογία, τα γεγονότα, τον τρόπο και την αιτία μιας μάχης. Έτσι, δίνεται η

δυνατότητα σε αυτούς να σχηματίσουν το δικό τους ηθικό συμπέρασμα (Lennon και Foley 2000: 107).

Ωστόσο, η βιβλιογραφία αποδεικνύει ότι κάτι τέτοιο είναι δύσκολο να επιτευχθεί, καθώς υπάρχει ο κίνδυνος πολλές φορές οι προορισμοί σκοτεινού τουρισμού να αναγκάζονται να «επιλέξουν» ακούσια ή ακόμη και ηθελημένα, πλευρά, κυρίως όταν πρόκειται για την αφήγηση και ερμηνεία των αρνητικών πτυχών της ιστορίας του εν λόγω τόπου. Οι Lennon και Foley (2000) πιστεύουν ότι εάν σε ένα μέρος, διατηρηθούν μόνο οι θετικές πτυχές του παρελθόντος και εξαλειφθούν όλες οι αρνητικές, θα παρουσιαστεί ένα ατελές πολιτιστικό και ιστορικό τοπίο. Ωστόσο, αξίζει να σημειωθεί ότι η βιβλιογραφία είναι επίσης γεμάτη από τοποθεσίες που αγνοούν ακόμη και τις αρνητικές πτυχές του παρελθόντος.

Χαρακτηριστικά, στις αρχές του 1995, το Ινστιτούτο Smithsonian στην Ουάσινγκτον ακύρωσε μια έκθεση με τίτλο «*Η τελευταία πράξη: η ατομική βόμβα και το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου*». Σε αυτήν την έκθεση, το μουσείο έθετε υπό αμφισβήτηση τους λόγους για τους οποίους οι Η.Π.Α. αποφάσισαν να πλήξουν τη Χιροσίμα της Ιαπωνίας. Ωστόσο, έπειτα από τις διαμαρτυρίες των Αμερικανών βετεράνων πολέμου, το Ινστιτούτο Smithsonian αναγκάστηκε να προβεί στις απαιτούμενες αλλαγές στην εν λόγω έκθεση. Οι αλλαγές στις οποίες όμως προέβη το Ινστιτούτο, αποδοκιμάστηκαν έντονα από την ιστορική ακαδημαϊκή κοινότητα, η οποία κατηγόρησε το Ινστιτούτο ότι αγνοεί τα πραγματικά γεγονότα, με αποτέλεσμα η έκθεσή του να οδηγηθεί στη χειραγώγηση της ιστορίας (Lennon & Foley, 2000).

Ένα άλλο χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι νήσοι Τζέρσεϊ στα ανοικτά των ακτών της Αγγλίας, οι οποίες αποτέλεσαν το μοναδικό γεωγραφικό κομμάτι της Αγγλίας που είχε καταληφθεί από τη Γερμανία κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και που ωστόσο, παρέλειψαν να αναδείξουν τα κρίσιμα αυτά γεγονότα της κατοχής. Η πλειοψηφία των μουσείων των νησιών Τζέρσεϊ δεν αναδεικνύει πλήρως τα ιστορικά γεγονότα. Οι πληροφορίες που θα μπορούσαν να αμαυρώσουν την εικόνα των νησιών στα χρόνια του πολέμου, όπως οι συνεργασίες, η αδελφοποίηση και οι συμβιβασμοί, αποσιωπούνται και αποκρύπτονται (Bunting, 1995). Στην πραγματικότητα, το θέμα της συνεργασίας με άλλα συμμαχικά κράτη θίγεται σε ένα μόλις μικρό εκθεσιακό μουσείο των νήσων Τζέρσεϊ και αυτό διότι, το εν λόγω ζήτημα θέτει υπό

αμφισβήτηση το ιδανικό σενάριο ότι η Βρετανία αντιμετώπισε μόνη της τη ναζιστική Γερμανία (Lennon & Foley, 2000).

Μελετώντας τις διαφημιστικές προσούρες των φυτειών της Νοτίου Αμερικής, ο Butler (2001) σχολιάζει ότι ο όρος «φυτείες» φαίνεται να υφίσταται μια «μεγάλη αναθεώρηση». Κατά την ανάγνωση των κειμένων, η λέξη «σκλάβος» εμφανίζεται λιγότερο συχνά από τις υπόλοιπες λέξεις-κλειδιά. Ενώ στο παρελθόν ο όρος συνεπαγόταν αυτομάτως τη δουλεία, στη σημερινή εποχή η πτυχή της δουλείας παραβλέπεται συχνά για λόγους μάρκετινγκ, διότι σε διαφορετική περίπτωση θα αναδυόταν η θλιβερή και δυσάρεστη ιστορική πραγματικότητα της καθημερινής ζωής των ανθρώπων εκείνης της εποχής (Butler, 2001).

Ως τελευταίο παράδειγμα, παρατίθεται η περίπτωση της Ιαπωνίας, η οποία επιλέγει να αγνοεί ορισμένες από τις πιο άσχημες στιγμές του παρελθόντος της. Στο μνημείο Ειρήνης της Χιροσίμα, οι αναφορές σχετικά με τις εχθρικές και απάνθρωπες συμπεριφορές της Ιαπωνίας κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου απουσιάζουν αισθητά (Lennon & Foley, 2000). Ομοίως, το Μουσείο Ατομικής Βόμβας του Ναγκαασάκι, μεταδίδει ένα ισχυρό μήνυμα αποτροπής χρήσης πυρηνικών όπλων, χωρίς ωστόσο να αναδεικνύει την ιαπωνική επιθετικότητα κατά της Κίνας και της Κορέας.

Όσο διαδεδομένη είναι η παράβλεψη πτυχών της σκοτεινής ιστορίας στην τουριστική βιβλιογραφία, άλλο τόσο φαίνεται να είναι και η μεταβαλλόμενη φύση της ιστορίας. Καθώς μεταβάλλεται η κοινωνία, αλλάζει και η ιστορία και ο τρόπος με τον οποίο αυτή ερμηνεύεται. Όπως αναλύεται στο κεφάλαιο 2.4, οι μεταβαλλόμενες πολιτισμικές αξίες μιας κοινωνίας έχουν τεράστιο αντίκτυπο στην ερμηνεία της ιστορίας. Για παράδειγμα, στο εκπαιδευτικό σύστημα της Γερμανίας, γεγονότα όπως το Εβραϊκό Ολοκαύτωμα, έχουν επαναπροσδιοριστεί σε τέτοιο βαθμό, που ενδέχεται η εκδοχή της εθνικής της κληρονομιάς να διαφέρει ερμηνευτικά από εκείνη άλλων κρατών (Lennon & Foley, 2000).

Η εμπειρική μελέτη που εξετάζει την ιστορική εκπαίδευση ως ένα κίνητρο σκοτεινού τουρισμού εμφανίζεται ισχνή έως ανύπαρκτη, Ωστόσο, εξετάζοντας το ευρύ φάσμα των τουριστικών προϊόντων που διατίθενται στους επισκέπτες, καθίσταται κατανοητό ότι η ιστορία παρακινεί την επίσκεψη τουριστών σε χώρους θανάτου και καταστροφής. Ένας σημαντικός λόγος που καθιστά

προσελκύσιμα τα συγκεκριμένα τουριστικά προϊόντα είναι ότι παρέχουν βιωματική μάθηση. Μέσω της εμπειρίας που αποκτάται από πρώτο χέρι, τα γεγονότα επαναφέρονται στη ζωή. Για παράδειγμα, η ανίχνευση της πραγματικής διαδρομής ενός υπόγειου σιδηρόδρομου έχει μεγαλύτερο αντίκτυπο και σπουδαιότερη σημασία για τον άνθρωπο από το να διαβάσει απλώς γι' αυτόν σε ένα βιβλίο.

Η βιβλιογραφία αποκαλύπτει επίσης ότι οι περιοχές σκοτεινού τουρισμού μπορούν να λειτουργήσουν ως χώροι έρευνας. Οι χώροι αυτοί δρουν ως αρχεία για τις κοινωνικές συνθήκες, το πολιτικό κλίμα και τις περιβαλλοντικές δυσκολίες. Παρόλα αυτά, μια από τις δυσκολίες που συνδέεται με την κατάσταση αυτή, είναι η χειραγώγηση του τρόπου αφήγησης της ιστορίας από τις κυρίαρχες πολιτιστικές αξίες και δυνάμεις που την υπαγορεύουν. Ως εκ τούτου, οι περιοχές σκοτεινού τουρισμού μπορεί να προσφέρουν πλούσιες εκπαιδευτικές εμπειρίες, ωστόσο, οι επισκέπτες οφείλουν να είναι προσεκτικοί για το είδος των πληροφοριών, των οποίων γίνονται αποδέκτες.

2.9 Η ΕΝΟΧΗ ΤΩΝ ΕΠΙΖΩΝΤΩΝ

Το γεγονός ότι οι επιζώντες και οι οικογένειες των θυμάτων επιστρέφουν στις σκηνές θανάτου και καταστροφής αποδεικνύεται από ένα βετεράνο πολέμου ο οποίος, κατά την επίσκεψή του στη Γαλλία, δήλωσε ότι: «... όσοι άνθρωποι πετάχτηκαν στη μάχη μοιράζονται κάτι πολύ ιδιαίτερο ... Εγώ έπρεπε απλά να είμαι εδώ για να τιμήσω αυτούς τους ανθρώπους» (Smith, 1996, 261). Για όσους βίωσαν τη φρίκη του πολέμου, της θηριωδίας και της καταστροφής, η επιστροφή σε εκείνα τα μέρη είναι εξαγνιστική, ενώ αποτελεί παράλληλα έναν τρόπο για να τιμήσουν εκείνους που δεν επέζησαν. Εναλλακτικά, για κάποιον, η επιστροφή σε αυτά τα μέρη αποτελεί μία προσπάθεια αποτίναξης της αίσθησης ενοχής που τον κυριεύει και που δημιουργείται από το γεγονός και μόνο ότι ο ίδιος επέζησε.

Αξίζει να σημειωθεί ότι η παρούσα έρευνα επικεντρώνεται στο αίσθημα της ενοχής και όχι σε εκείνο της ντροπής, ενώ η βιβλιογραφία ορίζει ξεχωριστά τις δύο αυτές έννοιες. Η Todd (2001) αναφέρει χαρακτηριστικά ότι η ενοχή συνδέει το άτομο με τον κοινωνικό κόσμο και επικεντρώνεται στο πώς παρουσιάζεται το ίδιο σε αυτόν. Η ντροπή ωστόσο, περιορίζεται στις

παραμέτρους του ιδανικού που θέτει ένα άτομο στον εαυτό του και περιλαμβάνει κάτι που ένα πρόσωπο δεν μπορεί να επεξηγήσει σε έναν τρίτο (Todd, 2001).

Στη συνέχεια, η Todd (2001) μελετά την έννοια της ενοχής. Συγκεκριμένα, στην έρευνά της για τους τρόπους με τους οποίους οι μαθητές αντιμετωπίζουν τον πόνο των άλλων, η συγγραφέας ανακαλύπτει τρεις πιθανές μεθόδους, βάσει των οποίων οι μαθητές βιώνουν την ενοχή. Ειδικότερα, στην παρούσα έρευνα μερικοί μαθητές βίωσαν το αίσθημα της ενοχής από το γεγονός ότι οι ίδιοι αισθάνθηκαν ότι δεν είχαν προσπαθήσει αρκετά για να βοηθήσουν εκείνους που υπέφεραν (Todd, 2001). Άλλοι μαθητές, συνέκριναν και έθεταν υπό αμφισβήτηση τη δική τους έλλειψη πόνου. Τέλος, ορισμένοι μαθητές ισχυρίστηκαν ότι αναγκάστηκαν να αισθανθούν ένοχοι, αναφέροντας παράλληλα, ότι οι ίδιοι δεν θεωρούν εαυτούς υπεύθυνους για ό,τι είχε συμβεί στο παρελθόν. Η βιβλιογραφία εξηγεί αναλυτικότερα τον τρόπο με τον οποίο οι δύο πρώτες μέθοδοι αντιμετώπισης της ενοχής, χρησιμοποιούνται συχνά από εκείνους που έρχονται αντιμέτωποι με το Ολοκαύτωμα.

Η βιβλιογραφική ανασκόπηση αποκαλύπτει ένα ευρύ φάσμα ορισμών για την ενοχή των επιζώντων, ενώ αρκετοί από αυτούς αφορούν τους επιζώντες του Ολοκαυτώματος. Η Carmelly (1975) διακρίνει δύο τύπους ενοχής των επιζώντων: την ενοχή ως απόρροια της επιβίωσης και την ενοχή ως αποτέλεσμα ορισμένων ενεργειών. Ο Niederland (1981) συμφωνεί εν μέρει με τη Carmelly (1975) και υποστηρίζει, ότι η ενοχή των επιζώντων είναι απλώς μία αντίδραση στο αίσθημα της επιβίωσης. Στη μελέτη του για τους επιζώντες της Χιροσίμα, ο Lifton (1979) από την πλευρά του, επινοεί την έννοια της ενοχής του θανάτου.

Ο Garwood (1996) έχει ίσως συγγράψει το πιο λεπτομερές και καθοριστικό έργο για την ενοχή των επιζώντων και το Ολοκαύτωμα. Ως ψυχαναλυτικός θεραπευτής αλλά και ως νεαρός επιζήσας του Ολοκαυτώματος, προσφέρει μια μοναδική οπτική προσέγγιση γύρω από το ζήτημα της ενοχής των επιζώντων. Ο ίδιος θεωρεί ότι οι προαναφερθείσες κλασικές θεωρίες ενοχής δεν είναι ικανοποιητικές και αν μη τι άλλο, κατευθύνουν τη σκέψη μακριά από την πραγματική εμπειρία, αφήνοντάς την εκτεθειμένη στις φαντασιώσεις που δημιουργούνται στο ασυνείδητο μέρος του εγκεφάλου.

Παρά το γεγονός ότι η ενοχή δεν βιώνεται απ' όλους τους επιζήσαντες, η συχνότητα των εμφανίσεων, της έντασης και της διατήρησής της παραμένει υψηλή. Ο Garwood (1996) περιγράφει τέσσερα βασικά στοιχεία των ψυχολογικών τραυμάτων των επιζώντων του Ολοκαυτώματος υπό το πρίσμα της θεωρίας της αρχέγονης εξέλιξης. Τα τέσσερα αυτά στοιχεία είναι η απειλή της εξόντωσης, της αδυναμίας, της απώλειας ενός αντικειμένου και του βασανισμού. Ωστόσο, όταν το συναίσθημα της αδυναμίας εμφανίζεται σε συνδυασμό με εκείνο της εξόντωσης, τότε αυτά αποκτούν μεγαλύτερη σημασία από τα υπόλοιπα δύο.

Ο Garwood (1996) χαρακτηριστικά αναφέρει ότι μετά τη γέννηση, η επιβίωση του νεογνού εξαρτάται απόλυτα από τη φροντίδα της μητέρας του. Το ίδιο αντιλαμβάνεται οποιαδήποτε έντονη ενόχληση ως μία πιθανή εγκατάλειψη, η οποία εν συνεχεία προκαλεί ενστικτωδώς το φόβο της εξόντωσης, ο οποίος προέρχεται από το ένστικτο της αυτοσυντήρησης. Έτσι, στη μετέπειτα ζωή του και κατά γενικό κανόνα, οποιαδήποτε αδυναμία ενδέχεται να προκαλεί υποσυνείδητα αναμνήσεις της πρώιμης ευάλωτης κατάστασής του, συνοδευόμενες από αρνητικά συναισθήματα, όπως εκείνα της αυτοκατηγορίας και της ενοχής (Garwood, 1996).

Η Τελική Λύση που προτάθηκε από το Χίτλερ για να εξοντώσει τους Εβραίους και λοιπούς, επεδίωκε να αναγκάσει τα άτομα και ιδιαίτερα, εκείνα που βρίσκονταν στα στρατόπεδα συγκέντρωσης, να αισθάνονται αδύναμα και ανίσχυρα. Η ταπείνωση, η υποδούλωση και η εξόντωση εν τέλει, των Εβραίων αποτελούσαν κάποιους από τους βασικούς στόχους του ναζιστικού σοσιαλιστικού καθεστώτος. Οι Leon et al (1981) αναφέρουν ότι τα άτομα που επιβίωσαν από το Ολοκαύτωμα, αναγκάστηκαν να αισθάνονται κάτι περισσότερο από ευγνώμονες που επέζησαν. Όπως επισημαίνει ο Garwood, «*το αντίτιμο για την επιβίωση εκείνων των ανθρώπων ήταν ο θάνατος των αγαπημένων τους προσώπων και άλλων Εβραίων*» (1996, 246). Αργότερα, γεννήθηκαν και καλλιεργήθηκαν στους επιζήσαντες και άλλα συναισθήματα, όπως αυτά της αυτοκατηγορίας και της ενοχής.

Αρκετοί συγγραφείς χρησιμοποιούν τη θεωρία της αρχέγονης εξέλιξης σχετικά με την ενοχή και την ενστικτώδη μάχη ή αποφυγή αυτής (Danieli, 1981, Garwood, 1996). Για τους επιζώντες του Ολοκαυτώματος, η μάχη αλλά και η διαφυγή καθίσταντο σχεδόν αδύνατες, καθώς και τα δύο σενάρια κατέληγαν συνήθως στην εξόντωση. Ο θυμός που δημιουργούνταν εξαιτίας αυτής της

αδυναμίας ακριβώς επειδή δεν μπορούσε να εκφραστεί, μετατράπηκε εν τέλει, σε εκδήλωση αρνητικών συναισθημάτων, όπως η αυτοκατηγορία και η ενοχή.

Η έλλειψη τέλεσης και διαχείρισης του πένθους συμβάλλει επίσης αρνητικά στη διατήρηση της ενοχής των επιζώντων. Αν και συχνά επίπονος, ανέκαθεν, ο αποτελεσματικός θρήνος μετά την απώλεια ενός προσώπου συνέβαλε σημαντικά στην αποκατάσταση της ψυχικής υγείας (Garwood, 1996). Γίνεται επομένως αντιληπτό, ότι για πολλούς επιζήσαντες, η ενοχή εξακολουθεί να υφίσταται, καθώς αυτοί δεν είχαν ποτέ τη δυνατότητα να θρηνήσουν και να πενήσουν για τις απώλειές τους. Το φαινόμενο αυτό εμφανίζεται πιο συχνά στους επιζώντες του Ολοκαυτώματος. Ο Garwood (1996) εξηγεί χαρακτηριστικά ότι εκτός από τα συναισθήματα της αδυναμίας και του φόβου της εξόντωσης, κατά τη διάρκεια των απωλειών των θυμάτων του Ολοκαυτώματος, η εκδήλωση του πένθους από τα εναπομείντα θύματα καθίστατο αδύνατη, τη στιγμή μάλιστα που τα ίδια έρχονταν αντιμέτωπα με τη δική τους μάχη επιβίωσης. Ο ίδιος αναφέρει συνεχίζοντας ότι μετά την απελευθέρωση των επιζώντων, σημαντική προτεραιότητα και βασική επιδίωξή τους υπήρξε η προσπάθεια ανοικοδόμησης της ζωής τους, εστιάζοντας στο μέλλον και αφήνοντας πίσω τα τραγικά γεγονότα του παρελθόντος (Garwood, 1996).

Οι Lipstadt (1981) και Linenthal (1995) καταλήγουν σε παρόμοιες παρατηρήσεις. Στη μεταπολεμική Αμερική, οι αντιδράσεις των επιζώντων του Ολοκαυτώματος ήταν παρόμοιες. Κάποιοι απλά ήθελαν να ξεχάσουν, ενώ άλλοι δεν ήθελαν να ταυτιστούν με τα θύματα του Ολοκαυτώματος. Άλλοι ξεκίνησαν μια νέα ζωή και *«...τους απασχολούσε περισσότερο να συμπεριφέρονται ως Αμερικανοί παρά ως Εβραίοι»* (Lipstadt, 1981, 75), καθώς ήταν ευκολότερο να αγνοήσουν τις μνήμες και να προσπαθήσουν να συνεχίσουν τη ζωή τους.

Άλλα άτομα μπορεί να είχαν βιώσει ενοχή για την αδρανή στάση που τήρησαν κατά τη διάρκεια του Ολοκαυτώματος. Αυτό μπορεί να ισχύει ιδιαίτερα για κάποιους Αμερικανούς και όχι μόνο, πολίτες. Το 1942, ένα εβραϊκό προσφυγικό πλοίο ονόματι SS St. Louis, αγκυροβόλησε στις όχθες των Ηνωμένων Πολιτειών. Ωστόσο, η Αμερική, όπως και άλλες χώρες, δεν προσέφερε καταφύγιο στους επιβάτες του πλοίου, με αποτέλεσμα, οι 1106 επιβάτες του πλοίου, να επαναπροωθηθούν στην τότε ναζιστική Ευρώπη. Το Μουσείο Ολοκαυτώματος στην Ουάσιγκτον, σκιαγραφεί την ενοχή που πιθανόν να είχαν βιώσει τότε οι Αμερικανοί. Ένας από τους στόχους του μουσείου είναι να παράσχει μια *«...συνάντηση της αμερικανικής αδιαφορίας με*

τα δεινά των θυμάτων των ναζί και να αναγκάσει τους επισκέπτες του να αναλογιστούν το κόστος που μπορεί να επιφέρει η αδράνεια» (Linenthal, 1995, 112). Άλλωστε, κατά την ξενάγηση στο εν λόγω μουσείο επιχειρείται να γίνει αντιληπτό, ότι «η αδιαφορία των αμέτοχων ήταν εκείνη που καθόρισε σε μεγάλο βαθμό την επιτυχία των επιτιθέμενων» (Linenthal, 1995, 112).

Η Marion Pritchard, ομολογεί ότι παρόλο που διέσωσε περίπου 150 Ολλανδούς Εβραίους κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, ωστόσο εξακολουθεί να αισθάνεται ενοχές για όσα εκείνη βίωσε. Η ίδια αποφεύγει να μιλήσει για τον πόλεμο και να εξιστορήσει όσα συνέβησαν, αισθανόμενη ότι δεν είχε καταφέρει να πράξει τα μέγιστα, ενώ δεν ήταν λίγες οι φορές που διακύβευσε την ασφάλεια των παιδιών της, στην προσπάθειά της να παράσχει βοήθεια σε κάποιον τρίτο (Monagle & Peart, 1993).

Είναι πιθανόν κάποιοι βετεράνοι που απελευθέρωσαν τους κρατούμενους από τα στρατόπεδα συγκέντρωσης να βίωσαν και οι ίδιοι την ενοχή των επιζώντων του Ολοκαυτώματος. Ο Abzug παρατηρεί ότι και οι ίδιοι συνέχισαν τις ζωές τους βιώνοντας συναισθήματα αποτροπιασμού, ενοχής, ενσυναίσθησης, θυμού και απομόνωσης (Abzug, 1985). Άλλοι βετεράνοι βιώνουν «την ένταση να ζουν στο παρόν με τις αποσκευές του παρελθόντος», (Thomas, 1987, 123). Χαρακτηριστικά, ένας από αυτούς αναφέρει: «Δεν ήμουν προετοιμασμένος γι' αυτό που αντίκρυσσα στο Buchenwald. Νομίζω ότι το έκανε πιο τραυματικό... Δεν το είπα για χρόνια. Δεν ήθελα να θυμηθώ την ασχήμια του» (Monagle & Peart, 1993, 13).

Ένας από τους τρόπους με τους οποίους οι επιζώντες μπορούν να διαχειρίζονται τα συναισθήματα ενοχής τους, είναι μέσω των μνημείων. Σύμφωνα με τον Garwood (1996), τα μνημεία είναι ζωτικής σημασίας, διότι προσδίδουν στα αποβιώσαντα μέλη μιας οικογένειας μια αίσθηση μονιμότητας, η οποία καταπολεμά το φόβο ότι θα λησμονηθούν και θα χαθούν στο πέρασμα του χρόνου. Για πολλούς επιζώντες, η διατήρηση των ονομάτων των θυμάτων μέσω των μνημείων αποτελεί γι' αυτούς μία μορφή απαλλαγής τους από τις ενοχές. Πολλά μουσεία Ολοκαυτώματος σε όλο τον κόσμο, αποτελούν κατάλληλους χώρους γι' αυτού του είδους τη θεραπεία.

Παρόλο που η πλειοψηφία των επιζώντων δεν διακατέχεται από αισθήματα ενοχής μετά το τέλος μιας θηριωδίας, ωστόσο, η συχνότητα και η επιμονή της κινούνται σε υψηλά επίπεδα, ιδίως για

τους επιζώντες του Ολοκαυτώματος. Ως εκ τούτου, ένα μεγάλο κομμάτι της βιβλιογραφίας περιστρέφεται γύρω από το θέμα αυτό, μεγάλο μέρος του οποίου επικεντρώνεται στα αίτια που κρύβονται πίσω από το αίσθημα της ενοχής. Οι συγγραφείς αναφέρονται σε δύο βασικούς λόγους, οι οποίοι ευθύνονται κυρίως για τη δημιουργία των ενοχών και των τύψεων. Συγκεκριμένα, γίνεται λόγος για την ενοχή της επιβίωσης εξαιτίας της έλλειψης πόνου, καθώς και για την ενοχή λόγω απραξίας/αδράνειας σχετικά με κάτι που έχει συμβεί.

Τα στρατόπεδα συγκέντρωσης αποτέλεσαν το εναρκτήριο σημείο για τέτοιου είδους αντιλήψεις. Τα συναισθήματα αδυναμίας/αημυρίας που μεταφυτεύθηκαν στους φυλακισμένους των στρατοπέδων συγκέντρωσης, επέφεραν επιπλέον και συναισθήματα ενοχής, λόγω ακριβώς του γεγονότος ότι δεν ηδύνατο να κάνουν κάτι, προκειμένου να αλλάξει η κατάσταση. Το υπάρχον αυτό αρνητικό κλίμα εντάθηκε μάλιστα ακόμη περισσότερο, από το γεγονός ότι οι κρατούμενοι δεν είχαν το δικαίωμα επιλογής ανάμεσα στη μάχη και τη διαφυγή, καθώς και οι δυο επιλογές οδηγούσαν σε θάνατο. Στα στρατόπεδα συγκέντρωσης, οι κρατούμενοι είχαν έρθει αντιμέτωποι με τις δικές τους μάχες ζωής και θανάτου, ενώ μετά τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου όσοι είχαν επιζήσει, προσπάθησαν να αφήσουν πίσω τους το οδυνηρό αυτό παρελθόν.

Τα μνημεία και η ερμηνεία των γεγονότων αποτελούν δύο σημαντικούς τρόπους κατευνασμού των ενοχικών συναισθημάτων. Η ανάμνηση των πεσόντων μέσω των μνημείων διατηρείται ζωντανή, δίνοντας έτσι στους επιζώντες έναν σκοπό. Επιπλέον, όπως προαναφέρθηκε, ο σκοτεινός τουρισμός προσφέρει στους επισκέπτες επιπρόσθετα μέσα κατανόησης και αντιμετώπισης του παρελθόντος. Οι άνθρωποι, επιστρέφοντας στο μέρος όπου έλαβε χώρα μια τραγωδία, έχουν τη δυνατότητα να αφήσουν πίσω τους το παρελθόν.

2.10 Η ΠΕΡΙΕΡΓΕΙΑ ΚΑΙ Η ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ ΤΟΥ ΚΑΙΝΟΥΡΙΟΥ

2.10.1 Η ΠΕΡΙΕΡΓΕΙΑ

Εδώ και δεκαετίες, οι συγγραφείς και οι υποστηρικτές της pop κουλτούρας έχουν διαπιστώσει την ύπαρξη μίας αδιαμφισβήτητης έλξης της ανθρωπότητας από μακάβριες καταστάσεις. Ο Seaton (1996) κάνει μία αναδρομή σε ένα δοκίμιο του 1827 του Thomas De Quincey, από το βιβλίο του με τίτλο *«Η δολοφονία θεωρείται ως μια από τις Καλές Τέχνες»* (Seaton, 1996). Στο εν λόγω βιβλίο αναπτύσσεται μια υπόθεση που προσομοιάζει αρκετά με το σκοτεινό τουρισμό,

δηλαδή ότι μια πράξη που θεωρείται απαράδεκτη ή ανήθικη, θα μπορούσε να αποτελέσει παράλληλα και πόλο έλξης για το θεατή (Seaton, 1996).

Ο Thomas (1987) πραγματοποιεί επίσης μία ιστορική αναδρομή και συγκεκριμένα, στον αμερικανικό εμφύλιο πόλεμο για να περιγράψει πως μία μερίδα ανθρώπων παρακινήθηκε από το αίσθημα της περιέργειας. Ο ίδιος αναφέρει ότι υπήρχαν θεατές ακόμη και κατά τη διάρκεια της Μάχης του Μάνασσας το 1861. Εκείνη την περίοδο, οι άνθρωποι προετοιμάζαν τα γεύματά τους και μετακινούνταν με τα βαγόνια τους από την Ουάσινγκτον μέχρι το Μάνασσας για να παρακολουθήσουν τη μάχη (Thomas, 1987). Ο συγγραφέας περιγράφει τη δική του εμπειρία, όταν πρωτοείδε τη φωτογραφία ενός νεκρού στρατιώτη του εμφυλίου πολέμου και επισκέφτηκε εν συνεχεία, τον τόπο θανάτου του. *«Μου αρέσει να πιστεύω ότι ήταν ο σεβασμός για τη ζωή του νεαρού και την ίδια τη ζωή, που με έκανε να θέλω να δω που πέθανε»* (Thomas, 1987, 125). Ωστόσο, ο ίδιος ομολογεί ότι δεν είναι απόλυτα βέβαιος, εάν αυτός ήταν ο πραγματικός λόγος της επισκέψεώς του.

Προγενέστερα, ο Steiner (1971) παρατήρησε την έλξη των μουσείων του Ολοκαυτώματος, που οφείλεται στο γεγονός ότι πολλοί βρίσκουν το θέμα τους «σκοτεινά συναρπαστικό» και «σαγηνευτικό». Σύμφωνα με τον Steiner, *«όχι μόνο το σχετικό υλικό είναι τεράστιο και δυσεπίλυτο αλλά ασκεί επίσης και μια διακριτική, διεφθαρμένη γοητεία. Λυγίζοντας τόσο αμετάβλητα υπό το βάρος της φρικαλεότητας, αισθάνεται παραδόξως κανείς παραδομένος σε αυτήν. Κατά κάποιο τρόπο, ο τρόμος αποσπά την προσοχή...»* (1971, 30).

Ο Uzzell (1989) διαπιστώνει από την πλευρά του, ότι η περιέργεια των ανθρώπων σχετικά με την κτηνωδία είναι ακόρεστη και ότι αυτοί παρακινούνται από τα συναισθήματα της ενσυναίσθησης, του ενθουσιασμού και ποικίλα άλλα ψυχολογικά ερεθίσματα. Οι Lennon και Foley προσθέτουν ότι *«ο τρόμος και ο θάνατος έχουν γίνει καθιερωμένα αγαθά προς πώληση σε τουρίστες που έχουν μια διαρκή όρεξη για τα πιο σκοτεινά στοιχεία της ανθρώπινης ιστορίας»* (2000, 58). Ο Rojek (1993) συμφωνεί, υποστηρίζοντας ότι το αδιάκριτο ενδιαφέρον των ανθρώπων για τις καταστροφές μπορεί μεν να αποτελεί μία δυσάρεστη διαπίστωση, ωστόσο, δεν μπορεί να παροράται η διαδεδομένη ύπαρξή του.

Στην ποπ κουλτούρα, εκατοντάδες άνθρωποι έλκονται από την πόλη της Μασαχουσέτης και συγκεκριμένα, από το σπίτι όπου η Lizzie Borden φέρεται να δολοφόνησε τον πατέρα και τη μητριά της. Ο Sullivan (1974) χαρακτηρίζει περίεργο το συγκεκριμένο ενδιαφέρον, δεδομένου ότι ενώ η αμερικανική κοινωνία μαστίζεται καθημερινά από κρούσματα βίας, ωστόσο η ίδια εξακολουθεί να θεωρεί τη δίκη της Lizzie Borden στις αρχές της δεκαετίας του 1890, ως την πιο ενδιαφέρουσα υπόθεση στα χρονικά των ανθρωποκτονιών του έθνους.

Από το ενδιαφέρον αυτό ελλοχεύει ο κίνδυνος της περιέργειας ως κινήτρου, που δύναται να μετατρέψει ένα αποτρόπαιο γεγονός, μια δολοφονία σε ένα απλό θέαμα προς τέρψιν. Όπως σχολιάζει ο Walsh (1992), η περιέργεια μπορεί να ενταθεί μέσα από την ιδέα του θεάματος. Οι Lennon και Foley (2000) συμφωνούν, αναφέροντας ότι, εκτός των άλλων παρακινήσεων, όπως η εκπαίδευση και η ανάμνηση, υπάρχει και μια βασική δυσκολία οριοθέτησης ανάμεσα στην εκπαίδευση και την ψυχαγωγία/θέαμα και στην άκριτη προσέγγιση στην ιστορία. Η μελέτη του Debord (1967) υποστηρίζει τη σχέση μεταξύ θεάματος και περιέργειας, σημειώνοντας ότι και τα δύο είναι σαηγευτικά. Η βιβλιογραφία βρίθει από τέτοια παραδείγματα περιοχών που ακολουθούν τη λεπτή γραμμή ανάμεσα στην εκπαίδευση και το θέαμα.

Στις αρχές του 20ου αιώνα, το Luna Park στο Coney Island της Νέας Υόρκης χρησιμοποίησε το θέαμα ως κύριο μέσο για να προκαλέσει την περιέργεια και να ενισχύσει την τουριστική απόλαυση στους επισκέπτες του. Συγκεκριμένα, οι υπεύθυνοι προσέφεραν προσομοιώσεις στους επισκέπτες τους, όπως εκείνη της έκρηξης του Βεζούβιου, της πλημμύρας του Johnstown Pennsylvania και της καταστροφής του Galveston το 1900. Είχαν φτάσει ακόμη και στο σημείο να επιτύχουν την προσομοίωση ενός τυφώνα, μια πρωτοβουλία που ξεκίνησε ως μια αφορμή εκπαίδευσης. Συγκεκριμένα, η πόλη και το λιμάνι της αναδημιουργήθηκαν σε μινιατούρα και μέσω ενός συνδυασμού πραγματικού και ψεύτικου νερού, μεγάλων στρωμάτων βαμμένου βαμβακερού υφάσματος, περίπλοκου φωτισμού και μηχανικών εφέ, η πόλη μετατράπηκε σε πεδίο απόλυτης καταστροφής. Τέλος, υπήρχε ένας συνοδός, ο οποίος αφηγούνταν την ακολουθία των γεγονότων στους επισκέπτες (Stanton, 1998).

Αν και οι φυλακές Sing Sing της Νέας Υόρκης παραμένουν ενεργές έως σήμερα, οι υπεύθυνοι έχουν προβεί στη δημιουργία ενός μουσείου μέσα στις εγκαταστάσεις των φυλακών, παρουσιάζοντας συχνά την εκπαίδευση ως έναν από τους βασικούς στόχους του μουσείου (Sing

Sing Prison Museum, 2016). Ωστόσο, όπως σημειώνει και ο Dunlop (2001), είναι δύσκολο να παραβλέψει κανείς τη γοητεία που ασκεί το ίδιο το μέρος, συμπεριλαμβανομένου και του θαλάμου θανάτου.

Όπως αναγνωρίζουν οι Lennon και Foley (2000), τέτοιοι προορισμοί γίνονται συχνά τόσο διάσημοι και περιβόητοι, προκαλώντας και εγείροντας με αυτόν τον τρόπο το θέαμα και το ενδιαφέρον των επισκεπτών. Για παράδειγμα, στις 28 Απριλίου του 1996, ένας ένοπλος σκότωσε 35 άτομα σε ένα δημοφιλή ιστορικό προορισμό στην Τασμανία της Αυστραλίας (Tikkanen, 2016). Ο Evans υποστηρίζει ότι ένας από τους λόγους που οι τουρίστες επισκέπτονται το Port Arthur, αποδίδεται στο γεγονός ότι θέλουν να δουν ιδίως όμμασι το μέρος όπου συνέβησαν τα δραματικά αυτά γεγονότα. Ο ίδιος αποδίδει το συγκεκριμένο λόγο σε «φυσιολογική ανθρώπινη αντίδραση» (Evans, 1997, 4).

Τα μουσεία Ολοκαυτώματος είναι ιδιαίτερα ευάλωτα στη μετατροπή της περιέργειας του κοινού σε θέαμα, δεδομένου ότι συχνά εκθέτονται σε αυτά διάφορα αντικείμενα. Για παράδειγμα, μέσα στο στρατόπεδο συγκέντρωσης των Auschwitz-Birkenau, υπάρχουν αίθουσες γεμάτες με ρούχα, βαλίτσες, οδοντόβουρτσες, μασέλες και γυαλιά εκείνης της εποχής (Lennon & Foley, 2000). Ωστόσο, οι συγγραφείς επικρίνουν την έλλειψη επεξήγησης, αφήγησης, προσανατολισμού και ιστορικών εγγράφων που θα αιτιολογούσαν την εμφάνιση τέτοιων αποκρουστικών αντικειμένων σε αυτά τα μουσεία. Χωρίς τη σωστή αφήγηση, επεξήγηση και ερμηνεία των γεγονότων, τα συγκεκριμένα εκθέματα ενδέχεται να μην ικανοποιήσουν την αρχική περιέργεια του τουριστικού κοινού και να καταλήξουν ως ένα απλό θέαμα στην αντίληψη του.

Όταν επιλέγονταν τα εκθέματα στο Εθνικό Μουσείο Ολοκαυτώματος στην Ουάσινγκτον, υπήρχε η ανησυχία ότι τα χημικά προϊόντα Zyklon-B που χρησιμοποιούνταν στους θαλάμους αερίων των στρατοπέδων συγκέντρωσης θα αποσπούσαν την προσοχή και το ενδιαφέρον μιας ιδιαίτερης κατηγορίας ανθρώπων που έλκονται από «σκοτεινές» και μακάβριες εικόνες. Ο Linenthal σχολιάζει τον προβληματισμό εκείνης της περιόδου γύρω από την επιλογή των εκθεμάτων. *«Ήταν ποτέ δυνατόν να μην πέσουμε θύμα κάποιας μακάβριας επιθυμίας να «δει» αυτά τα δοχεία; Ποιος ήταν ο σκοπός να τα δει; Ποιος ήταν ο σκοπός να τα εκθέσουμε σε μουσείο; ... Η μήπως ήταν επειδή αυτά τα δοχεία που είχαν χρησιμοποιηθεί για να σκοτώσουν εκατομμύρια ανθρώπους,*

έφεραν μια δύναμη, μια γοητεία που καθιστούσε αδύνατο να μην συμπεριληφθούν στα μουσεία...»
(1995, 162).

2.10.2 Η ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ ΤΟΥ ΚΑΙΝΟΥΡΙΟΥ

Για να κατανοήσει κανείς την περιέργεια ως κίνητρο, είναι απαραίτητο να ανατρέξει στις πρώτες έρευνες που έχουν διεξαχθεί στους τομείς της ψυχολογίας και της κοινωνιολογίας. Ο Montgomery (1952) ήταν από τους πρώτους που συνδύασε την περιέργεια και την έννοια της ιδιότητας του καινούριου. Σε εργαστηριακά πειράματά του με ποντίκια, ο Montgomery ανακάλυψε ότι τα καινούρια ερεθίσματα προκαλούσαν μια διερευνητική ώθηση στα ποντίκια, αλλιώς γνωστή και ως περιέργεια. Όσο πιο καινοτόμα ήταν η κατάσταση, τόσο πιο έκδηλη εμφανιζόταν η περιέργεια από την πλευρά των ποντικιών.

Άλλες μελέτες ανακάλυψαν ότι οι άνθρωποι παρουσιάζουν παρόμοια συμπεριφορά, η οποία συσχετίζεται με την τουριστική κίνηση. Ο Berlyne (1950, 1966) παρατήρησε ότι τα ερεθίσματα χάνουν σταδιακά τη δύναμή τους να προκαλούν την κινητοποίηση των ατόμων μέσα από την επανάληψή τους. Ωστόσο, τα νέα ερεθίσματα φαίνεται να παρακινούν όλο και περισσότερο τα άτομα στην εκδήλωση μιας εξερευνητικής συμπεριφοράς. Έτσι, για τους ταξιδιώτες, μια αλλαγή περιβάλλοντος ενδέχεται να αποτελεί την εκδήλωση μιας επιθυμίας για την απόκτηση νέων εμπειριών.

Ομοίως, οι Smock και Holt (1962) παρατήρησαν ότι τα ασυνήθιστα ή νέα αντικείμενα προκαλούσαν την περιέργεια, ενώ τα μονότονα και τα επαναλαμβανόμενα αντικείμενα ωθούσαν το άτομο να ανακαλύψει νέες πτυχές του περιβάλλοντός του. Η παρατήρηση αυτή υποστηρίζεται και από τους Mayo και Jarvis (1981) που ισχυρίζονται ότι ο τουρισμός αποτελεί ένα από τα πιο κοινά μέσα ελάττωσης ή αποφυγής της άνοιας.

Η αναζήτηση του καινούριου ως τουριστικού κινήτρου αναδείχθηκε στη συνέχεια ως ένας τομέας ακαδημαϊκής μελέτης, ο οποίος, ωστόσο, δεν εξερευνήθηκε στο βαθμό που θα έπρεπε (Bello & Etzel, 1985, Pearce, 1987). Όπως αναφέρει ο Lee: *«Καθώς η τουριστική έρευνα εξελίσσεται, η εστίασή της έχει μεταβεί από την περιγραφή των τουριστικών προτύπων συμπεριφοράς, στον προσδιορισμό και την κατηγοριοποίηση των παρακινητικών και κοινωνικο-*

ψυχολογικών δυνάμεων που αιτιολογούν αυτά τα πρότυπα συμπεριφοράς» (1991, 1). Μία από αυτές τις δυνάμεις είναι και η αναζήτηση του καινούριου.

Ο Jenkins (1969) όρισε το καινούριο ως μια συνάρτηση του βαθμού αντίθεσης μεταξύ της παρούσας αντίληψης και των προηγούμενων εμπειριών. Για τον Judd (1988), το καινούριο θεωρείται απλώς ως μια νέα κατάσταση. Κάτι θεωρείται ως καινούριο όταν, σε σχέση με προηγούμενες εμπειρίες, είναι νέο ή διαφορετικό. Η αίσθηση ενός καινούριου αντικείμενου ή μιας καινούριας εμπειρίας μπορεί να διαφοροποιείται και να χαρακτηρίζεται από εντελώς πρωτόγνωρη έως πολύ οικεία (Judd 1988).

Αυτό συσχετίζεται άμεσα με την κατηγοριοποίηση των τουριστών του Cohen. Ο Cohen (1972) ανακάλυψε ότι το καινούριο αποτελεί ένα δομικό συστατικό των τουριστικών εμπειριών. Ωστόσο, ο ίδιος παρατήρησε επίσης ότι μια μερίδα τουριστών, προτιμά να δραστηριοποιείται μέσα από μια ζώνη οικειότητας, όταν ετοιμάζεται να βιώσει μία νέα εμπειρία. Από την παραπάνω μελέτη, προκύπτει μια κατηγοριοποίηση των τουριστών με βάση την ανάγκη τους για την εξερεύνηση του καινούριου και την οικειότητα η οποία παρατίθεται στο Παράρτημα Β.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β

Η ΚΑΤΗΓΟΡΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΩΝ ΤΟΥ COHEN

Κατηγορία Τουρίστα	Απαιτήσεις για την οικειότητα ή την καινοτομία
1. Οργανωμένος Μαζικός Τουρίστας	Ο συγκεκριμένος τουρίστας δεν αναζητά την περιπέτεια, απεναντίας, επιζητεί το προστατευόμενο περιβάλλον κατά τη διάρκεια του ταξιδιού του.
2. Μεμονωμένος Μαζικός Τουρίστας	Διαθέτει πολλά όμοια χαρακτηριστικά με τον οργανωμένο μαζικό τουρίστα, με τη διαφορά ότι έχει ελαστικότερο πρόγραμμα.
3. Ο Τουρίστας Εξερευνητής	Ο εν λόγω τουρίστας έχει οργανώσει ο ίδιος το πρόγραμμα ταξιδιού του και ξεφεύγει από την τυποποιημένη οργάνωση του μαζικού ταξιδιωτικού πακέτου.
4. Ο Περιφερόμενος - Περιπλανώμενος Τουρίστας	Ο τουρίστας αυτής της κατηγορίας επιδιώκει να ταξιδέψει όσο πιο μακριά γίνεται από τον τόπο μόνιμης κατοικίας του, αναμειγνύεται με τους ντόπιους και γνωρίζει την κουλτούρα τους, ενώ δεν διαθέτει πρόγραμμα ταξιδιού.

Άλλες μελέτες εξέτασαν κατά πόσο το καινούριο παρακινεί την τουριστική συμπεριφορά. Οι Mehrabian και Russell (1974) διαπίστωσαν ότι ο βαθμός καινοτομίας που επιδιώχθηκε από τους συμμετέχοντες, συνδέεται στενά με το επιθυμητό επίπεδο διέγερσης του ατόμου. Ένα άτομο που διεγείρεται από νέα περιβάλλοντα, συχνά αναζητά το καινούριο, την πολυπλοκότητα, τη μεταβλητότητα και άλλα συναφή ερεθίσματα. Όπως ο Cohen, έτσι και αυτοί, αναφέρουν ότι ορισμένοι τουρίστες επιδιώκουν να ικανοποιήσουν υψηλά επίπεδα διέγερσης αναζητώντας το άγνωστο. Κάποιοι ερευνητές, ωστόσο, αποδίδουν την επιθυμία για το καινούριο στα γονίδια του ατόμου (Zuckerman, 1979, Jensen, 1980, Hirschman, 1984, Wahlers & Etzel, 1985).

Εν κατακλείδι, η βιβλιογραφική ανασκόπηση αποκάλυψε πέντε σχετικές διαστάσεις που λαμβάνονται υπόψη από τους τουρίστες, όταν αυτοί αξιολογούν τη δυνατότητα προσφοράς της καινοτομίας ενός προορισμού (Kelly, 1955). Αυτές οι διαστάσεις αφορούν την αλλαγή της καθημερινότητας, την απόδραση, τη συγκίνηση, την περιπέτεια και την απαλλαγή από την άνοια (Berlyne, 1950, Smock & Holt, 1962, Jenkins, 1969, Hornby, 1974, Mayo & Jarvis, 1981, Hill & Perkins, 1985, Wahlers & Etzel, 1985, Iso-Ahola & Weissinger, 1990).

➤ Η ΑΛΛΑΓΗ ΤΗΣ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΟΤΗΤΑΣ

Η αλλαγή ορίζεται ως μία τροποποιημένη ή διαφορετική κατάσταση του περιβάλλοντος, της ψυχολογίας ή του τρόπου ζωής, (Mayo & Jarvis, 1981). Το ταξίδι παρέχει την ιδανική ευκαιρία για την αλλαγή (Urry, 1990). Ο Pearce (1991) συμφωνεί, δηλώνοντας ότι μια αλλαγή από την καθημερινότητα περιλαμβάνει την αναζήτηση νέων εμπειριών, περιπέτειας και ενθουσιασμού.

Ο Crompton (1979) παρατηρεί ότι οι ταξιδιώτες αναψυχής παρακινούνται από επτά κοινωνικοψυχολογικά κίνητρα. Το πρώτο κίνητρο είναι η απόδραση από ένα αντιλαμβανόμενο από αυτούς αδιάφορο περιβάλλον, το οποίο υποστηρίζει την ιδέα ότι οι διακοπές αποτελούν μια μορφή διαλείμματος που επιτρέπει την αποκατάσταση της ισορροπίας. Για τους ταξιδιώτες, ως πρωτεύουσα ανάγκη αναδεικνύεται το περιεχόμενο των διακοπών αναψυχής να είναι, σε φυσικό και κοινωνικό επίπεδο, διαφορετικό από το περιβάλλον στο οποίο αυτοί ζούνε (Crompton, 1979).

Οι Crompton (1979), Smith και Turner (1973) επισημαίνουν επιπλέον, το καινούριο ως παράγοντα έλξης του πολιτιστικού τουρισμού. Ο ρόλος του καινούριου υποδηλώνει την επιθυμία του τουρίστα για νέες και διαφορετικές εμπειρίες και αποτελεί ένα θεμελιώδες κίνητρο κατά τη διαδικασία επιλογής ενός προορισμού (Lee, 1991, Bello & Etzel, 1985).

➤ Η ΑΠΟΔΡΑΣΗ

Ο Hornby (1974) ορίζει την απόδραση ως μία προσωρινή απόσπαση της προσοχής από την πραγματικότητα ή την ανιαρή καθημερινότητα, ενώ οι McIntosh και Goeldner (1986), προσθέτουν ότι ο τουρισμός παρέχει ευκαιρίες στους ανθρώπους, προκειμένου να ξεφύγουν από τα προβλήματα της καθημερινότητάς τους. Ο McIntosh (1977), προτείνει τέσσερις κατηγορίες ταξιδιωτικών κινήτρων, συμπεριλαμβανομένων των διαπροσωπικών κινήτρων. Σε αυτήν την κατηγορία εκφράζεται η ανάγκη για νέες εμπειρίες, όσον αφορά την απόδραση από τη ρουτίνα και τη γνωριμία με νέους ανθρώπους.

➤ Η ΣΥΓΚΙΝΗΣΗ

Ο Hornby (1974), ορίζει τη συγκίνηση ως μια εμπειρία, της οποίας ο ενθουσιασμός αποτελεί το βασικό συστατικό. Οι Mayo και Jarvis (1981), στη μελέτη τους σχετικά με τη διέγερση των τουριστών, ανακαλύπτουν την έννοια της συγκίνησης, διαπιστώνοντας ότι κάποιοι άνθρωποι είναι διατεθειμένοι να δοκιμάζουν νέα πράγματα, ακόμη και υπό τον κίνδυνο από το νέο αυτό περιβάλλον να προκύψουν απρόβλεπτοι και απροσδόκητοι παράγοντες. Σε αυτήν την περίπτωση, ο απρόβλεπτος παράγοντας θεωρείται ως μία πηγή διέγερσης, οφειλόμενη σε ενθουσιασμό, ικανό να προσελκύσει τους τουρίστες που αναζητούν το καινούριο.

➤ Η ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑ

Η περιπέτεια ορίζεται ως μια συναρπαστική εμπειρία που αποκτάται μέσω περιέργων και ασυνήθιστων περιστατικών. Σύμφωνα με τον Crompton, η καινοτομία για κάποιους ταξιδιώτες είναι ταυτόσημη με την περιπέτεια. *«Οι συμμετέχοντες ερμήνευσαν την καινοτομία με διάφορους τρόπους. Ανάμεσα στα συνώνυμα που συμπεριλήφθηκαν από τους συμμετέχοντες για να εκφράσουν την καινοτομία, ήταν η περιέργεια, η περιπέτεια, το νέο και το διαφορετικό»* (1979, 419). Ένας νέος προορισμός θα πρέπει να προσφέρει υψηλά επίπεδα καινοτομίας, αβεβαιότητας και πολυπλοκότητας, τα οποία θα του επιτρέπουν να προσφέρει μεγάλες δόσεις περιπέτειας και κατά συνέπεια, ενδιαφέροντος και επίσκεψής του από το τουριστικό κοινό (Wahlers & Etzel, 1985).

➤ Η ΑΠΑΛΛΑΓΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΛΗΞΗ/ΑΝΙΑ

Η απαλλαγή από την ανία ορίζεται ως η αναθεώρηση της αντίληψης ότι οι υπάρχουσες εμπειρίες του οικείου περιβάλλοντος δεν επαρκούν για να ικανοποιήσουν την ανάγκη της βέλτιστης διέγερσης (Iso-Ahola & Weissinger, 1990). Σε μία αστικοποιημένη και βιομηχανοποιημένη κοινωνία, η ζωή συχνά καταλήγει σε μια καθιερωμένη ρουτίνα, αυξάνοντας έτσι τα επίπεδα ανίας.

Η απόδραση από την πλήξη αποτελεί μια βασική ανθρώπινη ώθηση, ενώ οι ερευνητές πιστεύουν ότι το ταξίδι αποτελεί το βέλτιστο τρόπο ανακούφισης από αυτήν. Οι Nunnally και Leonard (1974) διαπιστώνουν ότι το αίσθημα της ανίας οδηγεί στην επιθυμία και κινητοποίηση για εξερεύνηση, η οποία με τη σειρά της οδηγεί στην επιλογή και απόκτηση νέων εμπειριών. Οι Mayo και Jarvis (1981) ισχυρίζονται ότι ο τουρισμός αποτελεί ένα από τα κύρια μέσα περιορισμού ή απαλλαγής της πλήξης.

Οι συγγραφείς συγκλίνουν στην άποψη ότι οι ταξιδιώτες γοητεύονται από την ιδέα του θανάτου, της θηριωδίας και της φρίκης. Ωστόσο, η διαπίστωση αυτή δεν είναι πρωτοφανής. Ανέκαθεν, το κίνητρο της περιέργειας διαδραμάτιζε σημαντικό ρόλο για τα ταξίδια και τον τουρισμό. Από τα πρώτα θρησκευτικά προσκυνήματα έως και τους πολέμους που σημάδεψαν την παγκόσμια ιστορία, οι άνθρωποι ταξίδευαν για να επισκεφθούν μέρη θανάτου και καταστροφής. Το αίσθημα αυτό της περιέργειας εξακολουθεί να υφίσταται έως σήμερα, όπως αντικατοπτρίζεται άλλωστε και από την προσφορά ποικίλων προϊόντων σκοτεινού τουρισμού.

Οι πρώτες μελέτες για την περιέργεια έχουν πραγματοποιηθεί υπό το πρίσμα της κοινωνιολογίας και της ψυχολογίας. Σε ελεγχόμενα εργαστηριακά πειράματα, ανακαλύφθηκε ότι τα ποντίκια έλκονται από νέες καταστάσεις. Όσο πιο πρόσφατο είναι το ερέθισμα, τόσο μεγαλύτερη είναι η εξερευνητική συμπεριφορά των ποντικιών, αλλιώς γνωστή και ως περιέργεια. Η ίδια συμπεριφορά παρατηρείται επίσης και στους ανθρώπους. Συγκεκριμένα, η επανάληψη ενός μοτίβου αυξάνει τα επίπεδα πλήξης, ενώ αντιθέτως, η εμφάνιση κάθε τι καινούριου ή καινοτόμου αυξάνει εκείνα της περιέργειας.

Η πραγματοποίηση ενός ταξιδιού εκλαμβάνεται ως μία εκδήλωση περιέργειας. Όσο περισσότερο οι άνθρωποι πλήττουν από τις προσλαμβάνουσες παραστάσεις της καθημερινότητάς τους, αντίστοιχα, το κίνητρο να δουν και να βιώσουν κάτι καινούριο και διαφορετικό αυξάνεται. Ωστόσο, η έρευνα αποκαλύπτει διάφορα επίπεδα περιέργειας και καινοτομίας σε μεμονωμένους τουρίστες. Μερικοί αναζητούν σχεδόν την πλήρη οικειότητα σε ένα νέο περιβάλλον, ενώ άλλοι εκτίθενται σκόπιμα σε διαφορετικά περιβάλλοντα, προκειμένου να αποφύγουν την οικειότητα. Οι συγγραφείς αποδίδουν αυτές τις συμπεριφορικές διαφορές στο επίπεδο κινητοποίησης που χαρακτηρίζει κάθε άτομο.

Η βιβλιογραφία αποκαλύπτει πέντε βασικούς παράγοντες, τους οποίους οι ταξιδιώτες λαμβάνουν υπόψιν κατά την αξιολόγηση της δυνατότητας και των προοπτικών καινοτομίας ενός προορισμού: την αλλαγή από την καθημερινότητα, την απόδραση, τη συγκίνηση, την περιπέτεια και την απαλλαγή από την ανία. Τα άτομα που επιθυμούν να βιώσουν νέες εμπειρίες, αναζητούν πρωτίστως αυτούς τους παράγοντες και αξιολογούν αντιστοίχως, τον εκάστοτε προορισμό σκοτεινού τουρισμού βάσει αυτών.

Αξίζει ωστόσο να αναφερθεί, ότι ελλοχεύει πάντοτε ο κίνδυνος, το αίσθημα της περιέργειας να καταλήξει να μετατραπεί σε ένα απλό θέαμα. Ορισμένοι συγγραφείς εκφράζουν τη συγκεκριμένη ανησυχία αναφέροντας παραδείγματα τουριστικών προορισμών, των οποίων ο λειτουργικός χαρακτήρας ταλαντεύεται μεταξύ της εκπαίδευσης και του θεάματος. Υπάρχει δε επιπλέον, ο κίνδυνος οι άνθρωποι να προσελκύονται από έναν προορισμό εξαιτίας των αποκρουστικών εκθεμάτων του αντί να τον επισκέπτονται για άλλους, πιο κοινωνικά αποδεκτούς λόγους. Αυτό αφορά ιδιαίτερα τα μουσεία του Ολοκαυτώματος, των οποίων η αποστολή επικεντρώνεται στην εκπαίδευση και τη μνήμη. Τέτοιοι προορισμοί έχουν ως κύριο μέλημά τους τη μάθηση, ωστόσο, η περιέργεια μπορεί να μετατρέψει διάφορα αντικείμενα, όπως τους θαλάμους αερίων, τα δοχεία Zyklon B και τα ανθρώπινα μαλλιά σε θεάματα προς τέρψη.

2.11 Ο ΘΑΝΑΤΟΣ

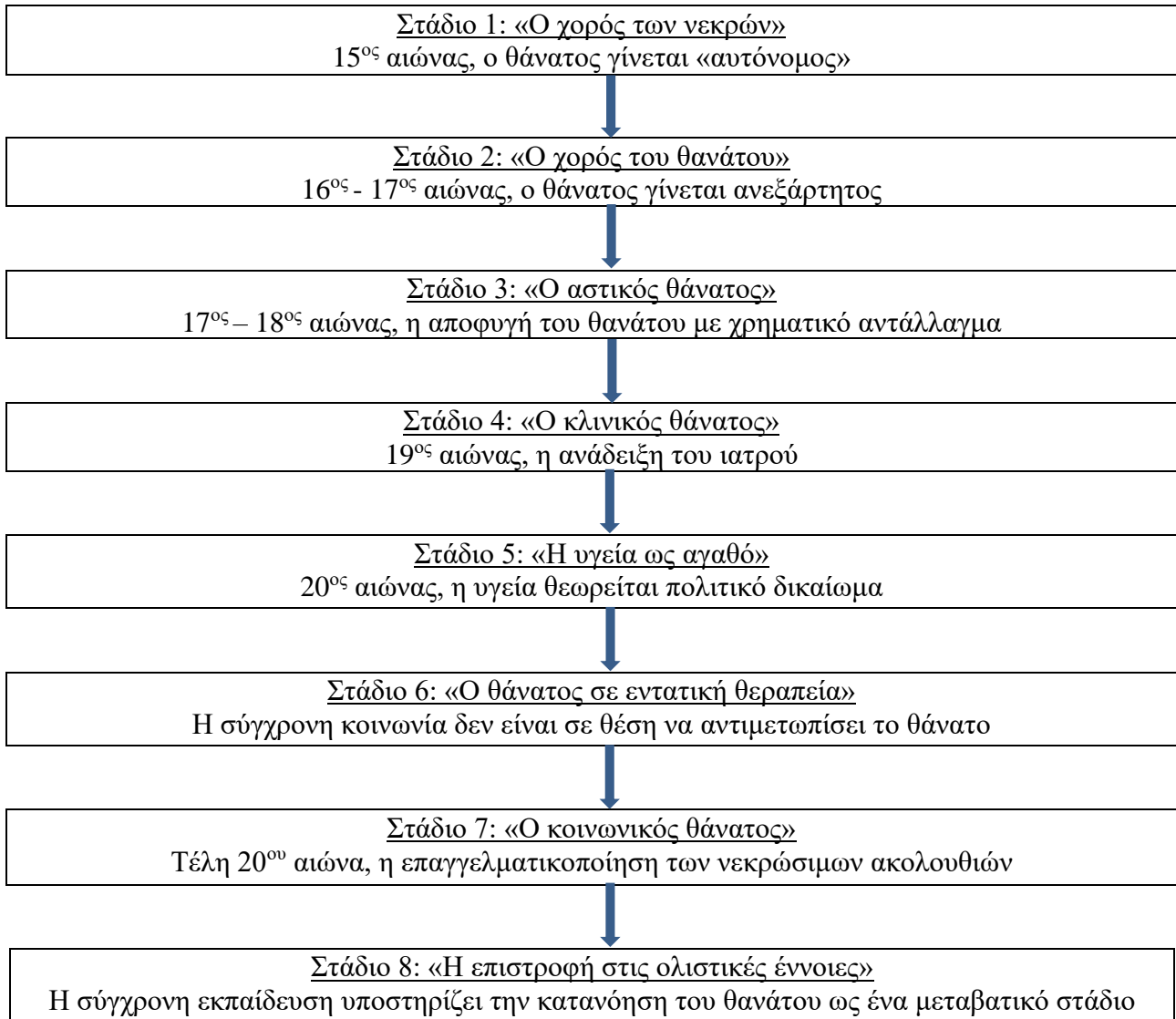
Ο θάνατος αποτελεί ένα φυσικό επακόλουθο της ύπαρξης ενός οργανισμού. Ωστόσο, η έννοια του θανάτου καθαυτή είναι κοινωνικά δομημένη. *«Οι φόβοι, οι ελπίδες και η προσέγγιση που οι άνθρωποι έχουν απέναντι στο θάνατο δεν πηγάζουν από τα ένστικτά τους, αλλά διδάσκονται από κοινά σύμβολα, όπως οι γλώσσες, οι τέχνες, οι θρησκευτικές πεποιθήσεις, τα ήθη και έθιμα του πολιτισμού τους. Η εκάστοτε κοινωνία διατηρεί μια συνεκτική στάση απέναντι στο ζήτημα της ερμηνείας του θανάτου, η οποία είναι τόσο βαθιά ριζωμένη, σε σημείο που εκλαμβάνεται ως σωστή από τα μέλη της»* (Kearl, 1989, 22).

Στη σημερινή εποχή παρατηρείται μια ποικιλομορφία όσον αφορά την πολιτιστική στάση απέναντι στο θάνατο. Για πολλούς δυτικοχριστιανούς, ο παράδεισος ή το τέλος που επιφέρει ο θάνατος, αποτελεί τον απώτερο στόχο της ζωής του ανθρώπου (Kearl, 1989). Ωστόσο, για τους ανατολικούς Βουδιστές και Ινδουιστές, *«...η βασανιστική εικόνα που οραματίζεται ο ετοιμοθάνατος δεν είναι ο ίδιος ο θάνατος, αλλά ο πόνος που πρέπει να υποστεί κατά την αναγέννησή του»* (Kearl, 1989, 27).

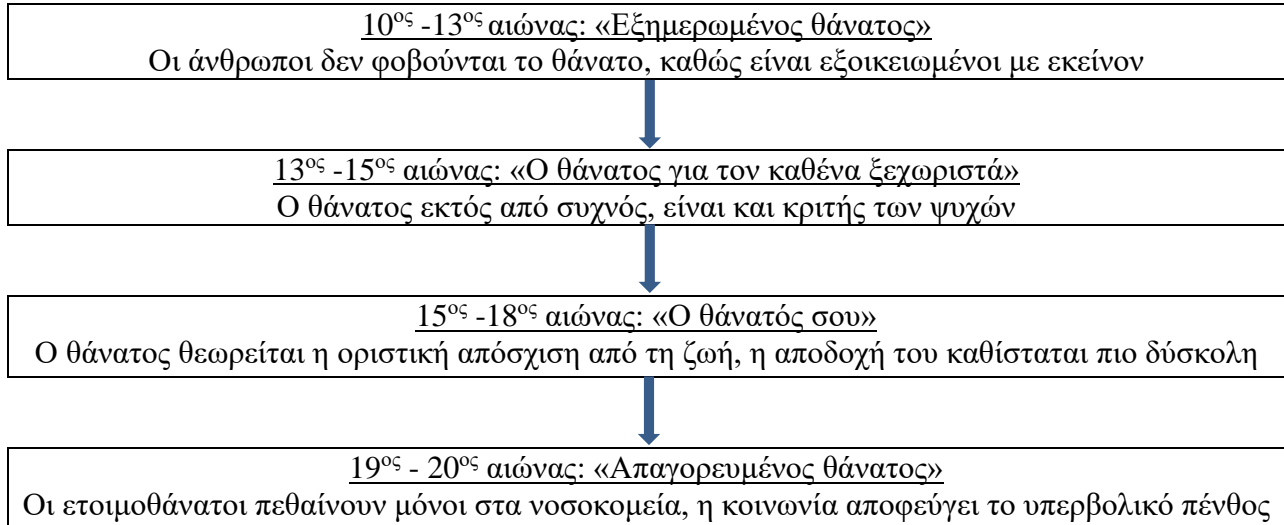
Εκτός από την υπάρχουσα πολιτισμική ποικιλομορφία ως προς την προσέγγιση της έννοιας του θανάτου, η ερμηνεία αυτού ενδέχεται επίσης να διαφέρει από γενιά σε γενιά. Ο χρόνος και τα πολιτιστικά ήθη συχνά επηρεάζουν τις αντιδράσεις των ατόμων κατά τη διάρκεια του θανάτου (Kagawa-Singer et al, 1998). Από ιστορικής απόψεως, οι αντιδράσεις και η διαχείριση του θανάτου έχουν αλλάξει δραματικά τα τελευταία χρόνια. Τα «Στάδια εξέλιξης των στάσεων απέναντι στο θάνατο» του O'Gorman (1998) και οι «Δυτικές αντιλήψεις για το θάνατο από το Μεσαίωνα μέχρι σήμερα» του Aries (1991), αποτελούν παραδείγματα αυτής της αλλαγής της προσέγγισης του θανάτου (παραρτήματα Γ και Δ αντίστοιχα).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ

ΣΤΑΔΙΑ ΕΞΕΛΙΞΗΣ ΤΩΝ ΣΤΑΣΕΩΝ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΟ ΘΑΝΑΤΟ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Δ
ΟΙ ΔΥΤΙΚΕΣ ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΘΑΝΑΤΟ
ΑΠΟ ΤΟ ΜΕΣΑΙΩΝΑ ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΑ

Το πρώτο στάδιο ξεκινά το Μεσαίωνα, περίπου το 500 μ.Χ. Εκείνη την περίοδο, ο θάνατος θεωρείτο ως «*μια σκόπιμη προσωπική παρέμβαση του Θεού*» (O'Gorman, 1998, 1158). Η εκκλησία καθιέρωσε εύκολα αυτήν την ιδέα με σκοπό τη διατήρηση του ελέγχου του κοινωνικού συνόλου. Η «*...καλλιέργεια του φόβου του θανάτου στη συνείδηση των πιστών επέτρεψε γενικά την εξάρτησή τους από την ελεγχόμενη παρηγοριά που προσέφερε η εκκλησία*» (Seaton, 1996, 236). Στην προσπάθειά της να ενθαρρύνει αυτήν την εξάρτηση, η εκκλησία «σκηνοθέτησε» αναπαραστάσεις θανάτου σε τοιχογραφίες, μνημεία, ηθικά έργα και κηρύγματα, διατηρώντας έτσι το θάνατο «ζωντανό» στις συνειδήσεις των πιστών.

Τον 14^ο αιώνα, δύο γεγονότα που συνέπεσαν χρονικά, προκάλεσαν καθοριστικές αλλαγές στις κοινωνικές στάσεις απέναντι στο θάνατο. Το 1358, η βουβωνική πανώλη έπληξε την Ευρώπη, αφανίζοντας σχεδόν τα δύο τρίτα του πληθυσμού της (Gottfried, 1983). Η συγκεκριμένη ασθένεια επέφερε αλλαγές στις στάσεις απέναντι στη ζωή, το θάνατο και τη θρησκεία. Την ίδια στιγμή, η Αναγέννηση ανέπτυξε ένα κίνημα στην ευρωπαϊκή κοινωνία, επιφέροντας επίσης δραματικές αλλαγές στις στάσεις απέναντι στη ζωή, το θάνατο και τη θρησκεία. Με την αυξανόμενη συλλογική αντίληψη του τέλους της παλιάς φεουδαρχικής τάξης, η διαδικασία του θανάτου χαρακτηρίστηκε ως η στιγμή που αποκαλύπτεται το πραγματικό πνεύμα ενός ανθρώπου

(Aries, 1991). Επιπλέον, το 1460 περίπου, δημοσιεύθηκε η διατριβή *Ars Moriendi*, που δίδασκε την τέχνη του θανάτου, δηλαδή πως να «πεθάνει σωστά» κάποιος σύμφωνα με τα χριστιανικά πρότυπα.

Κατά τη διάρκεια του 16^{ου} και 17^{ου} αιώνα, η Επιστημονική Επανάσταση συγκλόνισε εκ νέου τα συστήματα πεποιθήσεων που μέχρι πρότινος καθοδηγούνταν και «περιφρουρούνταν» από την εκκλησία. Αναπάντητα και σκληρά ερωτήματα, «...για τις θεωρίες των αρχαίων εξουσιών, των οποίων οι απόψεις ήταν αποδεκτές για αιώνες, δημιούργησαν έναν εντελώς νέο τρόπο αντίληψης της φύσης και των φυσικών της προβλημάτων» (Chambers et al, 1991, 619). Μεταξύ των ερωτημάτων αυτών διατυπώνονταν και απορίες σχετικά με το θάνατο και τη θνητότητα. Ο θάνατος εκείνη την περίοδο εκλαμβάνεται ως κάτι το ανεξάρτητο, μια διακοπή από τη ζωή, παρά ένα κομμάτι μιας αέναης κατάστασης (Illich, 1990, Aries, 1991).

Αυτή η στάση άνοιξε το δρόμο για την άνοδο του «αστικού» θανάτου, στα τέλη του 1600. Μέχρι τις αρχές του 17^{ου} αιώνα, η Βιομηχανική Επανάσταση είχε και πάλι αλλάξει τις κοινωνικές αντιλήψεις για το θάνατο. Η νεοσυσταθείσα αστική τάξη αναζητούσε την υγεία μέχρι τα βαθιά γεράματα, και όταν ο θάνατος «έβρισκε» εκείνους που δεν ήταν ηλικιωμένοι ή αδύναμοι, τότε θεωρείτο πρόωρος θάνατος (Illich, 1990). Όσοι διέθεταν μια οικονομική άνεση, ήταν κατά κάποιο τρόπο, περισσότερο ικανοί να ανταποκριθούν σε ανακύπτοντα προβλήματα υγείας, προκειμένου να αποφύγουν έτσι το θάνατο.

Η άνοδος της αστικής τάξης και η ικανότητα αυτής να αψηφά το θάνατο οδήγησε στην ανύψωση του κοινωνικού υποβάθρου και του ρόλου της επιστήμης της ιατρικής, καθώς και στη διαμόρφωση μιας συνείδησης υγείας σε μεγάλο μέρος του κοινωνικού συνόλου. Ως εκ τούτου, ο ιατρικός κλάδος κατέλαβε το επίκεντρο της προσοχής, «...αγωνιζόμενος ενάντια στα περιπλανώμενα φαντάσματα της φθοράς και της πανώλης» (O’Gorman, 1998, 1129). Ο θάνατος τον 19^ο αιώνα, ερμηνεύτηκε ως η συνέπεια ασθενειών, των οποίων τη διάγνωση αλλά και την αποτελεσματική πολλές φορές ίαση, είναι πλέον σε θέση να προσφέρει ένας επιστημονικά καταρτισμένος ιατρός.

Ο ρόλος και η σπουδαιότητα της συμβολής του γιατρού συνεχίστηκε τον 20^ο αιώνα, με τον επιστημονικό κλάδο να αναλαμβάνει αυτή τη φορά, ο ίδιος πρωτοβουλίες για την πρόληψη και

τον περιορισμό των θανάτων, ενώ η υγεία και ο θάνατος κατέληξαν εν τέλει να εμπορευματοποιούνται. Η «εμπορευματοποίηση» αυτή του θανάτου μπορεί να εντοπισθεί στην αύξηση του αριθμού των επιχειρήσεων που σχετίζονται με το θάνατο. Οι Sudnow (1967) και Walter (1996) επισημαίνουν την άνοδο τέτοιων υπηρεσιών, όπως τα γραφεία τελετών, τους κατασκευαστές επιτύμβιων στηλών, τις συμβουλευτικές υπηρεσίες και τα ανθοπωλεία. Η κρυογονική υπηρεσία αποτελεί την πιο πρόσφατη προσθήκη στην πληθώρα υπηρεσιών που συμβάλλουν κατά κάποιον τρόπο στην «εμπορευματοποίηση» του θανάτου. Η συγκεκριμένη υπηρεσία επιτρέπει τη διατήρηση ενός νεκρού οργανισμού μέχρι την τεχνολογική εκείνη ανακάλυψη, που θα του επιτρέψει να επανέλθει ξανά στη ζωή.

Οι Barley (1995), Illich (1990) και Helgeland (1985) σχολιάζουν ότι η κοινωνία έχει παραμερίσει κάθε ουσιαστική αποδοχή ή προετοιμασία του ανθρώπου σε ό,τι αφορά το θάνατο, ακριβώς λόγω της συνεχούς και επίμονης ενασχόλησής της με τη νιότη, την καλή υγεία και την παράταση της ζωής. Οι ηλικιωμένοι οδηγούνται σε γηροκομεία, προκειμένου να μην επιβαρύνουν τους νεότερους. Ο Kears σχολιάζει ότι, *«με το να αυξάνεται ο διαχωρισμός των ηλικιωμένων από τις άλλες ηλικιακές ομάδες, οι άνθρωποι της τρίτης ηλικίας καταλήγουν να αντιμετωπίζονται ως οι λεπροί του πολιτισμού μας»* (1989, 124). Οι Lennon και Foley (2000) σημειώνουν ότι ο θάνατος έχει «ιδιωτικοποιηθεί» και οι τελετουργίες αποκτούν όλο και λιγότερο ανθρώπινο χαρακτήρα.

Η Hamsher (2003) στη μελέτη της για τα νεκροταφεία διαπιστώνει την επέλευση σημαντικών αλλαγών στην ίδια την έννοια του θανάτου. Παρακολουθώντας τα σύγχρονα «πάρκα μνημείων», η συγγραφέας παρατηρεί ότι, *«... οι ίδιοι οι νεκροί αποτελούν το λιγότερο δυσάρεστο κομμάτι του τοπίου. Ο διάλογος ανάμεσα στον κόσμο της ζωής και του θανάτου είναι σιωπηλός»*, με τους ζωντανούς να έχουν «αποδεσμευθεί» από τους νεκρούς (2003, 42).

Η συγκεκριμένη αποδέσμευση σε συνδυασμό με τις μειωμένες επιθανάτιες τελετουργίες, καθιστά ορισμένες κοινωνικές ομάδες ανήμπορες να εξωτερικεύσουν υγιώς τη στάση και τα συναισθήματά τους απέναντι στο θάνατο. Σημαντική διαπίστωση αποτελεί επίσης το γεγονός ότι λίγοι είναι εκείνοι οι άνθρωποι που μπορούν να αντιληφθούν την ιδέα του θανάτου, πολλώ δε μάλλον να τον διαχειριστούν. Μια συνιστώσα αυτής της κατάστασης μπορεί να εντοπίζεται στο ενδιαφέρον κάποιων ατόμων για τα μέρη σκοτεινού τουρισμού. Όπως εντοπίζει και ο Seaton, η

Βρετανία του 20^{ου} αιώνα τείνει να αποφεύγει οποιαδήποτε μνεία και αναφορά σχετική με το θάνατο, χαρακτηρίζοντας οποιαδήποτε ενασχόληση με αυτόν ως μακάβρια και παθολογική. Ωστόσο, σύμφωνα με τον ίδιο, ο θάνατος εξακολουθεί να ασκεί μια γοητεία και να παρακινεί την πραγματοποίηση ταξιδιών σε προορισμούς σκοτεινού τουρισμού, δίχως ωστόσο αυτή να αποκαλύπτεται πολλές φορές, από τους ίδιους τους ταξιδιώτες (Seaton, 1996).

Ελλείπει της δυνατότητας των ανθρώπων να πλησιάσουν το θάνατο μέσω της προσωπικής τους εμπειρίας, ενδέχεται η κατανόησή του να επέλθει από υποκατάστατα. Οι σκοτεινοί τουριστικοί προορισμοί μπορούν να προσφέρουν τέτοιου είδους υποκατάστατα, τα οποία μπορούν να προσφέρουν κοινωνικά αποδεκτά μέσα εκδήλωσης ενδιαφέροντος για το θάνατο και να ωθήσουν τους ταξιδιώτες να επισκεφθούν έναν προορισμό.

Ο Kagawa-Singer (1998) υποστηρίζει ότι τα μνημεία παρέχουν τη δυνατότητα στους επισκέπτες να κατανοήσουν την έννοια του θανάτου, μέσω της πραγματοποίησης τελετών και μνημόσυνων σε αυτά. Χρησιμοποιώντας ως παράδειγμα το μνημείο πεσόντων του πολέμου στο Βιετνάμ που βρίσκεται στην Ουάσινγκτον, σημειώνει ότι τα μνημεία αποτελούν σύμβολα θανάτου και συνέχισης, γνωστοποιώντας στο κοινό την προσωπική θλίψη του καθενός, επιτρέποντας παράλληλα με τον τρόπο αυτό την «επούλωση» των πληγών του. Στην προσπάθειά του να επιτύχει κάτι τέτοιο, το μνημείο βοηθά τους ανθρώπους να αποδεχτούν την πραγματικότητα της απώλειας, τούς επιτρέπει να βιώσουν τον πόνο της θλίψης, διαμορφώνει νέες καταστάσεις και προσαρμογές σε νέους ρόλους και αντλεί τη «συναισθηματική ενέργεια» των νεκρών, στρέφοντάς την σε εκείνους που έχουν απομείνει ζωντανοί.

Συνοψίζοντας όλα τα παραπάνω, από την εποχή του Μεσαίωνα μέχρι σήμερα, οι αντιλήψεις γύρω από το θάνατο έχουν αλλάξει δραματικά. Η εκκλησία και ο Θεός δεν θεωρούνται πλέον ότι ελέγχουν την πορεία της ζωής ενός ατόμου, ενώ ο θάνατος αποδίδεται σε ιατρικά αίτια. Επίσης, στη σημερινή εποχή, τα άτομα αψηφούν τη γήρανση και το θάνατο, εστιάζοντας τις προσπάθειές τους στη διατήρηση της νεότητας. Τα προαναφερθέντα επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο ορισμένες ομάδες της σύγχρονης κοινωνίας αντιμετωπίζουν το θάνατο. Οι ζωντανοί απομακρύνονται από την ιδέα του θανάτου, ενώ παράλληλα σημειώνεται μείωση των επιθανάτιων τελετουργιών που συχνά βοηθούν στην αποδοχή της πραγματικότητας και στην «επούλωση» των τραυμάτων. Λίγοι είναι εκείνοι οι άνθρωποι που έχουν μία ολοκληρωμένη

αντίληψη για το θάνατο, ενώ ένα μέσο κατανόησης αυτού αποτελεί η επίσκεψη ενός σκοτεινού τουρισμού.

Όπως διαφαίνεται από τις προηγούμενες ενότητες (2.7, 2.8 και 2.10), τα μνημεία έχουν την ικανότητα να διαδραματίζουν θεραπευτικούς ρόλους. Η επίσκεψη στα μνημεία μπορεί να συμβάλει στην κατανόηση του θανάτου από τους επιζώντες, τα θύματα και άλλους. Ίσως έτσι, καταφέρουν αυτοί να αντιμετωπίσουν την τραγωδία. Με παρόμοιο τρόπο, με την επίσκεψή τους σε σκοτεινούς τουριστικούς προορισμούς, ενδέχεται οι άνθρωποι να μπορέσουν να κατανοήσουν και να αντιμετωπίσουν το θάνατο.

2.12 Η ΝΟΣΤΑΛΓΙΑ

Η νοσταλγία αρχικά θεωρήθηκε ως μια οδυνηρή επιθυμία του ατόμου να επιστρέψει στην πατρίδα (Holak & Havlena, 1998). Δύο δεκαετίες πριν, η νοσταλγία είχε αντιμετωπιστεί ως μια φυσιολογική ανθρώπινη αντίδραση (Davis, 1979). Ωστόσο, δεν συνέκλιναν οι απόψεις όλων των συγγραφέων στη διατύπωση ενός κοινά αποδεκτού ορισμού της νοσταλγίας. Σύμφωνα με τον Davis, η νοσταλγία προσδιορίζεται ως «... μια θετικά προσανατολισμένη ανάμνηση μιας παρελθοντικής εμπειρίας» (1979, 18), ενώ σύμφωνα με τον Belk, η νοσταλγία είναι «... μια μελαγχολική διάθεση που μπορεί να προκληθεί από ένα αντικείμενο, μια σκηνή, μια μρωδιά ή ένα μουσικό άσμα» (1990, 670).

Οι Holbrook και Schindler διευρύνουν ωστόσο, τον ορισμό προσθέτοντας ότι η νοσταλγία είναι, «...μια προτίμηση ή θετική στάση απέναντι σε αντικείμενα, άτομα ή μέρη που ήταν πιο κοινά και οικεία κατά τη νεαρή ηλικία ενός ατόμου» (1991, 330). Για τους σκοπούς της παρούσας μελέτης, η νοσταλγία θα ορίζεται ως μια μελαγχολική διάθεση, η οποία οδηγεί στην προτίμηση ή τη φαντασία για κάτι από το παρελθόν.

Αρκετές μελέτες ανέλυσαν την έννοια της νοσταλγίας ως τουριστικού κινήτρου. Ο Conforti (1996) αναφέρει τη νοσταλγία ως έναν από τους παράγοντες που επέτρεψαν την αναγέννηση των ιταλικών γκέτο για τους τουρίστες. Αυτές οι περιοχές εξυπηρετούν «... τους Ιταλο-Αμερικανούς που δεν έχουν ζήσει ποτέ ή κοντά σε τέτοιες γειτονίες, αλλά τις επισκέπτονται σε μια προσπάθεια

να τονίσουν την ταυτότητά τους, να ανακαλύψουν τις προγονικές τους ρίζες ή τουλάχιστον να έρθουν λίγο πιο κοντά σε αυτές...» (Conforti, 1996, 837).

Στη μελέτη της για τον πολεμικό τουρισμό, η Smith (1996) παρατηρεί ότι, «όσοι υπήρξαν στρατιώτες επιστρέφουν στα πεδία των μαχών, για να ξαναεπισκεφθούν και να θυμηθούν τις ημέρες που ήταν νέοι. Ένας βετεράνος αναφέρει, «όσοι από εμάς υπήρξαμε σε μάχη, μοιραζόμαστε κάτι πολύ ξεχωριστό ... εγώ απλά έπρεπε να είμαι εδώ, για να τιμήσω αυτούς τους άντρες» (1996, 260-261).

Αυτή η αίσθηση νοσταλγίας υπογραμμίζεται και από την Smith, όταν περιγράφει τον πολεμικό τουρισμό. Εκφράσεις όπως, «το ηρωικό παρελθόν», «θυμηθείτε τους πεσόντες», «για να μην ξεχάσουμε», «όταν ήμασταν νέοι», «ξαναζούμε το παρελθόν» (Smith, 1996, 205), υποδηλώνουν μία ρομαντική επιθυμία για το παρελθόν. Ο Lowenthal (1982) προσθέτει ότι η ηλικία προσδίδει ρομαντισμό σε εποχές που έχουν παρέλθει. Παρατηρείται επίσης, ότι όσο περνάει ο χρόνος, τόσο πιο μυστηριώδης εμφανίζεται ο ρομαντισμός.

Αυτή η ψευδαίσθηση του ρομαντισμού, η οποία προκαλεί τη νοσταλγία, παρατηρείται επίσης στα νησιά Μπαρμπάντος, όπου οι τουριστικές αρχές, επέλεξαν, αντί να εξετάσουν τα επιστημονικά δεδομένα, να εξωραΐσουν το αρνητικό κλίμα που επικρατούσε το 17^ο αιώνα, στο πλαίσιο του φεουδαρχικού ρομαντισμού (Dann & Potter, 2001). Έτσι, οι αρμόδιοι φορείς του νησιού αποφάσισαν, αντί να διηγούνται το σκοτεινό και πραγματικό παρελθόν των φυτειών, να αφηγούνται αποκλειστικά τη ρομαντική πλευρά τους. Ως εκ τούτου, οι επισκέπτες επιθυμούν να γνωρίσουν τις όμορφες στιγμές και μόνον, του παρελθόντος του νησιού.

Οι Dann και Potter (2001) αναφέρουν ότι η επιτυχία του τουρισμού των φυτειών του Bajan εξαρτήθηκε από τέσσερα πράγματα: το μεταμοντέρνο ήθος των επισκεπτών του Bajan, τη σχετική ελκυστικότητα των σκοτεινών τουριστικών αξιοθεάτων, την αποτελεσματικότητα της προβολής και τη νοσταλγία που διέπει τα κίνητρά τους. Σύμφωνα με τους συγγραφείς, οι τουρίστες «...λαχταρούν ένα παρελθόν, το οποίο δεν μπορούν πλέον να βρουν στο δικό τους κοινωνικό περιβάλλον. Μη ικανοί να αποδεχτούν την τρέχουσα αποξενωμένη κατάστασή τους, και φοβούμενοι περισσότερο από ποτέ για το μέλλον τους, αναζητούν παρηγοριά στις ημέρες που παρήλθαν από έναν κόσμο όπου κάποτε ήταν δυνατόν να διακριθεί το σωστό από το λάθος... η

απόλαυση από τον πόνο» (Dann & Potter, 2001, 72). Επομένως, η ανάγκη των επισκεπτών για νοσταλγία πρέπει να ικανοποιηθεί από χώρες, οι οποίες όπως οι ίδιοι πιστεύουν, διατηρούν ένα φυσικό σύστημα δικαιοσύνης.

Η έρευνα Ιωαννίδη αποτελεί μία από τις λίγες μελέτες που εξετάζουν άμεσα τη νοσταλγία και τα ταξίδια στο εβραϊκό πλαίσιο. Αν και η εβραϊκή θρησκεία δεν συνδέεται με προορισμούς μαζικού προσκυνήματος όπως η Μέκκα, οι συγγραφείς επισημαίνουν ότι οι Εβραίοι ταξιδεύουν για ιστορικούς λόγους. Επισκεπτόμενοι διάφορα μέρη, όπως παλιές εβραϊκές γειτονιές, συναγωγές και σπίτια γνωστών εβραϊκών προσωπικοτήτων, «...οι Εβραίοι μπορούν να ανακαλύψουν τον Ιουδαϊσμό των προγόνων τους» (Ιωαννίδης & Ιωαννίδη, 2002, 18). Ο Eisen (1998) αποκαλεί αυτό το φαινόμενο «*mitzvah* (κανόνας) της νοσταλγίας».

Στις επισκέψεις τους περιλαμβάνονται επίσης τα νεκροταφεία και τα στρατόπεδα θανάτου του Ολοκαυτώματος, καθώς σε αυτά τα μέρη οι Εβραίοι αισθάνονται ότι επανασυνδέονται με το παρελθόν τους και επανεκτιμούν τη θρησκευτική τους ταυτότητα. Η έρευνα Ιωαννίδη (2002) αποκαλύπτει ότι οι συγκεκριμένες νοσταλγικές περιηγήσεις επιτρέπουν στον επισκέπτη να δει τους «τάφους» των προγόνων του και να τελήσει, μαζί με άλλους που διακατέχονται από την ίδια ανάγκη, τις απαιτούμενες ιεροτελεστίες πένθους στη μνήμη των μαρτύρων, που δεν είναι απαραίτητα μέλη της οικογένειάς του.

2.13 Η ΜΑΘΗΣΗ/ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Μετά την επέλευση ενός θανάτου ή μίας καταστροφής, η ανάγκη να κατανοήσει κάποιος το λόγο για τον οποίο συνέβη το γεγονός αυτό, εκφράζεται με ποικίλους τρόπους. Μερικά άτομα προσεγγίζουν το γεγονός με θρησκευτικά ή πνευματικά κριτήρια, αναζητώντας συγκεκριμένα τους λόγους για τους οποίους σκοτώθηκαν τα αγαπημένα τους πρόσωπα. Άλλοι αντιμετωπίζουν το γεγονός αυτό με νομική προσέγγιση, στην προσπάθειά τους να τιμωρήσουν όσους ευθύνονται για το θάνατο ή την καταστροφή. Τα σκοτεινά τουριστικά αξιοθέατα μπορούν να συμβάλλουν στην κατανόηση τέτοιων γεγονότων μέσω της εκπαίδευσης και της γνώσης.

Ο τουρισμός ως ένα είδος εκπαιδευτικού εγχειρήματος συνδέεται στενά με τις βασικές αρχές του εκσυγχρονισμού, ενώ έχει παλιές ρίζες (Burkart & Medlik, 1981). Μετά την εκβιομηχάνιση του

17^ο αιώνα, η πρόοδος και η σημαντική αύξηση που σημειώθηκε στους τομείς της εκπαίδευσης, του μάρκετινγκ, των επικοινωνιών και των υποδομών, οδήγησε εν συνεχεία την κοινωνία στην αναζήτηση εκπαιδευτικών ταξιδιών. Χαρακτηριστικά παραδείγματα, αποτελούν οι οργανωμένες εκδρομές «Grand Tour», όπου συμμετείχαν οι αριστοκράτες του 18^ο αιώνα και οι εκδρομές «Temperance Tour», οι οποίες απευθύνονταν σε εκείνους που ήθελαν να απεξαρτηθούν από τον αλκοολισμό το 19^ο αιώνα και τις οποίες διοργάνωνε ο τότε ταξιδιωτικός κολοσσός *Thomas Cook* σε διάφορα μέρη της Ευρώπης.

Στα τέλη του 20^ο αιώνα, τα εκθέματα σκοτεινού τουρισμού παρουσίαζαν έναν αμιγώς εκπαιδευτικό χαρακτήρα. Στο Luna Park του Coney Island, τα εκθέματα περιελάμβαναν προσομοιώσεις, όπως την έκρηξη του Βεζούβιου, την καταστροφή της Μαρτινίκας και την πλημμύρα του Galveston το 1990 (Rojek, 1993). Ένα έκθεμα περιελάμβανε ακόμη και την προσομοίωση ενός τυφώνα, συνοδευόμενου από αστραπές και νερό, παρουσία ενός ξεναγού, ο οποίος αφηγούνταν την αλληλουχία των γεγονότων στους επισκέπτες (Stanton, 1998).

Σήμερα, τα άτομα εξακολουθούν να ταξιδεύουν προς αναζήτηση της γνώσης, της κατανόησης και των εκπαιδευτικών ευκαιριών, ενώ οι σκοτεινοί τουριστικοί προορισμοί συνεχίζουν να προωθούν τον εκπαιδευτικό τους χαρακτήρα. Ένα αξιοσημείωτο παράδειγμα είναι το Ινστιτούτο Smithsonian. Το Ινστιτούτο προσέφερε μια σειρά εκπαιδευτικών περιηγήσεων και πρόσφατα, για τη χρονική περίοδο 2019-2020. Μία από τις πιο ενδιαφέρουσες περιηγήσεις, το «*Booth's Escape Route*», περιλαμβάνει τη διαδρομή διαφυγής του John Wilkes Booth και αποκαλύπτει τις προσωπικότητες, ίντριγκες και το γενικότερο παρασκήνιο γύρω από τη δολοφονία του Αμερικανού Προέδρου Abraham Lincoln (Smithsonian Associates, 2019).

Το ιστορικό αξιοθέατο «*Brown VS. Board of Education*» στο Topeka του Kansas, αναδεικνύει επίσης την εκπαίδευση ως ένα σημαντικό κομμάτι της αποστολής του. Η αποστολή του συνίσταται στη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των ατόμων και την ενίσχυση της συλλογικής ευθύνης της κοινωνίας μέσα από την προώθηση της εκπαιδευτικής ισότητας και της πολυπολιτισμικής αλληλεγγύης (National Park Service). Μαθαίνοντας για το φυλετικό διαχωρισμό που υφίστατο μέχρι το 1954 στα εκπαιδευτικά ιδρύματα του Kansas, οι υπεύθυνοι του ιδρύματος ελπίζουν ότι οι μελλοντικές γενιές των Αφροαμερικανών θα ζήσουν μία καλύτερη ζωή από τις προηγούμενες, απαλλαγμένη από διακρίσεις και ανισότητα.

Με παρόμοιο τρόπο, στο Περλ Χάρμπορ της Χαβάης, υπάρχει η πεποίθηση ότι η εκπαίδευση μπορεί να συμβάλλει στην οικοδόμηση ενός καλύτερου μέλλοντος και ότι οι μελλοντικές γενιές μπορούν να μάθουν από τα λάθη του παρελθόντος. Επηρεασμένος από την ιαπωνική επίθεση και τις συνέπειές που αυτή επέφερε, ένας ταξιδιώτης αναφέρει πως εάν οι επισκέπτες συνειδητοποιήσουν ότι τέτοιες ενέργειες δεν πρέπει να επαναληφθούν, τότε οι πεσόντες δεν έχασαν μάταια τη ζωή τους (Linenthal, 1993).

Το Εθνικό Μνημείο της Οκλαχόμα επιδιώκει επίσης την επιμόρφωση του κοινού σε θέματα τρομοκρατικών ενεργειών (Linenthal, 1995). Εκτός από τις 168 καρέκλες που τοποθετήθηκαν στη μνήμη κάθε θύματος του βομβαρδισμού του 1997, το μνημείο πλαισιώνεται επίσης από ένα μουσείο και διάφορα σημεία ενδιαφέροντος (Oklahoma City National Memorial Museum). Σε αυτό, οι επισκέπτες έχουν την ευκαιρία να κατανοήσουν σε βάθος τα γεγονότα που διαδραματίστηκαν εκεί και να αναπτύξουν μία αντίληψη που θα καταδικάζει ή/και θα προλαμβάνει φαινόμενα, όπως η τρομοκρατία.

Εν τέλει, η βιβλιογραφική ανασκόπηση αποκαλύπτει ότι η εκπαίδευση μπορεί να προσφέρει μια μορφή κάθαρσης. Ο Seaton (1996), στη μελέτη του για το θανατουρισμό, αναφέρει ότι η έρευνα του θανάτου για την κάθαρση δεν αποτελεί νέα έννοια. Η θανατόψη (Αριστοτέλιος στοχασμός περί θανάτου) παρείχε ανακούφιση στις παλαιοχριστιανικές κοινωνίες από τις απώλειες του θανάτου. Ο συγγραφέας παρατηρεί ότι βιώνοντας τη λύπη και τον τρόμο μέσα από τις αναπαραστάσεις του θανάτου, ένα άτομο μπορεί να απαλλαχθεί από τους φόβους που τον καταδιώκουν (Seaton, 1996).

Ο Seaton (1996) παραθέτει το παράδειγμα των προσκυνητών που ταξίδευαν σε χώρους μαρτυριών και ταφής ως πρώιμες μορφές θανατόψης. Σε αυτό το σημείο εισέρχεται το στοιχείο του τουρισμού. Οι προσκυνητές ταξίδευαν για να εξερευνήσουν τους τόπους θανάτου και καταστροφής και να αποτίσουν φόρο τιμής και κυρίως, για να μάθουν και να κατανοήσουν το θάνατο. Το συγκεκριμένο φαινόμενο εξακολουθεί να υφίσταται και στη σημερινή εποχή. Για παράδειγμα, το Auschwitz - Birkenau θεωρείται για πολλούς θρησκευόμενους και κυρίως, Εβραίους και Καθολικούς, ένας χώρος προσκυνήματος, στον οποίο έχουν τη δυνατότητα να διαλογιστούν ή να προσευχηθούν στη μνήμη των νεκρών (Webber, 2016).

Οι Lennon και Foley (2000), στην έρευνά τους για την ανακαίνιση του στρατοπέδου συγκέντρωσης του Dachau στη Γερμανία, παρατηρούν ότι όταν ξεκίνησε η διαδικασία ανακαίνισης του στρατοπέδου, το επίπεδο δυσφορίας της τοπικής κοινωνίας υπήρξε ιδιαίτερα υψηλό. Το στρατόπεδο θύμιζε ένα παρελθόν που πολλοί ήθελαν να λησμονήσουν, ωστόσο, για τα θύματα και τους συγγενείς τους, η κατανόηση απαιτούσε την πραγματική ερμηνεία των γεγονότων. Στο συγκεκριμένο θέμα, ο Baudrillard προσθέτει ότι «μία ξεχασμένη εξόντωση αποτελεί κομμάτι της ίδιας της εξόντωσης» (Baudrillard, 1988, 23).

Ο Foote (1997) παρατηρεί την εκδήλωση παρόμοιων γεγονότων με την ανέγερση μνημείων στους τόπους θανάτου και καταστροφής. Η διαδικασία ανέγερσης μνημείων, πολλών εκ των οποίων με κάποιο στοιχείο εκπαίδευσης, αποτελεί για τις κοινωνίες, έναν τρόπο να συμβιβαστούν με μια καταστροφή. Όπως συμβαίνει και με τα μέρη του Ολοκαυτώματος, τα μνημεία ενισχύουν την πεποίθηση στους επισκέπτες αλλά και σε όλους τους επισκέπτες, ότι αυτοί μοιράζονται κατά κάποιον τρόπο τον πόνο που τα θύματα βίωσαν και ότι εν τέλει, ο θάνατός τους σήμαινε κάτι περισσότερο (Foote, 1997).

2.14 Η ΜΝΗΜΗ

Η μνήμη αποτελεί μια ζωντανή δραστηριότητα, η οποία συνδέει τον άνθρωπο με το παρελθόν και το μέλλον, και οι τρόποι με τους οποίους ενθυμείται κάποιος το παρελθόν καθορίζουν την προσωπικότητά του στο παρόν (Young, 1993, Foley & Lennon, 1999). Η μνήμη ενισχύει τις ταυτότητες των ανθρώπων διαμέσου της κατανόησης των στοιχείων που οδήγησαν στη διαμόρφωση της προσωπικότητάς τους. Η ίδια επιτρέπει στον άνθρωπο να μάθει από τα προηγούμενα λάθη του παρελθόντος και να συνεχίσει με διαύγεια προς το μέλλον. «Ως άτομα και κοινωνίες, χρειαζόμαστε το παρελθόν για να χτίσουμε και να αγκυστρώσουμε τις ταυτότητές μας και να καλλιεργήσουμε ένα όραμα για το μέλλον...» (Young, 1993, 9).

Δεδομένου ότι πολλά αξιοθέατα σκοτεινού τουρισμού αποτελούν «αποθηκευτικούς χώρους» για τις αναμνήσεις, δεν προκαλεί έκπληξη το γεγονός ότι λαμβάνεται υπόψη η μνήμη ως σημαντικός παράγοντας κατά το σχεδιασμό τους. Η βιβλιογραφική ανασκόπηση αποκάλυψε αρκετά αξιοθέατα που αποδίδουν στη μνήμη το βασικό λόγο ύπαρξής τους. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για τα αξιοθέατα του Ολοκαυτώματος.

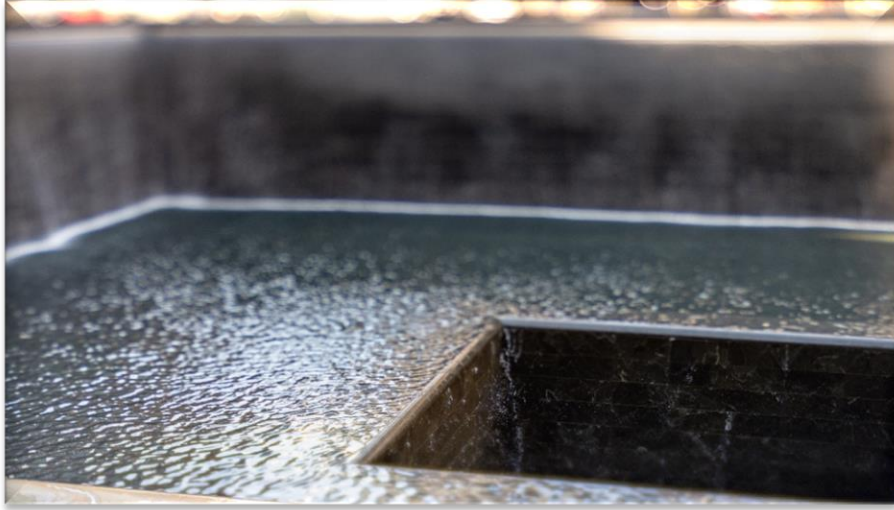
Όταν το 1959 προτάθηκε η δημιουργία του Μουσείου Beth Hatefutsoth της Εβραϊκής Διασποράς, ο πρωταρχικός σκοπός του ήταν η μνήμη. Ο δημιουργός του μουσείου θεώρησε ότι έπειτα από 2.500 χρόνια, μετά τους Ναζί και την ίδρυση του κράτους του Ισραήλ, το κεφάλαιο της Διασποράς, κατά μία έννοια, θα πλησίαζε στο τέλος του. Έτσι, στο μουσείο δημιουργήθηκε ένα «ζωντανό» μνημείο για την Εβραϊκή Διασπορά (Golden, 1996). Σήμερα, ένα από τα μόνιμα εκθέματα αποτελεί μια αναμνηστική ενότητα με την ονομασία «*Θυμηθείτε*» (Golden, 1996).

Παρομοίως, το Μουσείο Ολοκαυτώματος των Ηνωμένων Πολιτειών λειτουργεί προτάσσοντας τον εκπαιδευτικό και αναμνηστικό του χαρακτήρα. Οι εμπνευστές του μουσείου πίστευαν ότι η αποτυχία να θυμηθούν εκείνους που πέθαναν, «...*θα τους καθιστούσε συνεργούς στις δολοφονίες τους*» (Linenthal, 1995, 35). Το μουσείο τότε θα ανεγειρόταν «...*στη μνήμη των κατεστραμμένων Ευρω-Εβραίων και του πολιτισμού τους*» (Linenthal, 1995, 59). Για το λόγο αυτό, συμπεριλήφθηκε στο εν λόγω μουσείο, μια αίθουσα μνήμης, «...*όπου οι επισκέπτες μπορούν να προβληματιστούν γύρω από αυτό που έχουν δει*» (Lennon & Foley, 2000, 151).

Ένας από τους βασικούς σκοπούς του Εβραϊκού Μουσείου Θεσσαλονίκης αντιστοίχως, αποτελεί η διατήρηση της μνήμης των θυμάτων του Ολοκαυτώματος. Στην τέταρτη αίθουσα του μουσείου με την ονομασία «*Ολοκαύτωμα*», υπάρχει ένας ειδικός εκθεσιακός χώρος, στον οποίο γίνεται εκτενής αναφορά στη γενοκτονία των Εβραίων. Περίπου 49.000 μέλη της Ισραηλιτικής Κοινότητας Θεσσαλονίκης εκτοπίστηκαν στα στρατόπεδα Auschwitz - Birkenau, όπου και εξοντώθηκαν (Εβραϊκό Μουσείο Θεσσαλονίκης, 2014).

Αλλα αξιοθέατα που διαφέρουν από εκείνα που σχετίζονται με το Ολοκαύτωμα, αναφέρονται επίσης στη μνήμη ως επιτακτική εντολή. Ένα κλασικό παράδειγμα αποτελεί το μνημείο - μουσείο «911» («*911 memorial*»). Ο σκοπός του «*911 memorial*» είναι να υπενθυμίζει στο κοινό και να τιμά τους 2.983 που δολοφονήθηκαν κατά τη διάρκεια των τρομοκρατικών επιθέσεων, τόσο της 26ης Φεβρουαρίου 1993, όσο και της 11ης Σεπτεμβρίου 2001, καθώς επίσης και τους επιζώντες και όλους όσους ρίσκαραν τις ζωές τους για να βοηθήσουν τα θύματα. Μία από τις κατασκευές του χώρου αποτελεί ένα γιγάντιο συντριβάνι που κατασκευάστηκε από μαύρο γρανίτη και τα νερά του οποίου καταλήγουν σε ένα μεγάλο κενό. Σύμφωνα με τους αρχιτέκτονες, Michael Arad και Peter Walker οι καταρράκτες του συντριβανιού αντιπροσωπεύουν «την ορατή απουσία». Οι ίδιοι αναφέρουν επίσης, ότι παρόλο που το νερό ρέει

στο κενό, το συγκεκριμένο κενό δεν πρόκειται να καλυφθεί ποτέ, παραλληλίζοντάς το με αυτόν τον τρόπο, με το κενό που δημιουργήθηκε στις ψυχές όσων επηρεάστηκαν από τις τρομοκρατικές επιθέσεις (911 Memorial & Museum, 2006).

Φωτογραφία από Michael Hnatov

Στο Εθνικό Μνημείο της Οκλαχόμα, η επιγραφή στις «Πύλες του Χρόνου» αναφέρει: *«Ερχόμαστε εδώ για να θυμηθούμε εκείνους που σκοτώθηκαν, εκείνους που επέζησαν και εκείνους που άλλαξαν για πάντα. Είθε όλοι όσοι φεύγουν από εδώ να μάθουν τον αντίκτυπο της βίας. Είθε αυτό το μνημείο να προσφέρει παρηγοριά, δύναμη, ειρήνη, ελπίδα και γαλήνη»* (National Parks Service, 2003).

Σύμφωνα επίσης με τα ευρήματα της βιβλιογραφικής ανασκόπησης, ο σεβασμός αποτελεί το κύριο χαρακτηριστικό πολλών από τα αξιοθέατα μνήμης. Στο Pearl Harbor, λαμβάνονται διάφορα μέτρα, προκειμένου να διασφαλιστεί ο σεβασμός. Οι επισκέπτες καλούνται να παρακολουθήσουν μία επεξηγηματική ταινία, προτού επιβιβαστούν στο σκάφος που τους μεταφέρει στο μνημείο. Μόλις φτάσουν εκεί, ο σεβασμός ενθαρρύνεται από το προσωπικό που βρίσκεται παρόν στο χώρο του Μνημείου, ενώ επιβάλλεται η δέουσα ενδυμασία στο χώρο του μνημείου (Lennon & Foley, 2000). Οι συγκεκριμένοι κανονισμοί τηρούνται έτσι ώστε οι επισκέπτες να αντιλαμβάνονται το χώρο ως ένα μνημείο και όχι απλώς ως ένα τουριστικό αξιοθέατο.

Οι υπεύθυνοι του «911 memorial», στο σημείο του οποίου βρίσκονταν κάποτε οι Δίδυμοι Πύργοι, ζητούν αντιστοίχως τον ευλαβικό σεβασμό των επισκεπτών, λόγω των τραγικών και ανείπωτων γεγονότων που έλαβαν χώρα εκεί (911 Memorial & Museum, 2006). Με αυτόν τον τρόπο, οι υπεύθυνοι ελπίζουν ότι επιβεβαιώνεται ο σεβασμός για τη ζωή, ενισχύεται η αποφασιστικότητα να διατηρηθεί η ελευθερία και εμπνέεται το τέλος του μίσους, της άγνοιας και της μισαλλοδοξίας.

Σύμφωνα με τους Lennon και Foley, ο ευλαβικός σεβασμός αποτελεί επίσης στοιχείο επιθυμητό, κατά την ερμηνεία των γεγονότων στο στρατόπεδο του Auschwitz - Birkenau. Εκεί, η ερμηνεία προϋποθέτει τη γνώση των στρατοπέδων και του σκοπού τους. Η επεξήγηση, ο προσανατολισμός και η ιστορική τεκμηρίωση βρίσκονται υπό περιορισμό. Στους στρατώνες με τον τίτλο «Εβραίοι», οι εκθέσεις έχουν ευσεβή χαρακτήρα αντί για ιστορικό ή χρονικά διαδοχικό. Ο σκοπός της ερμηνείας είναι να αναδείξει τον προβληματισμό και το στοχασμό παρά την ιστορική και πιστή απόδοση των γεγονότων, και ακολουθώντας αυτήν την τακτική, να οδηγήσει τον επισκέπτη σε μια κατανόηση και εκτίμηση του παρελθόντος (Lennon & Foley, 2000).

Κάποιοι από τους προορισμούς του Holt's Battlefield Tours προσπαθούν επίσης να υιοθετήσουν μια ατμόσφαιρα σεβασμού. Μία από τις βασικές περιηγήσεις τους περιλαμβάνει τα πεδία μαχών του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Εκεί, *«η προσέγγιση είναι ευλαβική με τους πελάτες να ενθαρρύνονται, όπου αυτό είναι εφικτό, να τοποθετούν λουλούδια, κεριά, πλακέτες κ.λπ., στους τάφους των μελών της οικογένειας»* (Lennon & Foley, 2000, 26).

Στην έρευνά του σχετικά με τη δουλεία στο σύγχρονο φυτειακό τουρισμό, ο Butler διέκρινε τους κινδύνους που ελλοχεύουν σε περίπτωση που η ανθρωπότητα ξεχάσει ότι υφίστατο κάποτε το φαινόμενο της δουλείας. Χωρίς αυτήν την ανάμνηση, *«...το αποτέλεσμα θα είναι μια χαμένη ευκαιρία ενός έθνους να μάθει από τα λάθη του παρελθόντος, έτσι ώστε όταν αντιμετωπίσει παρόμοιο κακό στο παρόν ή το μέλλον, να είναι σε θέση να το αποτρέψει»* (Butler, 2001, 173).

Η ανέγερση του Εθνικού Μουσείου Ολοκαυτώματος των ΗΠΑ ενστερνίστηκε παρόμοιες πεποιθήσεις. Μέσω *«...της πράξης της ανάμνησης, οι Αμερικανοί όχι μόνο θα μνημονεύουν τα θύματα του Ολοκαυτώματος, αλλά θα εφιστούν την προσοχή, θα οχυρώνουν την αυτοσυγκράτηση*

και θα προστατεύουν από το κακό ή την αδιαφορία στο μέλλον» (Linenthal, 1995, 37). Χωρίς αυτού του είδους την ανάμνηση, οι επιζώντες θα καθίσταντο συνεργοί στη δολοφονία και θα απέτρεπαν το κοινωνικό σύνολο να μάθει από τα λάθη του παρελθόντος.

Αυτό δεν σημαίνει ότι η ανάμνηση θεωρείται αυτονόητη. Όπως συζητήθηκε στην ενότητα 2.4, οι πολιτιστικές αξίες συχνά υπαγορεύουν τι πρέπει να τιμάται και τι όχι. Όπως παρατήρησε ο Henderson, «η αλήθεια είναι το πρώτο θύμα του πολέμου» (2000, 270). Ενδέχεται οι πληροφορίες που προσφέρονται υπό το πρόσχημα της μνήμης στους επισκέπτες ενός αξιοθέατου να μην ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα.

Η Smith παρατηρεί επίσης ότι «η νίκη ενισχύει την ταυτότητα μίας ομάδας και την εθνική υπερηφάνεια, την αυτοεκτίμηση, το αίσθημα ένταξης σε μια νικήτρια ομάδα, τη γνώση ενός ατόμου ότι έχει πράξει κάτι σωστό» (1996, 254). Αναπόφευκτα, οι νικητές δημιουργούν μνημεία και μουσεία για τον εορτασμό της επιτυχίας τους. Ωστόσο, ενδέχεται τέτοιου είδους ενέργειες να υπόκεινται συχνά στον αυστηρό έλεγχο και την εποπτεία ορισμένων κυβερνήσεων, που επιδιώκουν να προβάλλουν τις δικές τους εκδοχές του παρελθόντος, προκειμένου να εξυπηρετήσουν τα δικά τους συμφέροντα (Barthel, 1989).

Σε ορισμένες περιπτώσεις, η χειραγώγηση αυτή καταλήγει να εκλαμβάνει το χαρακτήρα προπαγάνδας. Χαρακτηριστικά, στο Βιετνάμ, οι κυβερνήσεις είχαν προωθήσει τον πολεμικό τουρισμό χρησιμοποιώντας ένα μήνυμα αλληλεγγύης, έναν ηρωικό αγώνα ενάντια στους εισβολείς του έθνους (Henderson, 2000). Συγκεκριμένα, σχετικά με τη σήραγγα Cu Chi, όπου οι Βιετκόνγκ μετέφεραν προμήθειες στις στρατιωτικές δυνάμεις του Νότιου Βιετνάμ, οι ιστορικές ερμηνείες που αποδίδονται, έχουν κατάλληλα διαμορφωθεί, σύμφωνα με τις αντιλήψεις του ντόπιου πληθυσμού. Παρόλο που αρκετά από τα κινηματογραφικά πλάνα που προβάλλονται στο τουριστικό κέντρο πληροφοριών είναι πρωτότυπα, ορισμένα στιγμιότυπα απεικονίζουν «...την ειδεχθή και αποτρόπαια συμπεριφορά των ντόπιων ηρώων που τιμήθηκαν ως «Νούμερο Ένα Αμερικανοί Δολοφόνοι»» (Henderson, 2000, 277).

Η ανάμνηση της ήττας είναι επίσης οδυνηρή. Ωστόσο, όπως σχολίασε ο Mayo, «...η ήττα δεν μπορεί να ξεχαστεί, ενώ ο λαός θα πρέπει να ανευρίσκει τρόπους για να δικαιώσει όσους πέθαναν για τη χώρα τους, προκειμένου να καταστήσει την ήττα αυτή πιο αξιοσέβαστη και αποδεκτή. Αυτό

επιτυγχάνεται τιμώντας τα άτομα που πολέμησαν και όχι την ήττα καθαυτή» (1988, 63). Κάτι τέτοιο δεν είναι βέβαια εύκολη υπόθεση. Για παράδειγμα, το πολεμικό μνημείο του Βιετνάμ στην Ουάσινγκτον αποτελείται από μαύρο γρανίτη και βρίσκεται χαμηλότερα από το ύψος του δρόμου. Μερικοί βετεράνοι τού έχουν αποδώσει το όνομα «*Τάφρο της Ντροπής*», ενώ ο Smith (1996) το έχει χαρακτηρίσει μνημείο ήττας.

Φωτογραφία από Cassandra Macle

Σύμφωνα με τον Foote (1997), η ήττα δεν αποτελεί τη μοναδική αιτία που αποτρέπει κάποιους να ενθουσιάζονται ή να τιμούν ένα γεγονός, καθώς και το συναίσθημα της ντροπής μπορεί να συνιστά εξίσου ένα ισχυρό κίνητρο για αρκετούς, προκειμένου να διαγράψουν όλες εκείνες τις αναμνήσεις που συνδέονται με ένα τραγικό γεγονός. Ο ίδιος αναφέρεται σε τέτοιου είδους παραδείγματα, όπως μαζικές δολοφονίες, γεγονότα που προκλήθηκαν από ανθρώπινη αμέλεια και ατυχήματα που δύνανται να έχουν αρνητικό αντίκτυπο σε ένα σύνολο ανθρώπων ή σε μια κοινωνία εν γένει. Υπό αυτές τις συνθήκες, τα συναισθήματα της ντροπής και της θλίψης καταλήγουν να είναι τόσο δυσβάσταχτα, σε σημείο που να αποθαρρύνουν τη διαδικασία ανάμνησης τέτοιων γεγονότων.

Η ανάμνηση του Ολοκαυτώματος φέρει μαζί της αντίστοιχα, τις δικές της δυσκολίες. Ωστόσο, στο συγκεκριμένο ζήτημα έχει παρατηρηθεί αρκετή διαμάχη, όσον αφορά την απόδοση των γεγονότων σε τέτοια μέρη. Ορισμένοι πιστεύουν ότι το πεδίο του Ολοκαυτώματος είναι αρκετά αχανές για να μπορούν να αποδοθούν ιστορικά όλα τα γεγονότα. Ωστόσο, ο Steiner (1967)

υποστηρίζει ότι είναι προτιμότερο, να μην γίνεται εκτενής αναφορά και στην πιο μικρή λεπτομέρεια, προκειμένου να περιγραφεί κάτι ανείπωτο, αποκρουστικό ή φρικαλέο.

Από την άλλη πλευρά, ορισμένοι συγγραφείς παρατηρούν ότι με αυτόν τον τρόπο η σιωπή οδηγεί στον αφανισμό της ιστορίας, ενθαρρύνοντας ενδεχομένως τις επόμενες γενιές να ξεχάσουν ή να αγνοήσουν τα γεγονότα της εκάστοτε τραγικής περιόδου της ανθρώπινης ιστορίας (Lennon & Foley, 2000). Οι επιζώντες ανησυχούν ότι κινδυνεύουν να θυματοποιηθούν εκ νέου μέσω ακριβώς της αποσιώπησης της μνήμης, ενώ παράλληλα θεωρούν ότι πρέπει να εκπληρωθεί η «...επιθυμία των θυμάτων να ανατρέψουν τη «συνωμοσία» της σιωπής» (Linenthal, 1995, 35). Για τον Baudrillard, «η λησμονιά της εξόντωσης καθίσταται τμήμα της ίδιας της εξόντωσης του ατόμου» (1988, 23).

Σύμφωνα άλλωστε με το γνωστό ρητό, για να μάθει κανείς που πηγαίνει οφείλει να γνωρίζει από που προέρχεται. Με άλλα λόγια, για να ατενίσει κανείς το μέλλον με αισιοδοξία, οφείλει πρώτα να ενθυμείται και να κατανοεί το παρελθόν. Επομένως, ως χώροι μνήμης και απότισης φόρου τιμής, οι σκοτεινοί τουριστικοί προορισμοί μπορούν να διαδραματίσουν έναν σημαντικό ρόλο στην κατανόηση αυτή του παρελθόντος. Οι ίδιοι, επιτρέπουν τη σφυρηλάτηση της ταυτότητας και της συνείδησης, το σχεδιασμό του μέλλοντος και τη μελέτη των προοπτικών της σύγχρονης κοινωνίας.

Για αρκετούς από τους προαναφερθέντες προορισμούς, η μνήμη και δη, η μνήμη για εκπαιδευτικούς σκοπούς αποτελεί το κύριο μέλημά τους. Σεβόμενοι το παρελθόν, τα άτομα και η κοινωνία μπορούν να μάθουν από τα λάθη του παρελθόντος. Συγκεκριμένα, τα μουσεία του Ολοκαυτώματος λειτουργούν στο πλαίσιο αυτής της ατζέντας και προσφέρουν χώρους μάθησης και προβληματισμού, προκειμένου να αποφευχθούν αντίστοιχες γενοκτονίες στο μέλλον.

Ως προς το Ολοκαύτωμα δημιουργούνται και εκφράζονται διάφορα διλήμματα και προβληματισμοί, αναφορικά με το διαχειριστικό κομμάτι της μνήμης. Ορισμένοι αισθάνονται ότι τα μνημεία και τα μουσεία έχουν από μόνα τους τη δυνατότητα να διατηρήσουν άσβεστη τη μνήμη, ενώ άλλοι θεωρούν ότι θα πρέπει επιπλέον, να πλαισιώνονται από την ιστορική αφήγηση και ερμηνεία των γεγονότων. Το Ολοκαύτωμα αποτελεί ένα αξιοσημείωτο ιστορικό γεγονός, το

οποίο επιτάσσει να διατηρηθεί ζωντανή η μνήμη του, για τους επιζώντες, τους συγγενείς, αλλά και για ένα καλύτερο μέλλον.

2.15 ΤΑ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ/ΚΕΙΜΗΛΙΑ

Ελάχιστες αναδεικνύονται οι εμπειρικές μελέτες αναφορικά με την ικανότητα των σκοτεινών τουριστικών αντικειμένων να προσελκύουν επισκέπτες σε συγκεκριμένους προορισμούς. Ωστόσο, άξιες μνείας είναι ορισμένες επιστημονικές μελέτες που έχουν ολοκληρωθεί κατά καιρούς. Σε μία από τις κατηγοριοποιήσεις του Seaton (1999) για το θανατουρισμό, περιλαμβάνονται τα ταξίδια των ατόμων που επιθυμούν να αντικρύσουν ορισμένα από τα αντικείμενα που σχετίζονται με ένα «σκοτεινό» ιστορικό γεγονός, όπως απτά αποδεικτικά στοιχεία ή συμβολικές αναπαραστάσεις θανάτου σε τοποθεσίες που δεν συνδέονται πολλές φορές, γεωγραφικά με τον τόπο όπου αυτά στην πραγματικότητα έλαβαν χώρα. Σε αυτά, περιλαμβάνονται μουσεία όπου εκτίθενται όπλα, ρούχα θυμάτων και άλλα αντικείμενα – τεχνουργήματα. Ο ίδιος παραθέτει ως παράδειγμα το Μουσείο Επανάστασης στην Κούβα, το οποίο εκθέτει ενδύματα τρυπημένα από σφαίρες και ποτισμένα με το αίμα των ηρώων της Επανάστασης, καθώς και όργανα βασανιστηρίων που χρησιμοποιήθηκαν υπό το καθεστώς του Batista. Στην Ελλάδα, χαρακτηριστική περίπτωση αποτελεί το Μουσείο Ελληνικής Ιστορίας του Παύλου Βρέλλη με κέρινα ομοιώματα ανθρώπων σε αναπαραστάσεις θανάτου, όπως τη σφαγή του Αλή Πασά (Μουσείο Ελληνικής Ιστορίας Παύλου Βρέλλη, 1999).

Οι Tunbridge και Ashworth αναφέρονται επίσης στην περίπτωση των εκθεμάτων του πρώτου μουσείου κέρινων ομοιωμάτων της Madame Tussaud στο Λονδίνο της Αγγλίας, χαρακτηρίζοντάς τα ως αξιοθέατα. Οι ίδιοι παρατηρούν ότι στο συγκεκριμένο μουσείο, «...η όρεξη των τουριστών για αντικείμενα που σχετίζονται με την τραγωδία είναι τεράστια» (1996, 94). Το μουσείο αρχικά ιδρύθηκε το 1846 για να στεγάσει τα αποκρουστικά κειμήλια της Γαλλικής Επανάστασης, ενώ ετησίως φιλοξενεί περίπου 2,5 εκατομμύρια επισκέπτες (London Guided Tours, 2019). Μετά την επιτυχημένη ωστόσο, πορεία του μουσείου της Madame Tussaud στο Λονδίνο, έχουν ιδρυθεί άλλα 20 μουσεία σε Ασία, Ευρώπη, Βόρεια Αμερική και Αυστραλία.

Στην έρευνά της για τον πόλεμο και τον τουρισμό, η Smith (1996) ανακάλυψε ότι η στρατιωτική νίκη μπορεί να οδηγήσει στην αύξηση του τουρισμού, διακρίνοντας παράλληλα την έλξη που

ασκούν τα αντικείμενα που έχουν ανευρεθεί σε διάφορες τοποθεσίες. Πιο συγκεκριμένα, η Smith κάνει ιδιαίτερη μνεία στο Βρετανικό Μουσείο με τις «...αμέτρητες...πολύτιμες αντίκες που συνδέονται με την αποικιακή εξάπλωση... και τους πάμπολλους χρυσούς δίσκους και κοσμήματα που αποτελούσαν τα λάφυρα των Ισπανών μετά την κατάκτηση του Περού» (Smith, 1996, 256). Ωστόσο, η Smith υποστηρίζει ότι «τα απτά στοιχεία του πολέμου μπορεί να αποτελούν ερεθίσματα για τον τουρισμό, ωστόσο, δεν αποτελούν επαρκή κίνητρα για να προσελκύσουν μεγάλο αριθμό τουριστών αναψυχής σε σημεία μακελειών» (1996, 250).

Ο Uzzell, υποστηρίζει ωστόσο από την πλευρά του, την προβολή αντικειμένων, που εγείρουν διχογνωμίες και συζητήσεις συχνά αμφιλεγόμενες. Ο ίδιος τονίζει ότι τα μουσεία και οι χώροι ερμηνευτικής παρουσίασης των γεγονότων και των εκθεμάτων, οφείλουν να σχετίζονται με όλες τις πτυχές της ανθρώπινης ιστορίας, συμπεριλαμβανομένης και εκείνης που εμπεριέχει θηριωδίες, διότι, «εξαπατούμε τους εαυτούς μας αν θεωρούμε ότι όταν βρισκόμαστε μπροστά σε φωτογραφίες ακρωτηριασμένων σωμάτων, βλέπουμε απλά το παρελθόν. Αντικρύζουμε επίσης, το παρόν και το μέλλον» (Uzzell, 1989, 46).

Ως εκ τούτου, ο Uzzell (1989) τονίζει τη σπουδαιότητα μίας σκληρής ερμηνείας των γεγονότων. Η παρουσίαση τέτοιου είδους αντικειμένων, όπως τα γυαλιά οράσεως και τα δελτία ταυτότητας, δίνει την ευκαιρία στους μουσειολόγους και τους ιστορικούς επιστήμονες να προκαλέσουν το ενδιαφέρον του τουριστικού κοινού και τις απορρέουσες από αυτό αντιδράσεις, ελλείψει των οποίων οι άνθρωποι κινδυνεύουν να υιοθετήσουν μια αδιάφορη και αποκομμένη στάση απέναντι στην ιστορία.

Εκτός από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση, η χρήση διάφορων αντικειμένων ως μουσειακών εκθεμάτων επιβεβαιώνεται και από διάφορα μουσεία ανά τον κόσμο. Συγκεκριμένα, κάποια αντικείμενα που ανασύρθηκαν από τον Τιτανικό έχουν χρησιμοποιηθεί για να προσελκύσουν επισκέπτες σε διάφορα μουσεία με επιτυχή αποτελέσματα. Μέχρι το 1997, το Ναυτικό Μουσείο Ατλαντικού στον Καναδά είχε ως μέρος της συλλογής του, μια καρέκλα του Τιτανικού μαζί με μερικά κομμάτια ξύλου από το πλοίο. Κάθε χρόνο, ακόμη και αυτή η λιτή έκθεση προσέλκυε επισκέπτες απ' όλο τον κόσμο (Lunn, 2000). Ωστόσο, το 1997, με την προσθήκη περισσότερων τεχνουργημάτων και τη δημιουργία ενός ολοκληρωμένου εκθέματος με θέμα τον Τιτανικό, το

μουσείο είδε το ποσοστό των επισκεπτών του να αυξάνεται κατά 250% σε σύγκριση με το προηγούμενο έτος.

Παρομοίως, όταν το Εθνικό Ναυτικό Μουσείο στο Γκρίνουιτς της Αγγλίας εγκαινίασε την έκθεσή της για τον Τιτανικό το 1994, αποτέλεσε την «...πιο δημοφιλή έκθεση που έχει πραγματοποιήσει ποτέ το μουσείο, βοηθώντας να προσελκύσει περίπου 720.000 ανθρώπους...» (Deuchar, 1996, 212). Στο επίκεντρο της έκθεσής του υπήρχαν περίπου 150 τεχνουργήματα που διασώθηκαν από την RMS Titanic Incorporated, την ομάδα που εντόπισε το ναυάγιο το 1985. Τα τεχνουργήματα αποτελούνταν από κομμάτια του ίδιου του πλοίου μέχρι και πολύ προσωπικά αντικείμενα των επιβατών.

Στο πλαίσιο του Ολοκαυτώματος, ορισμένα αντικείμενα προκαλούν τα δικά τους αμφιλεγόμενα διλήμματα. Οι Foley και Lennon (2000) αναλύουν λεπτομερώς τον προβληματισμό, αναφερόμενοι συγκεκριμένα στην έκθεση δύο τόνων ανθρώπινων μαλλιών στο στρατόπεδο του Άουσβιτς. Ενώ ορισμένοι υποστηρίζουν ότι η διατήρηση τέτοιων αντικειμένων είναι ζωτικής σημασίας για τη μνήμη, άλλοι θεωρούν ότι η συγκεκριμένη μορφή μνήμης είναι αναποτελεσματική. Ο Young διαφωνεί με τη συγκεκριμένη πρακτική, υποστηρίζοντας ότι «*αυτά τα αντικείμενα μάς αναγκάζουν να θυμηθούμε τα θύματα, όπως μάς τα έχουν ενθυμήσει οι Γερμανοί, δηλαδή μέσα από τα συλλεχθέντα ερείπια ενός κατεστραμμένου πολιτισμού. Αυτοί οι μεγάλοι σωροί λειψάνων δεν μας θυμίζουν τόσο τις ψυχές που κάποτε κατοικούσαν στα σώματά τους, όσο την ευθραυστότητα της ίδιας τους της ζωής*» (1993, 132).

Ο Linenthal συμφωνεί με την τελευταία παρατήρηση, υποστηρίζοντας ότι τα ανθρώπινα μαλλιά, «...δεν είναι εμπόρευμα που πρέπει να συσκευάζεται, να μεταφέρεται και να χρησιμοποιείται σε δραματικές εκθέσεις» (1995, 212). Ωστόσο, σημειώνει ότι η τοποθέτηση τέτοιων αντικειμένων μπορεί να παίζει έναν πολύ σημαντικό ρόλο σε μία έκθεση. Ο ίδιος συγκεκριμένα αναφέρει ότι ενώ τα ανθρώπινα μαλλιά, τα οστά και οι στάχτες δεν εκτίθενται σε ένα μουσειακό χώρο που συνδέεται ιστορικά με κάποιο στρατόπεδο συγκέντρωσης, ωστόσο, η εμφάνιση και προβολή τους θα ήταν γενικά αποδεκτή εάν αυτά παρουσιάζονταν σε ένα μουσείο, όπως το Τρεμπλίνκα ή το Άουσβιτς.

Το Αυτοκρατορικό Μουσείο Πολέμου στο Λονδίνο έθεσε τους δικούς του προβληματισμούς κατά την ανακοίνωση της έκθεσης των αντικείμενων που σχετίζονταν με το Ολοκαύτωμα. Το προσωπικό του μουσείου ήθελε αντικείμενα που *«θα έφερναν την πραγματικότητα του θέματος στο σπίτι, θα έδιναν κάποια απτή αίσθηση των συνθηκών κάτω από τις οποίες ορισμένα θύματα φυλακίστηκαν και θα προσέφεραν στους επισκέπτες την ξεχωριστή αλληλεπίδραση που μόνο η σκληρή εκείνη περίοδος μπορούσε να τους προσφέρει»* (Bardgett, 2000, 19).

Ωστόσο, ήταν δύσκολο να επιτευχθεί μία κοινά αποδεκτή λύση σχετικά με την έκθεση τέτοιων αντικείμενων. Αν και ορισμένοι θεώρησαν ότι η μη τοποθέτηση αντικείμενων, όπως ένα μαρμάρινο τραπέζι θα «ευπρέπιζε» το θέμα, άλλοι θεώρησαν ότι θα αναστάτωνε τους επισκώντες και θα ενθάρρυνε το «λάγνο» ενδιαφέρον. Με άλλα λόγια, αποτελεί κοινή παραδοχή, ότι ελλοχεύει πάντοτε ο κίνδυνος οι άνθρωποι να έλκονται από κάτι φρικτό και αποκρουστικό, αντί από τη σημαντικότητα του ίδιου του θέματος.

Η έκθεση τέτοιων αμφιλεγόμενων αντικειμένων επιφέρει μερικές ακόμη συνέπειες. Ο Lanzmann (1995) θεωρεί ότι τέτοιες εκθέσεις έχουν την ικανότητα να κάνουν έναν επισκέπτη σκληρό, αμείλικτο και ανηλεή και επομένως, λιγότερο ευαίσθητο στο συγκεκριμένο θέμα. Εν τω μεταξύ, οι Lennon και Foley (2000) θεωρούν ότι ίδια η κοινωνία διατηρεί μια απαθή στάση, σε τέτοιο βαθμό που *«...τα αντικείμενα και οι στάσεις του μοντερνισμού έχουν φτάσει σε ένα στάδιο αμφιθυμίας και αμφισημίας, το οποίο εξακολουθεί να υφίσταται στην κοινή γνώμη και συνείδηση»* (2000, 22). Προς επίρρωση του τελευταίου ισχυρισμού, οι συγγραφείς αντλούν ένα παράδειγμα από το Auschwitz - Birkenau όπου, *«ομάδες μαθητών έβγαζαν φωτογραφίες ο ένας τον άλλον, οι γονείς φωτογράφιζαν τα παιδιά τους στην πύλη του Μπίρκεναου και, μάλιστα, σχολικές ομάδες κάθονταν στα ερείπια του κρεματορίου τρώγοντας σάντουιτς»* (Lennon & Foley, 2000, 61).

Μια επιπρόσθετη, έμμεση συνέπεια της έκθεσης αντικειμένων για την προσέλκυση νέων επισκεπτών, είναι η επακόλουθη και αναπόφευκτη εμφάνιση των αναμνηστικών (σουβενίρ). Οι Lennon και Foley συνεχίζουν τη συζήτησή τους για το Άουσβιτς: *«Στην περιοχή (λίγο έξω από την κεντρική είσοδο του Άουσβιτς I), έχει αναπτυχθεί μια σειρά από ιδιωτικά καταστήματα λιανικής. Θα βρείτε τα πάντα, από καντίνες χοτ-ντογκ, βιβλιοπωλεία, πωλητές καρτ-ποστάλ, καταστήματα ταινιών και αποθήκες κεραμικής. Αυτά, σε συνδυασμό με την πώληση αναμνηστικών*

που λαμβάνει χώρα στο εσωτερικό του στρατοπέδου συγκέντρωσης, δημιουργούν στους υπευθύνους του στρατοπέδου ένα σαφές δίλημμα» (2000, 63).

Η εμπειρική έρευνα για τα αντικείμενα/κειμήλια ως κίνητρα είναι μέχρι σήμερα ανεπαρκής. Ωστόσο, η ποπ κουλτούρα και οι μέχρι σήμερα επιστημονικές μελέτες αποκαλύπτουν ότι τέτοια αντικείμενα μπορούν να ελκύουν τους επισκέπτες. Ορισμένοι συγγραφείς φτάνουν στο σημείο να υποστηρίζουν τη χρήση αντικειμένων, προκειμένου να προκαλούν τη δημιουργία αντιδράσεων και συναισθημάτων στους επισκέπτες.

Η βιβλιογραφική ανασκόπηση του σκοτεινού τουρισμού απαριθμεί έναν μεγάλο αριθμό μουσείων που χρησιμοποιούν αντικείμενα για την προσέλκυση νέων επισκεπτών. Ως εκ τούτου, διαφαίνεται ότι τα μουσεία χρησιμοποιούν βάσιμες αποδείξεις σκοτεινών γεγονότων ως πόλους έλξης επισκεπτών. Επιπλέον, η βιβλιογραφία αποκαλύπτει την επιτυχία μιας τέτοιας πρακτικής. Πιο συγκεκριμένα, δύο μουσεία έχουν σημειώσει ραγδαία αύξηση της επισκεψιμότητας των τουριστών μετά την παρουσίαση χειροπιαστών αντικειμένων από τον Τιτανικό.

Η προβολή αντικειμένων σε τοποθεσίες του Ολοκαυτώματος αποδείχθηκε εν τέλει ένα αμφιλεγόμενο εγχείρημα. Ορισμένοι συγγραφείς και μουσειολόγοι υποστηρίζουν θερμά την προβολή τέτοιων αντικειμένων, όπως ανθρώπινα μαλλιά, οστά και γυαλιά οράσεως. Αναφέρουν την ανάγκη προβολής χειροπιαστών αντικειμένων, προκειμένου να καθίσταται δυνατή η μεταφορά των γεγονότων και εικόνων του Ολοκαυτώματος στον εκάστοτε επισκέπτη. Άλλοι συγγραφείς διαφωνούν, ισχυριζόμενοι ότι τέτοιου είδους προβολές είναι άωφελες και ότι καταλήγουν να αλλοιώνουν την εικόνα των νεκρών, διαμορφώνοντας αναμνήσεις που ουδεμία σχέση έχουν με αυτήν.

Μια τελευταία διαπίστωση σχετικά με την ικανότητα των αντικειμένων να προσελκύουν το ενδιαφέρον των επισκεπτών, αποτελεί η εμπορευματοποίησή τους μέσω της πώλησης διάφορων αναμνηστικών. Αν και ορισμένα αντικείμενα χρησιμεύουν ως κατάλληλες υπενθυμίσεις ενός ταξιδιού, το φαινόμενο ραγδαίας εμπορευματοποίησής τους αποδεικνύεται ιδιαίτερα προβληματικό. Πιο συγκεκριμένα, αν και αρκετά από τα βιβλία και τις αφίσες που διατίθενται προς πώληση σχετίζονται με την ιστορία ενός χώρου, διάφορες επιχειρήσεις, όπως καφετέριες, καταστήματα σουβενίρ και καντίνες μπορούν να αλλοιώσουν το σκοπό του συγκεκριμένου χώρου σε σημείο που να κινδυνεύει να χάσει την ταυτότητά του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

3.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ερευνητική διαδικασία εκκινεί από έναν προβληματισμό και επιχειρεί να απαντήσει στα τιθέμενα ερευνητικά ερωτήματα. Προκειμένου αυτό να καταστεί εφικτό, ένας ερευνητής καλείται να σχεδιάσει τη μεθοδολογία που θα υιοθετήσει σε σχέση με τον προβληματισμό του και το υπό εξέταση θέμα του. Η μεθοδολογία έρευνας επομένως που θα ακολουθήσει, συνίσταται στις παραμέτρους, οι οποίες αφορούν στις τεχνικές, τα μέσα, τη διαδικασία και την εν γένει στρατηγική που θα επιλέξει ο ερευνητής για τη διεξαγωγή της έρευνάς του και την επίλυση κατά συνέπεια, των ερευνητικών της προβλημάτων.

Η μεθοδολογία έρευνας που ακολουθείται στην παρούσα μελέτη έχει ως κύριο εργαλείο ένα εκτενές ερωτηματολόγιο, διαθέσιμο σε ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα τουριστών και επισκεπτών του μουσείου Auschwitz - Birkenau, μέσω της ηλεκτρονικής πλατφόρμας «google forms». Λόγω της εν γένει ευαίσθητης φύσης του ιστορικού γεγονότος που συνδέεται με το εν λόγω μουσείο, αλλά και εν μέσω της υφιστάμενης πανδημίας, κατά την οποία επιχειρείται η διεκπεραίωση της παρούσας έρευνας, έχει επιλεχθεί η ανάρτηση των ερωτηματολογίων σε πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης ως το κύριο μέσο για τη λήψη πληροφοριών και την έκβαση των ερευνητικών αποτελεσμάτων, σε αντίθεση με την διά ζώσης διανομή τους στους χώρους του μουσείου. Η συγκεκριμένη τακτική ακολουθήθηκε από σεβασμό προς τους επισκέπτες του μουσείου, που ενδέχεται να έχουν βιώσει κάποια τραυματική εμπειρία ή συναισθήματα αγωνίας, θλίψης, θυμού ή αναστάτωσης κατά την έξοδό τους από το μουσείο, ενώ αντιθέτως, μια προσπάθεια προσέγγισής τους τη δεδομένη εκείνη στιγμή θα μπορούσε να οδηγήσει σε μη θεμιτά αποτελέσματα, αλλά και να υποκινήσει το περιεχόμενο των απαντήσεων τους.

3.2 Ο ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΕΡΕΥΝΑΣ

Είναι δύσκολο να προσδιοριστεί με απόλυτη βεβαιότητα το σύνολο του πληθυσμού που αποτελεί το αντικείμενο της παρούσας ερευνητικής μελέτης, καθώς καθίσταται ανέφικτη η ακριβής καταμέτρηση όλων των επισκεπτών του μουσείου, από την πρώτη μέρα λειτουργίας του μέχρι σήμερα. Ωστόσο μόνο για το έτος 2018, οι επισκέπτες του μουσείου υπολογίζονται πάνω από 2.100.000. Το δειγματοληπτικό πλαίσιο που επιλέχθηκε για τις ανάγκες της παρούσας

μελέτης με σκοπό την άντληση των δεδομένων, συνίσταται από ένα σύνολο χρηστών και εγγεγραμμένων μελών μίας ομάδας σε γνωστή πλατφόρμα κοινωνικής δικτύωσης, η οποία απαριθμεί περίπου 300.000 μέλη, τα οποία έχουν επισκεφθεί το μουσείο κατά το παρελθόν. Συνολικά, 103 χρήστες συμμετέχουν στη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου. Κατά την είσοδό του στην εν λόγω πλατφόρμα, κάθε επισκέπτης ή μέλος της ομάδας που επισκέφτηκε το μουσείο έχει τη δυνατότητα να συμπληρώσει το ερωτηματολόγιο που έχει σχεδιαστεί και αναρτηθεί για τις ανάγκες διεκπεραίωσης της παρούσας έρευνας, ενώ έχει προωθηθεί τυχαία και σε διάφορα μέλη της συγκεκριμένης πλατφόρμας μέσω ηλεκτρονικού μηνύματος στους προσωπικούς τους λογαριασμούς. Το παρόν ερωτηματολόγιο περιλαμβάνει τόσο υποχρεωτικές όσο και μη υποχρεωτικές ερωτήσεις.

Η παρούσα μελέτη ακολουθεί την οδό της ποσοτικής έρευνας και ως εκ τούτου, περιλαμβάνει ερωτήσεις τόσο κλειστού όσο και ανοιχτού τύπου (Παράρτημα Ε). Συγκεκριμένα, οι ερωτήσεις κλειστού τύπου έχουν τεθεί προκειμένου να διαπιστωθεί εάν τα πιθανά κίνητρα επίσκεψης του μουσείου αντικατοπτρίζουν και είναι συμβατά με την εκτεθείσα θεωρία και βιβλιογραφική ανασκόπηση. Από την άλλη πλευρά, οι ερωτήσεις ανοιχτού τύπου έχουν ως στόχο να αποκαλύψουν αφενός, εάν παρατηρούνται κάποια κίνητρα επίσκεψης του μουσείου, τα οποία δεν συμπεριλαμβάνονται στο εν λόγω ερωτηματολόγιο και αφετέρου, σε περίπτωση ύπαρξης αυτών, να συμβάλλουν στην καταγραφή τους. Τέλος, έχουν συμπεριληφθεί και ορισμένες ερωτήσεις δημογραφικού χαρακτήρα για να καταστεί εφικτός τόσο ο διαχωρισμός - ανάμεσα στους ντόπιους επισκέπτες και τους επισκέπτες άλλων περιοχών ή χωρών - όσο και η δημιουργία προφίλ και εν γένει, σκιαγράφηση των επισκεπτών του μουσείου.

Ο σχεδιασμός της παρούσας έρευνας έγκειται στο συνδυασμό δύο διαφορετικών παραγόντων. Πρώτον, οι ερωτήσεις που τίθενται, αντικατοπτρίζουν τα κίνητρα που έχουν εντοπιστεί κατά τη βιβλιογραφική ανασκόπηση. Δεύτερον, οι ερωτήσεις και ο σχεδιασμός της αφορμώνται από προηγούμενη έρευνα σε σκοτεινό τουριστικό προορισμό και συγκεκριμένα, στο Εθνικό Μουσείο Ολοκαυτώματος της Washington.

3.3 ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΕΡΓΑΛΕΙΟ

Κατά το σχεδιασμό της παρούσας μελέτης τέθηκαν πέντε κρίσιμα ερευνητικά ερωτήματα. Υπό την καθοδήγηση των συγκεκριμένων ερωτημάτων, αναπτύχθηκαν άλλα δέκα ερωτήματα για την περαιτέρω ανάπτυξη των παραπάνω πέντε ερωτημάτων (βλ. Παράρτημα Α). Οι συγκεκριμένες ερωτήσεις διαμορφώθηκαν βασισμένες σε προσωπική εμπειρία και εκτενή θεωρητική έρευνα, κατά την οποία εντοπίστηκαν σημαντικοί παράγοντες ώθησης. Μέσω των εν λόγω ερωτημάτων αναζητάται επίσης να εντοπιστούν οι παράγοντες έλξης και τα ειδικά κίνητρα ώθησης των επισκεπτών, που αφορούν τη μελέτη περίπτωσης του μουσείου Auschwitz - Birkenau.

Το θεωρητικό πλαίσιο στο οποίο στηρίχτηκαν τα προαναφερθέντα ερευνητικά ερωτήματα ήταν εκείνο της *ώθησης και έλξης* του *Dann* (1977). Συγκεκριμένα, ο συγγραφέας αναγνωρίζει δύο διαφορετικές κατηγορίες κινήτρων των ταξιδιωτών. Πρώτον, τους παράγοντες ώθησης ή τα εσωτερικά κίνητρα που προέρχονται από τον εκάστοτε επισκέπτη και δεύτερον, τους παράγοντες έλξης ή τα εξωτερικά κίνητρα που «αντανακλώνται» από τους προορισμούς σκοτεινού τουρισμού. Γίνεται δεκτό ότι, το μουσείο του Auschwitz - Birkenau, ως προορισμός, ικανοποιεί τόσο τα κίνητρα ώθησης των επισκεπτών όσο και τους παράγοντες έλξης ενός προορισμού. Στο *Κεφάλαιο 2* αναλύεται εκτενώς η προμνημονευθείσα θεωρία, ενώ παρατίθεται συμπληρωματικά στους παράγοντες ώθησης και έλξης που παρατηρούνται στο εν λόγω μουσείο.

Συνολικά, κατά τη δημιουργία του ερευνητικού εργαλείου, έχουν αναπτυχθεί 26 ερωτήσεις με βάση τα πιθανά κίνητρα των επισκεπτών του μουσείου Auschwitz - Birkenau ή των σκοτεινών τουριστικών προορισμών γενικότερα. Επιπλέον, έχουν προστεθεί στην εν λόγω έρευνα πέντε βασικές δημογραφικές ερωτήσεις, προκειμένου να επιτευχθεί μια ολοκληρωμένη σκιαγράφηση των επισκεπτών του μουσείου. Το *Παράρτημα Α* συγκεντρώνει όλα τα ερευνητικά ερωτήματα και αντικατοπτρίζει τον τρόπο με τον οποίο η κάθε ερώτηση εντάσσεται εν γένει στην παρούσα μελέτη. Με τη σειρά του, το *Παράρτημα Ζ* περιγράφει λεπτομερώς την κάθε διατυπωθείσα στο ερωτηματολόγιο ερώτηση και τον τρόπο με τον οποίο αυτή σχετίζεται με τα ερευνητικά ερωτήματα που έχουν τεθεί στην παρούσα μελέτη, καθώς και τη βιβλιογραφική ανασκόπηση.

3.4 ΟΙ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Προτού πραγματοποιηθεί οποιαδήποτε περαιτέρω ανάλυση ή συζήτηση, θα πρέπει αρχικά να καταστεί σαφές ότι ορισμένοι περιορισμοί στην εν λόγω έρευνα, δύνανται ενδεχομένως να επηρεάσουν κάποιες παρατηρήσεις και συμπεράσματα. Αξίζει πρώτον να σημειωθεί, ότι ο σκοτεινός τουρισμός αφορά ένα αναδυόμενο και σχετικά άγνωστο πεδίο με περιορισμένη προηγούμενη έρευνα σχετικά με εκείνο, ιδιαίτερα στον τομέα των κινήτρων των επισκεπτών. Συνεπώς, συνιστάται η επαλήθευση και σύγκριση των ευρημάτων της εν λόγω έρευνας με επακόλουθες στο μέλλον έρευνες.

Δεύτερον, παρατηρούνται ορισμένοι περιορισμοί στο δείγμα που επιλέχθηκε για τη συμπλήρωση και συγκέντρωση των απαιτούμενων για την παρούσα έρευνα ερωτηματολογίων. Συγκεκριμένα, παρατηρείται ότι η πλειοψηφία των συμμετεχόντων, εμπίπτει στις μικρότερες ηλικιακές ομάδες, διαπίστωση που μπορεί να αποδοθεί στο γεγονός ότι τα άτομα μικρότερης ηλικίας είναι πιο ενεργά και εξοικωμένα με τις νέες τεχνολογίες και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης από τους υπόλοιπους. Κάτι τέτοιο, όχι μόνο δεν ενθαρρύνει τα άτομα που ανήκουν σε μεγαλύτερες ηλικιακές ομάδες να εκφράσουν την άποψή τους, αλλά αποτρέπει και τη διαμόρφωση μιας ολοκληρωμένης εκτίμησης αναφορικά με τα κίνητρα των επισκεπτών του μουσείου.

Ένας τρίτος περιορισμός, αφορά στο ενδεχόμενο ο αναγνώστης της παρούσας μελέτης να εντοπίσει μεμονωμένα τις τυχόν προκαταλήψεις του ερευνητή και συγγραφέα της και αυτό γιατί, ο τελευταίος διατηρεί ένα προσωπικό ενδιαφέρον για το σκοτεινό τουρισμό, το οποίο πηγάζει ειδικότερα, από προηγούμενη επίσκεψή του στο στρατόπεδο συγκέντρωσης Dachau, η οποία στάθηκε και η αφορμή για την εκπόνηση της συγκεκριμένης μελέτης. Παρόλο που στο θεωρητικό σκέλος αυτής της έρευνας, διενεργήθηκε μια εκτεταμένη βιβλιογραφική ανασκόπηση, ορισμένα από τα αρχικά κίνητρα που διατυπώθηκαν, αποτέλεσαν αντικείμενο σκέψης του ίδιου του συγγραφέα. Ως εκ τούτου, ενδέχεται να υφίστανται επιπρόσθετα κίνητρα, τα οποία ο συντάκτης να μην έχει έως τώρα, διακρίνει.

Τέταρτον, αν και η παρούσα έρευνα επιχείρησε να κατανοήσει τα κίνητρα των επισκεπτών, λαμβάνεται σοβαρά υπόψη το γεγονός ότι οι συμμετέχοντες έχουν απαντήσει το εν λόγω

ερωτηματολόγιο μετά την επίσκεψή τους στο συγκεκριμένο μουσείο και ότι ως εκ τούτου, οι απαντήσεις τους ενδέχεται να επηρεάζονται από τη συναισθηματική εμπειρία που έχουν βιώσει κατά τη διάρκειά της. Καθίσταται επομένως σαφές, ότι ελλοχεύει ο κίνδυνος πρόκλησης τόσο σύγχυσης όσο και αδυναμίας διάκρισης των εννοιών του κινήτρου και της εμπειρίας, γεγονός που μπορεί να αποπροσανατολίζει τους συμμετέχοντες κατά τη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων.

Πέμπτον, η συγκεκριμένη έρευνα εξετάζει μόνο τη μελέτη περίπτωσης του μουσείου Auschwitz - Birkenau και ως εκ τούτου, ενδέχεται τα αποτελέσματα αυτής να μην ισχύουν απαραίτητα και για άλλους σκοτεινούς τουριστικούς προορισμούς. Ένας από τους αρχικούς σκοπούς της εν λόγω έρευνας ήταν να απαντηθεί εάν τα κίνητρα των επισκεπτών του συγκεκριμένου μουσείου συνάδουν με εκείνα και άλλων σκοτεινών τουριστικών προορισμών. Ωστόσο, πρέπει να σημειωθεί ότι η μελέτη εστίασε σε έναν και μόνο προορισμό και επομένως, τα αποτελέσματά της αφορούν αποκλειστικά το μουσείο Auschwitz - Birkenau.

Τέλος, η διεξαγωγή συνεντεύξεων τύπου "focus group" με το προσωπικό του μουσείου – που όμως ελλείπει στην παρούσα μελέτη – ενδεχομένως να ενίσχυε το περιεχόμενο και τα αποτελέσματα της έρευνας, δεδομένου ότι το προσωπικό μπορεί να παρέχει πληροφορίες εξ ίδιας πείρας σχετικά με τις τάσεις των επισκεπτών και τις σχετικές παρατηρήσεις, δεδομένης της καθημερινής επαφής που διατηρεί με το κοινό. Παρόλο λοιπόν, που η βιβλιογραφική ανασκόπηση στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό σε εμπειρικές μελέτες, υπάρχει το ενδεχόμενο οι ερευνητές να αγνοούν σημαντικά στοιχεία καίριας σημασίας που είναι σε θέση να παρατηρούν και να γνωρίζουν μόνον οι υπάλληλοι του μουσείου. Επιπλέον, δεν μπορεί να παραβλεφθεί το γεγονός ότι το κοινό ενδέχεται να αισθάνεται περισσότερο άνετα και οικεία με το προσωπικό και να μοιράζεται μαζί του πληροφορίες σχετικά με τις εμπειρίες του, παρά με τους ίδιους τους ερευνητές.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΑΝΑΛΥΣΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΚΑΙ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Η ανάλυση των δεδομένων πραγματοποιήθηκε με το πρόγραμμα «Ανοικτού Κώδικα Στατιστικής Επεξεργασίας PSPP v.1.4.1». Η δημιουργία των πινάκων και γραφημάτων έγινε με το πρόγραμμα «Ανοικτού Κώδικα LibreOffice - Calc v7.0.0».

ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

- Το 47,6% του δείγματος αποτελείται από άντρες, το 41,7% από γυναίκες, ενώ το 10,7% απέφυγε να δηλώσει φύλο.
- Περίπου το 1/3 του δείγματος δήλωσε 18-29 ετών, το άλλο ~1/3 δήλωσε 30-39 ετών, ενώ >39 ετών ήταν το ~1/5.
- Το 43,7% δεν δήλωσε καθόλου εισόδημα, το 12,6% δήλωσε έως 15.000/έτος, το 22,3% 15.000 - 35.000/έτος και το 21,4% >35.000/έτος.
- Το 60% του δείγματος είναι κάτοχοι πτυχίου, το 15,5% απόφοιτοι δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, ενώ το 15,5% είναι κάτοχοι μεταπτυχιακού διπλώματος.
- Το 47,6% δήλωσε «Χριστιανός», το 8,7% «άλλο», ενώ οι υπόλοιποι συμμετέχοντες δεν δήλωσαν θρησκεία.
- Μόλις το 1% δήλωσε κάτοικος Auschwitz, ενώ το 7,8% ότι μένει σε ακτίνα 200 χιλιομέτρων από το Auschwitz.

Πίνακας 1.1. Δημογραφικά στοιχεία

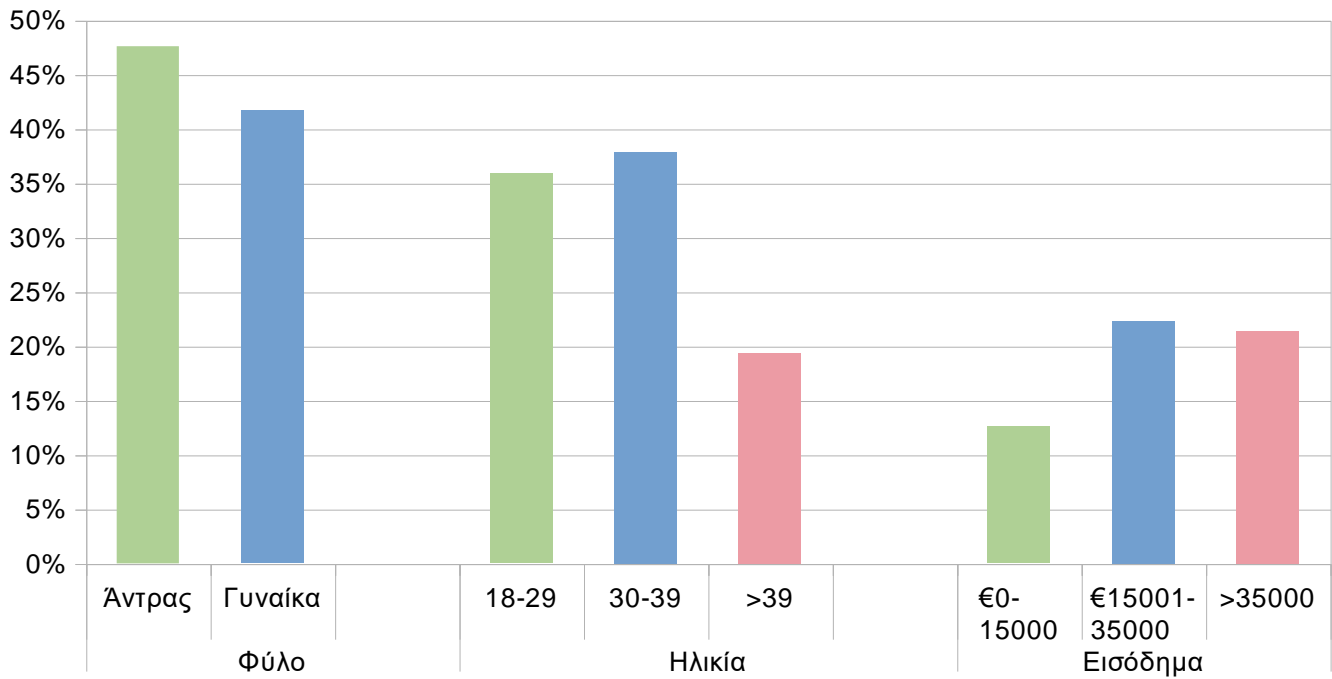
		Συχνότητα	Ποσοστά	Έγκυρα Ποσ.
Φύλο	Άντρας	49	47,6%	53,3%
	Γυναίκα	43	41,7%	46,7%
	Ελλειπούσες	11	10,7%	- - -
Ηλικία	18-24	17	16,5%	17,7%
	25-29	20	19,4%	20,8%
	30-34	17	16,5%	17,7%
	35-39	22	21,4%	22,9%
	>39	20	19,4%	20,8%
	Ελλειπούσες	7	6,8%	- - -
Ηλικία	18-29	37	35,9%	38,5%
	30-39	39	37,9%	40,6%
	>39	20	19,4%	20,8%
	Ελλειπούσες	7	6,8%	- - -

Εισόδημα	€0-15.000	13	12,6%	22,4%
	€15.001-35.000	23	22,3%	39,7%
	>35.000	22	21,4%	37,9%
	Ελλειπούσες	45	43,7%	- - -

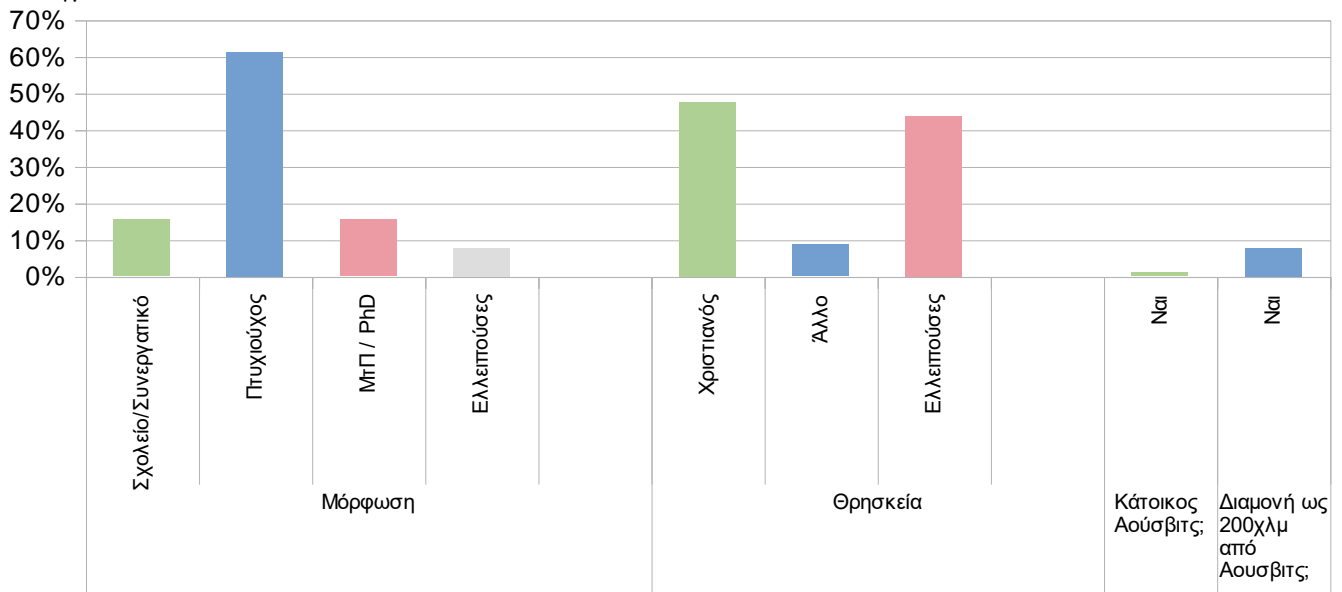
Πίνακας 1.2. Δημογραφικά στοιχεία

		Συχνότητα	Ποσοστά	Έγκυρα Ποσ.
Μόρφωση	Απόφοιτος Σχολείου	13	12,6%	13,7%
	Μεταδευτεροβάθμια εκπαίδευση	3	2,9%	3,2%
	Πτυχιούχος	63	61,2%	66,3%
	Μεταπτυχιακό	14	13,6%	14,7%
	Διδακτορικό	2	1,9%	2,1%
	Ελλειπούσες	8	7,8%	- - -
Μόρφωση	Σχολείο/ Μεταδευτ. εκπ.	16	15,5%	16,8%
	Πτυχιούχος	63	61,2%	66,3%
	ΜτΠ / PhD	16	15,5%	16,8%
	Ελλειπούσες	8	7,8%	- - -
Θρησκεία	Χριστιανός	49	47,6%	84,5%
	Εβραίος	5	4,9%	8,6%
	Μουσουλμάνος	2	1,9%	3,4%
	Αγνωστικιστής	1	1,0%	1,7%
	Τίποτα	1	1,0%	1,7%
	Ελλειπούσες	45	43,7%	- - -
Θρησκεία	Χριστιανός	49	47,6%	84,5%
	Άλλο	9	8,7%	15,5%
	Ελλειπούσες	45	43,7%	- - -
Κάτοικος Auschwitz;	Ναι	1	1,0%	1,0%
Διαμονή έως 200 χλμ. από το Auschwitz;	Ναι	8	7,8%	7,8%

Γράφημα 1.1. Δημογραφικά στοιχεία: Ποσοστιαία αναλογία σε «Φύλο», «Ηλικία», «Εισόδημα» σε όλο το δείγμα.

Γράφημα 1.2. Δημογραφικά στοιχεία: Ποσοστιαία αναλογία σε «Μόρφωση», «Θρησκεία», «Διαμονή» σε όλο το δείγμα.

- **Τι ρόλο παίζει η τοποθεσία του Μουσείου Auschwitz-Birkenau στα κίνητρα επίσκεψης των ταξιδιωτών;**

Γενικά Ποσοστά

- Το 40% δήλωσε ότι επισκέφθηκε το Auschwitz για το μουσείο του, το 14% για το μουσείο σε συνδυασμό με διακοπές, το 37% για το μουσείο συνδυαστικά με αγορές και το 9% για άλλο λόγο.
- Το 93,1% δήλωσε ότι επισκέφθηκε το Auschwitz για το μουσείο του, ενώ το 6.9% για άλλους λόγους.
- Περίπου το 4% των συμμετεχόντων δήλωσε ότι είχε επισκεφθεί το μουσείο παλαιότερα.

Πινακοειδείς Διασταυρώσεις

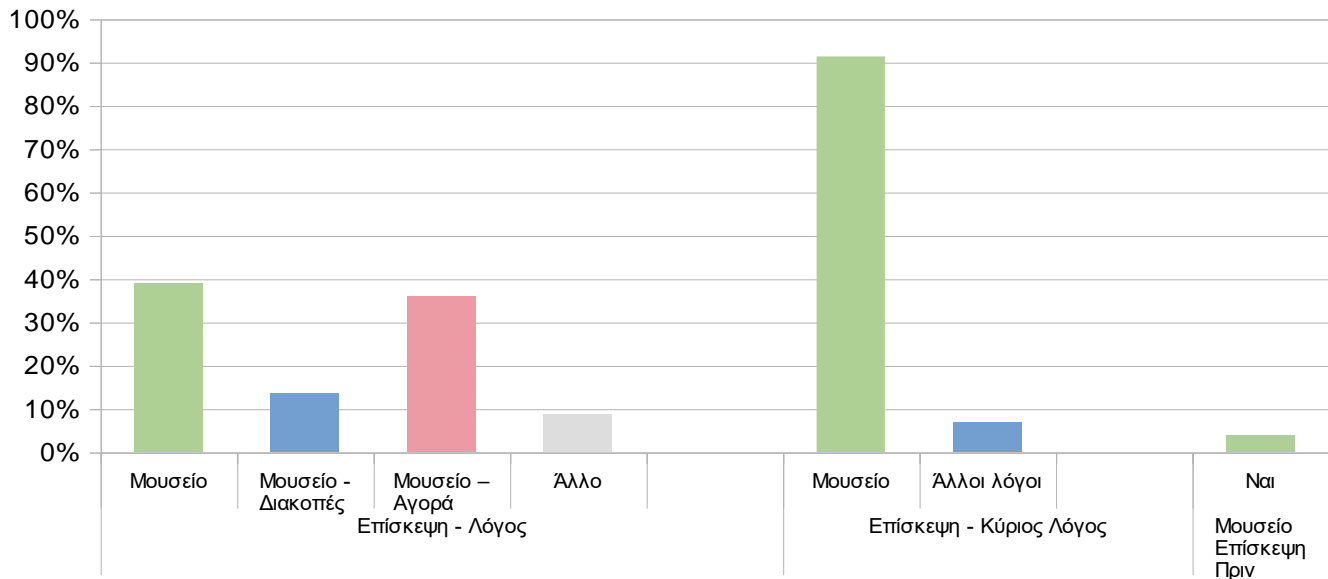
- Βρέθηκαν στατιστικά σημαντικές διαφορές ποσοστιαίας αναλογίας τιμών «Λόγοι επίσκεψης» με «Ηλικία», «Μόρφωση», «Διαμονή έως 200χλμ», με «Θρησκεία» και «Εισόδημα», ενώ «Κύριος λόγος επίσκεψης» με «Εισόδημα»: * $p \leq .10$.
- Σχεδόν το διπλάσιο ποσοστό των γυναικών (5,5%) διαμένει σε απόσταση εντός 200χλμ. από το Auschwitz απ' ό,τι εκείνο των αντρών (3,3%).
- Οι τιμές «Λόγοι επίσκεψης» και «Κύριος λόγος επίσκεψης» είχαν παρόμοια αναλογία μεταξύ των «Φύλων».
- Περίπου το 66% εκείνων που διαμένουν σε απόσταση 200χλμ. από το Auschwitz είναι κυρίως νέοι (18-29). Οι >30 ετών επισκέπτονται το Auschwitz για το ίδιο το μουσείο σε συνδυασμό με διακοπές, ενώ οι <39 ετών για το μουσείο σε συνδυασμό με αγορές.
- Το ποσοστό των πτυχιούχων που διαμένει σε απόσταση 200χλμ. από το Auschwitz είναι διπλάσιο. Οι τελευταίοι το επισκέπτονται κυρίως λόγω του μουσείου του, ενώ ένα μεγάλο ποσοστό, επιλέγει παράλληλα με την επίσκεψη του μουσείου, να πραγματοποιεί και αγορές.
- Εκείνοι που διαμένουν σε απόσταση 200χλμ. από το Auschwitz, έχουν εισόδημα <35.000/έτος, ενώ το επισκέπτονται κυρίως εκείνοι με εισόδημα >15.000/έτος. Τέλος, εκείνοι που φέρουν μεγάλα εισοδήματα, επισκέπτονται το Auschwitz, κυρίως για το μουσείο του.

- Ως προς τη θρησκεία, βρέθηκε ότι οι μη Χριστιανοί των συμμετεχόντων διαμένουν σε απόσταση 200χλμ. από το Auschwitz, οι οποίοι και το επισκέπτονται για το μουσείο του, αλλά και για αγορές.

Πίνακας 2.1. Τι ρόλο παίζει η τοποθεσία του Μουσείου Auschwitz-Birkenau στα κίνητρα επίσκεψης των ταξιδιωτών; Γενικά Ποσοστά.

		Συχνότητα	Ποσοστά	Έγκυρα Ποσ.
Λόγοι επίσκεψης	Μουσείο	40	38,8%	40,0%
	Μουσείο - Διακοπές	14	13,6%	14,0%
	Μουσείο – Αγορές	37	35,9%	37,0%
	Άλλο	9	8,7%	9,0%
	Ελλειπούσες	3	2,9%	
Κύριος λόγος επίσκεψης	Μουσείο	94	91,3%	93,1%
	Άλλοι λόγοι – Διακοπές / Φίλοι / Οικογένεια / Επαγγελματικοί Λόγοι	7	6,8%	6,9%
	Ελλειπούσες	2	1,9%	
Επίσκεψη μουσείου στο παρελθόν	Ναι	4	3,9%	3,9%
Πόσες φορές επισκεφθήκατε το Μουσείο;	Μία	3	2,9%	75,0%
	Δύο	1	1,0%	25,0%

Γράφημα 2.1. Τι ρόλο παίζει η τοποθεσία του Μουσείου Auschwitz-Birkenau στα κίνητρα επίσκεψης των ταξιδιωτών; Γενικά Ποσοστά.

Πίνακας 2.2. Τι ρόλο παίζει η τοποθεσία του Μουσείου Auschwitz-Birkenau στα κίνητρα επίσκεψης των ταξιδιωτών; Πινακοειδείς Διασταυρώσεις: ** $p \leq .05$, * $p \leq .10$.

		X ²	Βθ.Ελ.	P
Φύλο	Διαμονή εντός 200 χλμ.	.82	1	.366
	Λόγοι επίσκεψης	1.45	3	.694
	Κύριος λόγος επίσκεψης	.07	1	.786
Ηλικία	Διαμονή εντός 200 χλμ.	3.09	2	.214
	Λόγοι επίσκεψης	17.76	6	.007**
	Κύριος λόγος επίσκεψης	3.22	2	.200
Μόρφωση	Διαμονή εντός 200 χλμ.	1.15	2	.562
	Λόγοι επίσκεψης	16.57	6	.011**
	Κύριος λόγος επίσκεψης	4.06	2	.131
Θρησκεία	Διαμονή εντός 200 χλμ.	16.89	1	.000**
	Λόγοι επίσκεψης	4.50	3	.212
	Κύριος λόγος επίσκεψης	.61	1	.436

Εισόδημα	Διαμονή 200 χλμ.	5.44	2	.066*
	Λόγοι επίσκεψης	4.69	6	.584
	Κύριος λόγος επίσκεψης	4.85	2	.088*

Πίνακας 2.3. Κίνητρα επίσκεψης των ταξιδιωτών με βάση το «Φύλο»

Φύλο		Άντρας		Γυναίκα	
		N	N %	N	N %
Διαμονή εντός 200 χλμ.	Όχι	45	49,5%	38	41,8%
	Ναι	3	3,3%	5	5,5%
	Σύνολο	48	52,7%	43	47,3%
Λόγοι επίσκεψης	Μουσείο	14	15,7%	17	19,1%
	Μουσείο - Διακοπές	7	7,9%	7	7,9%
	Μουσείο – Αγορές	19	21,3%	16	18%
	Άλλο	6	6,7%	3	3,4%
	Σύνολο	46	51,7%	43	48,3%
Κύριος λόγος επίσκεψης	Μουσείο	43	47,8%	40	44,4%
	Άλλοι λόγοι	4	4,4%	3	3,3%
	Σύνολο	47	52,2%	43	47,8%

Πίνακας 2.4. Κίνητρα επίσκεψης των ταξιδιωτών με βάση την «Ηλικία»

Ηλικία		18-29		30-39		>39	
		N	N %	N	N %	N	N %
Διαμονή εντός 200 χλμ.	Όχι	32	33,7%	38	40,0%	17	17,9%
	Ναι	5	5,3%	1	1,1%	2	2,1%
	Σύνολο	37	38,9%	39	41,1%	19	20,0%
Λόγοι επίσκεψης	Μουσείο	14	15,1%	15	16,1%	5	5,4%
	Μουσείο - Διακοπές	0	.0%	8	8,6%	6	6,5%
	Μουσείο – Αγορές	16	17,2%	15	16,1%	5	5,4%
	Άλλο	6	6,5%	0	.0%	3	3,2%

	Σύνολο	36	38,7%	38	40,9%	19	20,4%
Κύριος λόγος επίσκεψης	Μουσείο	34	36,2%	37	39,4%	16	17,0%
	Άλλοι λόγοι	3	3,2%	1	1,1%	3	3,2%
	Σύνολο	37	39,4%	38	40,4%	19	20,2%

Πίνακας 2.5. Κίνητρα επίσκεψης των ταξιδιωτών με βάση τη «Μόρφωση»

Μόρφωση		Σχολείο / Μετ. εκπ.		Πτυχιούχος		ΜτΠ / PhD	
		N	N %	N	N %	N	N %
Διαμονή εντός 200 χλμ.	Όχι	13	13,8%	59	62,8%	14	14,9%
	Ναι	2	2,1%	4	4,3%	2	2,1%
	Σύνολο	15	16,0%	63	67,0%	16	17,0%
Λόγοι επίσκεψης	Μουσείο	3	3,3%	26	28,3%	4	4,3%
	Μουσείο - Διακοπές	1	1,1%	8	8,7%	5	5,4%
	Μουσείο – Αγορές	6	6,5%	25	27,2%	5	5,4%
	Άλλο	5	5,4%	3	3,3%	1	1,1%
	Σύνολο	15	16,3%	62	67,4%	15	16,3%
Κύριος λόγος επίσκεψης	Μουσείο	12	12,9%	60	64,5%	14	15,1%
	Άλλοι λόγοι	3	3,2%	3	3,2%	1	1,1%
	Σύνολο	15	16,1%	63	67,7%	15	16,1%

Πίνακας 2.6. Κίνητρα επίσκεψης των ταξιδιωτών με βάση το «Εισόδημα»

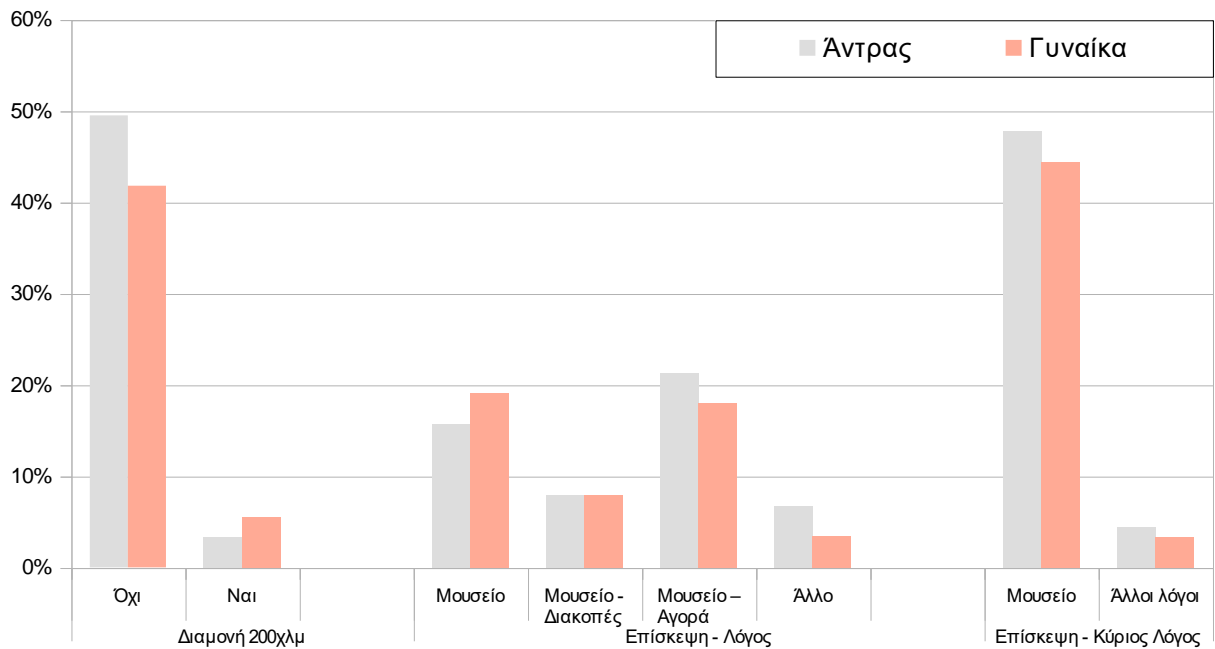
Εισόδημα		€0-15.000		€15.001-35.000		>35.000	
		N	N %	N	N %	N	N %
Διαμονή εντός 200 χλμ.	Όχι	10	17,5%	20	35,1%	22	38,6%
	Ναι	3	5,3%	2	3,5%	0	.0%
	Σύνολο	13	22,8%	22	38,6%	22	38,6%
Λόγοι επίσκεψης		N	N %	N	N %	N	N %
	Μουσείο	5	8,9%	7	12,5%	8	14,3%
	Μουσείο - Διακοπές	1	1,8%	5	8,9%	5	8,9%

	Μουσείο Αγορές	3	5,4%	8	14,3%	8	14,3%
	Άλλο	3	5,4%	2	3,6%	1	1,8%
	Σύνολο	12	21,4%	22	39,3%	22	39,3%
Κύριος λόγος επίσκεψης	Μουσείο	9	16,1%	21	37,5%	21	37,5%
	Άλλοι λόγοι	3	5,4%	1	1,8%	1	1,8%
	Σύνολο	12	21,4%	22	39,3%	22	39,3%

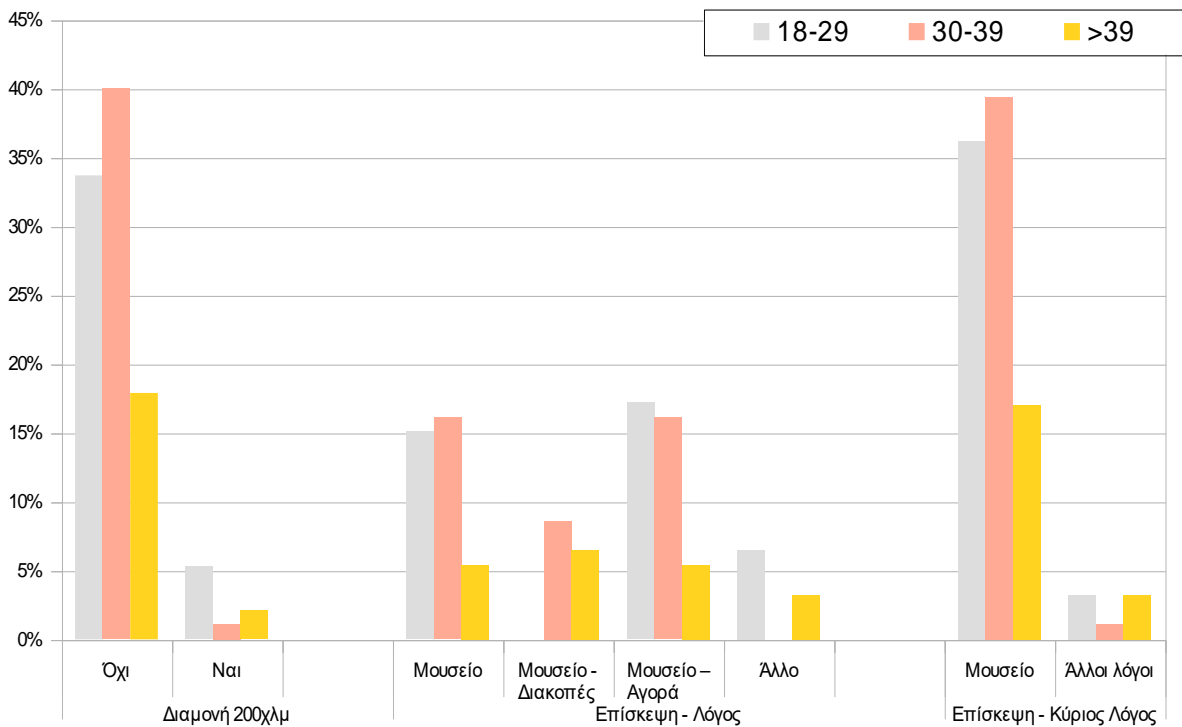
Πίνακας 2.7. Κίνητρα επίσκεψης των ταξιδιωτών με βάση τη «Θρησκεία»

Θρησκεία		Χριστιανός		Άλλο	
		N	N %	N	N %
Διαμονή εντός 200 χλμ.	Όχι	48	84,2%	6	10,5%
	Ναι	0	.0%	3	5,3%
	Σύνολο	48	84,2%	9	15,8%
Λόγοι επίσκεψης	Μουσείο	17	30,4%	1	1,8%
	Μουσείο – Διακοπές	11	19,6%	1	1,8%
	Μουσείο – Αγορές	15	26,8%	6	10,7%
	Άλλο	4	7,1%	1	1,8%
	Σύνολο	47	83,9%	9	16,1%
Κύριος λόγος επίσκεψης	Μουσείο	44	78,6%	9	16,1%
	Άλλοι λόγοι	3	5,4%	0	.0%
	Σύνολο	47	83,9%	9	16,1%

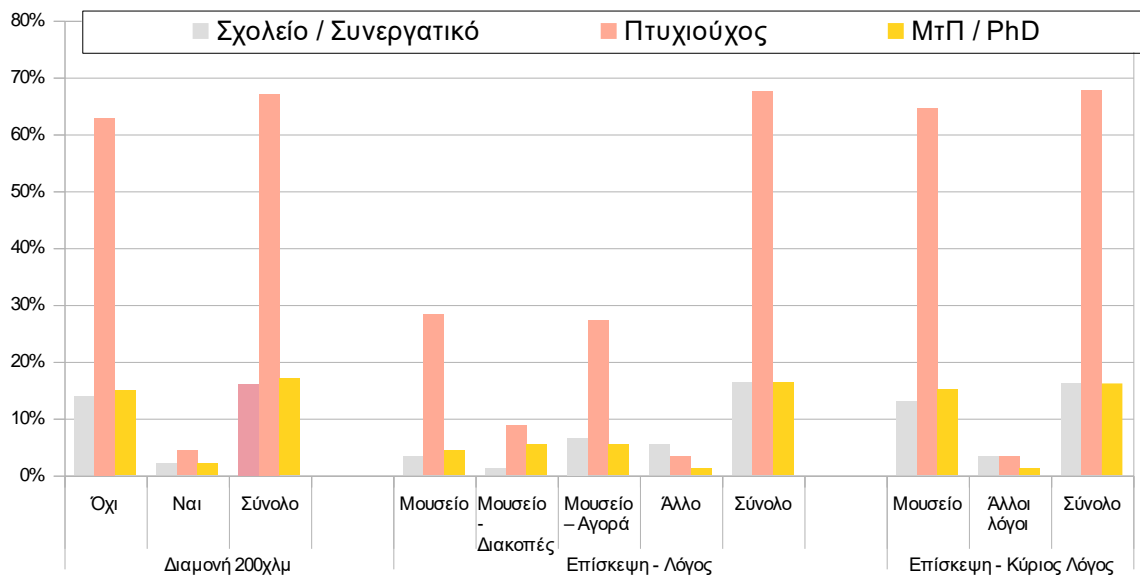
Γράφημα 2.2. Ποσοστά: Κίνητρα επίσκεψης των ταξιδιωτών με βάση το «Φύλο» σε όλο το δείγμα.

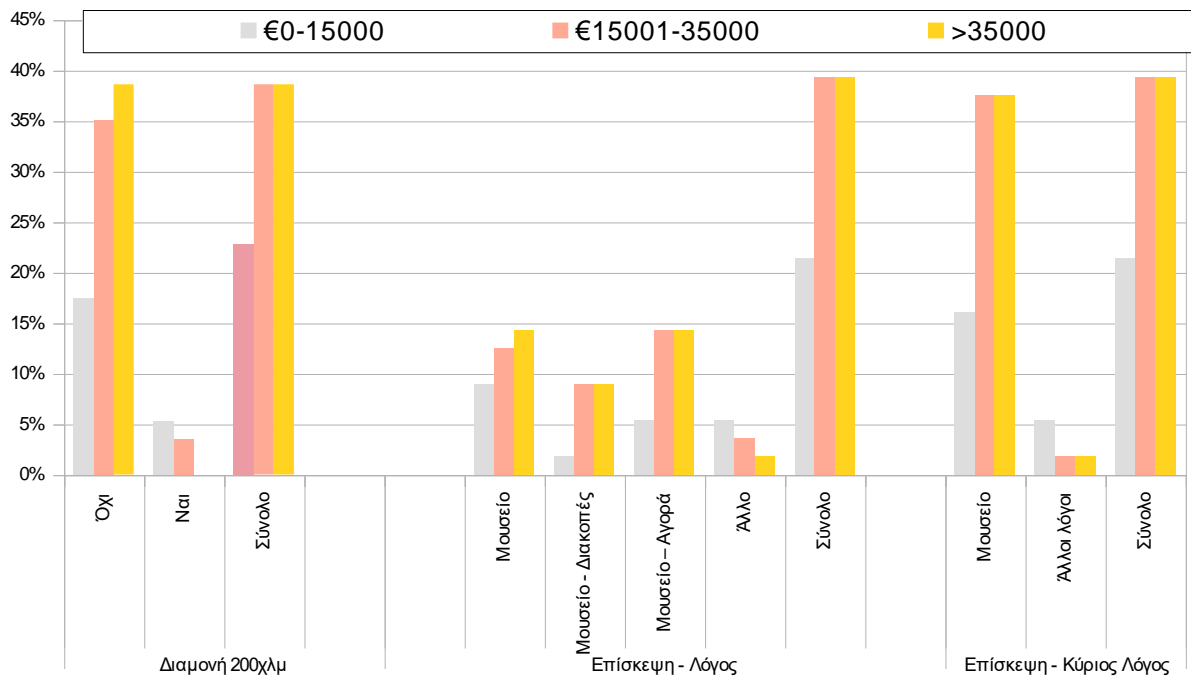
Γράφημα 2.3. Ποσοστά: Κίνητρα επίσκεψης των ταξιδιωτών με βάση την «Ηλικία» σε όλο το δείγμα.

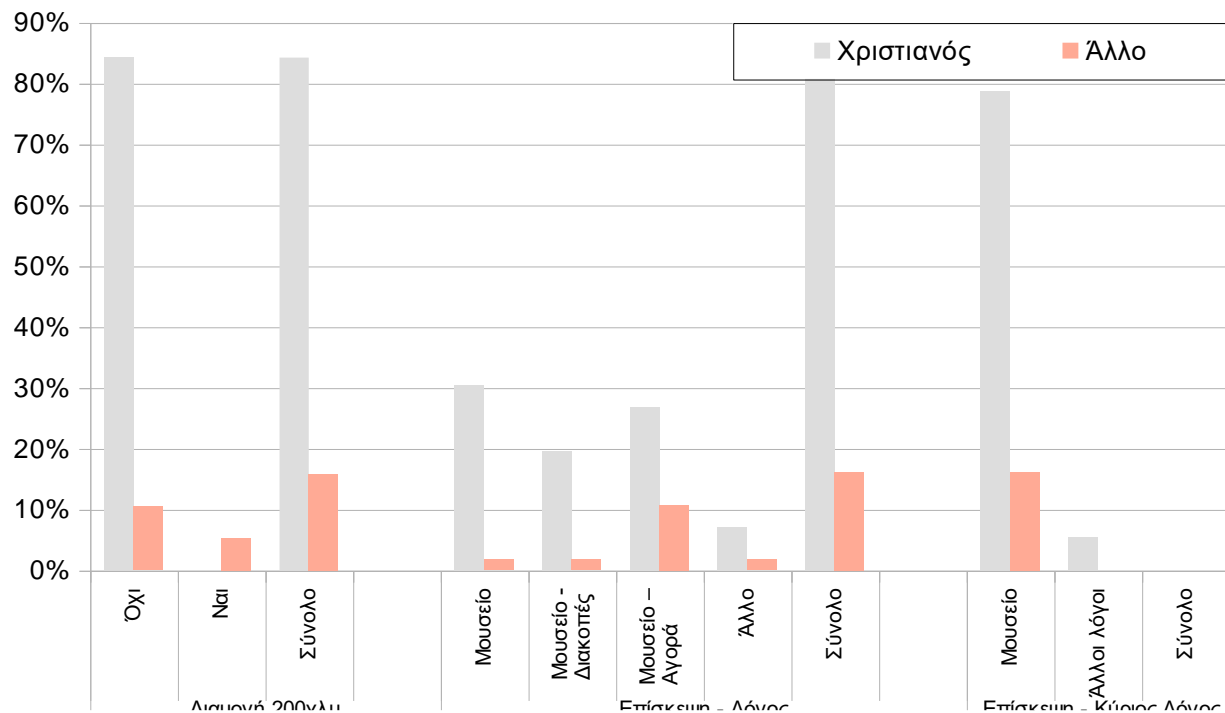
Γράφημα 2.4. Ποσοσοστά: Κίνητρα επίσκεψης των ταξιδιωτών με βάση τη «Μόρφωση» σε όλο το δείγμα.

Γράφημα 2.5. Ποσοσοστά: Κίνητρα επίσκεψης των ταξιδιωτών με βάση το «Εισόδημα» σε όλο το δείγμα.

Γράφημα 2.6. Ποσοσοστά: Κίνητρα επίσκεψης των ταξιδιωτών με βάση τη «Θρησκεία» σε όλο το δείγμα.

- **Τι ρόλο παίζουν η περιέργεια και η καινοτομία στους ταξιδιώτες που επισκέπτονται το Μουσείο Auschwitz-Birkenau;**

Γενικά Ποσοστά

- Μόνο το 7,8% είχε επισκεφθεί παλαιότερα κάποιο παρόμοιο μουσείο. Τα ποσοστά μεταξύ των τεσσάρων μουσείων που δηλώθηκαν από τους συμμετέχοντες ήταν ισοκατανεμημένα.

Πινακοειδείς Διασταυρώσεις

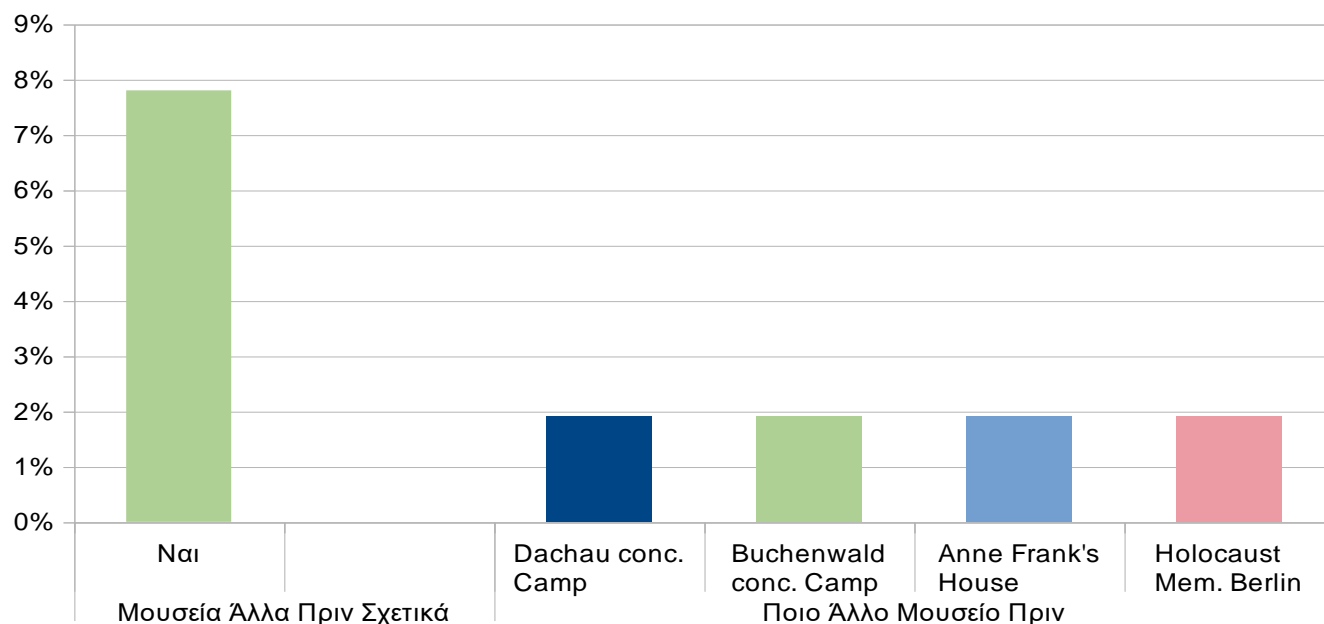
- Η αναλογία ποσοστών μεταξύ των τιμών «Περιέργειας» και «Καινοτομίας» με βάση την «Ηλικία», είχαν στατιστικά σημαντικές διαφορές: $p \leq .10$.
- Διπλάσιο ποσοστό γυναικών (5,4%) είχε επισκεφθεί άλλα σχετικά μουσεία στο παρελθόν από ό,τι εκείνο των αντρών (2,2%).
- Διπλάσιο ποσοστό ηλικίας >39 (4,2%) ετών έχει επισκεφθεί άλλα σχετικά μουσεία στο παρελθόν από ό,τι οι άλλες ηλικίες (18-29: 2,1%, 30-39: 2,1%).

- Οι κατόχοι πτυχίου (5,3%) έχουν επισκεφθεί και άλλα σχετικά μουσεία στο παρελθόν απ' ό,τι τα άτομα με διαφορετικό επίπεδο μόρφωσης (Σχολείου: 1,1%, ΜτΠ/PhD: 2,1%).
- Σχεδόν το τριπλάσιο ποσοστό των συμμετεχόντων που δήλωσαν Χριστιανοί (8,6%) έχουν επισκεφθεί άλλα σχετικά μουσεία στο παρελθόν από τους υπόλοιπους (3,4%).
- Τα άτομα με εισοδήματα μικρότερα των €15.000 (0%) δεν έχουν επισκεφθεί άλλα σχετικά μουσεία στο παρελθόν (€15.000-35.000: 5.2%, και >35.000: 6,9%).

Πίνακας 3.1. Τι ρόλο παίζουν η περιέργεια και η καινοτομία στους ταξιδιώτες που επισκέπτονται το Μουσείο Auschwitz-Birkenau; Γενικά Ποσοστά.

		Συχνότητα	Ποσοστά	Έγκυρα Ποσ.
Επίσκεψη παρόμοιων μουσείων στο παρελθόν	Ναι	8	7,8%	7,8%
Αν ναι, ποια ήταν;	Dachau conc. Camp	2	1,9%	25,0%
	Buchenwald conc. Camp	2	1,9%	25,0%
	Anne Frank's House	2	1,9%	25,0%
	Holocaust Mem. Berlin	2	1,9%	25,0%
	Ελλειπούσες	95	92,2%	

Γράφημα 3.1. Τι ρόλο παίζουν η περιέργεια και η καινοτομία στους ταξιδιώτες που επισκέπτονται το Μουσείο Auschwitz-Birkenau; Γενικά Ποσοστά.

Πίνακας 3.2. Τι ρόλο παίζουν η περιέργεια και η καινοτομία στους ταξιδιώτες που επισκέπτονται το Μουσείο Auschwitz-Birkenau; Πίνακοειδείς Διασταυρώσεις: ** $p \leq .05$, * $p \leq .10$.

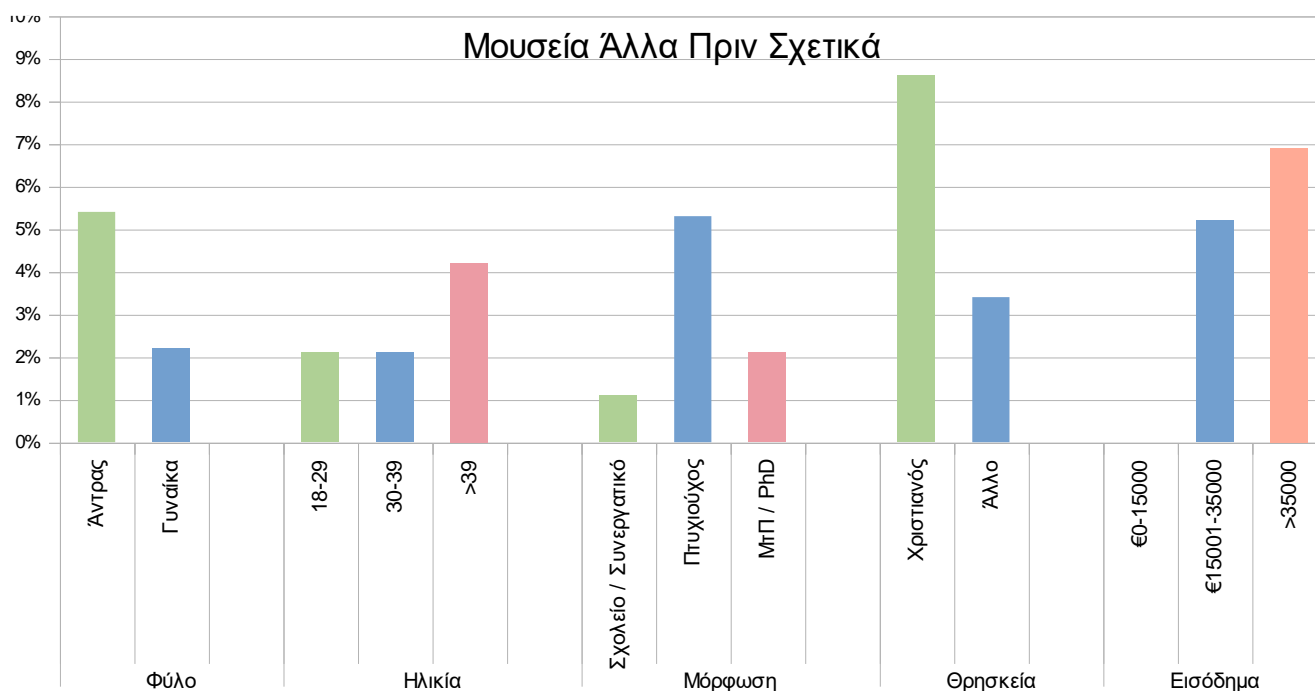
Επίσκεψη παρόμοιων μουσείων στο παρελθόν	χ^2	Βθ.Ελ	P
Φύλο	1.00	1	.316
Ηλικία	4.50	2	.105**
Μόρφωση	.46	2	.794
Θρησκεία	1.03	1	.309
Εισόδημα	2.58	2	.275

Πίνακας 3.3. «Περιέργεια» και «Καινοτομία» με βάση τα «Δημογραφικά»

Επίσκεψη παρόμοιων μουσείων στο παρελθόν			Όχι	Ναι	Σύνολο
Φύλο	Άντρας	N	44	5	49
		N%	47,8%	5,4%	53,3%
	Γυναίκα	N	41	2	43
		N%	44,6%	2,2%	46,7%
Ηλικία	18-29	N	35	2	37
		N%	36,5%	2,1%	38,5%
	30-39	N	37	2	39
		N%	38,5%	2,1%	40,6%
	>39	N	16	4	20
		N%	16,7%	4,2%	20,8%
Μόρφωση	Σχολείο / Μετ. εκπ.	N	15	1	16
		N%	15,8%	1,1%	16,8%
	Πτυχιούχος	N	58	5	63
		N%	61,1%	5,3%	66,3%
	ΜτΠ / PhD	N	14	2	16
		N%	14,7%	2,1%	16,8%
Θρησκεία	Χριστιανός	N	44	5	49
		N%	75,9%	8,6%	84,5%
	Άλλο	N	7	2	9
		N%	12,1%	3,4%	15,5%
Εισόδημα	€0-15.000	N	13	0	13

	N%	22,4%	.0%	22,4%
€15.001-35.000	N	20	3	23
	N%	34,5%	5,2%	39,7%
>35000	N	18	4	22
	N%	31,0%	6,9%	37,9%

Γράφημα 3.2. «Περίεργεια» και «Καινοτομία» με βάση τα «Δημογραφικά».

- **Τι ρόλο παίζει η πολιτιστική ταυτότητα στον αριθμό επισκέψεων που δέχεται το Μουσείο Auschwitz-Birkenau;**

Γενικά Ποσοστά

- Το 27,2% απάντησε ότι σχετίζεται κατά κάποιον τρόπο με το Ολοκαύτωμα. Συνήθως επρόκειτο για ηλικιωμένους ή μακρινούς συγγενείς (7,7%), ενώ μόλις το 4,9% απάντησε ότι ήταν απόγονοι.
- Το 7,8% απάντησε ότι σχετίζεται άμεσα με το Ολοκαύτωμα. Το 2,9% δήλωσε ότι είναι επιζήσαντας, το 1,9% απόγονος, το 1,9% θύμα, και το 1% ελευθερωτής.

Πινακοειδείς Διασταυρώσεις

- Διαφορές στις αναλογίες ποσοστών παρουσιάστηκαν μεταξύ των τιμών «Σύνδεση με γεγονότα του Ολοκαυτώματος» και «Συσχέτιση με πρόσωπα του Ολοκαυτώματος», με βάση την «Ηλικία» και τη «Θρησκεία»: $p \leq .10$.

«Σύνδεση με γεγονότα του Ολοκαυτώματος»

- Παρόμοια ήταν τα ποσοστά μεταξύ των φύλων που σχετίστηκαν με το Ολοκαύτωμα, (Άντρες: 12%, Γυναίκες: 10,9%).
- Οι μεγαλύτεροι σε ηλικία εμφανίζουν μεγαλύτερη σχετικότητα με το Ολοκαύτωμα, (18-29: 5,2%, 30-39: 10,4%, >39: 8,3%).
- Οι κάτοχοι πτυχίου παρουσιάζουν μεγαλύτερη (~διπλάσια) σχετικότητα με το Ολοκαύτωμα (15,8%) από τους υπόλοιπους (Σχολείο: 3,2% και ΜτΠ/PhD: 5,3% = 8,5%).
- Συνολικά, περίπου το 1/3 των συμμετεχόντων δήλωσαν θρησκεία. Συγκεκριμένα, οι συμμετέχοντες που επέλεξαν ως θρησκεία το χριστιανισμό, παρουσιάζουν μεγαλύτερη (~διπλάσια) σχετικότητα με το Ολοκαύτωμα (19%), από όλους τους υπόλοιπους (10,3%).
- Οι συμμετέχοντες με το μεγαλύτερο εισόδημα εμφανίζουν μεγαλύτερη σχετικότητα με το Ολοκαύτωμα, (€0-15.000: 1,7%, €15.000-35.000: 8,6%, >35.000: 10,3%).

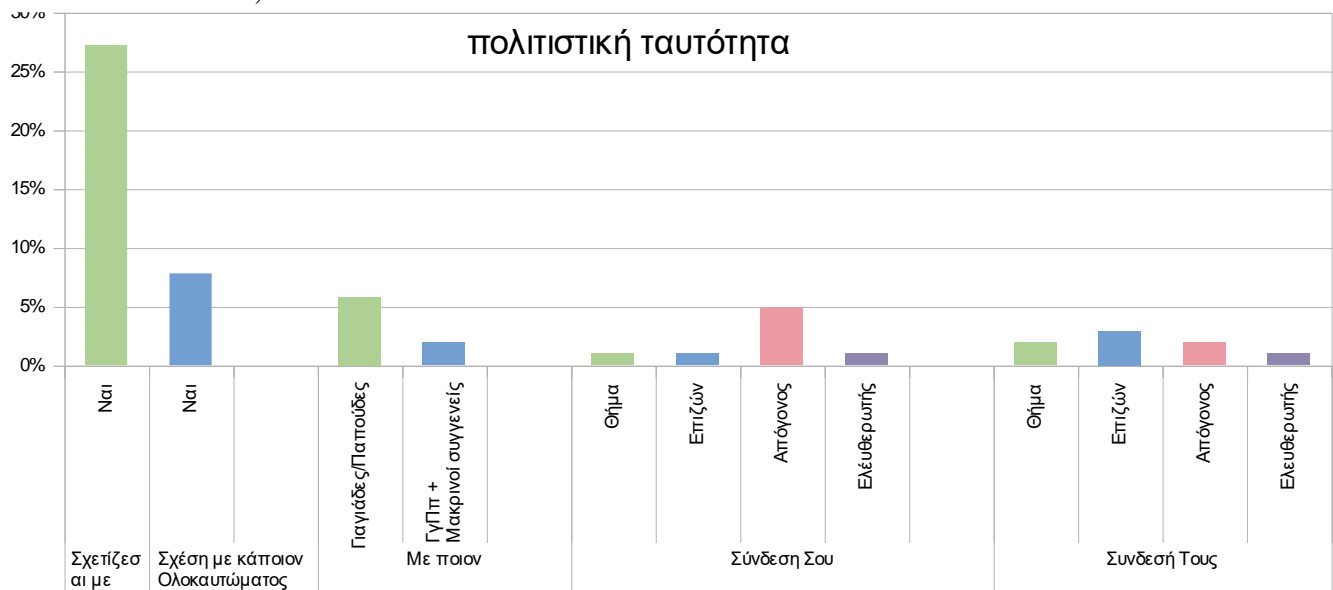
«Συσχέτιση με πρόσωπα του Ολοκαυτώματος»

- Περίπου τα διπλάσια ποσοστά αντρών σχετίζονται με πρόσωπα του Ολοκαυτώματος (Συνολικά: 6,5%: Άντρες: 4,3%, Γυναίκες 2,2%).
- Οι μεγαλύτεροι σε ηλικία εμφανίζουν μεγαλύτερη σχετικότητα με κάποιον από το Ολοκαύτωμα (Συνολικά: 6,3%: 18-29: 1%, 30-39: 3,1%, >39: 4,2%).
- Οι κάτοχοι πτυχίου (5,3%) παρουσιάζουν μεγαλύτερη σχετικότητα με κάποιον από το Ολοκαύτωμα, από τους υπόλοιπους (Σχολείο και ΜτΠ/PhD: 3,2%).
- Συνολικά, μόλις το 13,8% εκείνων που συνδέονται με κάποιον από το Ολοκαύτωμα, δήλωσε σε ποια θρησκεία εντάσσεται. Συγκεκριμένα, οι Χριστιανοί εμφανίζουν μεγαλύτερη (8,6%) σχετικότητα με κάποιον από το Ολοκαύτωμα, σε σύγκριση με τους υπόλοιπους (5,2%).
- Οι συμμετέχοντες με τα μεγαλύτερα εισοδήματα εμφανίζουν μεγαλύτερη σχέση με κάποιον από το Ολοκαύτωμα, (€0-15.000: 1,7%, €15.000-35.000: 3,4%, >35.000: 5,2%).

Πίνακας 4.1. Τι ρόλο παίζει η πολιτιστική ταυτότητα στον αριθμό επισκέψεων που δέχεται το Μουσείο Auschwitz-Birkenau; Γενικά Ποσοστά.

		Συχνότητα	Ποσοστά	Έγκυρα Ποσ.
Σύνδεση με γεγονότα του Ολοκαυτώματος	Ναι	28	27,2%	27,2%
	Όχι			
Συσχέτιση με πρόσωπα του Ολοκαυτώματος	Ναι	8	7,8%	7,8%
	Όχι			
Συσχετιζόμενα πρόσωπα	Γιαγιά/Παππούς	6	5,8%	75,0%
	Γιαγιά/ Παππούς + Μακρινοί συγγενείς	2	1,9%	25,0%
	Ελλειπούσες	95	92,2%	- - -
Προσωπική σύνδεση του συμμετέχοντα με το Ολοκαύτωμα	Θύμα	1	1,0%	12,5%
	Επιζών	1	1,0%	12,5%
	Απόγονος	5	4,9%	62,5%
	Ελευθερωτής	1	1,0%	12,5%
	Ελλειπούσες	95	92,2%	
Σύνδεση των συσχετιζόμενων προσώπων με το Ολοκαύτωμα	Θύμα	2	1,9%	25,0%
	Επιζών	3	2,9%	37,5%
	Απόγονος	2	1,9%	25,0%
	Ελευθερωτής	1	1,0%	12,5%
	Ελλειπούσες	95	92,2%	- - -

Γράφημα 4.1. Τι ρόλο παίζει η πολιτιστική ταυτότητα στον αριθμό επισκέψεων που δέχεται το Μουσείο Auschwitz-Birkenau; Γενικά Ποσοστά.

Πίνακας 4.2. Τι ρόλο παίζει η πολιτιστική ταυτότητα στον αριθμό επισκέψεων που δέχεται το Μουσείο Auschwitz-Birkenau; Πίνακοειδείς Διασταυρώσεις: ** $p \leq .05$, * $p \leq .10$.

		X ²	Βθ.Ελ.	p
Σύνδεση με γεγονότα του Ολοκαυτώματος	Φύλο	.01	1	.927
	Ηλικία	5.10	2	.078*
	Μόρφωση	.70	2	.706
	Θρησκεία	7.18	1	.007**
	Εισόδημα	1.93	2	.380
Συσχέτιση με πρόσωπα του Ολοκαυτώματος	Φύλο	.46	1	.496
	Ηλικία	5.12	2	.077*
	Μόρφωση	3.70	2	.157
	Θρησκεία	3.42	1	.064*
	Εισόδημα	.42	2	.809

Πίνακας 4.3. Πολιτιστική ταυτότητα: «Σύνδεση με γεγονότα του Ολοκαυτώματος» με βάση τα «Δημογραφικά στοιχεία».

Σύνδεση με γεγονότα του Ολοκαυτώματος			Όχι	Ναι	Σύνολο
Φύλο	Άντρας	N	38	11	49
		N%	41,3%	12,0%	53,3%
	Γυναίκα	N	33	10	43
		N%	35,9%	10,9%	46,7%
Ηλικία	18-29	N	32	5	37
		N%	33,3%	5,2%	38,5%
	30-39	N	29	10	39
		N%	30,2%	10,4%	40,6%
	>39	N	12	8	20
		N%	12,5%	8,3%	20,8%
Μόρφωση	Σχολείο / Μετ. εκπ.	N	13	3	16
		N%	13,7%	3,2%	16,8%
	Πτυχιούχος	N	48	15	63
		N%	50,5%	15,8%	66,3%
	ΜτΠ / PhD	N	11	5	16
		N%	11,6%	5,3%	16,8%
Θρησκεία	Χριστιανός	N	38	11	49
		N%	65,5%	19,0%	84,5%
	Άλλο	N	3	6	9
		N%	5,2%	10,3%	15,5%

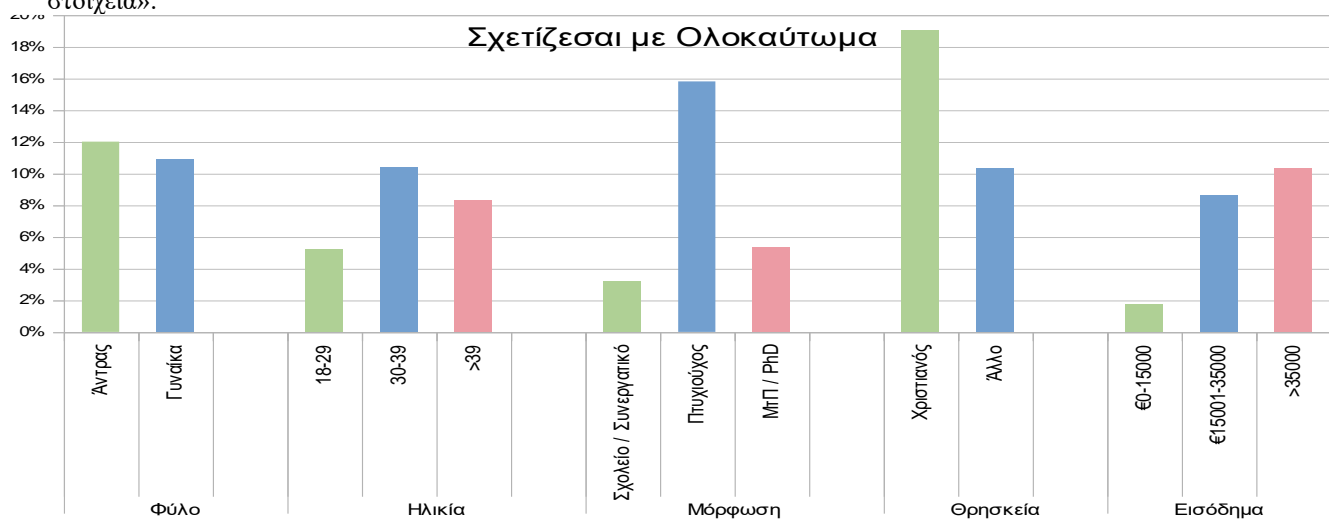
Εισόδημα	€0-15.000	N	12	1	13
		N%	20,7%	1,7%	22,4%
	€15.001-35.000	N	18	5	23
		N%	31,0%	8,6%	39,7%
	>35.000	N	16	6	22
		N%	27,6%	10,3%	37,9%

Πίνακας 4.4. Πολιτιστική ταυτότητα: «Συσχέτιση με πρόσωπα του Ολοκαυτώματος» με βάση τα «Δημογραφικά στοιχεία».

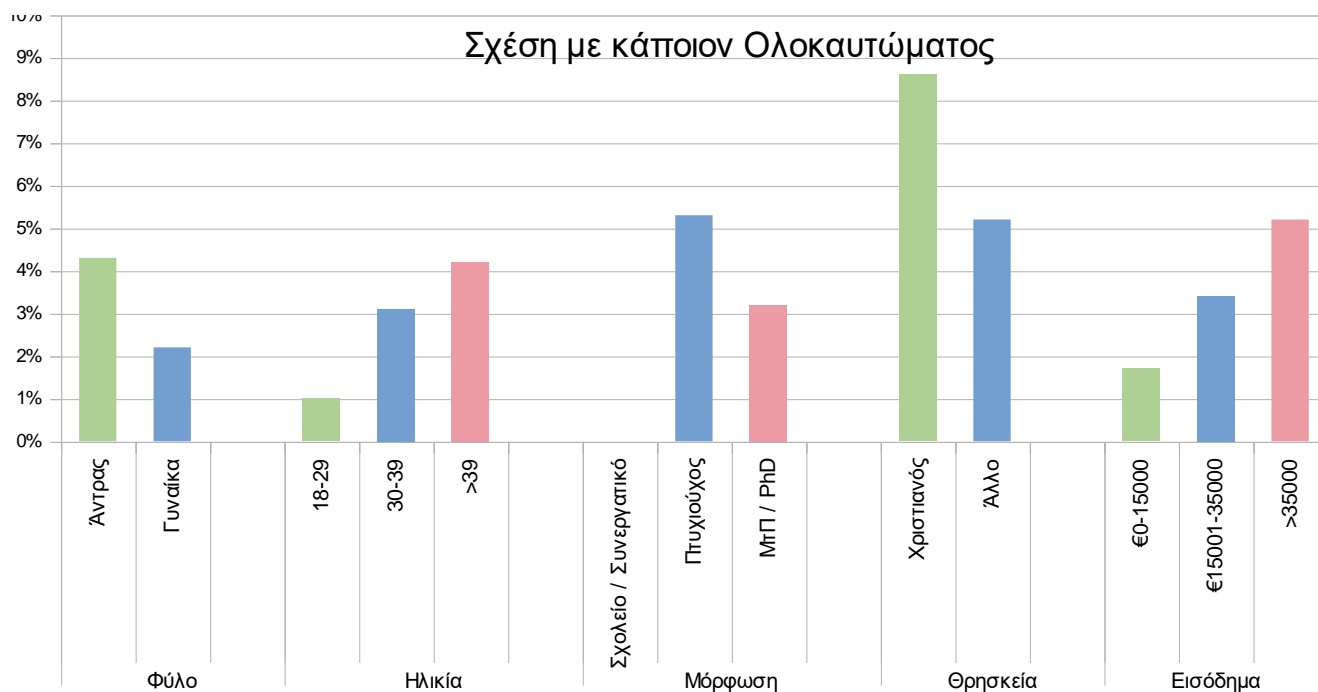
Συσχέτιση με πρόσωπα του Ολοκαυτώματος			Όχι	Ναι	Σύνολο
Φύλο	Άντρας	N	45	4	49
		N%	48,9%	4,3%	53,3%
	Γυναίκα	N	41	2	43
		N%	44,6%	2,2%	46,7%
Ηλικία	18-29	N	36	1	37
		N%	37,5%	1,0%	38,5%
	30-39	N	36	3	39
		N%	37,5%	3,1%	40,6%
	>39	N	16	4	20
		N%	16,7%	4,2%	20,8%
Μόρφωση	Σχολείο / Μετ. εκπ.	N	16	0	16
		N%	16,8%	.0%	16,8%
	Πτυχιούχος	N	58	5	63
		N%	61,1%	5,3%	66,3%
	ΜτΠ / PhD	N	13	3	16
		N%	13,7%	3,2%	16,8%
Θρησκεία	Χριστιανός	N	44	5	49
		N%	75,9%	8,6%	84,5%
	Άλλο	N	6	3	9

		N%	10,3%	5,2%	15,5%
Εισόδημα	€0-15.000	N	12	1	13
		N%	20,7%	1,7%	22,4%
	€15.001-35.000	N	21	2	23
		N%	36,2%	3,4%	39,7%
	>35.000	N	19	3	22
		N%	32,8%	5,2%	37,9%

Γράφημα 4.2. Πολιτιστική ταυτότητα: «Σύνδεση με γεγονότα του Ολοκαυτώματος» με βάση τα «Δημογραφικά στοιχεία».

Γράφημα 4.3. Πολιτιστική ταυτότητα: «Συσχέτιση με πρόσωπα του Ολοκαυτώματος» με βάση τα «Δημογραφικά στοιχεία».

- Ποιος είναι ο ρόλος της εκπαίδευσης και της μνήμης στην προσέλκυση επισκεπτών στο Μουσείο Auschwitz-Birkenau;

Γενικά Ποσοστά

- Το 11,7% των συμμετεχόντων σημειώνει ότι έχει λάβει σχετική πληροφόρηση για το Ολοκαύτωμα, είτε μέσω ντοκιμαντέρ (7,8%), είτε μέσω οργανωμένων ταξιδιών (1,9%), είτε μέσω ομιλιών ή διαλέξεων (1,9%).
- Το 45,6% των συμμετεχόντων επέλεξε να επισκεφθεί το μουσείο, για λόγους εκπαίδευσης ή ανάμνησης, το 29,1% για λόγους εκπαίδευσης, ανάμνησης, εκθεμάτων ή και περιέργειας/ελπίδας και το 25,2% για λόγους εκπαίδευσης, ανάμνησης ή και περιέργειας/ελπίδας ή και εκθεμάτων.
- Το 6,8% των συμμετεχόντων παραδέχθηκε ότι επισκέφθηκε το μουσείο υποκινούμενο από την ανάγκη εκμάθησης της ιστορίας και αποφυγής παρόμοιων λαθών στο μέλλον, το 7,8% αποκλειστικά για λόγους εκμάθησης της ιστορίας, ενώ το 1% υποκινήθηκε από το σεβασμό του προς τους πονεμένους.

Πινακοειδείς Διασταυρώσεις

- Στατιστικά σημαντικές διαφορές παρατηρήθηκαν στις αναλογίες τιμών «*Ενημερωτική δράση για το Ολοκαύτωμα*» και «*Θρησκεία*», όπως και στις τιμές «*Λόγοι προσέλευσης των επισκεπτών στο μουσείο*», «*Φύλο*» και «*Εισόδημα*»: $p \leq .05$.

«Ενημερωτική δράση για το Ολοκαύτωμα»

- Μεγαλύτερο ποσοστό γυναικών (6,5%) είχε λάβει κάποιου είδους πληροφόρηση για το Ολοκαύτωμα, έξι μήνες πριν επισκεφθεί το μουσείο, σε σύγκριση με τους άντρες (4,3%). Συνολικά: ~1/10 ή 10,8% των συμμετεχόντων.
- Οι νεότεροι σε ηλικία (18-29: 5,2%), είχαν λάβει μεγαλύτερη πληροφόρηση από τις υπόλοιπες ηλικιακές ομάδες: 30-39: 3,1%, και >39: 3,1%. Συνολικά: ~1/10 ή 11,4%.
- Οι κάτοχοι πτυχίου (8,4%) είχαν λάβει μεγαλύτερη πληροφόρηση από τις υπόλοιπες ομάδες του ερωτηματολογίου (2,1%).
- Παρόμοια επίπεδα συμμετοχής παρατηρήθηκαν ανάμεσα στους Χριστιανούς (6,9%) και τους υπόλοιπους (5,2%).
- Όλα τα επίπεδα εισοδήματος σημείωσαν το ίδιο ποσοστό (από 3,4% έκαστο).

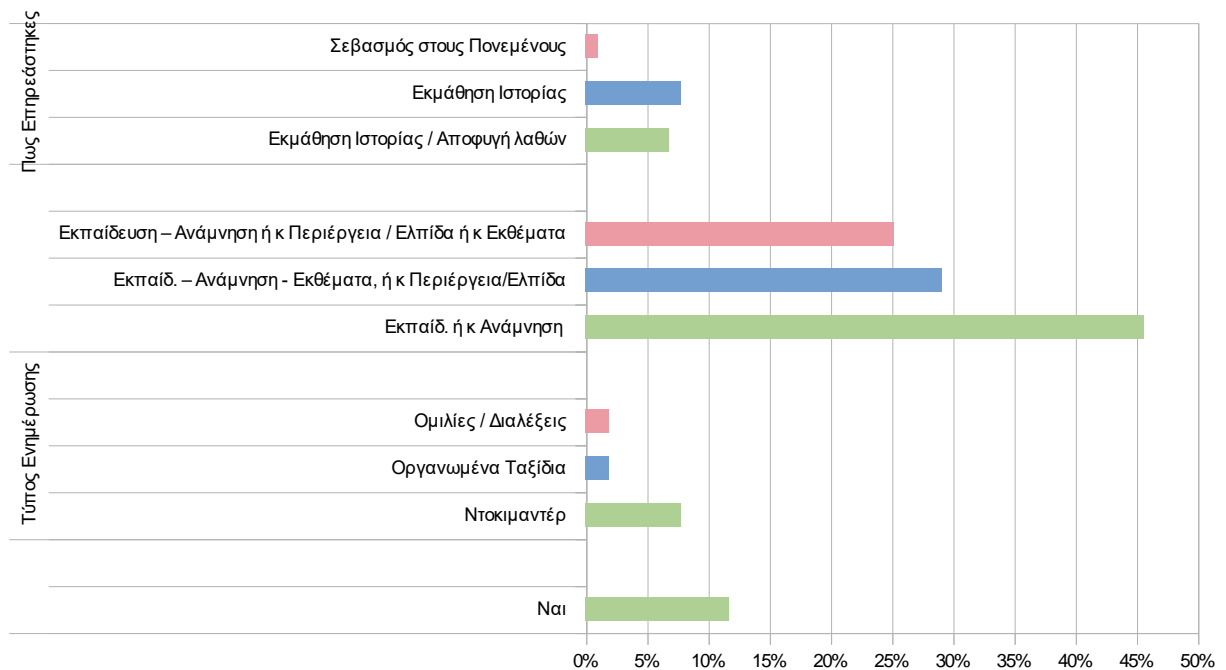
«Λόγοι προσέλευσης των επισκεπτών στο μουσείο»

- Περίπου το διπλάσιο ποσοστό γυναικών (17,4%) επηρεάστηκε από την εκπαίδευση – ανάμνηση ή και την περιέργεια / ελπίδα ή και τα εκθέματα από εκείνο των αντρών (9,8%), ενώ στις υπόλοιπες επιρροές, οι άντρες σημείωσαν μεγαλύτερα ποσοστά.
- Οι νεότεροι σε ηλικία (18-29: ~1/5 ή 19,8%) επηρεάστηκαν από την εκπαίδευση ή και την ανάμνηση από ό,τι οι υπόλοιπες ηλικιακές ομάδες: 30-39: 15,6% και >39: 9,4%, ενώ το αντίστροφο παρατηρήθηκε στους υπόλοιπους επηρεασμούς.
- Οι κάτοχοι πτυχίου σημείωσαν διπλάσια ως πενταπλάσια ποσοστά (~20 ως 25,3%) επηρεασμού από ό,τι τα άτομα με άλλα μορφωτικά επίπεδα (από 2,1% ως 9,5%).
- Οι Χριστιανοί σημείωσαν διπλάσια ως πενταπλάσια ποσοστά (19% ως 37,9%) επηρεασμού από τους υπόλοιπους (3,4% ως 6,9%).
- Εκείνοι με μεγαλύτερα εισοδήματα επηρεάστηκαν περισσότερο από την εκπαίδευση – ανάμνηση - εκθέματα ή και την περιέργεια / ελπίδα, ενώ εκείνοι με μικρότερα εισοδήματα επηρεάστηκαν περισσότερο από την εκπαίδευση – ανάμνηση ή και την περιέργεια / ελπίδα ή και τα εκθέματα.

Πίνακας 5.1. Ποιος είναι ο ρόλος της εκπαίδευσης και της μνήμης στην προσέλκυση επισκεπτών στο Μουσείο Auschwitz-Birkenau; Γενικά Ποσοστά.

		Συχνότητα	Ποσοστά	Έγκυρα Ποσ.
Ενημερωτική δράση για το Ολοκαύτωμα	Ναι	12	11,7%	11,7%
	Όχι			
Τρόποι ενημέρωσης	Ντοκιμαντέρ	8	7,8%	66,7%
	Οργανωμένα Ταξίδια	2	1,9%	16,7%
	Ομιλίες / Διαλέξεις	2	1,9%	16,7%
	Ελλειπούσες	91	88,3%	- - -
Λόγοι προσέλκυσης των επισκεπτών στο μουσείο	Εκπαίδευση ή & Ανάμνηση	47	45,6%	45,6%
	Εκπαίδευση – Ανάμνηση - Εκθέματα ή & Περιέργεια/ Ελπίδα	30	29,1%	29,1%
	Εκπαίδευση – Ανάμνηση ή & Περιέργεια / Ελπίδα ή & Εκθέματα	26	25,2%	25,2%
	Ελλειπούσες			
Ανάλυση των κινήτρων επίσκεψης	Εκμάθηση Ιστορίας / Αποφυγή λαθών	7	6,8%	43,8%
	Εκμάθηση Ιστορίας	8	7,8%	50,0%
	Σεβασμός στους Πονεμένους	1	1,0%	6,3%
	Ελλειπούσες	87	84,5%	- - -

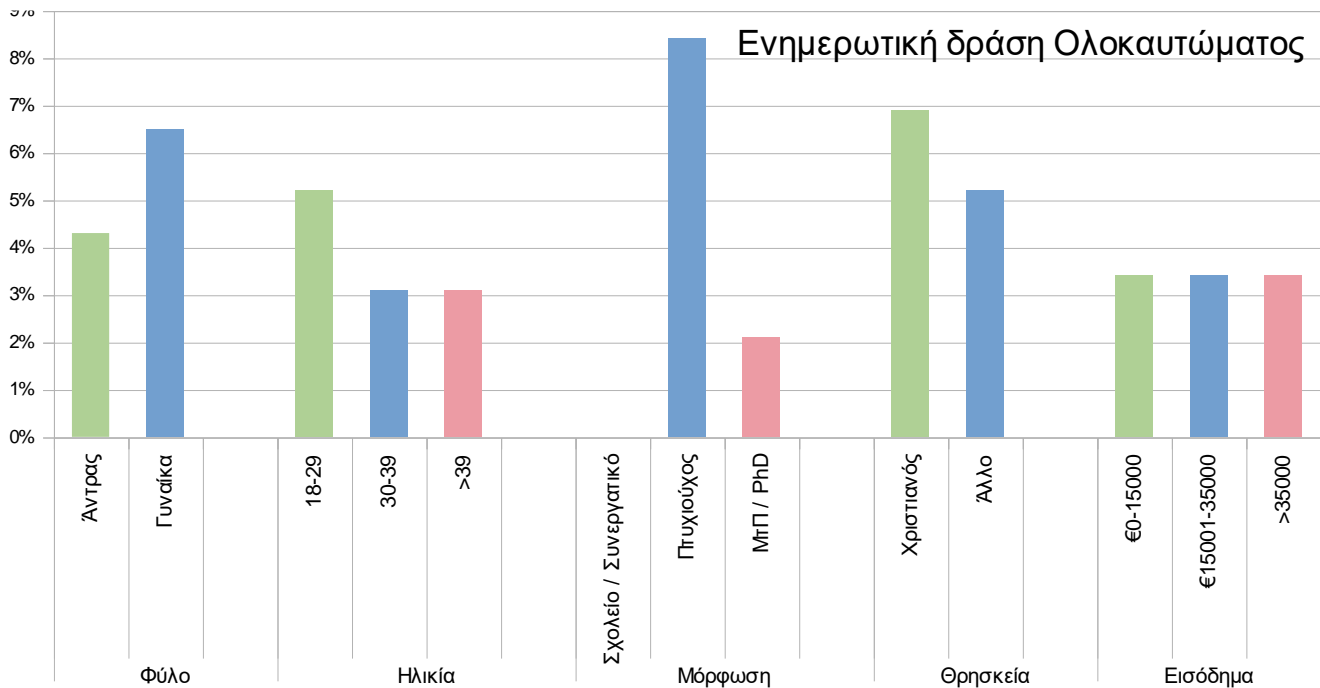
Γράφημα 5.1. Ποιος είναι ο ρόλος της εκπαίδευσης και της μνήμης στην προσέλκυση επισκεπτών στο Μουσείο Auschwitz-Birkenau; Γενικά Ποσοστά.

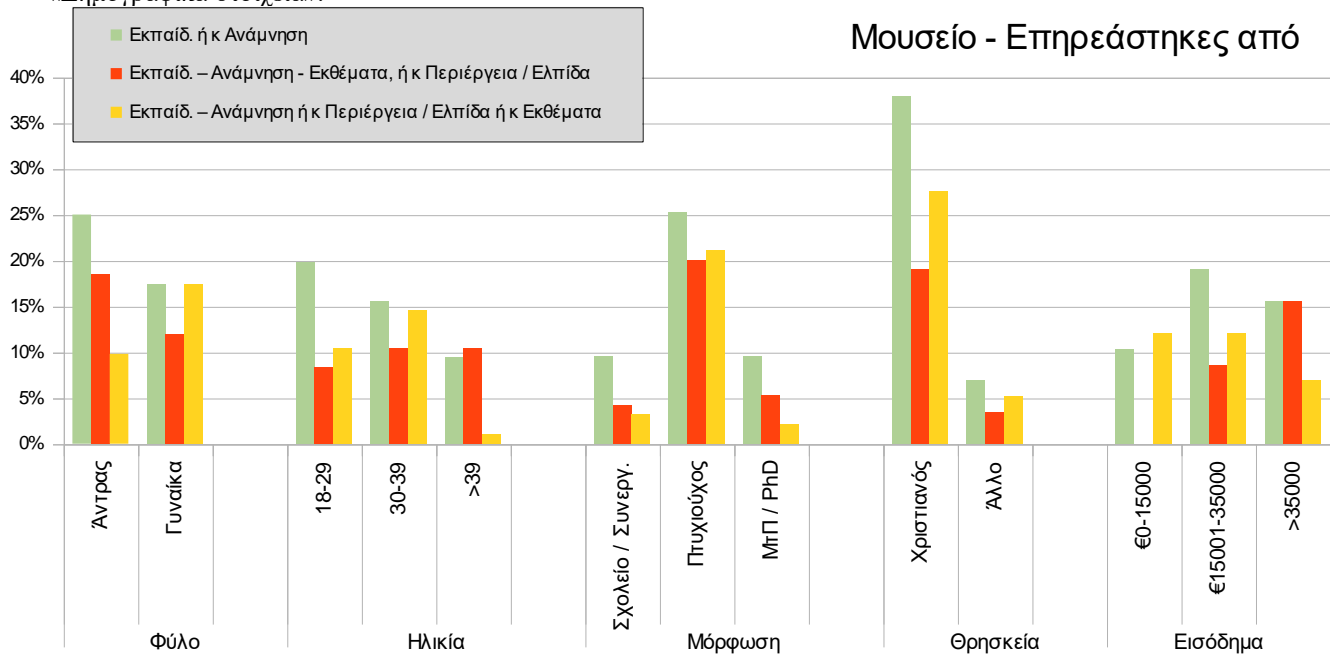
Πίνακας 5.2. Ποιος είναι ο ρόλος της εκπαίδευσης και της μνήμης στην προσέλκυση επισκεπτών στο Μουσείο Auschwitz-Birkenau; Πίνακοειδείς Διασταυρώσεις: ** $p \leq .05$, * $p \leq .10$.

		χ^2	Βθ.Ελ.	p
Ενημερωτική δράση για το Ολοκαύτωμα	Φύλο	.79	1	.373
	Ηλικία	.95	2	.623
	Μόρφωση	2.26	2	.322
	Θρησκεία	4.54	1	.033* *
	Εισόδημα	.46	2	.794
	Λόγοι προσέλκυσης των επισκεπτών στο μουσείο	Φύλο	4.13	2
	Ηλικία	9.44	4	.051* *
	Μόρφωση	3.93	4	.415
	Θρησκεία	.00	2	.999
	Εισόδημα	9.24	4	.055* *

Γράφημα 5.2. Εκπαίδευση και Μνήμη: «Ενημερωτική δράση για το Ολοκαύτωμα» με βάση τα «Δημογραφικά στοιχεία».

Γράφημα 5.3. Εκπαίδευση και Μνήμη: «Λόγοι προσέλκυσης των επισκεπτών στο μουσείο» με βάση τα «Δημογραφικά στοιχεία».

Πίνακας 5.3. Εκπαίδευση και Μνήμη: «Ενημερωτική δράση για το Ολοκαύτωμα» με βάση τα «Δημογραφικά στοιχεία».

Ενημερωτική δράση για το Ολοκαύτωμα		Όχι	Ναι	Σύνολο	
Φύλο	Άντρας	N	45	4	49
		N%	48,9%	4,3%	53,3%
	Γυναίκα	N	37	6	43
		N%	40,2%	6,5%	46,7%
Ηλικία	18-29	N	32	5	37
		N%	33,3%	5,2%	38,5%
	30-39	N	36	3	39
		N%	37,5%	3,1%	40,6%
	>39	N	17	3	20
		N%	17,7%	3,1%	20,8%
Μόρφωση	Σχολείο / Μετ. εκπ.	N	16	0	16
		N%	16,8%	.0%	16,8%
	Πτυχιούχος	N	55	8	63
		N%	57,9%	8,4%	66,3%
	ΜτΠ / PhD	N	14	2	16
		N%	14,7%	2,1%	16,8%
Θρησκεία	Χριστιανός	N	45	4	49
		N%	77,6%	6,9%	84,5%
	Άλλο	N	6	3	9
		N%	10,3%	5,2%	15,5%
Εισόδημα	€0-15000	N	11	2	13
		N%	19,0%	3,4%	22,4%
	€15001-35000	N	21	2	23
		N%	36,2%	3,4%	39,7%
	>35000	N	20	2	22
		N%	34,5%	3,4%	37,9%

Πίνακας 5.4. Εκπαίδευση και Μνήμη: «Λόγοι προσέλκυσης των επισκεπτών στο μουσείο» με βάση τα «Δημογραφικά στοιχεία».

Λόγοι προσέλκυσης των επισκεπτών στο μουσείο		Εκπαίδευση ή και Ανάμνηση	Εκπαίδευση – Ανάμνηση - Εκθέματα, ή και Περιέργεια / Ελπίδα	Εκπαίδευση – Ανάμνηση ή και Περιέργεια / Ελπίδα ή και Εκθέματα	Σύνολο	
Φύλο	Άντρας	N	23	17	49	
		N%	25,0%	18,5%	53,3%	
	Γυναίκα	N	16	11	16	43
		N%				

		N	17,4%	12,0%	17,4%	46,7%
		%				
Ηλικία	18-29	N	19	8	10	37
		N	19,8%	8,3%	10,4%	38,5%
	30-39	N	15	10	14	39
		N	15,6%	10,4%	14,6%	40,6%
	>39	N	9	10	1	20
		N	9,4%	10,4%	1,0%	20,8%
		%				
Μόρφωση	Σχολείο / Μετ. εκπ.	N	9	4	3	16
		N	9,5%	4,2%	3,2%	16,8%
	Πτυχιούχος	N	24	19	20	63
		N	25,3%	20,0%	21,1%	66,3%
	ΜτΠ / PhD	N	9	5	2	16
		N	9,5%	5,3%	2,1%	16,8%
		%				
Θρησκεία	Χριστιανός	N	22	11	16	49
		N	37,9%	19,0%	27,6%	84,5%
	Άλλο	N	4	2	3	9
		N	6,9%	3,4%	5,2%	15,5%
		%				
Εισόδημα	€0-15000	N	6	0	7	13
		N	10,3%	.0%	12,1%	22,4%
	€15001-35000	N	11	5	7	23
		N	19,0%	8,6%	12,1%	39,7%

	%				
>35000	N	9	9	4	22
	N %	15,5%	15,5%	6,9%	37,9%

- **Τι ρόλο παίζει η ενοχή των επιζώντων στην παρακίνηση των ανθρώπων να επισκεφθούν το Μουσείο Auschwitz-Birkenau;**

Γενικά Ποσοστά

- Συνολικά, το 5,8% δήλωσε ότι αισθάνεται τύψεις για το Ολοκαύτωμα. Το 2,9% παραδέχθηκε ότι θεωρεί τον εαυτό του τρόπον τινά επιζήσαντα του Ολοκαυτώματος. Το 1,9% σημείωσε ότι οι τύψεις αποτέλεσαν το καθοριστικότερο κίνητρο για να επισκεφθεί το μουσείο.

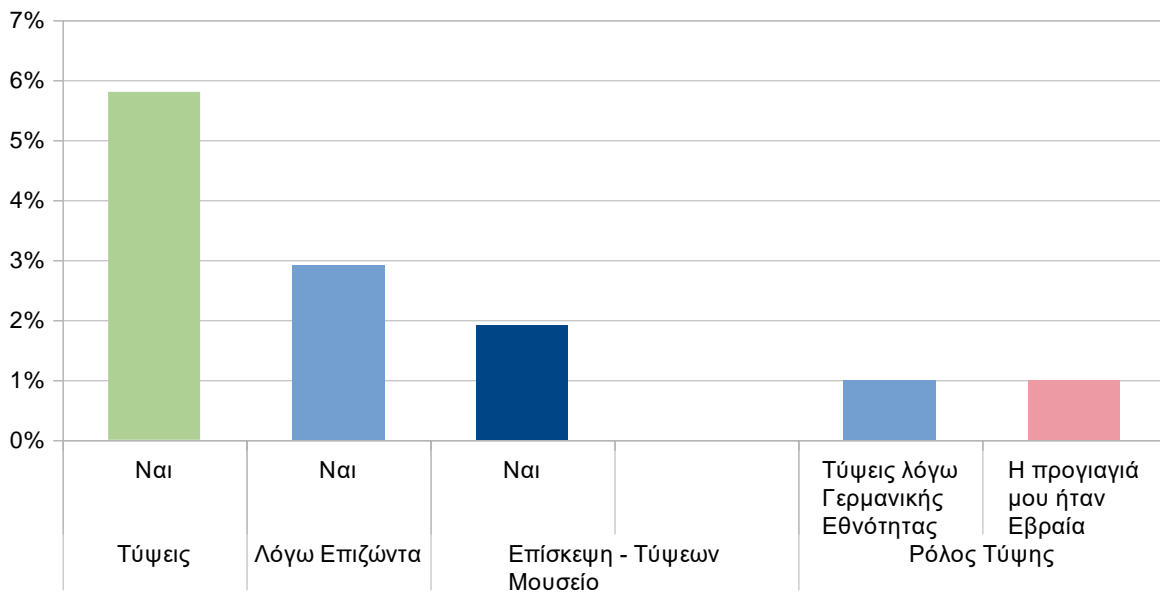
Πινακοειδείς Διασταυρώσεις

- Στατιστικά σημαντικές διαφορές παρατηρήθηκαν στις τιμές «Τύψεις» και «Θρησκεία»: $p \leq .05$.
- Περίπου το διπλάσιο ποσοστό αντρών (4,3%) αισθάνθηκε περισσότερες τύψεις από εκείνο των γυναικών (2,2%) σχετικά με το Ολοκαύτωμα.
- Οι νεότερες ηλικιακές ομάδες των 18-39: (2,1%) και οι μεγαλύτερες ηλικιακές ομάδες των >39 (3,1%) αισθάνθηκαν περισσότερες τύψεις σχετικά με το Ολοκαύτωμα από εκείνες των 30-39 (1%).
- Οι κάτοχοι πτυχίου (4,2%) αισθάνθηκαν περισσότερες τύψεις σχετικά με το Ολοκαύτωμα από τους υπόλοιπους (Σχολείο: 1.1%, ΜτΠ/PhD: 1.1%).
- Οι μη Χριστιανοί αισθάνθηκαν περισσότερες τύψεις (5,2%) από τους Χριστιανούς (1,7%).
- Εκείνοι με μεγαλύτερα εισοδήματα (>35.000: 3,4%) αισθάνθηκαν περισσότερες τύψεις σχετικά με το Ολοκαύτωμα από εκείνους με μικρότερα εισοδήματα (<15.000 και 15.000 – 35.000: από 1,7%).

Πίνακας 6.1. Τι ρόλο παίζει η ενοχή των επιζώντων στην παρακίνηση των ανθρώπων να επισκεφθούν το Μουσείο Auschwitz-Birkenau; Γενικά Ποσοστά.

		Συχνότητα	Ποσοστά	Έγκυρα Ποσ.
«Αισθάνεσαι ενοχές;»	Ναι	6	5,8%	5,8%
«Οι ενοχές συνδέονται με το γεγονός ότι θεωρείς τον εαυτό σου επιζήσαντα;»	Ναι	3	2,9%	33,3%
«Οι ενοχές αυτές επηρέασαν την επίσκεψή σου στο μουσείο;»	Ναι	2	1,9%	22,2%
«Πώς επηρέασαν οι ενοχές αυτές την επίσκεψή σου;»	Τύψεις λόγω γερμανικής καταγωγής	1	1,0%	50,0%
	Η προγιαγιά μου ήταν Εβραία	1	1,0%	50,0%

Γράφημα 6.1. Τι ρόλο παίζει η ενοχή των επιζώντων στην παρακίνηση των ανθρώπων να επισκεφθούν το Κρατικό Μουσείο του Auschwitz-Birkenau; Γενικά Ποσοστά.

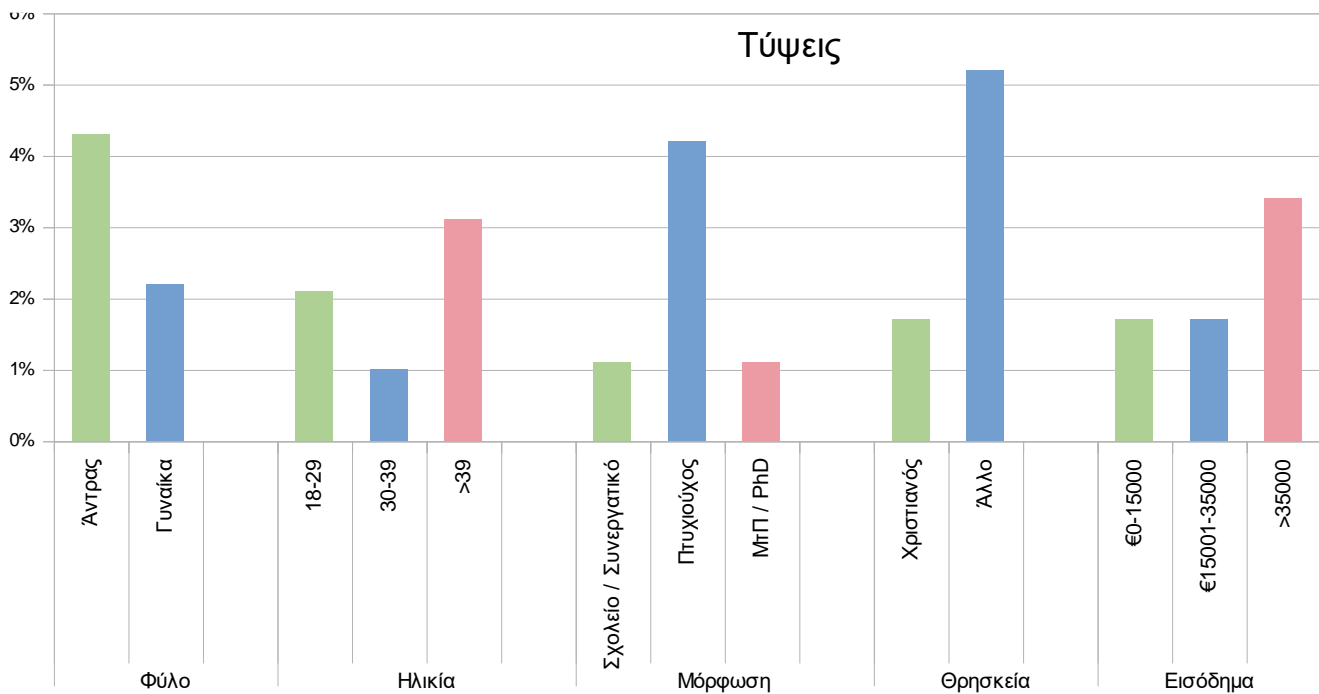
Πίνακας 6.2. Τι ρόλο παίζει η ενοχή των επιζώντων στην παρακίνηση των ανθρώπων να επισκεφθούν το Μουσείο Auschwitz-Birkenau; Πίνακοειδείς Διασταυρώσεις: ** $p \leq .05$, * $p \leq .10$.

Ενοχές	X ²	Bθ.Ελ.	p
Φύλο	.46	1	.496
Ηλικία	3.56	2	.168
Μόρφωση	.00	2	1.000
Θρησκεία	11.60	1	.001**
Εισόδημα	.41	2	.814

Πίνακας 6.3. Πίνακοειδείς Διασταυρώσεις: «Ενοχή επιζώντων» με «Δημογραφικά στοιχεία».

Ενοχές			Όχι	Ναι	Σύνολο
Φύλο	Άντρας	N	45	4	49
		N%	48,9%	4,3%	53,3%
	Γυναίκα	N	41	2	43
		N%	44,6%	2,2%	46,7%
Ηλικία	18-29	N	35	2	37
		N%	36,5%	2,1%	38,5%
	30-39	N	38	1	39
		N%	39,6%	1,0%	40,6%
	>39	N	17	3	20
		N%	17,7%	3,1%	20,8%
Μόρφωση	Σχολείο / Μετ. εκπ.	N	15	1	16
		N%	15,8%	1,1%	16,8%
	Πτυχιούχος	N	59	4	63
		N%	62,1%	4,2%	66,3%
	ΜτΠ / PhD	N	15	1	16
		N%	15,8%	1,1%	16,8%
Θρησκεία	Χριστιανός	N	48	1	49
		N%	82,8%	1,7%	84,5%
	Άλλο	N	6	3	9
		N%	10,3%	5,2%	15,5%
Εισόδημα	€0-15.000	N	12	1	13
		N%	20,7%	1,7%	22,4%
	€15.001-35.000	N	22	1	23
		N%	37,9%	1,7%	39,7%
	>35.000	N	20	2	22
		N%	34,5%	3,4%	37,9%

Γράφημα 6.2. Πίνακοειδείς Διασταυρώσεις: «Ενοχή Επιζώντων» με «Δημογραφικά στοιχεία».

- **Τι ρόλο παίζουν οι εκδηλώσεις θανάτου στη σημερινή κοινωνία σε σχέση με τον αριθμό επισκέψεων που δέχεται το Μουσείο Auschwitz-Birkenau;**

Γενικά Ποσοστά

- Το 96,1% των επισκεπτών αντιμετωπίζει το θάνατο με φίλους / οικογένεια, το 33% ή το 1/3 πνευματικά, το 29,1% ή 1/3 με διαλογισμό, το 25,2% ή 1/4 με άλλο τρόπο, το 22,3% ή το 1/5 με τη βοήθεια της εκκλησίας και το 16,5% ή 1/6 με τη βοήθεια των μουσείων.

Πινακοειδείς Διασταυρώσεις

- Στατιστικά σημαντικές διαφορές στις αναλογίες παρατηρήθηκαν στην «Αντιμετώπιση του θανάτου» με τις τιμές «Φύλο» (Φίλοι / Οικογένεια, Διαλογισμός), «Μόρφωση» (Άλλο), «Εισόδημα» (Φίλοι / Οικογένεια, Εκκλησία), «Ηλικία» (Άλλο, Εκκλησία, Διαλογισμός, Μουσεία) και «Θρησκεία» (Εκκλησία): $p \leq .10$.
- Η αντιμετώπιση του θανάτου με τη συνδρομή της οικογένειας, των φίλων, μέσω του διαλογισμού και πνευματικών οδών ή μέσω επίσκεψης των μουσείων παρατηρείται εντονότερη στην περίπτωση των αντρών, σε αντίθεση με τις γυναίκες, όπου η επίσκεψη στην εκκλησία κατέχει τον πρωτεύοντα ρόλο για την αντιμετώπιση του θανάτου.

- Η αντιμετώπιση του θανάτου με τη συνδρομή φίλων, οικογένειας, συμβούλων, μέσω ενημέρωσης και πνευματικών οδών παρατηρείται εντονότερη στις μικρότερες ηλικίες, ενώ αντιθέτως στις μεγαλύτερες ηλικίες, προκρίνεται η εκκλησία, ο διαλογισμός, η επίσκεψη σε μουσεία και τα ιατρικά μέσα.

Πίνακας 7.1. Τι ρόλο παίζουν οι εκδηλώσεις θανάτου στη σημερινή κοινωνία σε σχέση με τον αριθμό επισκέψεων που δέχεται το Μουσείο Auschwitz-Birkenau; Γενικά Ποσοστά.

Αντιμετώπιση	Συχνότητα	Ποσοστά	Έγκυρα Ποσ.
Φίλοι / Οικογένεια	Ναι 99	96,1%	96,1%
Πνευματισμός	Ναι 34	33,0%	33,0%
Διαλογισμός	Ναι 30	29,1%	29,1%
Άλλο	Ναι 26	25,2%	25,2%
Εκκλησία	Ναι 23	22,3%	22,3%
Μουσεία	Ναι 17	16,5%	16,5%
Μέσα ενημέρωσης	Ναι 5	4,9%	4,9%
Σύμβουλοι	Ναι 4	3,9%	3,9%
Ιατρικά μέσα	Ναι 4	3,9%	3,9%

Πίνακας 7.2. Τι ρόλο παίζουν οι εκδηλώσεις θανάτου στη σημερινή κοινωνία σε σχέση με τον αριθμό επισκέψεων που δέχεται το Μουσείο Auschwitz-Birkenau; Γενικά Ποσοστά. Πινακοειδείς Διασταυρώσεις: ** $p \leq .05$, * $p \leq .10$.

Αντιμετώπιση	Φύλο			Μόρφωση			Εισόδημα		
	X ²	Βθ.Ελ.	P	X ²	Βθ.Ελ.	p	X ²	Βθ.Ελ.	p
Φίλοι / Οικογένεια	4.77	1	.029**	.92	2	.633	7.16	2	.028**
Άλλο	.01	1	.918	6.41	2	.041**	.79	2	.675
Εκκλησία	2.46	1	.117	.70	2	.706	5.82	2	.055*
Πνευματισμός	1.81	1	.178	1.27	2	.530	.29	2	.864
Διαλογισμός	3.44	1	.063*	.01	2	.994	1.15	2	.562
Σύμβουλοι	.02	1	.894	.92	2	.633	4.00	2	.136
Μουσεία	.33	1	.567	9.96	2	.007	1.29	2	.525
Μέσα ενημέρωσης	.10	1	.756	1.07	2	.586	4.04	2	.133
Ιατρικά μέσα	.02	1	.894	.92	2	.633	.60	2	.741
	Ηλικία			Θρησκεία					
	X ²	Βθ.Ελ.	P	X ²	Βθ.Ελ.	p			
Φίλοι / Οικογένεια	2.28	2	.319	.79	1	.374			
Άλλο	10.14	2	.006**	.54	1	.464			
Εκκλησία	6.33	2	.042**	3.08	1	.079*			
Πνευματισμός	.15	2	.926	.00	1	.968			
Διαλογισμός	6.11	2	.047**	.47	1	.494			
Σύμβουλοι	1.10	2	.576	.58	1	.446			
Μουσεία	8.91	2	.012**	.60	1	.440			
Μέσα ενημέρωσης	.01	2	.997	1.88	1	.170			
Ιατρικά μέσα	2.86	2	.240	.79	1	.374			

Πίνακας 7.3. Πινακοειδείς Διασταυρώσεις: «Αντιμετώπιση Θανάτου» με βάση το «Φύλο».

	Άντρας	N	Όχι	Ναι	Σύνολο
Φίλοι / Οικογένεια			0	49	49

		N%	.0%	53,3%	53,3%
	Γυναίκα	N	4	39	43
		N%	4,3%	42,4%	46,7%
Άλλο	Άντρας	N	36	13	49
		N%	39,1%	14,1%	53,3%
	Γυναίκα	N	32	11	43
		N%	34,8%	12,0%	46,7%
Εκκλησία	Άντρας	N	40	9	49
		N%	43,5%	9,8%	53,3%
	Γυναίκα	N	29	14	43
		N%	31,5%	15,2%	46,7%
Πνευματισμός	Άντρας	N	30	19	49
		N%	32,6%	20,7%	53,3%
	Γυναίκα	N	32	11	43
		N%	34,8%	12,0%	46,7%
Διαλογισμός	Άντρας	N	30	19	49
		N%	32,6%	20,7%	53,3%
	Γυναίκα	N	34	9	43
		N%	37,0%	9,8%	46,7%
Σύμβουλοι	Άντρας	N	47	2	49
		N%	51,1%	2,2%	53,3%
	Γυναίκα	N	41	2	43
		N%	44,6%	2,2%	46,7%
Μουσεία	Άντρας	N	40	9	49
		N%	43,5%	9,8%	53,3%
	Γυναίκα	N	37	6	43
		N%	40,2%	6,5%	46,7%
Μέσα ενημέρωσης	Άντρας	N	46	3	49
		N%	50,0%	3,3%	53,3%
	Γυναίκα	N	41	2	43
		N%	44,6%	2,2%	46,7%
Ιατρικά μέσα	Άντρας	N	47	2	49
		N%	51,1%	2,2%	53,3%
	Γυναίκα	N	41	2	43
		N%	44,6%	2,2%	46,7%

Πίνακας 7.4. Πινακοειδείς Διασταυρώσεις: «Αντιμετώπιση Θανάτου» με βάση την «Ηλικία».

			Όχι	Ναι	Σύνολο
Φίλοι / Οικογένεια	18-29	N	1	36	37

		N%	1,0%	37,5%	38,5%
	30-39	N	3	36	39
		N%	3,1%	37,5%	40,6%
	>39	N	0	20	20
		N%	.0%	20,8%	20,8%
Άλλο	18-29	N	34	3	37
		N%	35,4%	3,1%	38,5%
	30-39	N	24	15	39
		N%	25,0%	1,6%	40,6%
	>39	N	13	7	20
		N%	13,5%	7,3%	20,8%
Εκκλησία	18-29	N	31	6	37
		N%	32,3%	6,3%	38,5%
	30-39	N	31	8	39
		N%	32,3%	8,3%	40,6%
	>39	N	11	9	20
		N%	11,5%	9,4%	20,8%
Πνευματισμός	18-29	N	24	13	37
		N%	25,0%	13,5%	38,5%
	30-39	N	26	13	39
		N%	27,1%	13,5%	40,6%
	>39	N	14	6	20
		N%	14,6%	6,3%	20,8%
Διαλογισμός	18-29	N	31	6	37
		N%	32,3%	6,3%	38,5%
	30-39	N	25	14	39
		N%	26,0%	14,6%	40,6%
	>39	N	11	9	20
		N%	11,5%	9,4%	20,8%
Σύμβουλοι	18-29	N	35	2	37
		N%	36,5%	2,1%	38,5%
	30-39	N	37	2	39
		N%	38,5%	2,1%	40,6%
	>39	N	20	0	20
		N%	20,8%	.0%	20,8%
Μουσεία	18-29	N	36	1	37
		N%	37,5%	1,0%	38,5%
	30-39	N	30	9	39
		N%	31,3%	9,4%	40,6%
	>39	N	14	6	20
		N%	14,6%	6,3%	20,8%

Μέσα ενημέρωσης	18-29	N	35	2	37
		N%	36,5%	2,1%	38,5%
	30-39	N	37	2	39
		N%	38,5%	2,1%	40,6%
	>39	N	19	1	20
		N%	19,8%	1,0%	20,8%
Ιατρικά μέσα	18-29	N	37	0	37
		N%	38,5%	.0%	38,5%
	30-39	N	36	3	39
		N%	37,5%	3,1%	40,6%
	>39	N	19	1	20
		N%	19,8%	1,0%	20,8%

Πίνακας 7.5. Πινακοειδείς Διασταυρώσεις: «Αντιμετώπιση Θανάτου» με βάση τη «Μόρφωση».

Μόρφωση			Όχι	Ναι	Σύνολο
Φίλοι / Οικογένεια	Σχολείο / Μετ. εκπ.	N	0	16	16
		N%	.0%	16,8%	16,8%
	Πτυχιούχος	N	3	60	63
		N%	3,2%	63,2%	66,3%
	ΜτΠ / PhD	N	1	15	16
		N%	1,1%	15,8%	16,8%
Άλλο	Σχολείο / Μετ. εκπ.	N	14	2	16
		N%	14,7%	2,1%	16,8%
	Πτυχιούχος	N	48	15	63
		N%	50,5%	15,8%	66,3%
	ΜτΠ / PhD	N	8	8	16
		N%	8,4%	8,4%	16,8%
Εκκλησία	Σχολείο / Μετ. εκπ.	N	13	3	16
		N%	13,7%	3,2%	16,8%
	Πτυχιούχος	N	48	15	63
		N%	50,5%	15,8%	66,3%
	ΜτΠ / PhD	N	11	5	16
		N%	11,6%	5,3%	16,8%
Πνευματισμός	Σχολείο / Μετ. εκπ.	N	9	7	16
		N%	9,5%	7,4%	16,8%
	Πτυχιούχος	N	42	21	63
		N%	44,2%	22,1%	66,3%
	ΜτΠ / PhD	N	12	4	16
		N%	12,6%	4,2%	16,8%

Διαλογισμός	Σχολείο / Μετ. εκπ.	N	11	5	16
		N%	11,6%	5,3%	16,8%
	Πτυχιούχος	N	44	19	63
		N%	46,3%	20,0%	66,3%
ΜτΠ / PhD	N	11	5	16	
	N%	11,6%	5,3%	16,8%	
Σύμβουλοι	Σχολείο / Μετ. εκπ.	N	16	0	16
		N%	16,8%	.0%	16,8%
	Πτυχιούχος	N	60	3	63
		N%	63,2%	3,2%	66,3%
ΜτΠ / PhD	N	15	1	16	
	N%	15,8%	1,1%	16,8%	
Μουσεία	Σχολείο / Μετ. εκπ.	N	14	2	16
		N%	14,7%	2,1%	16,8%
	Πτυχιούχος	N	56	7	63
		N%	58,9%	7,4%	66,3%
ΜτΠ / PhD	N	9	7	16	
	N%	9,5%	7,4%	16,8%	
Μέσα ενημέρωσης	Σχολείο / Μετ. εκπ.	N	15	1	16
		N%	15,8%	1,1%	16,8%
	Πτυχιούχος	N	59	4	63
		N%	62,1%	4,2%	66,3%
ΜτΠ / PhD	N	16	0	16	
	N%	16,8%	.0%	16,8%	
Ιατρικά μέσα	Σχολείο / Μετ. εκπ.	N	16	0	16
		N%	16,8%	.0%	16,8%
	Πτυχιούχος	N	60	3	63
		N%	63,2%	3,2%	66,3%
ΜτΠ / PhD	N	15	1	16	
	N%	15,8%	1,1%	16,8%	

Πίνακας 7.6. Πινακοειδείς Διασταυρώσεις: «Αντιμετώπιση Θανάτου» με βάση τη «Θρησκεία».

Θρησκεία		Όχι	Ναι	Σύνολο
Φίλοι / Οικογένεια	Χριστιανός	N	4	45
				49

		N%	6,9%	77,6%	84,5%
	Άλλο	N	0	9	9
		N%	.0%	15,5%	15,5%
Άλλο	Χριστιανός	N	32	17	49
		N%	55,2%	29,3%	84,5%
	Άλλο	N	7	2	9
		N%	12,1%	3,4%	15,5%
Εκκλησία	Χριστιανός	N	36	13	49
		N%	62,1%	22,4%	84,5%
	Άλλο	N	9	0	9
		N%	15,5%	.0%	15,5%
Πνευματισμός	Χριστιανός	N	33	16	49
		N%	56,9%	27,6%	84,5%
	Άλλο	N	6	3	9
		N%	10,3%	5,2%	15,5%
Διαλογισμός	Χριστιανός	N	33	16	49
		N%	56,9%	27,6%	84,5%
	Άλλο	N	5	4	9
		N%	8,6%	6,9%	15,5%
Σύμβουλοι	Χριστιανός	N	46	3	49
		N%	79,3%	5,2%	84,5%
	Άλλο	N	9	0	9
		N%	15,5%	.0%	15,5%
Μουσεία	Χριστιανός	N	38	11	49
		N%	65,5%	19,0%	84,5%
	Άλλο	N	8	1	9
		N%	13,8%	1,7%	15,5%
Μέσα ενημέρωσης	Χριστιανός	N	48	1	49
		N%	82,8%	1,7%	84,5%
	Άλλο	N	8	1	9
		N%	13,8%	1,7%	15,5%
Ιατρικά μέσα	Χριστιανός	N	45	4	49
		N%	77,6%	6,9%	84,5%
	Άλλο	N	9	0	9
		N%	15,5%	.0%	15,5%

Πίνακας 7.7. Πινακοειδείς Διασταυρώσεις: «Αντιμετώπιση Θανάτου» με βάση το «Εισόδημα».

	Εισόδημα		Όχι	Ναι	Σύνολο
Φίλοι / Οικογένεια	€0-15.000	N	3	10	13

		N%	5,2%	17,2%	22,4%
	€15.001-35.000	N	1	22	23
		N%	1,7%	37,9%	39,7%
	>35.000	N	0	22	22
		N%	.0%	37,9%	37,9%
Άλλο	€0-15.000	N	8	5	13
		N%	13,8%	8,6%	22,4%
	€15.001-35.000	N	17	6	23
		N%	29,3%	10,3%	39,7%
	>35.000	N	14	8	22
		N%	24,1%	13,8%	37,9%
Εκκλησία	€0-15.000	N	12	1	13
		N%	20,7%	1,7%	22,4%
	€15.001-35.000	N	17	6	23
		N%	29,3%	10,3%	39,7%
	>35.000	N	12	10	22
		N%	20,7%	17,2%	37,9%
Πνευματισμός	€0-15.000	N	8	5	13
		N%	13,8%	8,6%	22,4%
	€15.001-35.000	N	16	7	23
		N%	27,6%	12,1%	39,7%
	>35.000	N	14	8	22
		N%	24,1%	13,8%	37,9%
Διαλογισμός	€0-15.000	N	9	4	13
		N%	15,5%	6,9%	22,4%
	€15.001-35.000	N	17	6	23
		N%	29,3%	10,3%	39,7%
	>35.000	N	13	9	22
		N%	22,4%	15,5%	37,9%
Σύμβουλοι	€0-15.000	N	11	2	13
		N%	19,0%	3,4%	22,4%
	€15.001-35.000	N	22	1	23
		N%	37,9%	1,7%	39,7%
	>35.000	N	22	0	22
		N%	37,9%	.0%	37,9%
Μουσεία	€0-15.000	N	10	3	13
		N%	17,2%	5,2%	22,4%
	€15.001-35.000	N	19	4	23
		N%	32,8%	6,9%	39,7%
	>35.000	N	15	7	22

		N%	25,9%	12,1%	37,9%
Μέσα ενημέρωσης	€0-15.000	N	11	2	13
		N%	19,0%	3,4%	22,4%
	€15.001-35.000	N	23	0	23
		N%	39,7%	.0%	39,7%
	>35.000	N	21	1	22
	N%	36,2%	1,7%	37,9%	
Ιατρικά μέσα	€0-15.000	N	13	0	13
		N%	22,4%	.0%	22,4%
	€15.001-35.000	N	22	1	23
		N%	37,9%	1,7%	39,7%
	>35.000	N	21	1	22
	N%	36,2%	1,7%	37,9%	

- **Τι ρόλο διαδραματίζουν τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης στην προσέλκυση των επισκεπτών στο Μουσείο Auschwitz-Birkenau; (Μέσο πληροφόρησης)**

Γενικά Ποσοστά

- Το 81,6% των συμμετεχόντων πληροφορήθηκε για την ύπαρξη του μουσείου από φίλους ή οικογένεια, το 41,7% από τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, το 21,4% από τα έντυπα μέσα, το 15,5% από την τηλεόραση ή το ραδιόφωνο, το 15,5% από την ιστοσελίδα του μουσείου και το 13,6% από ταξιδιωτικά έντυπα.

Πινακοειδείς Διασταυρώσεις

- Στατιστικά σημαντικές διαφορές βρέθηκαν στις αναλογίες ποσοστών μεταξύ των τιμών «Μέσο πληροφόρησης» και «Ηλικία» (τηλεόραση – ραδιόφωνο, ιστοσελίδα μουσείου), και «Θρησκεία» (μέσα κοινωνικής δικτύωσης): $p \leq .10$.
- Οι άντρες ενημερώθηκαν περισσότερο για την ύπαρξη του μουσείου μέσω των φίλων ή της οικογένειάς τους, των μέσων κοινωνικής δικτύωσης ή των ταξιδιωτικών εντύπων. Από την άλλη πλευρά, οι γυναίκες ενημερώθηκαν κυρίως διαμέσου της τηλεόρασης, του ραδιοφώνου και της ιστοσελίδας του μουσείου, ενώ και τα δύο φύλα προτίμησαν ισόποσα για την πληροφόρησή τους, τα έντυπα μέσα.
- Οι μικρότεροι σε ηλικία ενημερώθηκαν για την ύπαρξη του μουσείου κυρίως μέσω των φίλων και της οικογένειας, των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, των εντύπων μέσων, αλλά

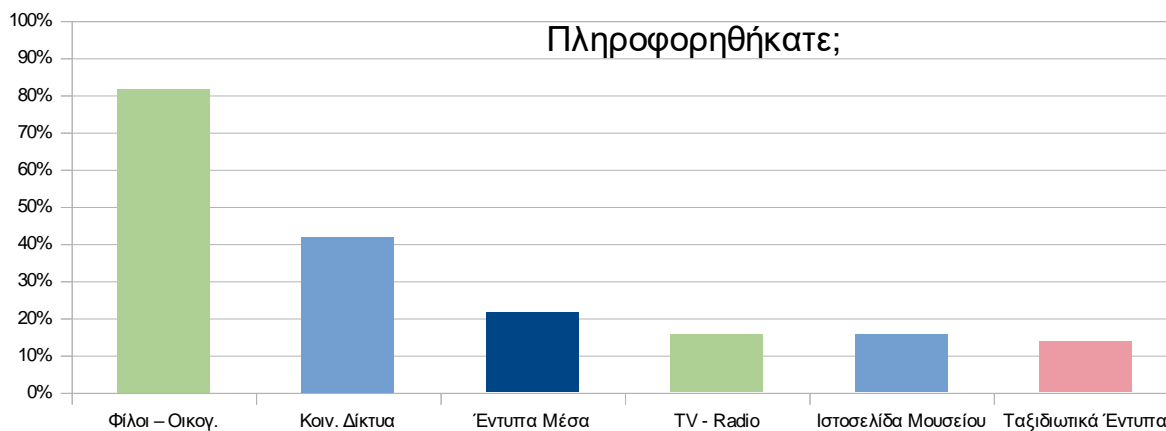
και των ταξιδιωτικών εντύπων. Οι μεγαλύτερες ηλικιακές ομάδες ωστόσο, ενημερώθηκαν για την ύπαρξη του μουσείου μέσω της τηλεόρασης, του ραδιοφώνου και της ιστοσελίδας του μουσείου.

- Οι κάτοχοι πτυχίου, οι Χριστιανοί, καθώς και εκείνοι με τα μεγαλύτερα εισοδήματα σημείωσαν μεγαλύτερα ποσοστά σε όλα τα μέσα πληροφόρησης από τους υπόλοιπους.

Πίνακας 8.1. Τι ρόλο διαδραματίζουν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης στην προσέλκυση των επισκεπτών στο Μουσείο Auschwitz-Birkenau; «Μέσο πληροφόρησης»: Γενικά Ποσοστά.

Μέσο πληροφόρησης		N	N%	Έγκυρα
Φίλοι – Οικογένεια	Ναι	84	81,6%	81,6%
Μέσα κοινωνικής δικτύωσης	Ναι	43	41,7%	41,7%
Έντυπα μέσα	Ναι	22	21,4%	21,4%
Τηλεόραση – Ραδιόφωνο	Ναι	16	15,5%	15,5%
Ιστοσελίδα μουσείου	Ναι	16	15,5%	15,5%
Ταξιδιωτικά έντυπα	Ναι	14	13,6%	13,6%

Γράφημα 7.1. Τι ρόλο διαδραματίζουν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης στην προσέλκυση των επισκεπτών στο Μουσείο Auschwitz-Birkenau; «Μέσο πληροφόρησης»: Γενικά Ποσοστά.

Πίνακας 8.2. Τι ρόλο διαδραματίζουν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης στην προσέλκυση των επισκεπτών στο Μουσείο Auschwitz-Birkenau; «Μέσο πληροφόρησης»: Πίνακοι κειδείς Διασταυρώσεις: ** $p \leq .05$, * $p \leq .10$.

	Μέσο πληροφόρησης	X ²	Bθ.Ελ.	P
Φύλο	Φίλοι / Οικογένεια	.10	1	.752
	Τηλεόραση – Ραδιόφωνο	2,04	1	.153

	Μέσα κοινωνικής δικτύωσης	.02	1	.877
	Έντυπα μέσα	.11	1	.741
	Ταξιδιωτικά έντυπα	.01	1	.927
	Ιστοσελίδα μουσείου	2,04	1	.153
Ηλικία	Φίλοι / Οικογένεια	.44	2	.804
	Τηλεόραση – Ραδιόφωνο	6,92	2	.031**
	Μέσα κοινωνικής δικτύωσης	.07	2	.968
	Έντυπα μέσα	1,13	2	.570
	Ταξιδιωτικά έντυπα	.13	2	.938
	Ιστοσελίδα μουσείου	6,92	2	.031**
Μόρφωση	Φίλοι / Οικογένεια	1,35	2	.508
	Τηλεόραση – Ραδιόφωνο	4,17	2	.124
	Μέσα κοινωνικής δικτύωσης	.44	2	.804
	Έντυπα μέσα	.45	2	.798
	Ταξιδιωτικά έντυπα	1,08	2	.584
	Ιστοσελίδα μουσείου	4,17	2	.124
Θρησκεία	Φίλοι / Οικογένεια	.06	1	.800
	Τηλεόραση – Ραδιόφωνο	.19	1	.667
	Μέσα κοινωνικής δικτύωσης	3,71	1	.054**
	Έντυπα μέσα	.99	1	.320
	Ταξιδιωτικά έντυπα	1,96	1	.162
	Ιστοσελίδα μουσείου	.19	1	.667
Εισόδημα	Φίλοι / Οικογένεια	1,50	2	.472
	Τηλεόραση – Ραδιόφωνο	2,67	2	.264
	Μέσα κοινωνικής δικτύωσης	.17	2	.921
	Έντυπα μέσα	1,82	2	.402
	Ταξιδιωτικά έντυπα	.56	2	.757
	Ιστοσελίδα μουσείου	2,67	2	.264

Πίνακας 8.3. Πίνακοειδείς Διασταυρώσεις: «Μέσο πληροφόρησης» με «Φύλο».

Μέσο πληροφόρησης	Φύλο		Όχι	Ναι	Σύνολο
Φίλοι / Οικογένεια	Άντρας	N	8	41	49
		N%	8,7%	44,6%	53,3%
	Γυναίκα	N	6	37	43
		N%	6,5%	40,2%	46,7%
Τηλεόραση – Ραδιόφωνο	Άντρας	N	44	5	49
		N%	47,8%	5,4%	53,3%
	Γυναίκα	N	34	9	43
		N%	37,0%	9,8%	46,7%
Μέσα κοινωνικής δικτύωσης	Άντρας	N	27	22	49

		N%	29,3%	23,9%	53,3%
	Γυναίκα	N	23	20	43
		N%	25,0%	21,7%	46,7%
Έντυπα μέσα	Άντρας	N	39	10	49
		N%	42,4%	10,9%	53,3%
	Γυναίκα	N	33	10	43
		N%	35,9%	10,9%	46,7%
Ταξιδιωτικά έντυπα	Άντρας	N	43	6	49
		N%	46,7%	6,5%	53,3%
	Γυναίκα	N	38	5	43
		N%	41,3%	5,4%	46,7%
Ιστοσελίδα μουσείου	Άντρας	N	44	5	49
		N%	47,8%	5,4%	53,3%
	Γυναίκα	N	34	9	43
		N%	37,0%	9,8%	46,7%

Πίνακας 8.4. Πινακοειδείς Διασταυρώσεις: «Μέσο πληροφόρησης» με «Ηλικία».

Μέσο πληροφόρησης	Ηλικία		Όχι	Ναι	Σύνολο
Φίλοι / Οικογένεια	18-29	N	6	31	37
		N%	6,3%	32,3%	38,5%
	30-39	N	6	33	39
		N%	6,3%	34,4%	40,6%
	>39	N	2	18	20
		N%	2,1%	18,8%	20,8%
Τηλεόραση – Ραδιόφωνο	18-29	N	36	1	37
		N%	37,5%	1,0%	38,5%
	30-39	N	30	9	39
		N%	31,3%	9,4%	40,6%
	>39	N	16	4	20
		N%	16,7%	4,2%	20,8%
Μέσα κοινωνικής δικτύωσης	18-29	N	21	16	37
		N%	21,9%	16,7%	38,5%
	30-39	N	21	18	39
		N%	21,9%	18,8%	40,6%
	>39	N	11	9	20
		N%	11,5%	9,4%	20,8%
Έντυπα μέσα	18-29	N	29	8	37
		N%	30,2%	8,3%	38,5%
	30-39	N	32	7	39
		N%	33,3%	7,3%	40,6%

	>39	N	14	6	20
		N%	14,6%	6,3%	20,8%
Ταξιδιωτικά έντυπα	18-29	N	33	4	37
		N%	34,4%	4,2%	38,5%
	30-39	N	34	5	39
		N%	35,4%	5,2%	40,6%
>39	N	18	2	20	
	N%	18,8%	2,1%	20,8%	
Ιστοσελίδα μουσείου	18-29	N	36	1	37
		N%	37,5%	1,0%	38,5%
	30-39	N	30	9	39
		N%	31,3%	9,4%	40,6%
>39	N	16	4	20	
	N%	16,7%	4,2%	20,8%	

Πίνακας 8.5. Πίνακοειδείς Διασταυρώσεις: «Μέσο πληροφόρησης» με «Μόρφωση».

Μέσο πληροφόρησης	Μόρφωση		Όχι	Ναι	Σύνολο
Φίλοι / Οικογένεια	Σχολείο / Μετ. εκπ.	N	2	14	16
		N%	2,1%	14,7%	16,8%
	Πτυχιούχος	N	11	52	63
		N%	11,6%	54,7%	66,3%
ΜτΠ / PhD	N	1	15	16	
	N%	1,1%	15,8%	16,8%	
Τηλεόραση – Ραδιόφωνο	Σχολείο / Μετ. εκπ.	N	16	0	16
		N%	16,8%	.0%	16,8%
	Πτυχιούχος	N	53	10	63
		N%	55,8%	10,5%	66,3%
ΜτΠ / PhD	N	12	4	16	
	N%	12,6%	4,2%	16,8%	
Μέσα κοινωνικής δικτύωσης	Σχολείο / Μετ. εκπ.	N	8	8	16
		N%	8,4%	8,4%	16,8%
	Πτυχιούχος	N	36	27	63
		N%	37,9%	28,4%	66,3%
ΜτΠ / PhD	N	8	8	16	
	N%	8,4%	8,4%	16,8%	
Έντυπα μέσα	Σχολείο / Μετ. εκπ.	N	12	4	16
		N%	12,6%	4,2%	16,8%
	Πτυχιούχος	N	51	12	63
		N%	53,7%	12,6%	66,3%
ΜτΠ / PhD	N	12	4	16	
	N%	12,6%	4,2%	16,8%	

Ταξιδιωτικά έντυπα	Σχολείο / Μετ. εκπ.	N	13	3	16
		N%	13,7%	3,2%	16,8%
	Πτυχιούχος	N	57	6	63
		N%	60,0%	6,3%	66,3%
ΜτΠ / PhD	N	14	2	16	
	N%	14,7%	2,1%	16,8%	
Ιστοσελίδα μουσείου	Σχολείο / Μετ. εκπ.	N	16	0	16
		N%	16,8%	.0%	16,8%
	Πτυχιούχος	N	53	10	63
		N%	55,8%	10,5%	66,3%
ΜτΠ / PhD	N	12	4	16	
	N%	12,6%	4,2%	16,8%	

Πίνακας 8.6. Πινακοειδείς Διασταυρώσεις: «Μέσο πληροφόρησης» με «Θρησκεία».

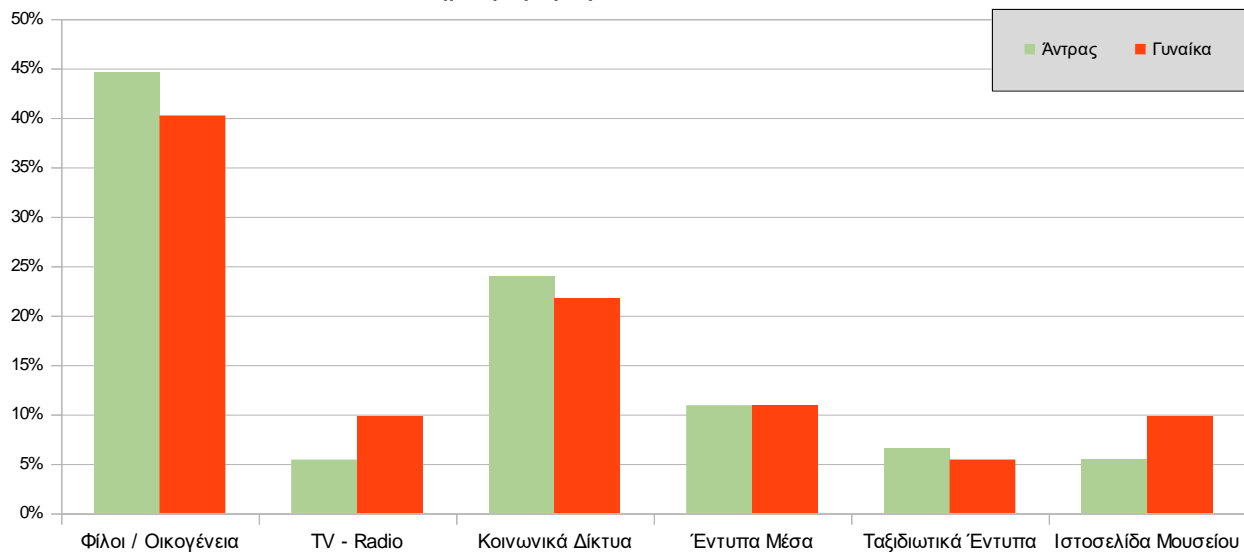
Μέσο πληροφόρησης	Θρησκεία		Όχι	Ναι	Σύνολο
Φίλοι / Οικογένεια	Χριστιανός	N	7	42	49
		N%	12,1%	72,4%	84,5%
	Άλλο	N	1	8	9
		N%	1,7%	13,8%	15,5%
Τηλεόραση – Ραδιόφωνο	Χριστιανός	N	41	8	49
		N%	70,7%	13,8%	84,5%
	Άλλο	N	7	2	9
		N%	12,1%	3,4%	15,5%
Μέσα κοινωνικής δικτύωσης	Χριστιανός	N	21	28	49
		N%	36,2%	48,3%	84,5%
	Άλλο	N	7	2	9
		N%	12,1%	3,4%	15,5%
Έντυπα μέσα	Χριστιανός	N	36	13	49
		N%	62,1%	22,4%	84,5%
	Άλλο	N	8	1	9
		N%	13,8%	1,7%	15,5%
Ταξιδιωτικά έντυπα	Χριστιανός	N	40	9	49
		N%	69,0%	15,5%	84,5%
	Άλλο	N	9	0	9
		N%	15,5%	.0%	15,5%
Ιστοσελίδα μουσείου	Χριστιανός	N	41	8	49
		N%	70,7%	13,8%	84,5%
	Άλλο	N	7	2	9
		N%	12,1%	3,4%	15,5%

Πίνακας 8.7. Πίνακοειδείς Διασταυρώσεις: «Μέσο πληροφόρησης» με «Εισόδημα».

Μέσο πληροφόρησης	Εισόδημα		Όχι	Ναι	Σύνολο
Φίλοι / Οικογένεια	€0-15.000	N	3	10	13
		N%	5,2%	17,2%	22,4%
	€15.001-35.000	N	2	21	23
		N%	3,4%	36,2%	39,7%
	>35.000	N	4	18	22
		N%	6,9%	31,0%	37,9%
Τηλεόραση – Ραδιόφωνο	€0-15.000	N	12	1	13
		N%	20,7%	1,7%	22,4%
	€15.001-35.000	N	20	3	23
		N%	34,5%	5,2%	39,7%
	>35.000	N	16	6	22
		N%	27,6%	10,3%	37,9%
Μέσα κοινωνικής δικτύωσης	€0-15.000	N	5	8	13
		N%	8,6%	13,8%	22,4%
	€15.001-35.000	N	10	13	23
		N%	17,2%	22,4%	39,7%
	>35.000	N	10	12	22
		N%	17,2%	20,7%	37,9%
Έντυπα μέσα	€0-15.000	N	11	2	13
		N%	19,0%	3,4%	22,4%
	€15.001-35.000	N	19	4	23
		N%	32,8%	6,9%	39,7%
	>35.000	N	15	7	22
		N%	25,9%	12,1%	37,9%
Ταξιδιωτικά έντυπα	€0-15.000	N	11	2	13
		N%	19,0%	3,4%	22,4%
	€15.001-35.000	N	18	5	23
		N%	31,0%	8,6%	39,7%
	>35.000	N	19	3	22
		N%	32,8%	5,2%	37,9%
Ιστοσελίδα μουσείου	€0-15.000	N	12	1	13
		N%	20,7%	1,7%	22,4%
	€15.001-35.000	N	20	3	23
		N%	34,5%	5,2%	39,7%
	>35.000	N	16	6	22
		N%	27,6%	10,3%	37,9%

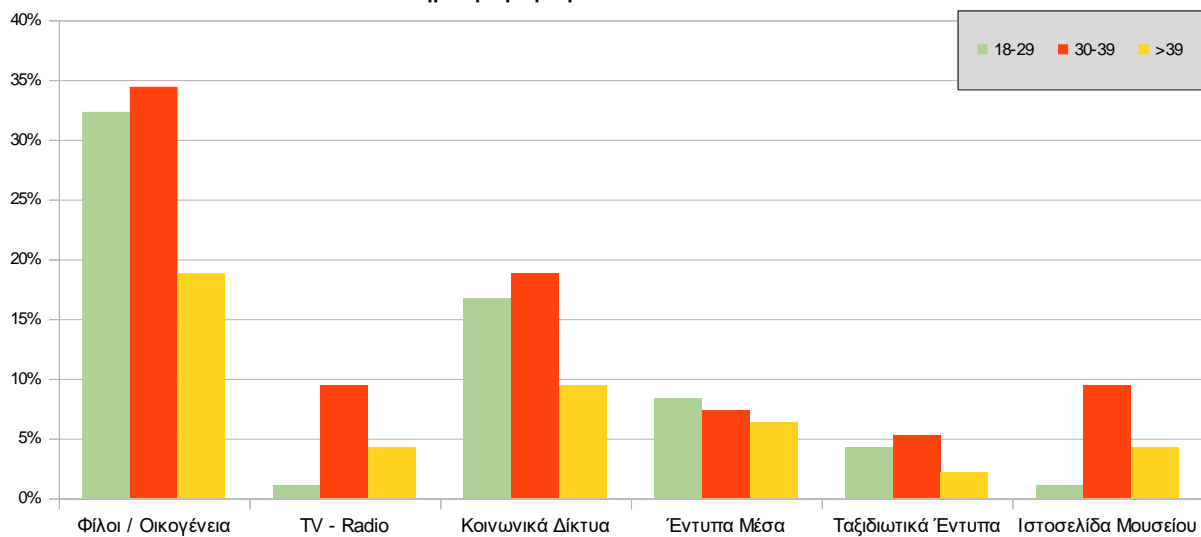
Γράφημα 7.2. Πίνακοειδείς Διασταυρώσεις: «Μέσο πληροφόρησης» με «Φύλο».

Πληροφορηθήκατε: Φύλο

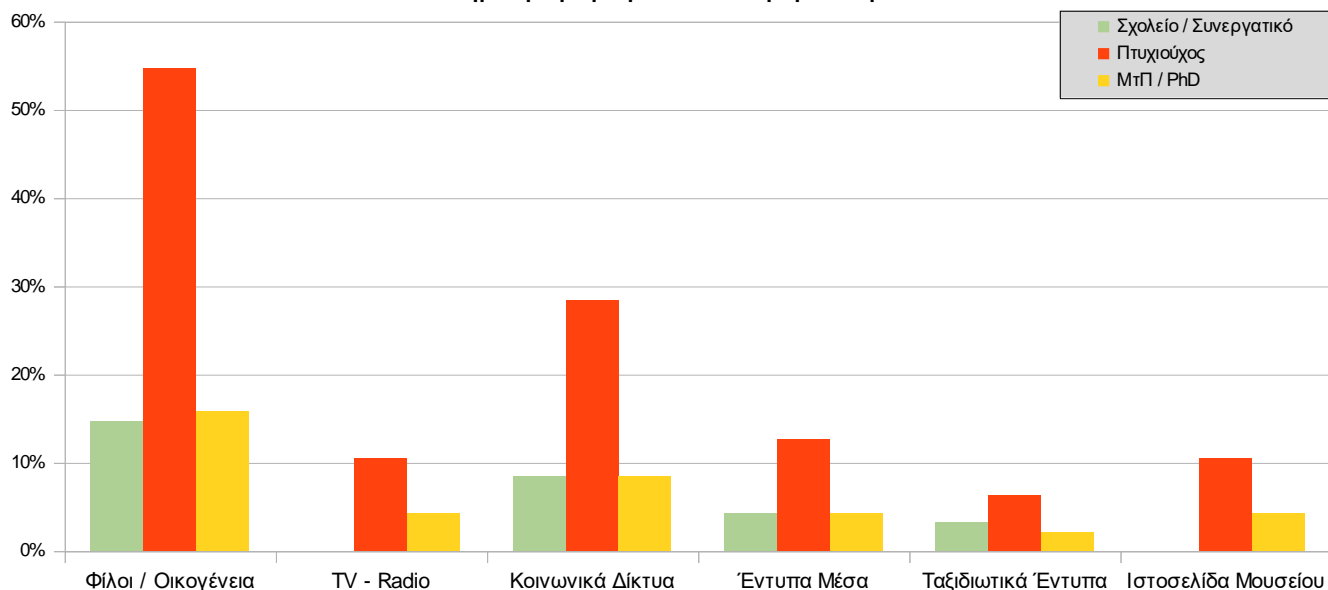
Γράφημα 7.3. Πινακοειδείς Διασταυρώσεις: «Μέσο πληροφόρησης» με «Ηλικία».

Πληροφορηθήκατε: Ηλικία

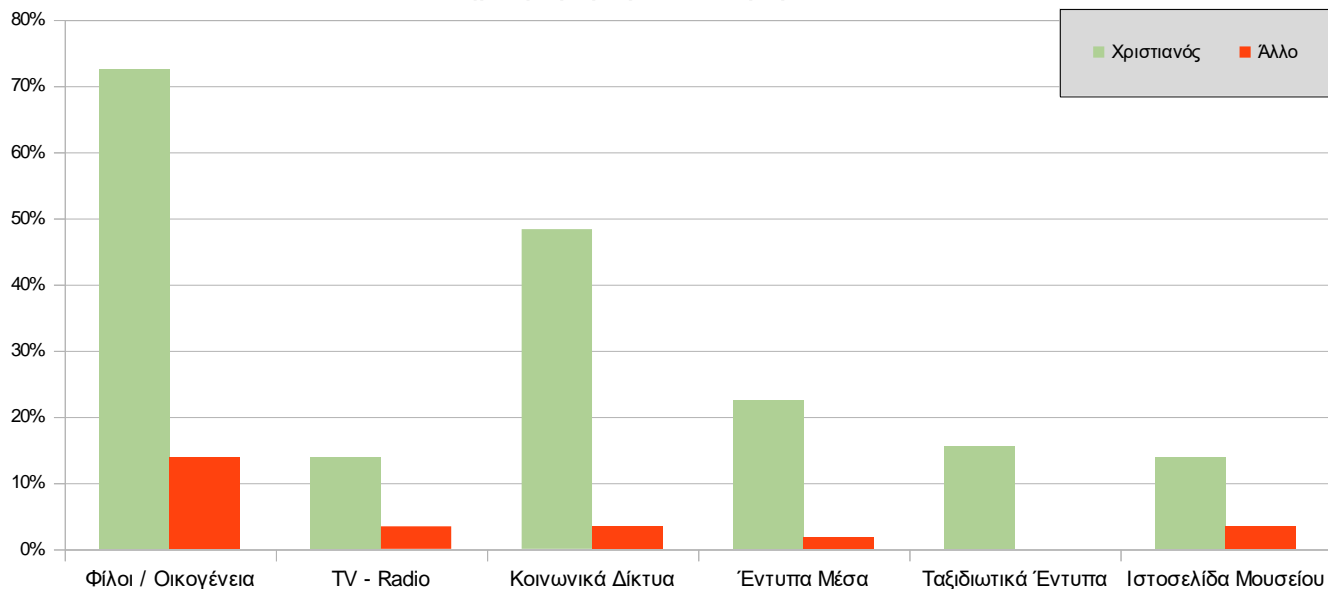
Γράφημα 7.4. Πινακοειδείς Διασταυρώσεις: «Μέσο πληροφόρησης» με «Μόρφωση».

Πληροφορηθήκατε: Μόρφωση

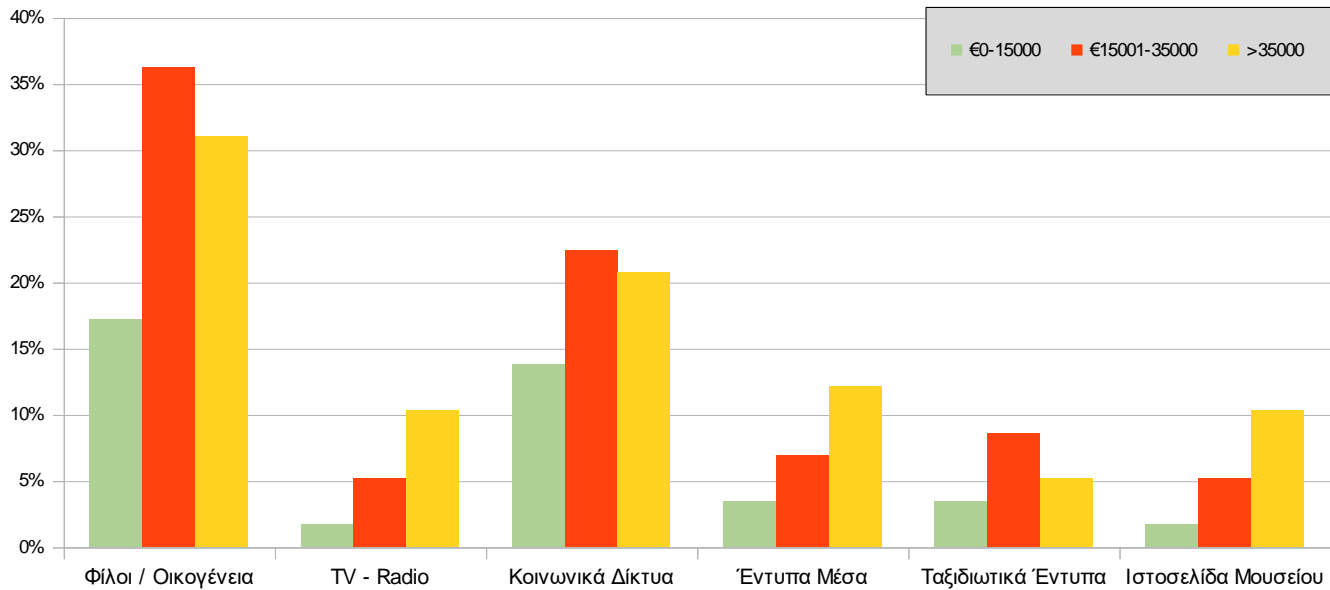
Γράφημα 7.5. Πινακοειδείς Διασταυρώσεις: «Μέσο πληροφόρησης» με «Θρησκεία».

Πληροφορηθήκατε: Θρησκεία

Γράφημα 7.6. Πινακοειδείς Διασταυρώσεις: «Μέσο πληροφόρησης» με «Εισόδημα».

Πληροφορηθήκατε: Εισόδημα

- **Τι ρόλο διαδραματίζουν τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης στην προσέλκυση των επισκεπτών στο Μουσείο Auschwitz-Birkenau; (Μέσο επηρεασμού)**

Γενικά Ποσοστά

Το 70,9% των συμμετεχόντων που επισκέφθηκε το μουσείο, δήλωσε ότι επηρεάστηκε από φίλους ή την οικογένεια, το 45,6% από ντοκιμαντέρ, το 20,4% από βιβλία, άρθρα ή το διαδίκτυο, το 19,4% από την τηλεόραση και το 19,4% από ταινίες.

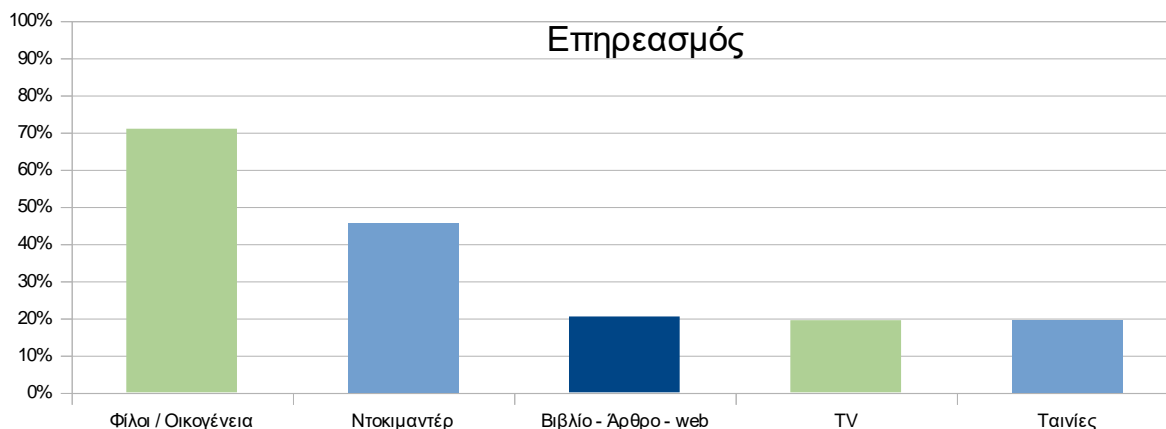
Πινακοειδείς Διασταυρώσεις

- Στατιστικά σημαντικές διαφορές σημειώθηκαν στις αναλογίες ποσοστών ανάμεσα στις τιμές «Μέσο επηρεασμού» και «Ηλικία» (Ντοκιμαντέρ): * $p \leq .05$.
- Οι άντρες προτίμησαν τα ντοκιμαντέρ και την τηλεόραση, ενώ οι γυναίκες τις ταινίες, τα βιβλία, τα άρθρα ή το διαδίκτυο, ενώ ισόποσα επηρεάστηκαν από φίλους ή την οικογένεια.
- Οι μικρότερες ηλικίες, οι κάτοχοι πτυχίου, οι Χριστιανοί, καθώς και εκείνοι με μεγαλύτερα εισοδήματα, επηρεάστηκαν περισσότερο από όλες τις αναφερόμενες κατηγορίες μέσων ενημέρωσης, σε σύγκριση με τους υπόλοιπους.

Πίνακας 9.1. **Τι ρόλο διαδραματίζουν τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης στην προσέλκυση των επισκεπτών στο Μουσείο Auschwitz-Birkenau; «Μέσο επηρεασμού» Γενικά Ποσοστά.**

Μέσο επηρεασμού		N	N%	Έγκυρα
Φίλοι / Οικογένεια	Ναι	73	70,9%	70,9%
Ντοκιμαντέρ	Ναι	47	45,6%	45,6%
Βιβλίο / Άρθρο / Διαδίκτυο	Ναι	21	20,4%	20,4%
Τηλεόραση	Ναι	20	19,4%	19,4%
Ταινίες	Ναι	20	19,4%	19,4%

Γράφημα 8.1. Τι ρόλο διαδραματίζουν τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης στην προσέλκυση των επισκεπτών στο Μουσείο Auschwitz-Birkenau; «Μέσο επηρεασμού» Γενικά Ποσοστά.

Πίνακας 9.2. Τι ρόλο διαδραματίζουν τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης στην προσέλκυση των επισκεπτών στο Μουσείο Auschwitz-Birkenau; «Μέσο επηρεασμού» Πινακοειδής Διασταυρώσεις: ** $p \leq .05$, * $p \leq .10$.

	Μέσο επηρεασμού	χ^2	βθ.ελ.	p
Φύλο	Φίλοι / Οικογένεια	1,00	1	.318
	Ντοκιμαντέρ	.72	1	.396
	Τηλεόραση	.05	1	.828
	Ταινίες	.33	1	.563
	Βιβλίο / Άρθρο / Διαδίκτυο	.32	1	.570
Ηλικία	Φίλοι / Οικογένεια	2,60	2	.272
	Ντοκιμαντέρ	13,33	2	.001**
	Τηλεόραση	3,80	2	.150
	Ταινίες	.96	2	.620
	Βιβλίο / Άρθρο / Διαδίκτυο	.51	2	.775
Μόρφωση	Φίλοι / Οικογένεια	1,35	2	.509
	Ντοκιμαντέρ	1,13	2	.568
	Τηλεόραση	3,26	2	.196

	Ταινίες	.83	2	.661
	Βιβλίο / Άρθρο / Διαδίκτυο	.82	2	.665
Θρησκεία	Φίλοι / Οικογένεια	.54	1	.464
	Ντοκιμαντέρ	.50	1	.481
	Τηλεόραση	2,22	1	.136
	Ταινίες	.60	1	.440
	Βιβλίο / Άρθρο / Διαδίκτυο	.02	1	.902
Εισόδημα	Φίλοι / Οικογένεια	4,13	2	.127
	Ντοκιμαντέρ	.03	2	.987
	Τηλεόραση	1,43	2	.489
	Ταινίες	4,05	2	.132
	Βιβλίο / Άρθρο / Διαδίκτυο	1,17	2	.557

Πίνακας 9.3. Πινακοειδείς Διασταυρώσεις: «Μέσο επηρεασμού» με «Φύλο».

Μέσο επηρεασμού	Φύλο		Όχι	Ναι	Σύνολο
Φίλοι / Οικογένεια	Αντρας	N	16	33	49
		N%	17,4%	35,9%	53,3%
	Γυναίκα	N	10	33	43
		N%	10,9%	35,9%	46,7%
Ντοκιμαντέρ	Αντρας	N	23	26	49
		N%	25,0%	28,3%	53,3%
	Γυναίκα	N	24	19	43
		N%	26,1%	20,7%	46,7%
Τηλεόραση	Αντρας	N	39	10	49
		N%	42,4%	10,9%	53,3%
	Γυναίκα	N	35	8	43
		N%	38,0%	8,7%	46,7%

Ταινίες	Αντρας	N	40	9	49
		N%	43,5%	9,8%	53,3%
	Γυναίκα	N	33	10	43
		N%	35,9%	10,9%	46,7%
Βιβλίο / Άρθρο / Διαδίκτυο	Αντρας	N	41	8	49
		N%	44,6%	8,7%	53,3%
	Γυναίκα	N	34	9	43
		N%	37,0%	9,8%	46,7%

Πίνακας 9.4. Πινακοειδείς Διασταυρώσεις: «Μέσο επηρεασμού» με «Ηλικία».

Μέσο επηρεασμού	Ηλικία		Όχι	Ναι	Σύνολο
Φίλοι / Οικογένεια	18-29	N	8	29	37
		N%	8,3%	30,2%	38,5%
	30-39	N	14	25	39
		N%	14,6%	26,0%	40,6%
	>39	N	4	16	20
		N%	4,2%	16,7%	20,8%
Ντοκιμαντέρ	18-29	N	26	11	37
		N%	27,1%	11,5%	38,5%
	30-39	N	12	27	39
		N%	12,5%	28,1%	40,6%
	>39	N	13	7	20
		N%	13,5%	7,3%	20,8%
Τηλεόραση	18-29	N	27	10	37
		N%	28,1%	10,4%	38,5%
	30-39	N	35	4	39
		N%	36,5%	4,2%	40,6%
	>39	N	15	5	20
		N%	15,6%	5,2%	20,8%
Ταινίες	18-29	N	28	9	37
		N%	29,2%	9,4%	38,5%
	30-39	N	33	6	39
		N%	34,4%	6,3%	40,6%
	>39	N	16	4	20
		N%	16,7%	4,2%	20,8%

Βιβλίο / Άρθρο / Διαδίκτυο	18-29	N	29	8	37
		N%	30,2%	8,3%	38,5%
	30-39	N	33	6	39
		N%	34,4%	6,3%	40,6%
	>39	N	16	4	20
		N%	16,7%	4,2%	20,8%

Πίνακας 9.5. Πινακοειδείς Διασταυρώσεις: «Μέσο επηρεασμού» με «Μόρφωση».

Μέσο επηρεασμού	Μόρφωση		Όχι	Ναι	Σύνολο
Φίλοι / Οικογένεια	Σχολείο / Μετ. εκπ.	N	5	11	16
		N%	5,3%	11,6%	16,8%
	Πτυχιούχος	N	15	48	63
		N%	15,8%	50,5%	66,3%
	ΜτΠ / PhD	N	6	10	16
		N%	6,3%	10,5%	16,8%
Ντοκιμαντέρ	Σχολείο / Μετ. εκπ.	N	10	6	16
		N%	10,5%	6,3%	16,8%
	Πτυχιούχος	N	33	30	63
		N%	34,7%	31,6%	66,3%
	ΜτΠ / PhD	N	7	9	16
		N%	7,4%	9,5%	16,8%
Τηλεόραση	Σχολείο / Μετ. εκπ.	N	11	5	16
		N%	11,6%	5,3%	16,8%
	Πτυχιούχος	N	51	12	63
		N%	53,7%	12,6%	66,3%
	ΜτΠ / PhD	N	15	1	16
		N%	15,8%	1,1%	16,8%
Ταινίες	Σχολείο / Μετ. εκπ.	N	12	4	16
		N%	12,6%	4,2%	16,8%
	Πτυχιούχος	N	50	13	63
		N%	52,6%	13,7%	66,3%
	ΜτΠ / PhD	N	14	2	16
		N%	14,7%	2,1%	16,8%
Βιβλίο/Άρθρο/Διαδίκτυο	Σχολείο / Μετ. εκπ.	N	14	2	16
		N%	14,7%	2,1%	16,8%
	Πτυχιούχος	N	51	12	63
		N%	53,7%	12,6%	66,3%
	ΜτΠ / PhD	N	12	4	16
		N%	12,6%	4,2%	16,8%

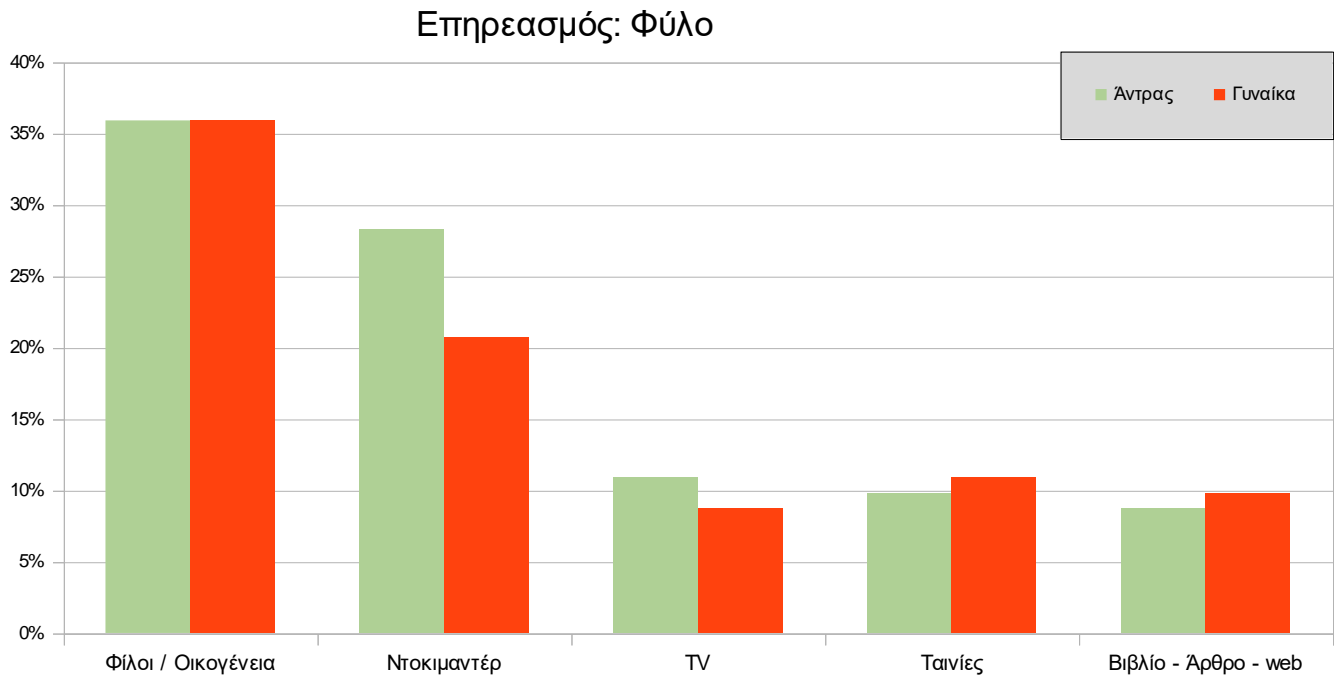
Πίνακας 9.6. Πίνακοειδείς Διασταυρώσεις: «Μέσο επηρεασμού» με «Θρησκεία».

Μέσο επηρεασμού	Θρησκεία		Όχι	Ναι	Σύνολο
Φίλοι / Οικογένεια	Χριστιανός	N	17	32	49
		N%	29,3%	55,2%	84,5%
	Άλλο	N	2	7	9
		N%	3,4%	12,1%	15,5%
Ντοκιμαντέρ	Χριστιανός	N	21	28	49
		N%	36,2%	48,3%	84,5%
	Άλλο	N	5	4	9
		N%	8,6%	6,9%	15,5%
Τηλεόραση	Χριστιανός	N	39	10	49
		N%	67,2%	17,2%	84,5%
	Άλλο	N	9	0	9
		N%	15,5%	.0%	15,5%
Ταινίες	Χριστιανός	N	38	11	49
		N%	65,5%	19,0%	84,5%
	Άλλο	N	8	1	9
		N%	13,8%	1,7%	15,5%
Βιβλίο/Άρθρο/Διαδίκτυο	Χριστιανός	N	39	10	49
		N%	67,2%	17,2%	84,5%
	Άλλο	N	7	2	9
		N%	12,1%	3,4%	15,5%

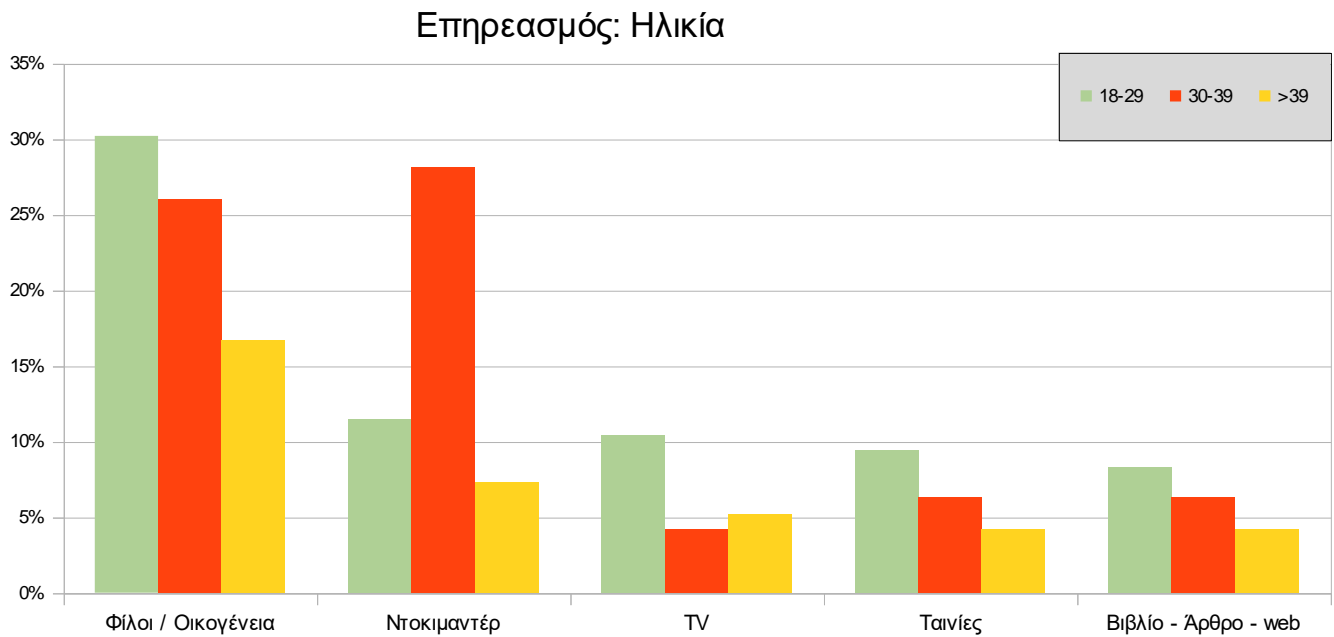
Πίνακας 9.7. Πίνακοειδείς Διασταυρώσεις: «Μέσο επηρεασμού» με «Εισόδημα».

Μέσο επηρεασμού	Εισόδημα		Όχι	Ναι	Σύνολο
Φίλοι / Οικογένεια	€0-15.000	N	7	6	13
		N%	12,1%	10,3%	22,4%
	€15.001-35.000	N	6	17	23
		N%	10,3%	29,3%	39,7%
	>35.000	N	5	17	22
		N%	8,6%	29,3%	37,9%
Ντοκιμαντέρ	€0-15.000	N	6	7	13
		N%	10,3%	12,1%	22,4%
	€15.001-35.000	N	11	12	23
		N%	19,0%	20,7%	39,7%
	>35.000	N	10	12	22
		N%	17,2%	20,7%	37,9%
Τηλεόραση	€0-15.000	N	9	4	13
		N%	15,5%	6,9%	22,4%
	€15.001-35.000	N	19	4	23
		N%	32,8%	6,9%	39,7%
	>35.000	N	15	7	22
		N%	25,9%	12,1%	37,9%
Ταινίες	€0-15.000	N	8	5	13
		N%	13,8%	8,6%	22,4%
	€15.001-35.000	N	20	3	23
		N%	34,5%	5,2%	39,7%
	>35.000	N	14	8	22
		N%	24,1%	13,8%	37,9%
Βιβλίο/Άρθρο/Διαδίκτυο	€0-15.000	N	12	1	13
		N%	20,7%	1,7%	22,4%
	€15.001-35.000	N	18	5	23
		N%	31,0%	8,6%	39,7%
	>35.000	N	18	4	22
		N%	31,0%	6,9%	37,9%

Γράφημα 8.2. Πινακοειδείς Διασταυρώσεις: «Μέσο επηρεασμού» με «Φύλο».

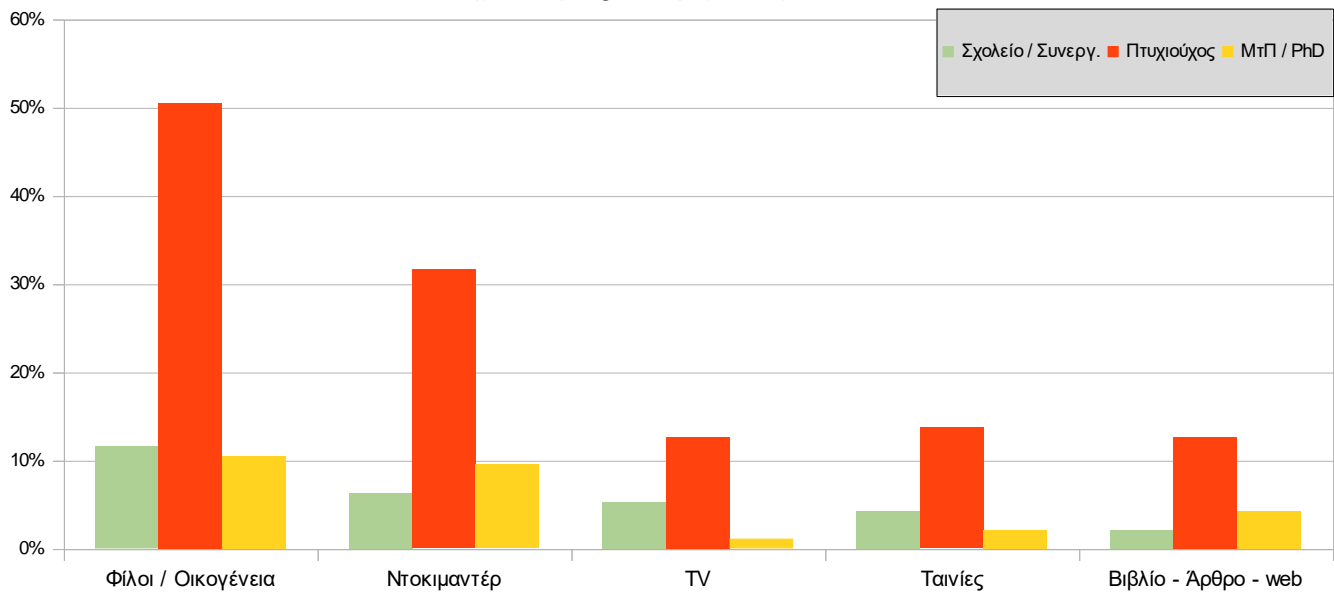

Γράφημα 8.3. Πινακοειδείς Διασταυρώσεις: «Μέσο επηρεασμού» με «Ηλικία».

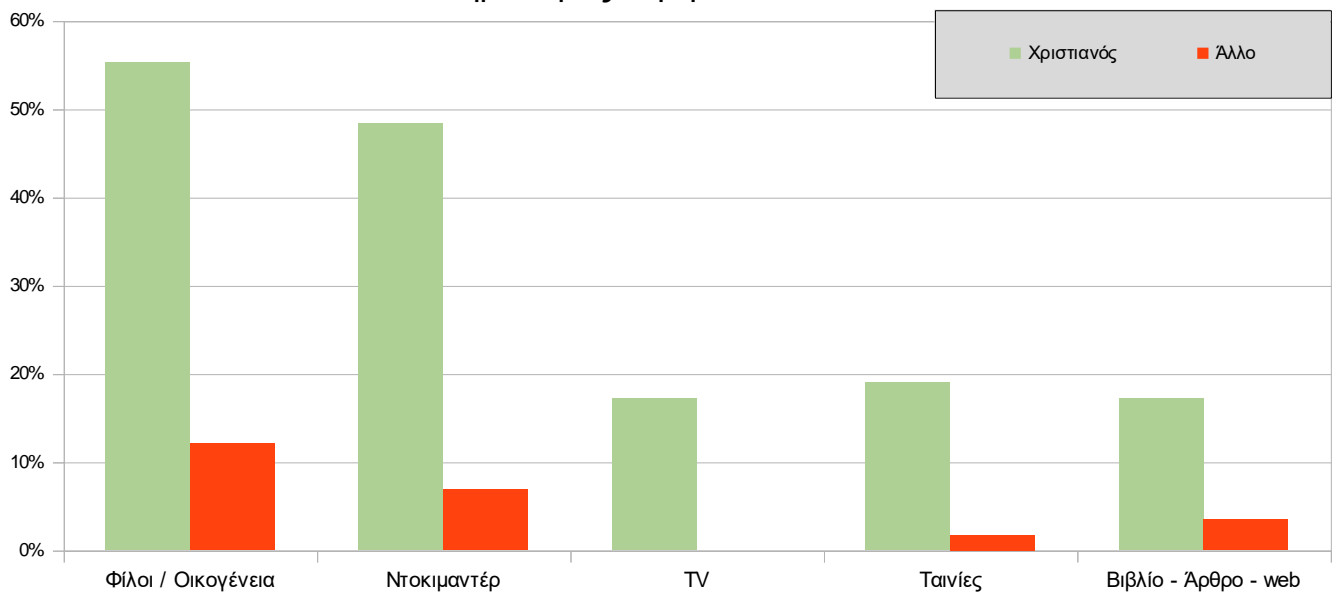
Γράφημα 8.4. Πινακοειδείς Διασταυρώσεις: «Μέσο επηρεασμού» με «Μόρφωση».

Επηρεασμός: Μόρφωση

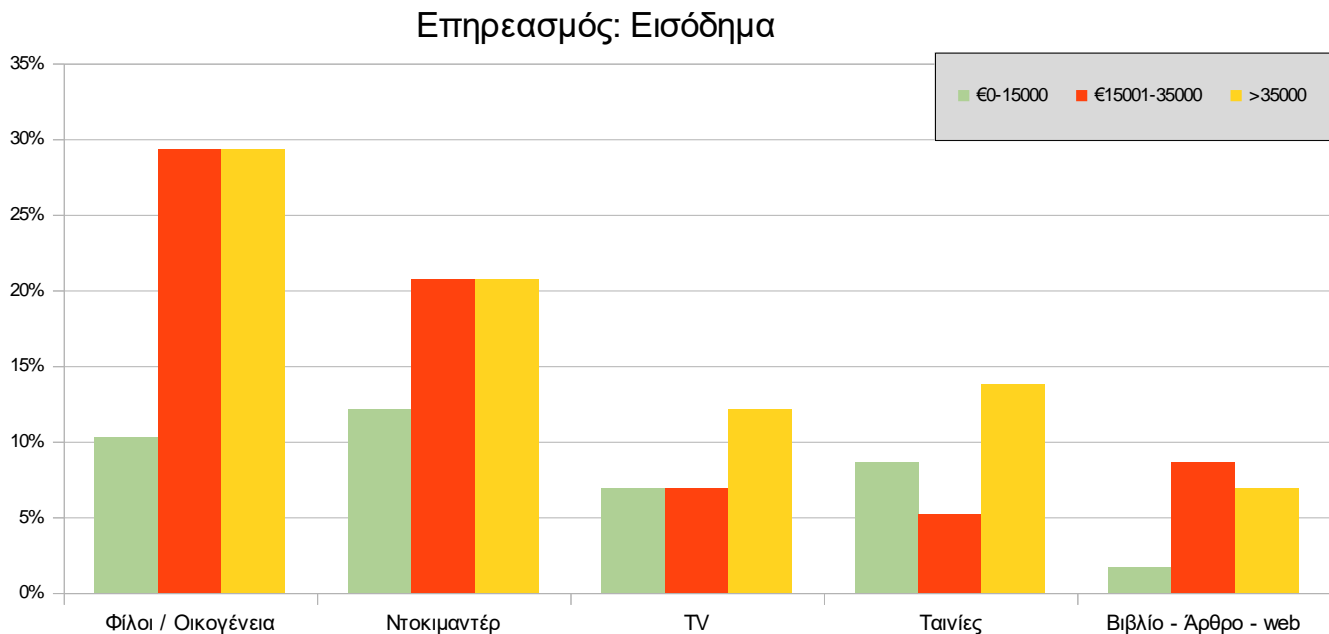

Γράφημα 8.5. Πινακοειδείς Διασταυρώσεις: «Μέσο επηρεασμού» με «Θρησκεία».

Επηρεασμός: Θρησκεία

Γράφημα 8.6. Πίνακοειδείς Διασταυρώσεις: «Μέσο επηρεασμού» με «Εισόδημα».

- Ποια άλλα κίνητρα θα μπορούσαν να προσελκύσουν τους ταξιδιώτες στο Μουσείο Auschwitz-Birkenau;

Γενικά Ποσοστά

- Στην ερώτηση ανοικτού τύπου σχετικά με την εμπειρία των επισκεπτών του μουσείου, υπήρξε ελάχιστη ανταπόκριση. Συνοπτικά, το 6,8% περιέγραψε την εμπειρία του ελπιδοφόρα, διδακτική με αισιόδοξα μηνύματα αποτροπής και μη επανάληψης των λαθών του παρελθόντος, ενώ το 2,9% αποκόμισε αισθήματα λύπης αλλά και ιστορικής γνώσης των γεγονότων, το 1,9% αποκόμισε μόνο αισθήματα λύπης, το 1,9% εστίασε μόνο στον εμπλουτισμό των ιστορικών του γνώσεων και τέλος, το 2% αναφέρθηκε σε κάτι άλλο.
- Στην ερώτηση ανοικτού τύπου σχετικά με τους λόγους για τους οποίους οι συμμετέχοντες αποφάσισαν να επισκεφθούν το μουσείο, παρατηρήθηκε ομοίως ελάχιστη ανταπόκριση. Το 6,8% ανέφερε συγκεκριμένα ότι επισκέφθηκε το μουσείο για λόγους ενθύμησης και απότισης φόρου τιμής, το 1% για τη βαθύτερη ανάγκη κατανόησης του παρελθόντος, και τέλος, το 1% δήλωσε έντονη συναισθηματική φόρτιση («*I left the tour earlier than I expected. I just couldn't complete the tour because it was too much for me to handle*»).

Πίνακας 10.1. Ποια άλλα κίνητρα θα μπορούσαν να προσελκύσουν τους ταξιδιώτες στο Μουσείο Auschwitz-Birkenau; Γενικά Ποσοστά.

		Συχνότητα	Ποσοστά	Έγκυρα Ποσ.
Εμπειρία επισκέπτη	Ελπίδα/Διδασκαλία/Μη επανάληψη λαθών του παρελθόντος	7	6,8%	43,8%
	Λύπη – Ιστορική γνώση	3	2,9%	18,8%
	Λύπη	2	1,9%	12,5%
	Ιστορική γνώση	2	1,9%	12,5%
	Επαγγελματική ταύτιση	1	1,0%	6,3%
	Άλλο	1	1,0%	6,3%
	Ελλειπούσες	87	84,5%	- - -
Κίνητρα επίσκεψης	Ενθύμηση/Απότιση φόρου τιμής	7	6,8%	77,8%
	Κατανόηση του παρελθόντος	1	1,0%	11,1%
	Συναισθηματική φόρτιση	1	1,0%	11,1%
	Ελλειπούσες	94	91,3%	- - -

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

5.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΩΝ

Ο σκοπός της παρούσας ερευνητικής μελέτης εντοπίζεται αρχικά σε τρεις βασικές κατευθύνσεις. Πρώτον, επιχειρεί να εξετάσει τη σκοτεινή τουριστική βιβλιογραφία και να διαμορφώσει έναν ολοκληρωμένο κατάλογο με τα πιθανά κίνητρα των επισκεπτών σκοτεινών τουριστικών προορισμών. Δεύτερον, προσπαθεί να εντοπίσει τα κίνητρα αυτά συγκεκριμένα, στους επισκέπτες του Μουσείου Auschwitz – Birkenau, προκειμένου στη συνέχεια να διερευνηθεί εάν αυτά θα μπορούσαν να συσχετιστούν με τα κίνητρα που παρατηρούνται σε άλλους σκοτεινούς τουριστικούς προορισμούς. Τρίτον, λόγω της αυξανόμενης δημοτικότητας του σκοτεινού τουρισμού, η έρευνα επιχειρεί να συγκεντρώσει και να καταγράψει ενδεχόμενες δυσκολίες, προβληματισμούς, αδυναμίες ή δυσχέρειες που αφορούν στη διαχείριση των σκοτεινών τουριστικών προορισμών.

Σημαντική διαπίστωση αποτελεί το γεγονός ότι ο διαχωρισμός των κινήτρων σε αναμενόμενα κίνητρα και μη καθίσταται δύσκολος, δεδομένου ότι κάτι τέτοιο δεν έχει ακόμη επιστημονικά τεκμηριωθεί. Σε τελική ανάλυση, η συγκεκριμένη μελέτη δύναται να καταδείξει μόνο τα κίνητρα που παρακινούν τους επισκέπτες του Μουσείου Auschwitz - Birkenau, καθώς και να τα συγκρίνει με τα υπόλοιπα κίνητρα σκοτεινού τουρισμού που προέκυψαν κατά τη βιβλιογραφική ανασκόπηση. Σε κάθε περίπτωση, αξίζει να σημειωθεί ότι δεν είναι απόλυτα βέβαιο εάν τελικά τα κίνητρα των επισκεπτών του Μουσείου Auschwitz - Birkenau είναι όμοια με εκείνα που παρατηρούνται στους επισκέπτες άλλων σκοτεινών τουριστικών προορισμών.

5.2 ΒΑΣΙΚΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ

Η βιβλιογραφική ανασκόπηση κατάφερε να συγκεντρώσει και να αποκαλύψει δέκα πιθανούς παράγοντες - κίνητρα που σχετίζονται με τη σκοτεινή τουριστική επίσκεψη και τα οποία έχουν συζητηθεί εκτενώς στο *Κεφάλαιο 2*. Ωστόσο, κατά τη διάρκεια της έρευνας αυτής, έγινε αντιληπτό ότι δύο συγκεκριμένα κίνητρα ήταν αυτά που επικράτησαν, αναφορικά με την επίσκεψη στο Μουσείο Auschwitz - Birkenau: τα κίνητρα της *ανάμνησης* και της *εκπαίδευσης*. Οι ερωτηθέντες της έρευνας στην πλειοψηφία τους, ανέφεραν ότι ο απώτερος σκοπός για τον

οποίο αναζητούσαν τόσο την επιμόρφωση, όσο και την ανάμνηση των γεγονότων του Ολοκαυτώματος, ήταν η πρόληψη. Συγκεκριμένα οι ερωτηθέντες επεσήμαναν την επιτακτική ανάγκη των σημερινών και μελλοντικών γενεών να γνωρίζουν και να αντιλαμβάνονται τις ολέθριες συνέπειες τέτοιων μεγάλων ιστορικών γεγονότων, όπως το Ολοκαύτωμα, έτσι ώστε παρόμοια φαινόμενα, να αποφεύγονται, ει δυνατόν, στο μέλλον. Εν συνεχεία, με αφορμή την αναφορά και τη συμπερίληψη κι άλλων παραγόντων ώθησης, οι απαντήσεις των συμμετεχόντων αντικατόπτρισαν επίσης τα κίνητρα της εκπαίδευσης και της ανάμνησης, με κυρίαρχο σκοπό την πρόληψη. Συγκεκριμένα, οι επισκέπτες εκείνοι που βρέθηκαν στο μουσείο, κυρίως για να δουν τα αντικείμενα και τα εκθέματα που σχετίζονται με το Ολοκαύτωμα, επεσήμαναν και την ανάγκη να διδαχθούν τόσο οι ίδιοι όσο και τα παιδιά τους, μέσα από την αφήγηση και εξιστόρηση των δραματικών εκείνων γεγονότων. Με παρόμοιο τρόπο εκτυλίχθηκε και το ενδιαφέρον εκείνων που επισκέφθηκαν το μουσείο, παρακινούμενοι από ιστορικά και κληρονομικά κίνητρα, καθώς ο τελικός σκοπός της επίσκεψής τους αφορούσε την πρόληψη και αποτροπή τέτοιων γεγονότων, μέσω της εκπαίδευσης και της μνήμης.

Ωστόσο, τα ευρήματα αυτά δεν συνηγορούν στο γεγονός ότι οι επισκέπτες δεν παρακινήθηκαν και από άλλους παράγοντες. Πράγματι, μερικοί επισκέπτες παρακινήθηκαν από συναισθήματα ενοχής και περιέργειας. Άλλοι ακόμη, ανέφεραν ότι τα μουσεία αποτελούν για τους ίδιους εφικτά μέσα αντιμετώπισης του θανάτου και της καταστροφής. Ωστόσο, δεδομένου ότι ελάχιστοι υπήρξαν εκείνοι που έδωσαν τις προαναφερθείσες απαντήσεις, τα κίνητρα επισκεψιμότητας που σχετίζονται τόσο με την ενοχή και την περιέργεια, όσο και με την αντιμετώπιση του θανάτου και της καταστροφής, θεωρούνται δευτερεύοντα. Σε γενικές γραμμές, σε σύγκριση με τους παράγοντες της εκπαίδευσης και της μνήμης, οι υπόλοιποι παράγοντες δείχνουν να εξασθενούν.

Το Μουσείο Auschwitz - Birkenau δίνει μεγάλη έμφαση στη μνήμη και την εκπαίδευση, η οποία διακρίνεται τόσο στην επίσημη αποστολή, όσο και στα εκθέματά του. Μόνιμες εκθέσεις, όπως η «*Extermination*», η «*Evidence of Crime*», η «*Life of Prisoners*», η «*Living Conditions*», η «*Death Block*», η «*Death Wall*», η «*Gas Chamber I*» και η «*Central Camp Baths*», έχουν ως κύριο στόχο την ενημέρωση του κοινού, ενώ παράλληλα, αποτίνουν φόρο τιμής στα θύματα του Ολοκαυτώματος. Και όπως πράγματι διακρίνεται, οι παραπάνω εκθέσεις συμβάλλουν στην

επίτευξη της αποστολής του μουσείου, που είναι η ανάμνηση, η ευαισθητοποίηση και η υπευθυνότητα των επισκεπτών του.

Ωστόσο, τα μουσεία δεν συνιστούν άψυχα απλώς κτίρια που στεγάζουν πληθώρα αντικειμένων, αλλά κυρίως χώρους, στο εσωτερικό των οποίων κυριαρχεί η επικράτηση ενός βαθύτερου και ουσιώδους νοήματος. Το νόημα που «στεγάζεται» σε ένα μουσείο, αντιπροσωπεύει εκείνο που ένα έθνος θεωρεί αληθινό αλλά κυρίως, εκείνο που οι ηγέτες ενός έθνους θεωρούν αληθινό. Τα μουσεία αναδεικνύονται ως τα μέσα προώθησης, επιβεβαίωσης και διαμόρφωσης της εθνικής ταυτότητας από εκείνους που βρίσκονται στην κυρίαρχη εξουσία.

Δεδομένης της υφιστάμενης αυτής κατάστασης, παρατηρείται το φαινόμενο της «δυτικοποίησης» του Ολοκαυτώματος στα περισσότερα μουσεία (Cole, 1999, Young, 1993, Arrighanesi, 1999, Hass, 1995). Η πεποίθηση που επικρατεί είναι ότι τα μέρη του Ολοκαυτώματος τόσο στην Ευρώπη, όσο και στις Η.Π.Α., έχουν την τάση να τοποθετούν τα γεγονότα στο πλαίσιο των δυτικών αξιών. Το ενδιαφέρον, αντί να επικεντρώνεται στην απόπειρα εξάλειψης του εβραϊκού πληθυσμού, μεταφέρεται σε γενικές δυτικές έννοιες, όπως η ελευθερία, η ισότητα και ο πλουραλισμός.

Λαμβάνοντας τα παραπάνω υπόψη, δεν αποτελεί ίσως έκπληξη το γεγονός ότι τα κίνητρα της εκπαίδευσης και της ανάμνησης διαδραματίζουν κυρίαρχο ρόλο στην επισκεψιμότητα του Μουσείου Auschwitz - Birkenau. Ενώ το μουσείο προσελκύει επισκέπτες, λόγω κυρίως της προσφερόμενης από αυτό εκπαίδευσης και της δημιουργίας της μνήμης, οι επισκέπτες ωθούνται παράλληλα και από την ανάγκη να τιμήσουν, να παρατηρήσουν και να εκπληρώσουν τις δυτικές αξίες, από τις οποίες είναι εμποτισμένοι.

Με βάση λοιπόν τις παραπάνω παρατηρήσεις, είναι δύσκολο να διαπιστωθεί εάν τα κίνητρα στην περίπτωση του Μουσείου Auschwitz - Birkenau μπορούν να αποκαλύψουν και να ταυτιστούν με εκείνα άλλων τοποθεσιών σκοτεινού τουρισμού. Έχει μάλιστα παρατηρηθεί, ότι και άλλα Μουσεία Ολοκαυτώματος προσελκύουν πληθώρα επισκεπτών, προβάλλοντας παρόμοια μηνύματα, τα οποία συνάδουν και αντανακλούν την εθνική τους ταυτότητα. Για παράδειγμα, οι Ολλανδοί έχουν καθιερώσει το πρόσωπο της Άννας Φρανκ με έναν τρόπο, ο οποίος τους «επιτρέπει να αποποιούνται τις ενοχές τους και να κατηγορούν τους Ναζί που

αποδεκάτισαν τον εβραϊκό πληθυσμό τους... Η ιστορία της Άννας Φρανκ λέει στον κόσμο: Κοίτα, εμείς οι Ολλανδοί την κρύψαμε, οι φριχτοί Γερμανοί τη σκότωσαν. Ήταν οι κακοί και ήμασταν οι ενάρετοι» (Cole, 1999, 43).

Ενδεχομένως, το κίνητρο των επισκεπτών σε μέρη σκοτεινού τουρισμού να σχετίζεται εν πολλοίς και με τα μηνύματα που προσπαθεί να προωθήσει ο εκάστοτε προορισμός. Ως προορισμοί εθνικής ταυτότητας, τα μουσεία αντιπροσωπεύουν εκείνο, του οποίου οι πολίτες επιθυμούν να γίνουν κοινωνοί. Όταν οι μετανάστες θέλουν να αποκτήσουν μια εικόνα για τη νέα τους χώρα, επισκέπτονται τα μουσεία της. Παρομοίως, όταν ο λαός μιας χώρας επιθυμεί να κατανοήσει το παρελθόν και το παρόν αυτής, τείνει να επισκέπτεται τα μουσεία της. Όπως αποκαλύπτει και η παρούσα μελέτη, οι επισκέπτες σε μουσεία Ολοκαυτώματος έλκονται από τις δυτικές αξίες και τα πατριωτικά μηνύματα που προβάλλονται από τα μουσεία, όπως ο πλουραλισμός, η ανοχή, η ισότητα και η ελευθερία.

Όταν οι επισκέπτες έλκονται από τα μηνύματα που προβάλλονται αλλά και από τα ιδεώδη που πρεσβεύουν οι σκοτεινοί τουριστικοί προορισμοί, τότε η τοποθεσία των συγκεκριμένων προορισμών διαδραματίζει σπουδαίο ρόλο στην παρακίνησή τους. Η παρούσα μελέτη αποκαλύπτει ότι οι επισκέπτες του Μουσείου Auschwitz - Birkenau παρακινούνται από τα κίνητρα της εκπαίδευσης και της ανάμνησης, με αώτερο στόχο την πρόληψη και την αποτροπή παρόμοιων οδυνηρών γεγονότων. Η συγκεκριμένη παρακίνηση συνάδει απόλυτα με τις αξίες του δυτικού πολιτισμού. Επιδιώκοντας σε προσωπικό επίπεδο να αποτρέψουν παρόμοιες φρικαλεότητες, οι επισκέπτες αισθάνονται ότι προβιβάζονται σε άξιους εκπροσώπους του έθνους τους και των πολιτιστικών του αξιών.

Εν κατακλείδι, οι προρρηθείσες διαπιστώσεις επισημαίνουν ορισμένα καίρια σημεία. Αρχικά, τονίζεται η χρησιμότητα του μοντέλου του Dann (1977), που αφορά τους παράγοντες της ώθησης και της έλξης των επισκεπτών. Στην παρούσα μελέτη, υπάρχει ένας σαφής συσχετισμός μεταξύ των κινήτρων που ωθούν εσωτερικά τον εκάστοτε επισκέπτη σε ένα μουσείο και των χαρακτηριστικών που προβάλλονται από τα μουσεία, προκειμένου να προσελκύσουν τους επισκέπτες. Όπως διαφαίνεται στην περίπτωση του Μουσείου Auschwitz - Birkenau, οι επισκέπτες παρακινούνται από την επιθυμία τους να επιμορφωθούν σχετικά με τα δραματικά γεγονότα που συνδέονται με το Ολοκαύτωμα, αλλά και να το ενθυμούνται με την προσδοκία

αποτροπής παρόμοιων γεγονότων στο μέλλον, δρώντας παράλληλα και ως άξιοι πρεσβευτές των εθνών τους και των πολιτιστικών τους αξιών. Παρομοίως, το μουσείο, ως μία «αποθήκη» εθνικών αξιών, προβάλλει τις αξίες, όπως αυτές επισημαίνονται και από την επίσημη αποστολή του. Εφόσον τα κίνητρα των επισκεπτών σχετίζονται με τα μηνύματα που προβάλλονται από τους σκοτεινούς τουριστικούς προορισμούς, τότε το μοντέλο του Dann θα μπορούσε να αξιοποιηθεί για περαιτέρω έρευνα.

Στα παραπάνω, προστίθεται επιπλέον η συνεχιζόμενη αβεβαιότητα σε ό,τι αφορά την επισκεψιμότητα σε σκοτεινούς τουριστικούς προορισμούς. Η ιδιαιτερότητα των κινήτρων των επισκεπτών του Auschwitz - Birkenau καθιστά δυσχερές για κάποιον να ισχυριστεί με βεβαιότητα, ότι θα μπορούσαν τα κίνητρα αυτά να συσχετιστούν και με άλλους σκοτεινούς τουριστικούς προορισμούς. Ωστόσο, εκείνο που μπορεί να ειπωθεί με απόλυτη σαφήνεια, είναι ότι η τοποθεσία μπορεί να αποτελεί μια σημαντική μεταβλητή για τα κίνητρα των επισκεπτών και ως εκ τούτου, το ζήτημα αυτό χρήζει βαθύτερης έρευνας.

Συνοψίζοντας, τα βασικά ευρήματα της παρούσας έρευνας είναι τα κάτωθι:

- Οι επισκέπτες του Auschwitz - Birkenau επισκέπτονται το μουσείο για εκπαιδευτικούς και ενθυμικούς λόγους, με απώτερο σκοπό την πρόληψη και αποτροπή τραγικών γεγονότων.
- Τα μουσεία του Ολοκαυτώματος, συμπεριλαμβανομένου του Auschwitz - Birkenau, λειτουργούν ως «αποθήκες» εθνικής ταυτότητας. Χρησιμοποιούνται εν μέρει από τις εκάστοτε κυβερνητικές εξουσίες για την προώθηση και καθιέρωση συγκεκριμένων εθνικών αξιών.
- Τα κίνητρα των επισκεπτών του Μουσείου Auschwitz - Birkenau αντικατοπτρίζουν τις δυτικές πολιτιστικές αξίες, επομένως, δύναται να το επισκεφθούν για να εκπληρώσουν τη δική τους ταυτότητα ως πρεσβευτές των χωρών τους.
- Η τοποθεσία του Auschwitz - Birkenau είναι υψίστης σημασίας σε παγκόσμιο επίπεδο. Συγκεκριμένα, παρατηρείται ότι η σημαντικότητα τέτοιων μουσείων καθορίζεται σε σημαντικό βαθμό, από την τοποθεσία στην οποία αυτά βρίσκονται. Για παράδειγμα, τα μουσεία Ολοκαυτώματος σε χώρες όπως η Γερμανία, η Πολωνία και το Ισραήλ θεωρούνται πιο σημαντικά και δημοφιλή από εκείνα των Ηνωμένων Πολιτειών, της

Αυστραλίας ή του Καναδά. Επομένως, η διεξαγωγή παρόμοιων ερευνών σε χώρες, όπως οι Η.Π.Α., η Αυστραλία ή ο Καναδάς, ενδέχεται να επιφέρει διαφορετικά αποτελέσματα.

- Παραμένει αβέβαιο εάν οι παραπάνω παράγοντες επηρεάζουν τα κίνητρα των επισκεπτών και σε άλλους σκοτεινούς τουριστικούς προορισμούς. Ωστόσο, κρίνεται επιτακτική η ανάγκη συμπερίληψης της τοποθεσίας σε οποιαδήποτε περαιτέρω έρευνα σχετική με το θέμα.
- Ομοίως, οι επικρατούσες πολιτιστικές αξίες πρέπει επίσης να συμπεριληφθούν σε οποιαδήποτε περαιτέρω έρευνα σχετικά με το συγκεκριμένο θέμα.
- Τέλος, κρίνεται γενικά απαραίτητη η διενέργεια βαθύτερης έρευνας για την καλύτερη κατανόηση των κινήτρων των επισκεπτών σε περιοχές θανάτου και καταστροφής.

5.3 ΤΑ ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ ΜΙΑΣ ΒΑΘΥΤΕΡΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Υπάρχει μια πληθώρα σκοτεινών τουριστικών προορισμών που μπορεί κάποιος να εξετάσει, να μελετήσει και να εξερευνήσει, προκειμένου να κατανοήσει καλύτερα τα κίνητρα των ταξιδιωτών που τους επισκέπτονται. Επίσης, παρέχεται η δυνατότητα στους ερευνητές να μελετήσουν και να εφαρμόσουν τα κίνητρα της παρούσας έρευνας και σε άλλα μέρη σκοτεινού τουρισμού. Ωστόσο, παρόλο που ο συγκεντρωτικός κατάλογος με όλα τα πιθανά κίνητρα επίσκεψης των τόπων αυτών, θεωρείται γενικά χρήσιμος, θα πρέπει να σημειωθεί ότι αυτό που προσελκύει τους επισκέπτες στο Auschwitz – Birkenau, μπορεί να διαφέρει από εκείνο που παρακινεί τους επισκέπτες άλλων προορισμών, όπως για παράδειγμα το Βατερλώ.

Προτού πραγματοποιηθούν οποιεσδήποτε συγκρίσεις με άλλους σκοτεινούς τουριστικούς προορισμούς, θα πρέπει ενδεχομένως, πρώτα να εξεταστούν και να επιβεβαιωθούν τα κίνητρα των επισκεπτών σε μέρη του Ολοκαυτώματος. Ένα από τα πιο σημαντικά ευρήματα της παρούσας μελέτης είναι ότι η εκπαίδευση και η μνήμη με σκοπό την αποτροπή παρόμοιων τραγικών γεγονότων, αποτέλεσαν τους κύριους παράγοντες ώθησης των επισκεπτών του Auschwitz - Birkenau. Ωστόσο, η παρούσα έρευνα μελέτησε αποκλειστικά τους επισκέπτες ενός πολωνικού μουσείου.

Σε κάθε περίπτωση, η διενέργεια πλήρους και ενδελεχούς έρευνας κρίνεται ιδιαίτερα απαραίτητη. Επιπλέον, θα μπορούσαν να διεξαχθούν παρόμοιες ερευνητικές μελέτες, έχοντας

για παράδειγμα ως μελέτη περίπτωσης, Γερμανούς επισκέπτες σε χώρους σκοτεινού τουρισμού στη Γερμανία ή διεθνείς επισκέπτες σε γερμανικές τοποθεσίες σκοτεινού τουρισμού ή ακόμη Γερμανούς επισκέπτες σε ισραηλινούς σκοτεινούς προορισμούς και ούτω καθεξής. Μόνον όταν τα κίνητρα επίσκεψης στις τοποθεσίες του Ολοκαυτώματος τεκμηριωθούν, καθιερωθούν και καταστούν κοινώς αποδεκτά από την πλειοψηφία των συγγραφέων μέσω της εκτεταμένης αυτής μελέτης, τότε πλέον θα καθίσταται εφικτή η οποιαδήποτε σύγκριση των παραπάνω κινήτρων με εκείνα άλλων σκοτεινών τουριστικών προορισμών.

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, σε κάθε περίπτωση, κρίνεται απαραίτητη η διενέργεια ουσιαστικότερης έρευνας για την κατανόηση των κινήτρων των επισκεπτών σε άλλα μέρη θανάτου και καταστροφής, πέραν εκείνων του Ολοκαυτώματος. Στο μέλλον, οι ερευνητές θα είναι σε θέση να θέσουν σε εφαρμογή και να ερευνήσουν τα κίνητρα που παρατέθηκαν στην παρούσα μελέτη, και σε άλλους προορισμούς σκοτεινού τουρισμού, όπως για παράδειγμα, τις φυλακές Alcatraz. Ενδεχομένως, σε μία τέτοια μελέτη περίπτωσης να διαπιστωθεί ότι, τα ιστορικά κίνητρα - και όχι τα εκπαιδευτικά - είναι εκείνα που κατέχουν τον κυρίαρχο ρόλο κατά τη λήψη αποφάσεων των ατόμων να επισκεφθούν τον εν λόγω προορισμό.

Δεδομένης της ευαισθησίας και των ηθικών διαστάσεων που άπτονται του συγκεκριμένου θέματος, αυτού δηλαδή των φυλακών Alcatraz, θα μπορούσαν ενδεχομένως, να χρησιμοποιηθούν και να υιοθετηθούν και άλλες βασικές ερευνητικές μέθοδοι και προσεγγίσεις. Μία ποιοτική έρευνα, όπως οι συνεντεύξεις σε ομάδες εστίασης (focus groups) θα μπορούσε να παρέχει πολύτιμες πληροφορίες αναφορικά με τα συναισθήματα, τις ενέργειες και τις αντιδράσεις των επισκεπτών και ως εκ τούτου, να αναδεικνύει τα πιθανά κίνητρα που τους ώθησαν μέχρι εκεί. Επίσης, οι εις βάθος συνεντεύξεις (in-depth) με τους επισκέπτες των φυλακών, θα μπορούσαν να παρέχουν στους ερευνητές μία πιο λεπτομερή και σαφή κατανόηση των κινήτρων της επίσκεψής τους.

Η ελπίδα, ως κίνητρο, αποτελεί ένα συγκεκριμένο πεδίο που εφιστά την προσοχή και χρήζει διεξοδικότερης έρευνας. Αξίζει να σημειωθεί, ότι παρόλο που η ελπίδα, ως κίνητρο ώθησης δεν εντοπίστηκε και ως εκ τούτου, δεν αναλύθηκε κατά τη βιβλιογραφική ανασκόπηση, ωστόσο όπως διαφαίνεται από τα πορίσματα της έρευνας, συνιστά μία αξιοσημείωτη μεταβλητή. Συγκεκριμένα, ορισμένοι συμμετέχοντες σχολίασαν ότι μετά το πέρας της επίσκεψής τους, είχαν

αισθανθεί έντονα αισθήματα ελπίδας και αισιοδοξίας για το μέλλον και ειδικότερα εκείνοι οι οποίοι, κατά τη διάρκεια της επίσκεψής τους, είχαν συναντήσει κάποιους από τους επιζήσαντες του Ολοκαυτώματος. Κάποιοι άλλοι συμμετέχοντες, δήλωσαν ότι βγαίνοντας από τις εγκαταστάσεις του μουσείου, ένιωσαν ιδιαίτερα έντονη την ελπίδα για ένα καλύτερο μέλλον, μαθαίνοντας από τα λάθη του παρελθόντος. Καθίσταται επομένως σαφές, ότι η ελπίδα ως ένα σημαντικό κίνητρο ώθησης, δύναται να διαδραματίσει σπουδαίο ρόλο όσον αφορά την ώθηση ή την προσέλκυση των επισκεπτών σε έναν προορισμό.

Ως παράγοντες ώθησης, η εκπαίδευση και η ανάμνηση εγείρουν επιπρόσθετα ερωτήματα. Παρόλο που οι συμμετέχοντες τόνισαν ότι η πρόληψη αποτελούσε το βασικότερο λόγο της επίσκεψής τους, ωστόσο, κάτι τέτοιο δεν θεωρείται απόλυτο και βέβαιο. Σαφώς, τα κίνητρα της μάθησης και της ανάμνησης καθαυτά θεωρούνται αξιосέβαστες προθέσεις επίσκεψης ενός προορισμού, εντούτοις, ορισμένοι συγγραφείς ενδέχεται να τα εκλαμβάνουν περισσότερο ως επιχειρήματα των ταξιδιωτών να επισκεφθούν έναν σκοτεινό προορισμό, παρά ως ειλικρινή κίνητρα. Συνεπώς, η διεξοδικότερη έρευνα και ενασχόληση με τον τομέα των παραγόντων ώθησης που αφορούν αποκλειστικά την περιέργεια, θα μπορούσε να αποδειχθεί ιδιαίτερα καρποφόρα και επωφελής.

Επιπλέον, άξια μνείας είναι η ανάγκη κατανόησης του ρόλου που διαδραματίζει το μάρκετινγκ στη σκοτεινή τουριστική επισκεψιμότητα, καθώς και της δυνατότητας βελτίωσης σε αυτόν τον τομέα. Τα πρόσωπα που ασχολούνται με το μάρκετινγκ, μέσω της χρήσης των MME και των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, έχουν τη δυνατότητα να επηρεάσουν σε σημαντικό βαθμό τα επίπεδα επισκεψιμότητας ενός προορισμού. Προωθώντας την εκπαίδευση και την ανάμνηση ως δομικά συστατικά της λειτουργίας τους, ορισμένοι σκοτεινοί προορισμοί, ενδέχεται να δικαιολογούν και να «υποθάλουν» τα πραγματικά κίνητρα επίσκεψης ορισμένων εκ των επισκεπτών τους. Σε αυτήν την περίπτωση, μία πιθανή ερευνητική μελέτη, θα αποτελούσε η εξέταση των κινήτρων των επισκεπτών σε ένα συγκεκριμένο προορισμό και η σύγκρισή τους με την αποστολή και το όραμα που επιτελεί ο εν λόγω προορισμός. Με αυτόν τον τρόπο, ενδέχεται στο μέλλον να διαπιστωθεί ότι οι παράγοντες έλξης ορισμένων σκοτεινών τουριστικών προορισμών είναι ισχυρότεροι από εκείνους της ώθησης των επισκεπτών τους.

Ένα άλλο πεδίο έρευνας που ανακύπτει και εφιστά την άμεση προσοχή όλων των εμπλεκομένων, είναι ο τρόπος διαχείρισης του μάρκετινγκ και η πιθανή υποβάθμιση ενός προορισμού και του απώτερου σκοπού του. Ενώ οι σκοτεινοί προορισμοί προωθούν την εκπαίδευση και τη μνήμη, η βιβλιογραφική ανασκόπηση έχει αναδείξει την τάση εμπορευματοποίησης ορισμένων σκοτεινών τουριστικών προορισμών. Διαπιστώνεται έτσι, ότι μια χρονολογικά συστηματική μελέτη περίπτωσης θα ήταν χρήσιμη, δεδομένου ότι με την πάροδο του χρόνου, οι ερευνητές θα έχουν τη δυνατότητα να παρατηρήσουν οποιεσδήποτε αλλαγές και να συλλέξουν περισσότερες πληροφορίες σχετικά με το ρόλο του μάρκετινγκ.

Επιπλέον, συνιστάται η διενέργεια περισσότερων μελετών περιπτώσεων σε σχέση με το ρόλο που διαδραματίζουν οι πολιτιστικές αξίες σε έναν προορισμό. Προτείνεται στο μέλλον οι ερευνητές να επιλέξουν έναν συγκεκριμένο προορισμό και μέσω μιας συστηματικής μελέτης περίπτωσης, να ερευνήσουν εάν και κατά πόσο αλλάζουν οι ερμηνείες και οι ιστορικές περιγραφές σε εκείνον, καθώς και οι επικρατούσες πολιτιστικές αξίες με την πάροδο του χρόνου. Κάτι τέτοιο ενδέχεται να αποδειχθεί ιδιαίτερα ωφέλιμο και ενδιαφέρον κυρίως για εκείνους τους προορισμούς με μακρά ιστορία ως τουριστικά αξιοθέατα, καθώς με αυτόν τον τρόπο τούς παρέχεται μία χρονολογική και πιο λεπτομερή μελέτη της πορείας και της εξέλιξής τους μέσα στο χρόνο.

Ο ορισμός του σκοτεινού τουρισμού μπορεί επίσης να αναθεωρηθεί σε μελλοντικές έρευνες. Οι ερευνητές που μελετούν το φαινόμενο δεν έχουν καταλήξει ακόμη σε έναν κοινά αποδεκτό ορισμό, κυρίως επειδή δεν συμφωνούν για το ρόλο που διαδραματίζουν τα κίνητρα των επισκεπτών. Για τον Seaton (1996), ο θανατουρισμός υφίσταται λόγω των κινήτρων των ανθρώπων να επισκέπτονται περιοχές θανάτου και καταστροφής. Ωστόσο, οι επισκέπτες του Μουσείου Auschwitz - Birkenau, όπως διαπιστώθηκε, δεν παρακινήθηκαν από την επιθυμία τους να αντικρίσουν εικόνες θανάτου και καταστροφής, αλλά αντιθέτως, από την προσδοκία τους να συμβάλλουν στην αποτροπή παρόμοιων καταστάσεων και φαινομένων στο μέλλον. Από την άλλη πλευρά, σύμφωνα με τους Foley και Lennon (1996), ο σκοτεινός τουρισμός αφορά την παρουσίαση και «κατανάλωση» του θανάτου, όπου τα κίνητρα των επισκεπτών παίζουν δευτερεύοντα ρόλο. Ωστόσο, όπως διαπιστώνεται στην παρούσα έρευνα, τα επιμορφωτικά και ενθυμικά κίνητρα με σκοπό την πρόληψη και την αποτροπή, ήταν εκείνα που παρακίνησαν τα

άτομα να επισκεφθούν το Μουσείο Auschwitz - Birkenau. Ενδεχομένως, ο σκοτεινός τουρισμός να είναι ένας συνδυασμός και των δύο προαναφερθέντων ορισμών.

5.4 ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ

Παρά την προφανή και επιτακτική ανάγκη για περαιτέρω ενδελεχή έρευνα, διακρίνονται επίσης και ορισμένα διδάγματα μέσα από την εξερεύνηση των κινήτρων των επισκεπτών σε περιοχές θανάτου και καταστροφής. Για τους διαχειριστές των σκοτεινών τουριστικών προορισμών, τα διδάγματα αυτά γίνονται αντιληπτά επίσης και ως επιπτώσεις στην ίδια τη διαχείριση. Η αυξανόμενη δημοτικότητα του σκοτεινού τουρισμού επιτάσσει περισσότερο από κάθε άλλη φορά την ουσιαστική κατανόηση και καταλληλότερη διαχείριση των κινήτρων των επισκεπτών ενός σκοτεινού προορισμού.

Δεδομένου του ρόλου που διαδραματίζουν τα μουσεία ως αρχεία μνήμης και ταυτότητας, οφείλουν να είναι μονίμως ενημερωμένα σχετικά με τις τρέχουσες πολιτικές εξελίξεις. Ενίοτε, οι εναλλαγές στην εξουσία συνεπάγονται αλλαγές στις πολιτιστικές αξίες ενός έθνους, οι οποίες από οικονομικής απόψεως, ενδέχεται να συνεπάγονται σημαντικές αλλαγές στη χρηματοδότηση και συντήρηση των μουσείων. Ωστόσο, αν παρατηρήσει κανείς το συγκεκριμένο φαινόμενο στην ολότητά του, ενδέχεται να διαπιστώσει αλλαγές και στον τρόπο με τον οποίο συστήνονται και προβάλλονται τα μουσεία αυτά στο κοινό. Το παρελθόν έχει διδάξει ότι, τα πρόσωπα που βρίσκονται στην εξουσία ενίοτε παρουσιάζουν αναληθείς ερμηνείες των ιστορικών γεγονότων που συνδέονται με τα μουσεία – και όχι μόνο – προκειμένου να εξυπηρετήσουν τις δικές τους οικονομικές και πολιτικές σκοπιμότητες. Έτσι, ο ρόλος των μουσείων αναδεικνύεται ιδιαίτερα σημαντικός, καθώς έχοντας επίγνωση ποια είναι εκείνα τα ιστορικά γεγονότα και μηνύματα που χειραγωγούνται ή παραποιούνται, θα είναι σε θέση να διατηρήσουν μία αμερόληπτη ιστορική ερμηνεία των γεγονότων, με κεντρικό άξονα την αλήθεια.

Σε πρακτικό επίπεδο, είναι εμφανές ότι επιβάλλεται η βαθύτερη κατανόηση των κινήτρων των επισκεπτών από τους υπεύθυνους μάρκετινγκ, προκειμένου να επιτυγχάνεται η μέγιστη δυνατή προβολή των προορισμών, τη διαχείριση των οποίων έχουν αναλάβει. Για παράδειγμα, αν ένας προορισμός δέχεται έναν μεγάλο αριθμό επισκεπτών μιας τραγωδίας, τότε θα ήταν ωφέλιμο για τον εν λόγω προορισμό να προβάλλεται ως ένα μέρος για ανάμνηση, απότιση φόρου τιμής και

απαλλαγών από τις ενοχές. Παρομοίως, εάν η εκπαίδευση αποτελεί το βασικό κίνητρο των επισκεπτών, τότε ο προορισμός θα πρέπει να εστιάζει τις προσπάθειές του στις βασικές πτυχές της διδασκαλίας. Ένα τέτοιο εγχείρημα θα μπορούσε να περιλαμβάνει κάτι πολύ απλό, όπως για παράδειγμα, τη δημιουργία ενός χώρου που θα παρέχει την καταγραφή και την σε βάθος ανάλυση και ερμηνεία των γεγονότων του παρελθόντος ή κάτι αρκετά σύνθετο, όπως τη δημιουργία και προσφορά επιπρόσθετων υπηρεσιών, όπως διαλέξεις, σεμινάρια ή εργαστήρια.

Κατά γενικό κανόνα, η βαθύτερη κατανόηση των κινήτρων των επισκεπτών ενός μουσείου, μπορεί να οδηγήσει σε υψηλότερα επίπεδα ικανοποίησης των αναγκών τους. Η αυξημένη ικανοποίηση των επισκεπτών ενός μουσείου μπορεί να αποσπάσει, τόσο την επαναλαμβανόμενη επισκεψιμότητα, όσο και τις θετικές κριτικές και συστάσεις που θα του επιτρέπουν να προσελκύει νέους επισκέπτες. Σε αυτήν την περίπτωση και χάριν των αυξημένων εσόδων τους, οι υπεύθυνοι του εκάστοτε μουσείου θα είναι σε θέση να συμβάλλουν αδιάκοπα και απερίσπαστα στη διατήρηση και αειφορία της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Η κατανόηση των κινήτρων των επισκεπτών καθιστά τους διαχειριστές ικανούς να αποτρέψουν και να αποσοβήσουν τον κίνδυνο υποβάθμισης και εμπορευματοποίησης ενός προορισμού. Κατά καιρούς, οι οικονομικές πιέσεις και οι μειωμένοι προϋπολογισμοί καθιστούν πολύ εύκολο για ορισμένους προορισμούς να πέσουν «θύματα» της εμπορευματοποίησης. Σε ορισμένες περιπτώσεις, οι μειωμένες πωλήσεις των εισιτηρίων μπορούν να επηρεάσουν τον τρόπο με τον οποίο ερμηνεύονται και αποδίδονται τα ιστορικά γεγονότα και οι σκοτεινοί τουριστικοί προορισμοί να βρίσκονται εκτεθειμένοι σε μακάβριες ηδονοβλεψίες (Strange & Kempa, 2003). Έχοντας επίγνωση του τι πραγματικά επιθυμούν οι επισκέπτες ενός προορισμού, ο τελευταίος θα είναι σε θέση να παρέχει ένα ποιοτικό προϊόν που θα παραμένει πιστό στην ιστορία του. Με αυτόν τον τρόπο, οι διαχειριστές ενός προορισμού θα είναι σε θέση να ικανοποιήσουν τις ανάγκες των επισκεπτών τους και παράλληλα, θα είναι ικανοί να αποτρέψουν και να ελαχιστοποιούν κάθε κίνδυνο υποβάθμισής του.

Η διαφωνία κληρονομιάς αποτελεί ένα άλλο πολύ σημαντικό ζήτημα που μπορεί να μετριαστεί και να ελαττωθεί, μέσω μιας βαθύτερης και ολοκληρωμένης κατανόησης των κινήτρων των επισκεπτών. Τέτοιου είδους γνώσεις, μπορούν να διευκολύνουν και να αποτελέσουν ουσιαστικά εργαλεία για τους διαχειριστές ενός προορισμού, κατά τη διαδικασία λήψης ορισμένων

στρατηγικών αποφάσεων. Στη συνέχεια, οι ίδιοι θα μπορούν να μοιραστούν τις συγκεκριμένες γνώσεις με όλους τους εμπλεκόμενους φορείς (όπως τους ντόπιους και τους επιζώντες μιας τραγωδίας), προκειμένου όλοι να είναι σε θέση να αντιληφθούν και να κατανοήσουν τη λογική πίσω από τις ενέργειες των διαχειριστών και να συγκλίνουν σε μία κοινή πορεία. Κάτι τέτοιο, θα επιτρέπει επιπλέον, τους διαχειριστές ενός προορισμού να προβάλλουν και την άλλη πλευρά της ιστορίας στους επισκέπτες, προκειμένου αυτοί να γνωρίσουν και να κατανοήσουν τις θέσεις και απόψεις των ντόπιων ή των επιζώντων μιας τραγωδίας.

Μόνο μέσω της συνεχούς και αδιάλειπτης έρευνας μπορεί να γίνει πλήρως κατανοητό το πεδίο του σκοτεινού τουρισμού. Πρόκειται για ένα δύσκολο και ευαίσθητο πεδίο, το οποίο ωστόσο, γίνεται μέρα με τη μέρα ολοένα και πιο δημοφιλές. Μέσω της κατανόησης των κινήτρων των επισκεπτών, οι τουριστικοί προορισμοί θα βρίσκονται σε θέση να διαχειριστούν καλύτερα και αποτελεσματικότερα όλες τις εμπλεκόμενες ομάδες ανθρώπων και να διατηρήσουν στο έπακρο την ιστορική κληρονομιά. Πράγματι, η σημαντικότητα αυτού δεν μπορεί σε καμία περίπτωση να αγνοηθεί ή να παραβλεφθεί, διότι όπως μάς θυμίζει και η λογοτεχνία, η ανθρώπινη ιστορία είναι γεμάτη βία και τραγωδία, θάνατο και καταστροφή. Εάν τα αγνοήσουμε όλα αυτά, μάς απομένει μόνο ένα λογοκριμένο και ατελές παρελθόν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αλεξιάδης, Σ., (2011), *Εγκληματολογία*, 5^η Έκδοση. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, σελ. 76.

Abzug, R., H., (1985), *Inside the Vicious Heart: Americans and the Liberation of Nazi Concentration Camps*. Νέα Υόρκη: Oxford University Press.

Anderton, D., (1995), *Looking at Tourism*. Λονδίνο: Hodder and Stoughton.

annefrank.org, (2018), *Museum Annual Report 2018*. Διαθέσιμο στο <https://www.annefrank.org/en/about-us/annual-report-2018/museum-annual-report-2018/> (Ημερομηνία πρόσβασης 04/06/20).

apartheidmuseum.org, (2001), *Apartheid Museum Exhibitions*. Διαθέσιμο στο <https://www.apartheidmuseum.org/exhibitions/race-classification> (Ημερομηνία πρόσβασης 12/06/20).

Appignanesi, L., (1999), *Losing the Dead: A Family Memoir*. Τορόντο: McArthur and Company.

auschwitz.org, (2019), *Memorial & Museum Auschwitz-Birkenau*, <http://auschwitz.org/en/visiting/attendance/> (Ημερομηνία πρόσβασης 04/06/20).

Aries, P., (1991), *The Hour of Our Death*. Οξφόρδη: Oxford University Press.

Bardgett, S., (2000), Exhibiting Hatred. *History Today*, τόμος 50, τεύχος 6, σελ. 18-20.

Barley, N., (1995), *Dancing on the Grave*. London: John Murray.

Barnes, W., (1998), *I Built the Titanic: Past Life Memories of a Master Shipbuilder*. Gillette: Edin Books Inc, σελ. 221.

Barthel, D., (1989), Attitudes Toward History: The Preservation Movement in America, *Humanity and Society*, τόμος 13, τεύχος 2, σελ. 195-212.

Baudrillard, J., (1983), *Simulations*. New York: Semiotext.

Baudrillard, J., (1988), *The Evil Demon of Images*. Σίδνεϊ: Power Institute Publications.

Beech, J., (2000), The Enigma of Holocaust Sites as Tourist Attractions – The Case of Buchenwald, *Managing Leisure*, τόμος 5, σελ. 29-41.

Beech, J., (2001), The Marketing of Slavery Heritage in the UK, *International Journal of Hospitality and Tourism Administration*, τόμος 2, τεύχος (3/4), σελ. 85-106.

Belk, R. W., (1990), The Role of Possessions in Constructing and Maintaining a Sense of the Past, *Advances in Consumer Research*, τόμος 17, σελ. 669-676.

Bello, D.C., και Etzel M. J., (1985), The Role of Novelty in the Pleasure Travel Experience, *Journal of Travel Research*, τόμος 24, τεύχος 1, σελ. 20-26.

Bergman, B., (1998), Titanic Tourism. *Maclean's*, τεύχος 11, σελ. 70-71.

Berlyne, D.E., (1950), Novelty and Curiosity as Determinants of Exploratory Behaviors. *British Journal of Psychology*, τόμος 41, σελ.68-80.

Berlyne, D.E., (1966), *Conflict, Arousal, and Curiosity*. Νέα Υόρκη: McGraw-Hill Book Co. Inc.

Bobak, L., (1998), Veterans Battling the Toughest Enemy, *The Sunday Sun*, τεύχος 11, σελ. 48-49.

Bodnar, J., (1992), *Remaking America: Public Memory, Commemoration, and Patriotism in the Twentieth Century*. Princeton: Princeton University Press.

Botha, C., Crompton J. L., και Kim S., (1999), Developing a Revised Competitive Position for Sun/Lost City, South Africa, *Journal of Travel Research*, τόμος 37, σελ. 341-352.

Bruner, E., (1996), Tourism in Ghana: The Representation of Slaver and the Return of the Black Diaspora, *American Anthropologist*, τόμος 98, τεύχος 6, σελ. 290-304.

Bunting, M., (1995), *The Model Occupation*. London: Harper Collins.

Burkart, A., και Medlik, S., (1981), *Tourism, Past, Present and Future*. Λονδίνο: Heinemann.

Butler, D. L., (2001), Whitewashing Plantations: The Commodification of a Slave-Free Antebellum South, *International Journal of Hospitality and Tourism Administration*, τόμος 2, τεύχος (3/4), σελ. 163-175.

Carmelly, F., (1975), Guilt Feelings In Concentration Camps Survivors? Comments of a Survivor, *American Journal of Jewish Communal Services*, τόμος 2, σελ. 139-144.

cemeteryfriends.com, (2012), National Federation of Cemetery Friends. Διαθέσιμο στο <https://www.cemeteryfriends.com/> (Ημερομηνία πρόσβασης 12/06/20).

Charlton, A., (2019), 75 Years Later World War II Veterans Go Back to Paris, *The Associated Press*. 24 Αυγούστου. Διαθέσιμο στο <https://www.armytimes.com/news/your-army/2019/08/24/75-years-later-us-world-war-ii-veterans-go-back-to-europe/> (Ημερομηνία πρόσβασης 15/06/20).

civilrightsmuseum.org, (1997), National Civil Rights Museum at the Lorraine Motel. Διαθέσιμο στο <https://www.civilrightsmuseum.org/about>. (Ημερομηνία πρόσβασης 19/06/20).

Cochkanoff, G., και Chaulk, B., (2009), *SS Atlantic: The White Star Line's First Disaster at Sea*. Fredericton: Goose Lane Editions.

Cohen, E., (1972), Toward a Sociology of International Tourism, *Social Research*, τόμος 39, τεύχος 1, σελ. 164-182.

Cohen, E., (1974), Who Is a Tourist? A Conceptual Clarification, *The Sociological Review*, τόμος 22, τεύχος 4, σελ 527-555.

Cole, T., (1999), *Selling the Holocaust: From Auschwitz to Schindler, How History is Bought, Packaged, and Sold*. Νέα Υόρκη: Routledge.

Conforti, J.M., (1996), Ghettos as Tourism Attractions, *Annals of Tourism Research*, τόμος 23, τεύχος 4, σελ. 830-842.

Crew, S.R., (1996), *African Americans, History and Museums: Preserving African American History in the Public Arena*. Leicester: Leicester University Press, σελ. 80-91.

Crompton, J.L., (1979), Motivations for Pleasure Vacation, *Annals of Tourism Research*, τόμος 6, τεύχος 4, σελ. 408-424.

Czepczyński, M., (2009). *Cultural Landscapes of Post-Socialist Cities: Representations of Powers and Needs*. Aldershot: Ashgate.

Danieli, Y., (1980), Countertransference in the Treatment and Study of Nazi Holocaust Survivors and Their Children, *Victimology: An International Journal*, τόμος 5, τεύχος (2/4), σελ. 355-367.

Dann, G., (1977) Anomie, Ego-enhancement and Tourism. *Annals of Tourism Research*, τόμος 4, τεύχος 4, σελ. 184- 194.

Dann, G., (1996), *The Language of Tourism: A Sociolinguistic Perspective*. Wallingford Oxon: CAB International.

Dann, G., και Potter R., (2001), Supplanting the Planters: Hawking Heritage in Barbados, *International Journal of Hospitality and Tourism Administration*, τόμος 2, τεύχος (3/4), σελ. 51-84.

Dann, G., και Seaton A. V., (2001), Slavery, Contested Heritage and Thanatourism, *International Journal of Hospitality and Tourism Administration*, τόμος 2, τεύχος (3/4). σελ. 1-29.

Davis, F., (1979), *Yearning for Yesterday: A Sociology of Nostalgia*. Νέα Υόρκη: The Free Press.

Dearsley, B., (2013), Planet Ware. Διαθέσιμο στο <https://www.planetware.com/tourist-attractions-/dallas-us-tx-d.htm>. (Ημερομηνία πρόσβασης 19/06/20).

Debord, G., (1967), *The Society of Spectacle*. Λονδίνο: Rebel Press.

Deuchar, S., (1996), Sense and Sensitivity: Appraising the Titanic, *International Journal of Heritage Studies*, τόμος 2, τεύχος 4, σελ. 212-221.

dos.myflorida.com, (2017), *Florida Department of State, Division of Cultural Affairs*. Διαθέσιμο στο <https://dos.myflorida.com/cultural/info-and-opportunities/resources-by-topic/cultural-tourism-toolkit/> (Ημερομηνία πρόσβασης 10/06/20).

Duncan, N. G., (1984), *A Cultural Analysis of Urban Residential Landscapes in North America: The Case of the Anglophile Elite. The City in Cultural Context*. Boston: Allen and Unwin, σελ. 255-276.

Dunlop, D.W., (2001), Making a Museum Where Thousands Did Their Time, *The New York Times*, σελ. E24.

Dunlop, D.W., (2002), In Remembrance of Sorrow From Other Times, *The New York Times*, σελ. E39, E48.

Eisen, A.M., (1998), *Rethinking Modern Judaism: Ritual, Commandment, Community*. Σικάγο: University of Chicago Press.

Essah, P., (2001), Slavery, Heritage and Tourism in Ghana, *International Journal of Hospitality and Tourism Administration*, τόμος 2, τεύχος (3/4), σελ. 31-49.

Evans, D., (1997) Interpreting a Tragedy. *Interpreting Australia Newsletter*, τόμος 11, σελ. 4-5.

Foley, M., και Lennon J. J., (1996), JFK and Dark Tourism: A Fascination With Assassination, *International Journal of Heritage Studies*, τόμος 2, τεύχος 4, σελ. 198-211.

Foley, M., και Lennon J. J., (1997), *Dark Tourism – An Ethical Dilemma. Strategic Issues for the Hospitality, Tourism and Leisure Industries*. Λονδίνο: Cassell, σελ. 153-164.

fondationcartier.com, *Fondation Cartier, Pour l'Art Contemporain, Exhibition Paul Virilio Unknown Quantity*. Διαθέσιμο στο <https://www.fondationcartier.com/en/exhibitions/unknown-quantity?locale=en> (Ημερομηνία πρόσβασης 10/06/20).

Foote, K.. (1997), *Shadowed Ground: America's Landscapes of Violence and Tragedy*. Austin: University of Texas Press.

Garwood, A., (1996) The Holocaust and the Power of Powerlessness: Survivor Guilt an Unhealed Wound, *British Journal of Psychotherapy*, τόμος 13, τεύχος 2, σελ. 243-258.

Golanska, D., (2017), *Affective Connections: Towards a New Materialist Politics of Sympathy*. Λονδίνο: Rowman & Littlefield International.

Golden, D., (1996), *The Museum of the Jewish Diaspora Tells a Story*. In *Tourist Image: Myth and Mythmaking in Tourism*, Νέα Υόρκη: John Wiley, σελ. 223-266.

Goldmann, N., (1983), *A Bridge Between Israel and the Diaspora*. Tel Aviv: Beth Hatefutsoth, The Nahum Goldmann Museum of the Jewish Diaspora.

Goodey, B., (1987), *Spotting, Squatting, Sitting or Setting: Some Public Images of Landscape*. In *Landscape Meanings and Values*. Λονδίνο: Allen and Unwin, σελ. 82-101.

Gottfried, R.S., (1983), *The Black Death: Natural & Human Disaster in Medieval Europe*. Νέα Υόρκη: Free Press.

Green, A.W., Gallagher, G. W., και Abell, S., (1993), *National Geographic Guide to the Civil War National Battlefield Parks*. Ουάσινγκτον: National Geographic.

guidedlondontours.co.uk, (2019), London Guided Tours. Διαθέσιμο στο <https://guidedlondontours.co.uk/london-guided-tours/a-guide-to-madame-tussauds-museum-in-london/>, (Ημερομηνία πρόσβασης 14/05/20).

Hammer, J., (2015), The Fall and Rise and Fall of Pompeii, *Smithsonian Magazine*. Διαθέσιμο στο <https://www.smithsonianmag.com/history/fall-rise-fall-pompeii-180955732/>. (Ημερομηνία πρόσβασης 04/06/20).

Hamscher, A.N., (2003), Talking Tombstones: History in the Cemetery, *Magazine of History*, τόμος 17, τεύχος 2, σελ. 40-45.

Hass, A., (1995), *The Aftermath: Living with the Holocaust*. Cambridge: Cambridge University Press.

Helgeland, J., (1985), The Symbolism of Death in the Late Middle Ages, *Omega Journal of Death and Dying*, τόμος 15, τεύχος 2, σελ. 145-157.

Henderson, J. C., (2000), War as a Tourist Attraction: The Case of Vietnam, *International Journal of Tourism Research*, τόμος 2, τεύχος 4, σελ. 269-280.

Herschel, A.J., (1973), *Israel: An Echo of Eternity*. Νέα Υόρκη: Farrar, Straus and Giroux.

Hill, A.B., και Perkins R. E., (1985), Towards a Model of Boredom, *British Journal of Psychology*, τόμος 76, τεύχος 2, σελ. 235-240.

Hirschman, E.C., (1984), Experience Seeking: A Subjectivist Perspective of Consumption, *Journal of Business Research*, τόμος 12, τεύχος 1, σελ. 115-136.

Holak, S.L., και Havlena W. J., (1998), Feelings, Fantasies, and Memories: An Examination of the Emotional Components of Nostalgia. *Journal of Business Research*, τόμος 42, τεύχος 3, σελ. 217-226.

Holbrook, M.B., και Schindler R. M., (1991), Echoes of the Dear Departed Past: Some Work in Progress on Nostalgia, *Advances in Consumer Research*, τόμος 18, σελ. 330-333.

Hornby, A.S., (1974), *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English*. Λονδίνο: Oxford University Press.

Huddleston, S., (2013), Alamo reports decline in 2013 attendance, Μάιος 2014, *San Antonio Express-News*. Διαθέσιμο στο <https://www.expressnews.com/news/local/article/Alamo-reports-decline-in-2013-attendance-5281154.php>. (Ημερομηνία πρόσβασης 04/06/20).

Huebner, A., (2011), Who Came First - Dracula or the Tourist? New Perspectives on Dracula Tourism at Bran Castle, *European Journal of Tourism Research*, τόμος 4, τεύχος 1, σελ. 55-65.

Illich, I., (1990), *Limits to Medicine*. Harmondsworth: Penguin.

Ioannides, D., και Ioannides M. W., (2002) Pilgrimages of Nostalgia: Patterns of Jewish Travel in the United States, *Tourism Recreation Research*, τόμος 27, τεύχος 2, σελ. 17-25.

Iso-Ahola, S.E., και Weissinger E., (1990) Perceptions of Boredom in Leisure: Conceptualization, Reliability and Validity of the Leisure Boredom Scale, *Journal of Leisure Research*, τόμος 22, τεύχος 1, σελ. 1-17.

jaha.org, (2000), Johnstown Flood Museum. Διαθέσιμο στο <https://www.jaha.org/attractions/johnstown-flood-museum/> (Ημερομηνία πρόσβασης 18/05/20).

Jenkins, J.A., (1969), An Experimental Investigation of the Effects of Structured Science Experiences on Curiosity among Fourth Grade Children, *Journal of Research in Science Teaching*, τόμος 6, τεύχος 2, σελ. 128-135.

Jensen, A.R., (1980), *Bias in Mental Testing*. Νέα Υόρκη: Free Press.

jmth.gr, (2014), Εβραϊκό Μουσείο Θεσσαλονίκης. Διαθέσιμο στο <http://www.jmth.gr/article-07032014-olokautwma> (Ημερομηνία πρόσβασης 05/05/20).

Judd, M.K., (1988), *Effects of Object Novelty and Environmental Novelty on Cognitive Learning in a Natural Science Museum Setting*. Διδακτορική διατριβή. Τέξας: Texas A&M University.

Juncker, J., C., (2018), Μήνυμα του Προέδρου κ. Jean-Claude Juncker για την Ημέρα Μνήμης του Ολοκαυτώματος 2018, Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Διαθέσιμο στο https://ec.europa.eu/greece/news/20180126_imer_a_mnimis_el (Ημερομηνία πρόσβασης 28/06/20).

Kagawa-Singer, M., Martinson I. M., και Munet-Vilaro F., (1998), A Multicultural Perspective on Death and Dying, *Oncology Nursing Forum*, τόμος 25, τεύχος 10, σελ. 1751-1763.

Kahraman, A., D., (2015), Relationship of modernism, postmodernism and reflections of it on education, *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, τόμος 174, σελ. 3991.

Kearl, M. C., (1989), *Endings: A Sociology of Death and Dying*. Νέα Υόρκη: Oxford University Press, σελ. 22-124.

Kelly, G. A., (1955), *The Psychology of Personal Constructs*. Νέα Υόρκη: Norton.

Kim, S., και Lee, C., (2002), Push and Pull Relationships, *Annals of Tourism Research*, τόμος 29, τεύχος 1, σελ. 257-260.

Kovner, A., (1988), *To Beth Hatefutsoth on Its Inauguration*. Τελ Αβίβ: Beth Hatefutsoth, The Nahum Goldmann Museum of the Jewish Diaspora.

Lanzmann, C., (1995), Why Spielberg Has Distorted the Truth. *The Guardian Weekly*, σελ. 18.

Lash, S., (1990), *Sociology of Postmodernism*. Λονδίνο: Routledge.

Lauritzen-Wright, T., (2011), Civil Rights Makeover in Memphis, *The Architects Newspaper*, σελ. 1. Διαθέσιμο στο <https://www.archpaper.com/2011/01/civil-rights-makeover-in-memphis/> (Ημερομηνία πρόσβασης 10/06/20).

Lee, T., (1991), *Conceptualizing and Measuring the Novelty Construct in Tourism*. Διδακτορική διατριβή. Τέξας: Texas A&M University.

leger.co.uk, (2020), Richard III: The Battle of Bosworth 1485. Διαθέσιμο στο <https://www.leger.co.uk/battlefields/tours/richard-iii-the-battle-of-bosworth-1485> (Ημερομηνία πρόσβασης 15/06/20).

Lennon, J.J., και Foley M., (1999), Interpretation of the Unimaginable: The U.S. Holocaust Museum, Washington, D.C., and “Dark Tourism”, *Journal of Travel Research*, τόμος 38, τεύχος 1, σελ. 46-50.

Lennon, J.J., και Foley M., (2000), *Dark Tourism: The Attraction of Death and Disaster*. Λονδίνο: Continuum.

Leon, G.R., Butcher, J. N., Kleinman, M., Goldberg, A., και Almagor M., (1981), Survivors of the Holocaust and Their Children: Current Status and Adjustments, *Journal of Personality and Social Psychology*, τόμος 41, τεύχος 3, σελ. 503-516.

Light D., και Young C., (2014), Habit, Memory, and the Persistence of Socialist-Era Street Names in Postsocialist Bucharest, Romania, *Annals of the Association of American Geographers*, τεύχος 104 (3), σελ. 668-685.

Light, D., (2000), An Unwanted Past: Contemporary Tourism and the Heritage of Communism in Romania, *International Journal of Heritage Studies*, τόμος 6, τεύχος 2, σελ. 145-160.

Light, D., (2017), Progress in dark tourism and thanatourism research: An uneasy relationship with heritage tourism, *Tourism Management*, τόμος 61, σελ. 275-301.

Linenthal, E. T., (1993), *Sacred Ground: Americans and their battlefields*, 2^η έκδοση. Illinois: University of Illinois Press, σελ. 197.

Linenthal, E.T., (1995), *Preserving Memory: The Struggle to Create America's Holocaust Museum*. Νέα Υόρκη: Penguin Group.

Lipstadt, D.E., (1981), *The Holocaust: Symbol and Myth in American Jewish Life. Discussion Paper at the Forum on the Jewish People, Zionism and Israel*. Ιερουσαλήμ: World Zionist Organization.

Lipstadt, D. E., (2002), In *The Beginning There Was No Holocaust*, *National Endowment for the Humanities*, τόμος 23 τεύχος 6, σελ. 42.

liverpoolmuseums.org, National Museum Liverpool. Διαθέσιμο στο <https://www.liverpoolmuseums.org.uk/archivesheet3>. (Ημερομηνία πρόσβασης 18/06/20).

Lowenthal, D., (1982), *Revisiting Valued Landscapes. In Valued Environments*. Λονδίνο: George Allen and Unwin, σελ. 74-99.

Lundberg, D.E., (1972), *The Tourist Business*. Σικάγο: Institutions.

Lunn, G., (2000), Raising the Titanic: The Unsinkable Ship, Halifax and the Maritime Museum of the Atlantic. Interpscan, *The National Journal for Interpretation*, τόμος 2, σελ. 21- 27.

MacCannell, D., (1976), *The Tourist: A New Theory of the Leisure Class*. Νέα Υόρκη: Schocken Books.

MacCannell, D., (1989), *The Tourist: A New Theory of the Leisure Class*. 2^η έκδοση. Νέα Υόρκη: Schocken Books.

maritimemuseum.novascotia.ca, (2017), Maritime Museum of the Atlantic. Διαθέσιμο στο <https://maritimemuseum.novascotia.ca/event/ss-atlantic-white-stars-first-disaster-sea>. (Ημερομηνία πρόσβασης 01/05/20).

Mayo, J., (1988), War Memorials as Political Memory, *Geographical Review*, τόμος 78, τεύχος 1, σελ. 62-75.

Mayo, E., και Jarvis L. P., (1981), *The Psychology of Leisure Travel*. Βοστώνη: CBI Publishing Co.

McIntosh, R.W., (1977), *Tourism Principles, Practices, Philosophies*. 2^η έκδοση. Columbus: Grid Inc.

McIntosh, R.W., και Goeldner C. R., (1986), *Tourism Principles, Practices, Philosophies*. Νέα Υόρκη: John Wiley & Sons Inc.

McNeal, J. U., (1973), *An Introduction to Consumer Behavior*. Νέα Υόρκη: John Wiley.

Mehrabian, A., και Russell J. A., (1974), *An Approach to Environmental Psychology*. Cambridge: MIT Press.

memorialmuseum.com, (2014), Oklahoma City National Memorial Museum. Διαθέσιμο στο <https://memorialmuseum.com/experience/the-memorial/> (Ημερομηνία πρόσβασης 29/04/20).

Merton, R., K., (1938), Social Structure and Anomie, *American Sociological Review*, τόμος 3, τεύχος 5, σελ. 672-682.

Monagle, K., και Peart K. N., (1993), *Life in the Darkness*. Scholastic Update, σελ. 20-21.

Montgomery, K.C., (1952), Exploratory Behavior and Its Relation to Spontaneous Alternation in a Series of Maze Exposures, *Journal of Comparative and Physiological Psychology*, τόμος 45, τεύχος 1, σελ. 50-57.

Munt, I., (1994), The 'Other' Postmodern Tourism: Culture, Travel and The New Middle Classes, *Theory, Culture and Society*, τόμος 11, τεύχος 3, σελ. 101-123.

Murray, K., (1996), Macabre Re-enactment Lets Tourists be JFK for the Day, *The Glasgow Herald*, σελ. 4.

nationalminingmuseum.com, (2014), National Mining Museum Scotland. Διαθέσιμο στο <https://nationalminingmuseum.com/about/> (Ημερομηνία πρόσβασης 13/06/20).

Niederland, W.G., (1981) The Survivor Syndrome: Further Observations and Dimensions. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, τόμος 29, τεύχος 2, σελ. 413-425.

nps.gov, National Park Service. Διαθέσιμο στο <https://www.nps.gov/brvb/index.htm> (Ημερομηνία πρόσβασης 28/04/20).

Nunnally, J.C., και Leonard L. C., (1974), Exploratory Behavior and Human Development, *Advances in Child Development and Behavior*, τόμος 8, σελ. 59-109.

O’Gorman, S.M., (1998), Death and Dying in Contemporary Society: An Evaluation of Current Attitudes and the Rituals Associated with Death and Dying and Their Relevance to Recent Understandings of Health And Healing, *Journal of Advanced Nursing*, τόμος 27, τεύχος 6, σελ. 1127- 1135.

O’Hagan, S., (1990), With the Pilgrims at Rock’s Stinking Shrine, *Sunday Correspondent*.

panafestghana.org, (2011),*Panafest*. Διαθέσιμο στο <https://www.panafestghana.org/page/?id=9376> (Ημερομηνία πρόσβασης 10/05/20).

Pearce, D.G., (1987), *Tourism Today: A Geographical Analysis*. Νέα Υόρκη: John Wiley & Sons Inc.

Pearce, D.G., (1991), *Tourism Development*. Νέα Υόρκη: John Wiley & Sons Inc.

Pearce, P.L., και Caltabiano M. L., (1983), Inferring Travel Motivation for Travellers’ Experience, *Journal of Travel Research*, τόμος 22, τεύχος 2, σελ. 16-20.

Pohlen, J., (2006), *Oddball Texas: A guide to some really strange places*. Chicago: Chicago Review Press.

Poria, Y., Butler, R., και Airey D., (2001), Clarifying Heritage Tourism, *Annals of Tourism Research*, τόμος 28, τεύχος 4, σελ. 1047-1049.

Pretes, M., (1995), Postmodern Tourism: The Santa Clause Industry, *Annals of Tourism Research*, τόμος 22, τεύχος 1, σελ. 1-15.

Quaglione, D., Crociata, A., Agovino, M., και Laia, L., (2019), Cultural capital and online purchase of tourism services, *Annals of Tourism Research*, τόμος 80, σελ. 1-11.

Reeves, C., (2001), Hallowed Haunts and Ghostly Soldiers. *Canadian Living*, σελ. 257-260.

Riding, A., (2003), The Case for a Museum of Accidents, *Toronto Star*.

Rojek, C., (1993), *Ways of Seeing-Modern Transformations in Leisure and Travel*. Λονδίνο: Macmillan.

Seaton, A.V., (1996), Guided By the Dark: From Thanatopsis to Thanatourism, *International Journal of Heritage Studies*, τόμος 2, τεύχος 4, σελ. 234-244.

Seaton, A.V., (1999), War and Thanatourism: Waterloo 1815-1914, *Annals of Tourism Research*, τόμος 26, τεύχος 1, σελ. 130-159.

Seaton, A.V., (2002), Thanatourism's Final Frontiers? Visits to Cemeteries, Churchyards and Funerary Sites as Sacred and Secular Pilgrimage, *Tourism Recreation Research*, τόμος 27, τεύχος 2, σελ. 73-82.

Shirinian, G., N., (2017), *Genocide in the Ottoman Empire: Armenians, Assyrians, and Greeks*. Νέα Υόρκη: Berghahn Books.

singsingprisonmuseum.org, (2016), Sing Sing Prison Museum. Διαθέσιμο στο <http://www.singsingprisonmuseum.org/why-a-museum.html> (Ημερομηνία πρόσβασης 15/07/20).

Smith, M.A., και Turner L., (1973), Some Aspects of the Sociology of Tourism, *Society and Leisure*, τόμος 3, τεύχος 5, σελ. 55-71.

Smith, V.L., (1996), *War and Its Tourist Attractions*. Chichester: Wiley, σελ. 247-264.

Smithsonian Museum, (1994), *Smithsonian Seminars 1994-1995*. Ουάσινγκτον: US National Museum.

smithsonianassociates.org, (2019), Smithsonian Associates. Διαθέσιμο στο <https://smithsonianassociates.org/ticketing/tickets/booths-escape-route> (Ημερομηνία πρόσβασης 26/04/20).

Smock, C.D., και Holt, B.G., (1962) Children's Reactions to Novelty: An Experimental Study of "Curiosity Motivation", *Child Development*, τόμος 33, τεύχος 3, σελ. 631-642.

Stanton, J., (1998), Coney Island - Disasters, Spectacles and Cycloramas. *Westland Network*. Διαθέσιμο στο <https://www.westland.net/coneyisland/articles/shows.htm>. (Ημερομηνία πρόσβασης 12/05/20).

Steiner, G., (1967), *Language and Silence: Essays in Language, Literature and the Inhuman*. Νέα Υόρκη: Athenaeum.

Steiner, G., (1971), *In Bluebeard's Castle: Some Notes Towards the Redefinition of Culture*. New Haven: Yale University Press.

Strange, C., και Kempa M., (2003), Shades of Dark Tourism: Alcatraz and Robben Island, *Annals of Tourism Research*, τόμος 30, τεύχος 2, σελ. 386-405.

Sudnow, D., (1967), *Passing on the Social Organisation of Dying*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.

Sullivan, R., (1974), *Goodbye Lizzie Borden*. Brattleboro: Greene Press.

sustainabletravel.org, (2016), Sustainable Travel International. Διαθέσιμο στο <https://sustainabletravel.org/sustainable-travel-international-and-mandala-research-receive-sasi-one-award-for-2016-sustainable-traveler-research/> (Ημερομηνία πρόσβασης 10/06/20).

Swarns, R.L., (2001), Oppression in Black and White: South African Museum Recreates Apartheid. *New York Times*, σελ. E1.

Taylor, G., (1974), *Tourism Research*. Από van der Smissen, B., Indicators of Change in the Recreational Environment-A National Research Symposium. State College: Pennsylvania State University, σελ. 226-232.

Thomas, E. M., (1987), *Travels to Hallowed Ground: A Historian's Journey to the American Civil War*. Columbia: University of South Carolina Press.

Thomas, S., (2001), Apartheid Museum Revisits S. Africa's Shame, Triumph. *Boston Globe*, σελ. A3.

Tikkanen, A., (2016), Port Arthur Massacre, Britannica, σελ. 1. Διαθέσιμο στο <https://www.britannica.com/event/Port-Arthur-Massacre> (Ημερομηνία πρόσβασης 10/05/20).

Titanic, (1997), Paramount and Twentieth Century Fox.

Todd, S., (2001), Guilt, Suffering, Responsibility, *Journal of Philosophy of Education*, τόμος 35, τεύχος 4, σελ. 597-614.

Toynbee, A., (1938), *A Study of History*. Νέα Υόρκη: Oxford University Press.

Tunbridge, J.E., (1994), *Whose Heritage? Global Problem, European Nightmare*. Από Ashworth G. J., and Larkham, P. J, *Building a New Heritage: Tourism, Culture and Identity in the New Europe*. Λονδίνο: Routledge, σελ. 123-134.

Tunbridge, J.E., (1998), *The Question of Heritage In European Cultural Conflict*. Από Graham, B., *Modern Europe: Place, Culture, Identity*. Λονδίνο: Arnold, σελ. 236-260.

Tunbridge, J.E., and Ashworth G. J., (1996), *Dissonant Heritage: The Management of the Past as a Resource in Conflict*. Τορόντο: John Wiley and Sons.

Urry, J., (1990), *The Tourist Gaze*. Λονδίνο: Sage.

Uzzel, D.L., (1984), An Alternate Structuralist Approach to the Psychology of Tourism Marketing, *Annals of Tourism Research*, τόμος 11, τεύχος 1, σελ. 79-99.

Uzzel, D.L., (1989), *The Hot Interpretation of War and Conflict*. Από Uzzel, D. L., *Heritage Interpretation: The Natural and Built Environment*. Λονδίνο: Belhaven, σελ. 33-46.

Van Herk, A., (1998), Grave Thoughts. *Canadian Geographic*, τόμος 118, σελ. 54.

Vigolo, V., Simeoni, F., Cassia, F., και Ugolini, M., M., (2018), The Effects of Travel Motivation on Satisfaction: The Case of Older Tourists, *International Journal of Business and Social Science*, τόμος 9, τεύχος 2.

vrellis.gr, (1999), Μουσείο Ελληνικής Ιστορίας Παύλου Βρέλλη. Διαθέσιμο στο <https://www.vrellis.gr/i-sfagi-toy-ali-pasa/> (Ημερομηνία πρόσβασης 14/05/20).

Wahlers, R.G., and Etzel M. J., (1985), Vacation Preferences as a Manifestation of Optimal Stimulation and Lifestyle Experience, *Journal of Leisure Research*, τόμος 17, τεύχος 4, σελ. 283-295.

Waite, M., (2012), *Paperback Oxford English Dictionary*. 7^η έκδοση. Οξφόρδη: Oxford University Press.

Walsh, S., (1992), *The Representation of the Past*. Λονδίνο: Routledge.

Walter, T., (1996) Ritualizing Death in a Consumer Society, *Royal Society of Arts Journal*, τόμος 144, τεύχος 5468,σελ. 32- 40.

Webb, R.A., (1992), Visiting Civil War Battlefields: How to Have a Quality Experience. *National Park*, σελ. 46-48.

Webber, J., (2016), The Holocaust and the Contemporary World, Making sense of the holocaust in contemporary Poland: The real and the imagined, the contradictions and the paradoxes, *Gdansk Journal of Humanities*, τόμος 6, σελ. 7-26.

Weinberg, J., (1988), *Aspects of Uniqueness*. Από Avner Y., και Wigoder G.,Beth Hatefutsoth: The First Ten Years. Τελ Αβίβ: Beth Hatefutsoth, The Nahum Goldmann Museum of the Jewish Diaspora.

whc.unesco.org, United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, World Heritage List. Διαθέσιμο στο <https://whc.unesco.org/en/list/31/> (Ημερομηνία πρόσβασης 04/06/20).

Williams, S., (2004), *Tourism: Critical Concepts in the Social Sciences*, Λονδίνο: Routledge.

Young, J.E., (1993), *The Texture of Memory: Holocaust Memorials and Meaning*. New Haven: Yale University Press.

Zuckerman, M., (1979), Dimensions or Sensation Seeking, *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, τόμος 36, τεύχος 1, σελ. 45-52.

Zuzanek, J., (1998), *Leisure and Heritage Preservation Notes*. Βατερλώ: University of Waterloo.

911memorial.org, (2006), 911 Memorial & Museum. Διαθέσιμο στο <https://www.911memorial.org/about> (Ημερομηνία πρόσβασης 01/05/20).

911memorial.org, (2006), 911 Memorial & Museum. Διαθέσιμο στο <https://www.911memorial.org/visit/memorial/about-memorial> (Ημερομηνία πρόσβασης 01/05/20).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α
ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

Ερευνητικό Ερώτημα	Βιβλιογραφική Ανασκόπηση	Αριθμός Ερώτησης
1.0 Ποιος είναι ο ρόλος των παραγόντων ώθησης στο κίνητρο των ταξιδιωτών να επισκεφθούν το Κρατικό Μουσείο του Auschwitz-Birkenau;	Ενότητα 2.6 Παράγοντες ώθησης και έλξης	Βλέπε συγκεκριμένο παράγοντα
1.1 Τι ρόλο παίζουν οι (σπάνιες) εκδηλώσεις θανάτου και οι επιθανάτιες τελετουργίες στη σημερινή κοινωνία εν σχέσει με τον αριθμό επισκέψεων που δέχεται το Κρατικό Μουσείο του Auschwitz-Birkenau;	Ενότητα 2.11 Ο Θάνατος	Ερώτηση 11
1.2 Τι ρόλο παίζει το ενδιαφέρον για την ιστορία στον αριθμό επισκέψεων που δέχεται το Κρατικό Μουσείο του Auschwitz-Birkenau;	Ενότητα 2.8 Ιστορικά Κίνητρα	Ερώτηση 8α, 8β
1.3 Τι ρόλο παίζει η πολιτιστική ταυτότητα στον αριθμό επισκέψεων που δέχεται το Κρατικό Μουσείο του Auschwitz-Birkenau;	Ενότητα 2.7 Ταυτότητα & Κληρονομιά	Ερώτηση 5, 6α, 6β, 7α, 7β
1.4 Τι ρόλο παίζει η ενοχή των επιζώντων στην παρακίνηση των ανθρώπων να επισκεφθούν το Κρατικό Μουσείο του Auschwitz-Birkenau;	Ενότητα 2.9 Η Ενοχή των Επιζώντων	Ερώτηση 10α, 10β, 10γ, 10δ
1.5 Τι ρόλο παίζουν η περιέργεια και η καινοτομία στους ταξιδιώτες που επισκέπτονται το Κρατικό Μουσείο του Auschwitz-Birkenau;	Ενότητα 2.10 Η Περιέργεια & η Αναζήτηση του Καινούριου	Ερώτηση 4α, 4β, 5, 6α, 6β, 7α, 7β, 9α, 9β.
2.0 Τι ρόλο παίζουν οι παράγοντες έλξης στα κίνητρα των ταξιδιωτών να επισκεφθούν το κρατικό μουσείο του Auschwitz-Birkenau;	Ενότητα 2.6 Παράγοντες ώθησης και έλξης	Βλέπε συγκεκριμένο παράγοντα

2.1 Τι ρόλο διαδραματίζουν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης στην προσέλκυση των ανθρώπων στο Κρατικό Μουσείο του Auschwitz-Birkenau;		Ερώτηση 12, 13
2.2 Ποιος ο ρόλος της εκπαίδευσης και της μνήμης στην προσέλκυση επισκεπτών στο κρατικό μουσείο του Auschwitz-Birkenau;	Ενότητα 2.13 & 2.14 Η Εκπαίδευση & η Μνήμη	Ερώτηση 8α, 8β, 9α, 9β
2.3 Ποιος ο ρόλος της νοσταλγίας στην προσέλκυση ταξιδιωτών στο Κρατικό Μουσείο του Auschwitz-Birkenau;	Ενότητα 2.12 Η Νοσταλγία	Ερώτηση 9α, 9β
2.4 Τι ρόλο παίζουν τα κειμήλια και τα αντικείμενα στην προσέλκυση ταξιδιωτών στο Κρατικό Μουσείο του Auschwitz-Birkenau;	Ενότητα 2.15 Αντικείμενα & Κειμήλια	Ερώτηση 9α, 9β
2.5 Τι ρόλο παίζει η «αγιοποίηση» στην προσέλκυση των ανθρώπων στο Κρατικό Μουσείο του Auschwitz-Birkenau;	Ενότητα 2.4.1 «Αγιοποίηση»	Δεν υποβλήθηκε ερώτηση
3.0 Ποια άλλα κίνητρα θα μπορούσαν να φέρουν τους ανθρώπους στο Κρατικό Μουσείο του Auschwitz-Birkenau;		Ερώτηση 14, 15
4.0 Τι ρόλο παίζει η τοποθεσία του Κρατικού Μουσείου του Auschwitz-Birkenau στα κίνητρα επίσκεψης των ταξιδιωτών;	Ενότητα 2.4 Οι Πολιτιστικές Αξίες	Ερώτηση 1α, 1β, 2α, 2β, 3α, 3β
5.0 Τι συνέπειες προκύπτουν κατά τη διαχείριση των κινήτρων των ταξιδιωτών που επισκέπτονται περιοχές θανάτου και καταστροφής;	Κεφάλαιο 2	Δεν υποβλήθηκε ερώτηση

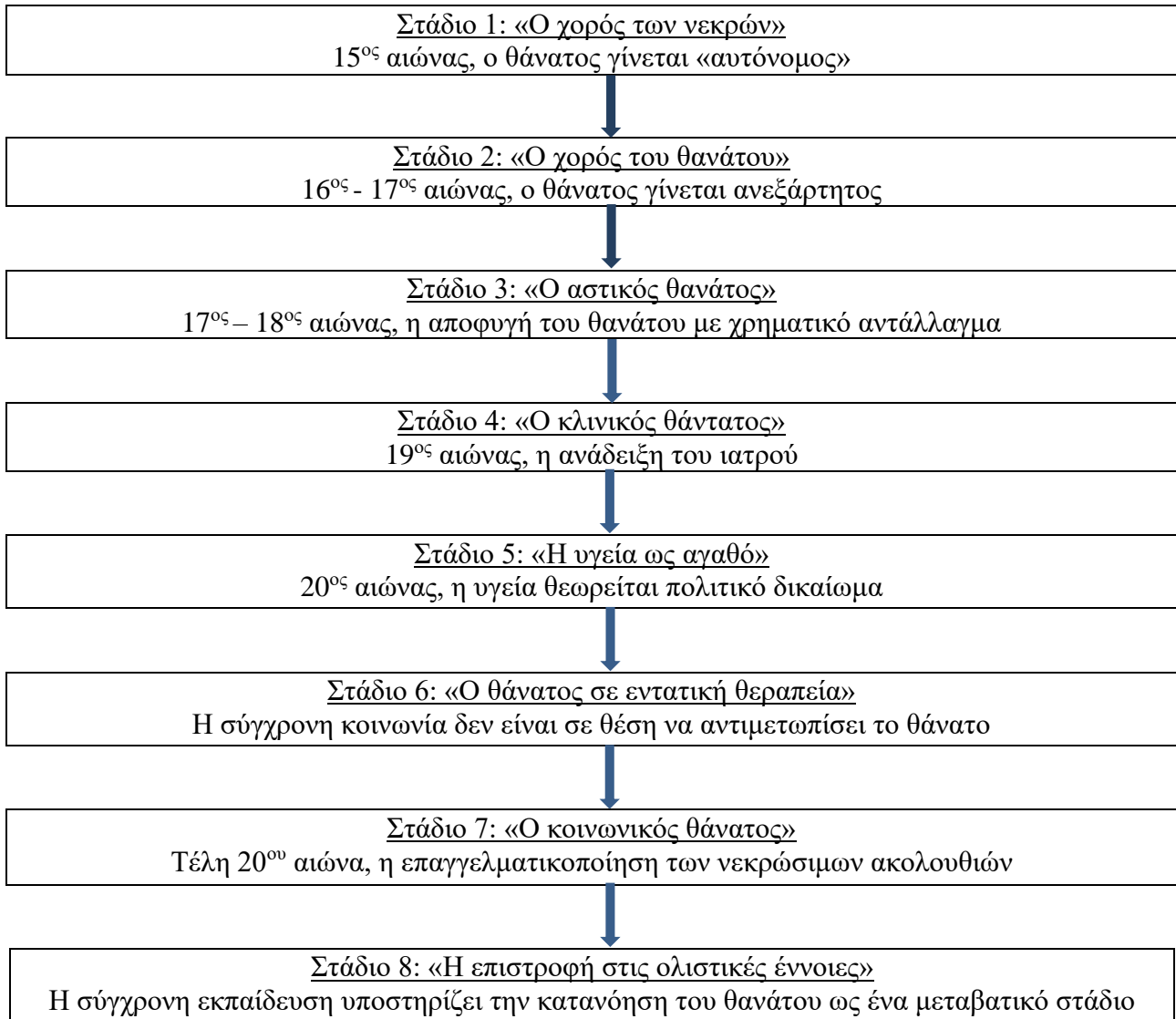
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β

Η ΚΑΤΗΓΟΡΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΩΝ ΤΟΥ COHEN

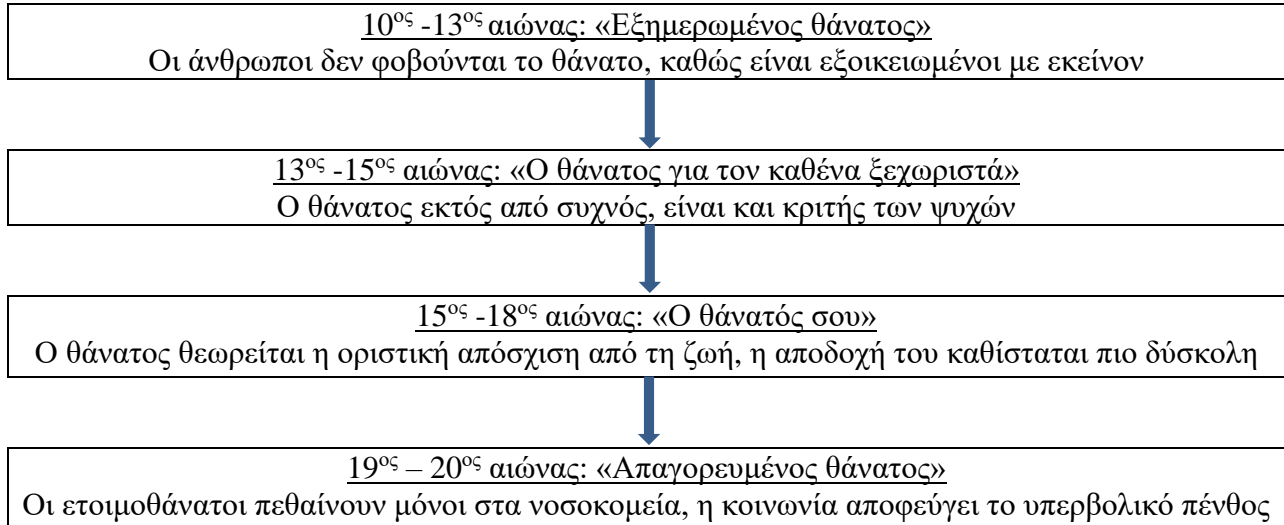
Κατηγορία Τουρίστα	Απαιτήσεις για την οικειότητα ή την καινοτομία
1. Οργανωμένος Μαζικός Τουρίστας	Ο συγκεκριμένος τουρίστας δεν αναζητά την περιπέτεια, απεναντίας, επιζητεί το προστατευόμενο περιβάλλον κατά τη διάρκεια του ταξιδιού του.
2. Μεμονωμένος Μαζικός Τουρίστας	Διαθέτει πολλά όμοια χαρακτηριστικά με τον οργανωμένο μαζικό τουρίστα, με τη διαφορά ότι έχει ελαστικότερο πρόγραμμα.
3. Ο Τουρίστας Εξερευνητής	Ο εν λόγω τουρίστας έχει οργανώσει ο ίδιος το πρόγραμμα ταξιδιού του και ξεφεύγει από την τυποποιημένη οργάνωση του μαζικού ταξιδιωτικού πακέτου.
4. Ο Περιφερόμενος - Περιπλανώμενος Τουρίστας	Ο τουρίστας αυτής της κατηγορίας επιδιώκει να ταξιδέψει όσο πιο μακριά γίνεται από τον τόπο μόνιμης κατοικίας του, αναμειγνύεται με τους ντόπιους και γνωρίζει την κουλτούρα τους, ενώ δεν διαθέτει πρόγραμμα ταξιδιού.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ

ΣΤΑΔΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΩΝ ΣΤΑΣΕΩΝ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΟ ΘΑΝΑΤΟ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Δ
ΟΙ ΔΥΤΙΚΕΣ ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΘΑΝΑΤΟ
ΑΠΟ ΤΟ ΜΕΣΑΙΩΝΑ ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ε
ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ

Visitor motivations at the Memorial & Museum Auschwitz - Birkenau

Dear Participant,

I invite you to participate in a research study entitled: “Dark Tourism: Understanding visitors’ motivations when visiting destinations of death and disaster”. I am currently enrolled in the Master of Science at International Hellenic University in Thessaloniki, Greece, and am in the process of writing my Master’s Dissertation. The purpose of the research is to determine: a) what role do push & pull factors play in visitor motivation to visit the Memorial & Museum Auschwitz - Birkenau, b) what other motivations might bring people to the museum and, c) what role does the location of the museum play in the visitor motivation.

Your responses will remain strictly confidential and anonymous. Data from this research will be kept under lock and key and reported only as a collective combined total. No one other than the researchers will know your individual answers to this questionnaire.

If you agree to participate in this project, please answer the following questions as best you can. The questionnaire should take approximately 10-12 minutes to complete. You are kindly reminded that once you have finished answering the questions, you need to press the “submit” icon to finalise the process.

If you have any questions about this project, do not hesitate to contact me on john_tsapalianas@outlook.com.gr.

Your participation in this survey is greatly appreciated.

Yours sincerely,

John Tsapalianas
Master’s Candidate
International Hellenic University
P.O.: 141, 57400, Sindos Thessaloniki, Greece.

***Required**

1a. Are you a resident of Auschwitz? *

Mark only one oval.

Yes (Please skip to Question 3a)

No (Please answer Question 1b)

1b. If not a resident, do you live within 200 kilometers of Auschwitz?

Mark only one oval.

Yes

No

2a. If you are not a resident, what has brought you to Auschwitz?

Tick all that apply.

- To visit the museum
- Shopping
- Visiting family or friends
- Business trip
- Vacation trip

Other: _____

2b. What was your primary reason for visiting Auschwitz?

Mark only one oval.

- To visit the museum
- Shopping
- Visiting Family or Friends
- Business Trip
- Vacation Trip
- Other: _____

3a. Have you ever been to Auschwitz – Birkenau Museum before? *

Mark only one oval.

- Yes (Please answer Question 3b)
- No (Please skip to Question 4a)

3b. If yes, how many times?

4a. Have you previously visited any other museum and/or sites directly associated with the Holocaust? (e.g. Dachau Concentration Camp, Anne Frank's House) *

Mark only one oval.

Yes (Please answer Question 4b)

No (Please skip to Question 5)

4b. If yes, which one(s)?

5. Are you or anyone you are closely related to, associated with the events of the Holocaust such as World War II and Jewish Diaspora? *

Mark only one oval.

Yes

No

6a. Are you personally related to or connected to anyone affected by the Holocaust? *

Mark only one oval.

Yes (If yes, answer Question 6b)

No (Please skip to Question 7a)

6b. If yes, please check all that apply.

Tick all that apply.

- Yourself
- Spouse
- Parent(s)
- Grandparent(s)
- Brothers or Sisters
- Distant Family Members
- Friend(s)
- Faith

Other: _____

7a. If you feel personally connected to the Holocaust, what is that connection?

Tick all that apply.

- Survivor
- Victim
- Liberator
- Descendent

Other: _____

7b. If you are connected to anyone you feel is affected by the Holocaust, what is their connection?

Tick all that apply.

- Survivor
- Victim
- Liberator
- Descendent

Other: _____

8a. Have you attended any educational events related to the Holocaust in the past six months? This also includes educational events related to World War II and the Jewish Diaspora, answered in Question 5. *

Mark only one oval.

Yes (Please go to Question 8b)

No (Please skip to Question 9a)

8b. If yes, what kinds of educational events were they?

Tick all that apply.

Lectures

Seminars

Guest Speakers

Documentaries

Organized Tours

Other: _____

9a. What attracted you to the Auschwitz – Birkenau Museum? *

Tick all that apply.

Education

Remembrance

Artifacts/Exhibits

Nostalgia

Hope

Curiosity

Other: _____

9b. For any of the above reasons you checked, please explain how they influenced your decision to visit the Museum.

10a. Do you ever experience feelings of guilt in relation to the Holocaust? *

Mark only one oval.

Yes (Please go to Question 10b)

No (Please skip to Question 11)

10b. Are these feelings of guilt related to being a Holocaust survivor in some manner?

Mark only one oval.

Yes

No

10c. Does this guilt play any part in your coming to the Museum?

Mark only one oval.

Yes (Please answer Question 10d)

No (Please skip to Question 11)

10d. If you have answered 'Yes' in Question 10c, please explain how does this guilt play any part in your coming to the museum?

11. What do you think are the most effective aids in coping with death or dying in today's society? *

Tick all that apply.

- Friends
- Family Members
- Medical Profession
- Counselors
- Church
- Spirituality
- Media
- Museums
- Personal Meditation

Other: _____

12. How did you find out about the Museum? *

Tick all that apply.

- Friends/Family
- Newspapers
- Magazines
- Travel Guides
- Travel Brochures
- Auschwitz - Birkenau Museum Website
- Social Media
- TV Programs
- Radio Programs
- Road Sign

Other: _____

13. Did any of the following influence your decision to visit the Auschwitz - Birkenau Museum? *

Tick all that apply.

- Family/Friends
- Television
- Movies
- Documentaries
- Newspaper Articles
- Magazine Articles
- Fiction Novel
- Non-Fiction Book

Other: _____

14. Is there anything else you would like to share about your experience at the Auschwitz - Birkenau Museum?

15. Is there anything else you would like to share about your reasons for visiting the Auschwitz - Birkenau Museum?

16. What age group do you fall into?

Mark only one oval.

18-24

25-29

30-34

35-39

40-44

45-49

50-54

55-59

60-64

65-69

70-74

75 +

17. What is the highest level of education you have completed?

Mark only one oval.

Primary School

High School graduate

Associate degree

Bachelor's degree

Master's degree

Doctorate degree

18. What is your gender?

Mark only one oval.

- Male
 Female

19. What is your faith?

Mark only one oval.

- Jewish
 Christian
 Muslim
 Hindu
 Other: _____

20. What is your income?

Mark only one oval.

- € 0-15000
 €15001-25000
 € 25001-35000
 € 35001-45000
 € 45001-55000
 € 55001-65000
 € 65001+

This content is neither created nor endorsed by Google.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΣΤ
ΣΥΝΟΔΕΥΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΟΛΗ

Dear Participant,

I invite you to participate in a research study entitled: “Dark Tourism: Understanding visitors’ motivations and expectations when visiting destinations of death and disaster”. I am currently enrolled in the Master of Science at International Hellenic University in Thessaloniki, Greece, and am in the process of writing my Master’s Dissertation. The purpose of this research is to determine: a) what role do push & pull factors play in visitor motivation to visit the Memorial & Museum Auschwitz - Birkenau, b) what other motivations might bring people to the museum, and c) what role does the location of the museum play in the visitor motivation.

Your responses will remain confidential and anonymous. Data from this research will be kept under lock and key and reported only as a collective combined total. No one other than the researchers will know your individual answers to this questionnaire.

If you agree to participate in this project, please answer the questions on the questionnaire as best you can. It should take approximately 10 - 12 minutes to complete. You are kindly reminded that once you have finished answering the questions, press the “submit” button to finalize the process.

If you have any questions about this project, feel free to contact me on john_tsapalianas@outlook.com.gr.

Your participation in this survey is greatly appreciated.

Sincerely yours,

John Tsapalianas

Master’s Candidate

International Hellenic University

P.O.: 141, 57400, Sindos Thessaloniki, Greece.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ζ

ΕΠΕΞΗΓΗΣΗ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ

<p>1a. Are you a resident of Auschwitz?</p>	<p>Στόχος της ερώτησης είναι η συλλογή των επικρατουσών περιοχών από τις οποίες προέρχεται η πλειοψηφία των επισκεπτών του μουσείου. Θεωρείται ότι οι περισσότεροι επισκέπτες προέρχονται από το εξωτερικό ή τις υπόλοιπες μεγάλες πόλεις της Πολωνίας.</p>
<p>1b. If not a resident, do you live within 200 kilometers of Auschwitz?</p>	<p>Στόχος της ερώτησης είναι εκτός από τη διερεύνηση της προέλευσης των επισκεπτών, ο σχηματισμός μιας πρώτης εκτίμησης των κινήτρων τους.</p>
<p>2a. If you are not a resident, what has brought you to Auschwitz? (Check all that apply)</p>	<p>Οι επισκέπτες έρχονται στην πόλη για ποικίλους λόγους και έτσι, η ερώτηση επιδιώκει να προσδιορίσει εάν οι επισκέπτες έρχονται συγκεκριμένα για το εν λόγω μουσείο.</p>
<p>2b. What was your primary reason for visiting Auschwitz? (Check just one)</p>	<p>Οι ταξιδιώτες ενδέχεται να επισκέπτονται την πόλη του Auschwitz για διάφορους λόγους και αυτή η ερώτηση επιδιώκει να εξακριβώσει εάν το μουσείο αποτέλεσε τον κύριο λόγο.</p>
<p>3a. Have you ever been to Auschwitz – Birkenau Museum before?</p>	<p>Η συχνή επίσκεψη στο ίδιο μουσείο μπορεί να υποδεικνύει την επίδραση ορισμένων παραγόντων ώθησης και έλξης στους επισκέπτες, όπως η κληρονομιά, η ενοχή, η εκπαίδευση ή η ανάμνηση.</p>
<p>3b. If yes, how many times?</p>	
<p>4a. Have you previously visited any other museum and/or sites directly associated with the Holocaust? (e.g. Dachau Concentration Camp, Anne Frank’s House)</p>	<p>Η επίσκεψη σε άλλους προορισμούς που σχετίζονται με το Ολοκαύτωμα θα μπορούσε να υποδηλώνει την εμφάνιση ορισμένων παραγόντων ώθησης και έλξης, όπως η ιστορία, η κληρονομιά, η ενοχή, η εκπαίδευση, η ανάμνηση, η νοσταλγία και η περιέργεια.</p>
<p>4b. If yes, which one(s)?</p>	<p>Η συγκεκριμένη ερώτηση επιχειρεί να ανακαλύψει τους προορισμούς που αποτέλεσαν στο παρελθόν το αντικείμενο ενδιαφέροντος των επισκεπτών του μουσείου, καθώς επίσης και αν υπάρχει κάποια σύνδεση ή συσχέτιση ανάμεσα σε αυτούς και το μουσείο Auschwitz - Birkenau.</p>

<p>5. Are you or anyone you are closely related to, associated with the events of the Holocaust such as World War II and Jewish Diaspora?</p>	<p>Η ερώτηση επιδιώκει να εξακριβώσει εάν οι επισκέπτες συνδέονται με το μουσείο μέσω ενός στοιχείου κληρονομιάς, όπως για παράδειγμα τη θρησκεία.</p>
<p>6a. Are you personally related to or connected to anyone affected by the Holocaust?</p>	<p>Η ερώτηση επιδιώκει να κατανοήσει εάν οι άνθρωποι παρακινούνται από κάποιο στοιχείο κληρονομιάς.</p>
<p>6b. If yes, please check all that apply.</p>	<p>Η ερώτηση επιδιώκει να ερευνησει το είδος της κληρονομιάς που συνδέει τους επισκέπτες με το μουσείο.</p>
<p>7a. If you feel personally connected to the Holocaust, what is that connection? (Check all that apply)</p>	<p>Η ερώτηση διερευνά το είδος των επισκεπτών του μουσείου που είναι επηρεασμένοι από την κληρονομιά. Επίσης, μέσα από τη συγκεκριμένη ερώτηση θα είναι εφικτή μια συνολική παρουσίαση της εικόνας των κινήτρων των επισκεπτών, όπως η ενοχή (των θυτών), η μνήμη (των επιζώντων) ή η εκπαίδευση (των απογόνων).</p>
<p>7b. If you are connected to anyone you feel is affected by the Holocaust, what is their connection? (Check all that apply)</p>	<p>Η ερώτηση αποσκοπεί στην κατανόηση της σχέσης των επισκεπτών με το μουσείο, με βάση την κληρονομιά.</p>
<p>8a. Have you attended any educational events related to the Holocaust in the past six months? This also includes educational events related to World War II and the Jewish Diaspora, answered in Question 5.</p>	<p>Όπως αποκαλύπτει και η βιβλιογραφική ανασκόπηση, οι άνθρωποι παρακινούνται από το ενδιαφέρον τους για την ιστορία, και ως εκ τούτου, το συγκεκριμένο ερώτημα επιδιώκει να αποδείξει εάν η παραδοχή αυτή υφίσταται και στην περίπτωση του μουσείου.</p>
<p>8b. If yes, what kinds of educational events were they? (Check all that apply)</p>	<p>Η ερώτηση σκοπεύει να ανακαλύψει τα είδη των εκπαιδευτικών εκδηλώσεων που μπορούν να παρακινήσουν τους ανθρώπους να επισκεφθούν έναν προορισμό, παρακινούμενοι από το ενδιαφέρον τους για την ιστορία.</p>
<p>9a. What attracted you to the Auschwitz – Birkenau Museum? (Check all that apply)</p>	<p>Μια απλή ερώτηση που σκοπό έχει να διαλευκάνει εάν οι επισκέπτες που έλκονται από το μουσείο, παρακινούνται εν γένει από τα κίνητρα που εντοπίστηκαν κατά τη βιβλιογραφική ανασκόπηση.</p>

<p>9b. For any of the above reasons you checked, please explain how they influenced your decision to visit the Museum.</p>	<p>Η ερώτηση προσφέρει στους συμμετέχοντες την ευκαιρία να εκφραστούν ελεύθερα και να αναλύσουν τους παράγοντες που τους οδήγησαν στο μουσείο.</p>
<p>10a. Do you ever experience feelings of guilt in relation to the Holocaust?</p>	<p>Η ερώτηση επιδιώκει να εξακριβώσει εάν οι ενοχές διαδραματίζουν κάποιο ουσιώδη ρόλο στα κίνητρα των επισκεπτών.</p>
<p>10b. Are these feelings of guilt related to being a Holocaust survivor in some manner?</p>	<p>Η ερώτηση επιχειρεί και πάλι να εξακριβώσει εάν οι ενοχές των επισκεπτών κατέχουν σημαντικό ρόλο στα κίνητρα των επισκεπτών.</p>
<p>10c. Does this guilt play any part in your coming to the Museum?</p>	<p>Η ερώτηση επιχειρεί να διευκρινήσει εάν οι ενοχές των επισκεπτών ήταν ικανές να παρακινήσουν τα άτομα να επισκεφθούν το μουσείο.</p>
<p>10d. If you have answered 'Yes' in Question 10c, please explain how does this guilt play any part in your coming to the museum?</p>	<p>Η ερώτηση προσφέρει στους συμμετέχοντες τη δυνατότητα να σχολιάσουν αναλυτικότερα τον τρόπο με τον οποίο οι ενοχές επηρέασαν την απόφασή τους να επισκεφθούν το εν λόγω μουσείο.</p>
<p>11. What do you think are the most effective aids in coping with death or dying in today's society? (Check all that apply)</p>	<p>Η ερώτηση θέτει ως κυρίαρχο στόχο να κατανοήσει εάν μία επίσκεψη στο μουσείο δύναται να ενισχύσει τις προσπάθειες των ανθρώπων να αντιμετωπίσουν το θάνατο και την καταστροφή.</p>
<p>12. How did you find out about the Museum? (Check all that apply)</p>	<p>Η ερώτηση επιχειρεί να εντοπίσει και να συγκεντρώσει τις πηγές ενημέρωσης των ταξιδιωτών για την ύπαρξη του εν λόγω μουσείου.</p>
<p>13. Did any of the following influence your decision to visit the Auschwitz - Birkenau Museum? (Check all that apply)</p>	<p>Η συγκεκριμένη ερώτηση, ως συνέχεια της προηγούμενης, επιχειρεί να καταγράψει τα μέσα και τις πηγές ενημέρωσης που επηρέασαν άμεσα και καθοριστικά την απόφαση των ατόμων να επισκεφθούν το μουσείο.</p>

<p>14. Is there anything else you would like to share about your experience at the Auschwitz - Birkenau Museum?</p>	<p>Η συγκεκριμένη ερώτηση οδηγεί σε μια βαθύτερη κατανόηση των κινήτρων των επισκεπτών, καθώς τούς επιτρέπει να συμπεριλάβουν στις απαντήσεις τους και άλλα ασυνείδητα κίνητρα που τους οδήγησαν στο μουσείο, τα οποία ενδεχομένως να μην έχουν εντοπιστεί κατά τη βιβλιογραφική ανασκόπηση.</p>
<p>15. Is there anything else you would like to share about your reasons for visiting the Auschwitz - Birkenau Museum?</p>	<p>Η ερώτηση επιτρέπει στους συμμετέχοντες να συμπεριλάβουν και άλλα συνειδητά κίνητρα που τους ώθησαν στο μουσείο, τα οποία ενδεχομένως να μην έχουν εντοπιστεί κατά τη βιβλιογραφική ανασκόπηση.</p>
<p>16. What age group do you fall into?</p>	<p>Βασικά δημογραφικά στοιχεία</p>
<p>17. What is the highest level of education you have completed?</p>	<p>Βασικά δημογραφικά στοιχεία</p>
<p>18. What is your gender?</p>	<p>Βασικά δημογραφικά στοιχεία</p>
<p>19. What is your faith?</p>	<p>Βασικά δημογραφικά στοιχεία</p>
<p>20. What is your income?</p>	<p>Βασικά δημογραφικά στοιχεία</p>

ΣΧΗΜΑ 1
ΤΟ ΣΥΝΕΧΕΣ ΘΑΝΑΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΤΟΥ SEATON

